

Ginger Selander

Glädje i vårdandets värld

Ginger Selander

Sjuksköteskeexamen med specialistutbildning (1975)

Vårdlärarexamen (1985)

Degree of Bachelor of Social Science with a major in Caring Education (1996)

Degree of Master of Social Science with a major in Education, Caring Education (2000)

Pärmbild: En del av ett fotografi hämtat från Medicinhistoriska museet i Falun.

Åbo Akademis förlag
Tavastgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 215 3478
E-post: forlaget@abo.fi

Försäljning och distribution:
Åbo Akademis bibliotek
Domkyrkogatan 2-4, FI-20500 Åbo, Finland
Tfn +358 (0)2 -215 4190
E-post: publikationer@abo.fi

GLÄDJE I VÅRDANDETS VÄRLD

Glädje i vårdandets värld

Ginger Selander

CIP Cataloguing in Publication

Selander, Ginger.

Glädje i vårdandets värld / Ginger
Selander. - Åbo : Åbo Akademis
förlag, 2014.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-951-765-744-0

ISBN 978-951-765-744-0
ISBN 978-951-765-745-7 (digital)
Painosalama Oy
Åbo 2014

ABSTRAKT

Ginger Selander

Glädje i vårdandets värld

Handledare:

HVD Kerstin Sivonen, HVD Dahly Matilainen, Professor emerita Katie Eriksson, Enheten för vårdvetenskap, Socialvetenskapliga institutionen, Åbo Akademi.

Föreliggande vårdvetenskapliga studie har som syfte att avtäcka och synliggöra glädje som idé i vårdandets värld. Glädje sammanbinds med vårdandet genom kärleken som den tongivande kraften hos glädje. Vårdandets sak har genom historien alltid varit att lindra lidande och att tjäna liv och hälsa i en anda av kärlek och barmhärtighet. Denna studie om glädje i vårdandet har en övergripande idéhistorisk inriktning och resultatet sammanställs i form av ett idémönster. Tolkningen sker genom en hermeneutisk ansats med fokus på förståelse av själva vårdandet. För att djupare förstå glädje, dess ursprungsidé, väsen och uttrycksformer granskas begreppet 'glädje' och de näraliggande begreppen 'glad' och 'ljus' i etymologiska ordböcker samt i svenska, engelska och latinska ordböcker. Som stöd för tolkningen används klassiska texter innehållande filosofers tankar om glädje. Glädje som idé glimtar fram i form av ett sjufaldigt mönster. Detta mönster innehåller särdrag hos glädje och det hjärtas natur som respektive särdrag förverkligas i. I andlig mening utgör hjärtat livets medelpunkt och känslornas hemvist.

Mönstret bildar bakgrund och blir vägledande vid den hermeneutiska läsningen om glädje, så som den framträder i berättelser om vårdande under åren 1900–1933. De historiska källorna utgörs av facktidskriften *Svensk sjukskötersketidning*, böcker med berättelser om vårdande, arkivmaterial samt läroböcker om vårdarbete. Resultatet mynnar ut i ett idémönster, där idéer om det som gör glädje verksamt som vårdande framträder. Dessa är det sanna hjärtats rena glädje – kärlek, glädje är ett kärleksbevis. Det brinnande hjärtats djupa glädje – livsglädje, glädje inspirerar och genererar kraft. Det bärande hjärtats glansfulla glädje – generositet, glädje är en gåva till den andra med löfte om hjälp. Det inbjudande hjärtats glittrande glädje – gemenskap, glädje inbjuder till gemenskap. Det upprymda hjärtats uppslupna glädje – integration, glädje gör att människan kan glömma sitt lidande och närma sig den hon önskar vara. Det stämmningsfulla hjärtats högtidliga glädje – bevärdigande, glädje skapar en anda och atmosfär där människan upplever sig hedrad. Det fridfulla hjärtats stora glädje – räddning, en glädje visar sig när människan har erhållit det som kan begäras av gott och undsluppet ont och är förnöjd med sin levnads lott. Förhoppningen är att denna grundforskning ska öppna för ett nytt seende som kan leda till att glädje uppmärksammas i vårdandets värld och artikuleras där.

Sökord: glädje, ljus, kärlek, vårdvetenskap, idéhistoria, begreppsanalys, hermeneutik.

ABSTRACT

Ginger Selander

Joy in the world of caring

Supervisors:

HVD Kerstin Sivonen, HVD Dahly Matilainen, Professor emerita Katie Eriksson, Department of Caring Science, Department of Social Sciences, Åbo Akademi University

The present study is made in the context of basic research within the field of caring science. The overall aim is to uncover and make joy visible as an idea in the world of caring. The core of caring has historically always been to alleviate suffering and to serve life and health in a spirit of love and mercy. This study has a comprehensive direction focusing on history of ideas and culminates in a pattern of ideas contenting joy in the world of caring. Knowledge formation is based on creating understanding, wholeness and meaning with regard to the knowledge related to a context. For that a hermeneutical approach is used throughout the study. In order to understand *joy* more deeply, the original idea, the essence and expression, the concept of 'joy' and the related concepts of 'glad' and 'light' are examined in etymological dictionaries and in Swedish, English and Latin dictionaries. To support the interpretation classical texts containing philosophers' thoughts about joy are used. Joy as an idea glimpses forth and is presented in the form of seven-fold pattern of ideas. Through the meaning-nuances of synonyms a realization of joy could be discerned and anchored in the heart.

The seven-fold pattern form the background and represent a guide for the hermeneutic reading of joy, as it appears in the stories about caring for the years 1900–1933. The historical sources consist of the trade magazine *Svensk sjukskötersketidning*, books containing stories about caring, archival materials and textbooks on nursing. The result culminates in the seven-fold pattern of ideas contenting what makes joy active as caring. *The true heart's pure joy - love*, joy is a proof of love. *The ardent heart's deep joy - joy of living*, joy inspires and generates strength. *The bearing heart's radiant joy - generosity*, joy is a gift to the other with the promise of help. *The inviting heart's sparkling joy - communion*, joy invites communion. *The elated heart's exhilarated joy - integration*, joy enables the human to forget his or her suffering and approach to what he or she wants to be. *The atmospheric heart's solemn joy - dignifying*, joy creates a mood and an atmosphere where people perceive themselves dignified. *The peaceful heart's great joy - rescuing*, a joy turns out when the human has received what may be requested of what is good, is eluded from what is evil and is contented with his or her living lot. It is hoped that this basic research will open up for a vision that can contribute to joys further attention in the world of caring and be articulated there.

Keywords: joy, light, love, caring science, history of ideas, conceptual analysis, hermeneutics.

FÖRORD

Föreliggande avhandling har inneburit en resa i tiden och har sträckt sig över många år. Det är nu dags att avsluta färden med lättnad men också under vemod. Glädje har funnits med i långt större utsträckning än jag kunnat drömma om. Många har på olika sätt bidragit till denna glädje. Det är inte möjligt att inrymma alla här men jag nämmer några av Er som haft betydelse för avhandlingens framväxt.

Först vill jag rikta ett innerligt tack till mina handledare: HVD Kerstin Sivonen, tack för att Du har funnits vid min sida och delat såväl ljus som glädje från begreppsanalysens början. Ditt stora engagemang, Din uppmuntran och lyhördhet förde mina tankar vidare så att hjärtats väg slutligen tog form. Tack också till HVD Dahly Matilainen, för att Du har inspirerat och ledsagat mig igenom det idéhistoriska landskapet och öppnat min blick för hur den vårdande världen hörde hemma där. Professor emerita Katie Eriksson, tack för att Du beredde väg så att det som låg nära hjärtat kunde slå rot. Den forskargemenskap som jag upplevt har medfört att glädje har kunnat mogna under goda betingelser.

Ett varmt tack också till mina förgranskare professor emeritus Henry Cöster och professor Vibeke Lohne Högskolan i Oslo. Den återkoppling och de värdefulla kommentarer jag fått av Er betydde mycket i slutfasen. Tack även till HVD Anna-Lisa Rosengren och HVD Tiburtius Koslander som granskade manuskriptet och gav konstruktiva kommentarer vid slutseminariet. Ett gemensamt tack också till personalen och till alla studiekamrater för inspiration och trevlig samvaro. Tack också till professor Arne Rehnsfeldt, docent Maria Arman och till HVD Kenneth Rydenlund, då forskarstuderande, för en tid med berikande seminarier. Jag vill även framföra ett varmt tack till professor emerita Kari Martinsen för inspiration och visat intresse för studiens tema.

Till Barbro Wiik, institutionens språkgranskare vill jag uttrycka mitt tack för noggrann granskning av den svenska språkdräkten. Tack också till Tammy Blom för Din generösa hjälp med granskning av de engelska översättningarna. Dessutom vill jag tacka alla som bistått mig vid de olika arkiven. Särskilt tack till personalen vid TAM-Arkivet och till Sonja Weitner på Sophiahemmet för Er hjälp. Tack också alla Ni på Medicinhistoriska museet i Falun för Ert stöd och delat intresse.

Ett varmt tack till Högskolan Dalarna, Akademin Utbildning, hälsa och samhälle som beredde tid och gjorde det ekonomiskt möjligt att genomföra mina forskarstudier. Ett särskilt tack till nuvarande akademichef Stina Jeffner och tidigare prefekt Eva Bäck. Tack också till mina kollegor vid Högskolan Dalarna för Er uppmuntran genom åren.

Till bibliotekspersonalen vid Högskolan Dalarna vill jag rikta ett tack för att Ni på ett lysande sätt alltid har gett mig en hjälpande hand.

Sist men inte minst är jag tacksam för det stöd som vänner och familj har varit. Särskilt tack till Maj för alla idéhistoriska utflykter och delad glädje som gett själen vingar. För livgivande älv-promenader riktar jag mig med tacksamhet till Jenny. Per-Olof, varmt tack för att Du med omtanke alltid hållit Ditt bibliotek öppet för min historiska värld och gärna delat den. Tack till min syster och bror med familjer som påmint mig om min tidigaste historia. Till mina söner Henrik med familj, Johan med familj och Christian innerligt tack, Ni förankrar mig i livet. Ett särskilt tack till Christian som tålmodigt varit till stor hjälp med bildkonstruktioner och undsättning vid datorproblem. Mina barnbarn Maja, Elin, Alice och Stella – livets hörnstenar, tack för Er kraft och skaparglädje.

Till minnet av min mor och far

Borlänge 22 april 2014

A handwritten signature in black ink, reading "GINGER SELANDER". The signature is written in a cursive, flowing style with a large initial 'G'.

INNEHÅLL

1 INLEDNING	1
2 TIDIGARE FORSKNING OM GLÄDJE	4
3 SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH DESIGN	16
4 FORSKNINGSETISK HÅLLNING	19
5 HJÄRTATS VÄG I VÅRDVETENSKAPENS LJUS	24
6 STRÖVTÅGET I IDÉHISTORISK BELYSNING	28
Idéhistoria som övergripande forskningsinriktning	28
Idémönstrets framväxt	30
Begreppet glädje - från ursprung till betydelsedimensioner	32
Hermeneutik som stöd för tolkningen	33
Begreppen bildar betydelsedimensioner	34
Vårdandets värld och dess omgivning	35
Den berättande textens spår handlar om livet – läsaktens betydelse	36
Idéer flätas samman till idémönster	39
Källor och källkritik	42
Källor och källkritik i samband med begreppsanalysen	42
Historiska källor	43
Källkritiska reflektioner över de historiska källorna	48
7 EN GLIMT AV GLÄDJE SOM IDÉ LYSER FRAM	52
Idéströmningar om glädje	52
'Glädje' – ursprung, språkliga uttryck och likartade betydelser	60
'Glädje' – ursprung i svenska ordböcker	60
'Glädje' – ursprung i engelska och latinska ordböcker	61
Sammanfattning av 'glädje' och 'glad' – ursprungliga betydelser	63
'Glädje' – språkliga uttryck och likartade betydelser	64
'Glad' – språkliga uttryck och likartade betydelser	65
'Ljus' – ursprung, språkliga uttryck och likartade betydelser	65

'Ljus' – ursprung i svenska ordböcker	66
'Ljus' – ursprung i engelska och latinska ordböcker	66
Sammanfattning av 'Ljus' ursprungliga betydelser	67
'Ljuset' – språkliga uttryck och likartade betydelser	67
'Ljus' – språkliga uttryck och likartade betydelser	68
'Glad' och 'Ljus' gemensamma språkliga uttryck och betydelser	69
Glädje – en betraktelse över betydelsedimensionerna	69
Ren glädje	70
Djup glädje	72
Glansfull glädje.....	76
Glittrande glädje	80
Uppsluppen glädje	82
Högtidlig glädje	86
Stor glädje.....	89
8 IDÉER OM GLÄDJE I VÅRDANDETS VARDAG	92
Idén om det sanna hjärtats glädje	95
Sjukvårdens grund - krafterna renhet, sanning och kärlek	95
Blick för verkligheten – en glädje finns dold bakom ljusa konturer	96
En djup sanning och de klaraste tankar för ett tjänande i glädje	101
Idén om det brinnande hjärtats glädje	105
Kallelsen – en livsuppgift till glädje.....	105
Ett brinnande hjärta som ger styrka och rofylldhet	107
Tankar om nöjeslivet i förhållande till kallets art.....	114
Idén om det bärande hjärtats glädje	118
Kärlekens ljus och glädje talar utan ord	118
Ideella krav – en strävan mot personliga ideal	119
Idén om det inbjudande hjärtats glädje	127
Med ett skimmer av sol och en fläkt av värme.....	127
Idén om det uppyrmda hjärtats glädje	132
Fantasi sprider skimmer över en enformig tillvaro	132
Omväxlingar i tillvaron som skänker trevnad	135

Vederkvickelse – att åter känna sig levande	137
Idén om det stämmingsfulla hjärtats glädje	149
Dagar av glädje att minnas – något upphöjt utöver det vanliga	149
Idén om det fridfulla hjärtats glädje	155
Upplevelse av helhet	155
Övergripande och sammanfattande bild av idémönstret	164
9 TRADITION OCH VISION – GLÄDJE I VÅRDANDET	168
Det sanna hjärtats rena glädje – kärlek	168
Det brinnande hjärtats djupa glädje – livsglädje	170
Det bärande hjärtats glansfulla glädje - generositet	171
Det inbjudande hjärtats glittrande glädje – gemenskap	172
Det upprymda hjärtats uppsluppna glädje – integration	173
Det stämmingsfulla hjärtats högtidliga glädje – bevärdigande	174
Det fridfulla hjärtats stora glädje – räddning	175
10 DISKUSSION	177
SUMMARY	186
KÄLLOR	193
OTRYCKTA KÄLLOR	193
TRYCKTA KÄLLOR	193
LITTERATUR	198
ORDBÖCKER OCH LEXIKA	210
Figurer	
Figur 1. Forskningens design.	18
Figur 2. Forskningens källöversikt	18
Figur 3. Ren glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll	71
Figur 4. Djup glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll	75
Figur 5. Glansfull glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll	79
Figur 6. Glittrande glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll	81
Figur 7. Uppsluppen glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll	85
Figur 8. Högtidlig glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll	88

Figur 9. Stor glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.90

Figur 10. Idémönster för glädje i vårdandets värld.165

Bilagor

Bilaga A: Synonymtablå över 'glädje' A-1

Bilaga B: Diskriminationsmatris över 'glädje' B-1

Bilaga C: Diskriminationsparadigm över 'glädje' C-1

Bilaga D: Synonymtablå över 'glad' D-1

Bilaga E: Diskriminationsmatris över 'glad'E-1

Bilaga F: Diskriminationsparadigm över 'glad'F-1

Bilaga G: Synonymtablå över 'ljuset' G-1

Bilaga H: Diskriminationsmatris över 'ljuset' H-1

Bilaga I: Diskriminationsparadigm över 'ljuset'I-1

Bilaga J: Synonymtablå över 'ljus' J-1

Bilaga K: Diskriminationsmatris över 'ljus' K-1

Bilaga L: Diskriminationsparadigm över 'ljus'L-1

Bilaga M: Diskriminationsparadigm för 'glad' och 'ljus' M-1

1 INLEDNING

All glädje kommer av kärlek. Och Kärlek är människans livs-vara (latin: *amor est esse vitae hominis*). Liksom människa är människa allt efter sin kärleks kvalitet så är hon följaktligen också människa allt efter kvaliteten på sin glädje.¹ Emanuel Swedenborg

Den väg som här påbörjas handlar om något av det mest grundläggande i livet, glädje. Nedanstående citat är hämtat ur en källa som aviserades som bokanmälan i *Svensk sjukskötersketidning* år 1913. Citatet förväntas ge en bild av den tonart som omger avhandlingens tema.

Att bereda glädje, vilken härlig uppgift, nästan en änglatjänst. Ty varje hjärta törstar efter glädje. Och om vi än veta, att det blott är fröjden i Herren, som till fullo kan stilla denna törst, så är dock den minsta glädjestråle liksom en handpenning på och en svag bild utav den aldrig sinande glädje, som blivit oss lovad. Därför kallar också en fransk författarinna denna vår längtan efter skönhet och glädje för 'ett bevis på vårt gudomliga ursprung'. Att bereda glädje, framför allt där sorg och nöd hållit sitt dystra intåg, det är väl det härligaste av allt. Då gäller det, att man är uppfinningsrik och kan reda sig med små medel. [...] Ty själen kan dansa till ett konstverk, som skall stråla i oförgänglig prakt, ännu när den jordiska konstens härligaste skapelser för längesedan fallit i spillror.²

Den idag drygt hundraåriga texten handlar om betydelsen av att bereda glädje. Bereda glädje kan ses som att göra glädje tjänlig. Bereda glädje beskrivs som det härligaste av allt, jämförbart med det en ängel utför, en gudomlig uppgift. Som livsviktig vänder glädje sig till varje hjärta. Begäret efter glädje som törst ger antydning om, att den även gör sig påmind när den saknas och ständigt behöver fyllas på. I enlighet med den ideella världsbild som var rådande, vittnar texten om en gudomlig källa som lindrar törsten. Även de naturliga inslagen i livet blir till glädje, vilka visar sig genom idérikedom som blir till ett storslaget och lysande skönt konstverk. Glädje lyser, och endast en liten glädjestråle är ett bevis på en stor glädje som är oändlig och evig. Det finns således många kvaliteter av glädje. En finns som håller när allt brister och glädje innefattar allvar och försakelse. Glädje kan beredas för att skänka tröst. Glädje betyder inte att människan ska stå helt fri från lidandet och kampen, men att det alltid finns någon som finns nära som bär. Vårdandets estetiska innehåll i citatet ovan känns igen i det Caspari menar, att en människa som får uppleva konstens skönhet genom ett kärleksfullt vårdande med en säkerhet och noggrannhet kommer att svara med att "skina". Patienten som huvudperson är själva konstverket. I ett citat av Hirn (1913) återges även känslan:

¹ Swedenborg 1988, 120.

² von Zedlitz und Neukirch 1911, 49. Bokens författare hänvisar till 1 Kor. 13:8 "Kärleken upphör aldrig" och boken bygger på loftet till kärleken i Korintierbrevet med anknytning till idéer kring vårdandet.

”Vi har funnit en glädje som växer, som aldrig försvinner i intighet, och som städe bjuder hvila, hälsa och lugna andetag”.³ Vårdandets idé rymmer svaret på frågan varför människan behöver vårdandet, vilket leder till frågan varför vårdandet behöver glädje. ”Naturlig vård innebär konsten att leva och låta leva att forma egna mål men stödja andras att vara en växande del i helheten.”⁴ Sökandet efter glädje som idé i vårdandet innesluter således vårdandets idé vilket här leder till vårdandets idéhistoria. Forskning om glädje i vårdandet som tema har inte framgått inom tidigare idéhistorisk forskning. Tidigare vårdvetenskapliga studier visar att glädje har betydelse för såväl patienter som vårdare på olika sätt och är en följd av vårdares egenskaper. Frågan ställs även om varför glädje så sällan lyfts som medkänsla i form av medglädje.⁵ Många gånger kan det kännas svårt att inte ha någon att dela sin glädje med. Glädje framträder fragmentariskt i nutida vårdvetenskaplig forskning, kunskapen är inte enhetligt samlad. Strävan här är att få en sammanhängande avhandling om glädje i vårdandet.

Syftet med denna avhandling är att avtäckta och synliggöra glädje som idé i vårdandets värld. Inriktningen är idéhistorisk där berättelser om vårdande avgränsas till tidsperioden 1900–1933. Glädje i vårdandets värld söks med blicken riktad in i en tid då världsbilden var en annan än dagens. Temat hör till vårdandets kulturgods, och det är med förundran och lätta dröjande steg som jag beträder marken. Av intresse är vad berättelserna om glädje i vårdandets värld från denna tid har att säga oss idag. Sjuksköterskans idéhistoria löper samman med vårdandets idéhistoria. I vårdandets värld riktas lyssnandet huvudsakligen till sjuksköterskors berättelser om glädje i vårdandet av patienten. Genom att avtäckta och synliggöra glädje som en ingående del av själva vårdandet, finns möjlighet till teoriutveckling i vårdvetenskaplig grundforskning. Inom den vårdvetenskapliga diskussionen behöver glädje få en ökad ställning och förankras i vårdandets värld vad gäller såväl språk som idé.

Avhandlingens uppbyggnad

Avhandlingen är en monografi i vilken innefattas 10 kapitel. Efter denna inledning (kapitel 1) om valet av forskningstema följer i kapitel 2 en litteratur och forskningsöversikt. Forskningens syfte, frågeställningar och design presenteras därefter i kapitel 3. Den forskningsetiska hållningen belyses i kapitel 4. Etiken ses ha sin plats här, eftersom strävan att göra det goda innefattar hela forskningen. Kapitel 5 fungerar som tolkningshorisont och förmedlar innebörd under hela forskningsprocessen genom det teoretiska perspektivet. I nästföljande kapitel 6 redogörs för de betingelser som bedöms vara nödvändiga för kunskapsbildningen, proceduren för avtäckandet och synliggörandet av temat. Tanken är att öka förståelsen för den idéhistoriska inriktningens betydelse, begreppsanalysens plats, kunskapsbehållningen och tolkningens

³ Caspari 2004, 212. Casparis avhandling *Det gyldne snitt* handlar om vårdandets estetiska dimension.

⁴ Ibid. 1987a, 53.

⁵ I SAOB 1943 tecknas *medglädje* som deltagande glädje. En glädje som framkallas hos någon av någon annans framgång, lycka och deltagande i någons glädje.

genomförande. Hermeneutiken lyfts som ett genomgående stöd i samband med tolkningen för att låta texternas uttryck framträda med idéer om glädje. För att belysa den vetenskapliga kontexten presenteras källor och prövningen av källornas värde i samband med forskningen. För att djupare förstå glädje, dess ursprungsidé, väsen och uttrycksformer granskas i kapitel 7, begreppet 'glädje' och de näraliggande begreppen 'glad' och 'ljus' i etymologiska ordböcker, samt i svenska, engelska och latinska ordböcker. Som stöd för tolkningen används klassiska texter av och om filosofers tankar om glädje, och ett första sjufaldigt idémönster framträder. I kapitel 8 illustreras resultatet nu i form av ett idémönster innehållande sju idéer för glädje i vårdandets värld. I kapitel 9 sker ett återvändande till teorikärnan för att tillägna traditionen det idémönster om glädje som avtäckts och synliggjorts. I det avslutande kapitlet (10) sker en diskussion kring avhandlingen som helhet.

2 TIDIGARE FORSKNING OM GLÄDJE

[...] ty min sorg är sällhet och min glädje vemod.⁶
Johan Ludvig Runeberg

Avsikten med denna litteratur - och forskningsöversikt är att fånga en bred bild av läget beträffande forskning om glädje inom vårdandets kontext. Sökning har skett manuellt och via olika databaser.⁷ Använda sökord är *vårdvetenskap, glädje, lycka, nöje, njutning, existentiell, vårdande, omvårdnad, omsorg, kall, historia, idéhistoria, Florence Nightingale* och *sjuusköterska*. Sökningen är gjord på svenska och engelska med olika kombinationer av sökorden. Urvalskriterier har först och främst varit vetenskaplig litteratur, som direkt eller indirekt berört temat. Även annan litteratur har sökts med inriktning på sjuusköterskans och vårdens idéhistoria. Året för publicering har inte avgränsats, och en öppenhet har funnits beträffande sökandet efter relevanta källor. Sökning gjordes i studiens initialskede år 2003 och vid två uppföljande tillfällen år 2007 samt 2010.

Forskning med fokus på *glädje* inom idéhistorisk forskning och vårdande sammanhang har inte framgått i samband med sökningen. Den historiska forskningen har främst inriktats på sjuusköterskans profession, arbetsuppgifter, relationer med andra yrkesgrupper, hygieniska aspekter, utbildningsfrågor samt den arbetsledande funktionen. Därför hänvisas även till pro gradu-avhandlingar skrivna vid Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi i Vasa, inom deldisciplinen Vårdvetenskapens och vårdandets idéhistoria.

Glädje finns representerad inom nutida vårdvetenskaplig forskning men inte med glädje som tema. Intentionen är att ge en bred bild av hur tidigare litteratur och forskning närmar sig och förhåller sig till glädje. Vissa gemensamma drag framträder och dessa tematiseras under respektive rubrik. Delar av innehållet kan förekomma under fler rubriker, eftersom de resultat som redovisas ibland överlappar varandra. Glädje framgår i temaområdena som en paradox med sorg och lidande; som en hälsoresurs; som en medkänsla; i samband med tröst; som lindrat lidande; i omsorgen om anhöriga; som arbetsglädje; som en karaktäsegenskap och i samband med humor. Avslutningsvis följer en presentation av idéhistorisk och historisk forskning med anknytning till forskningens tema.

⁶ Runeberg 1949, 51. Citat ur dikten *Sorg och glädje*.

⁷ Sökningen har skett via CINAHL, EBSCOhost, Blackwell/Synergy, PubMed, ELIN samt Libris.

En bild av glädje i nutida vårdvetenskaplig forskning

Glädje som en paradox med sorg och lidande. Parse har gjort en teoribyggnad studie kring *paradoxen glädje-sorg* utifrån sin teori ”a human becoming perspective”.⁸ Glädje-sorg beskrivs som en känsla av välbehag i samband med motgång och uppkommer ur ett välvilligt engagemang. Motgången får en ny gestalt, det bekanta och det obekanta ses i ett nytt ljus som förändrar stundens innebörd. Glädje framträder i ett engagemang, likt det att uppfylla något som värderas högt. En känsla av lätthet och tillfredsställelse uppstår genom det egna engagemanget som en upplevelse av glädje under sorgen. Att hjälpa andra är en glädje, att skratta och gråta för människor närmare varandra. En känsla av välbehag finns närvarande som ihåggomna ögonblick eller i det närvarande ögonblicket. Bunkers⁹ följer upp Parses studie om glädje-sorg med hjälp av litteraturstudier där skildrandet av liknande upplevelser bekräftar Parses studie. Bunkers menar att detta kan leda till förändringar i tankar kring hälsomönster. Det är en trygghet att veta att glädje-sorg existerar som ett rytmiskt förhållande. Även Jonas-Simpson¹⁰ kommenterar Parses studie och påminner om lyssnandet till de betydelsefulla ögonblick som bringar glädje och innehåll, vilka kan leda oss fram till kunskap om livets yttersta mening. Pilkington¹¹ menar att Parses studie även relaterar till hennes upptäckt, att paradoxen glädje-sorg visar sig i livssituationer där det finns ett avslut och en ny början. Exempel på detta är i samband med examensdagar eller bröllop. Glädje-sorg kopplas vanligtvis samman med en signifikant förlust eller ovälkommen förändring i livet. Pilkington menar också att förståelsen av fenomenet glädje-sorg ger kunskap om vad det innebär att leva som människa.

Bondas¹² belyser i sin avhandling hur kvinnor upplever barnafödande under den perinatale perioden. En *lidande-glädjeparadox* beskrivs vilken träder fram som ett uttryck för behov och längtan efter delande och gemenskap. Bondas¹³ menar att glädje inte tidigare har trätt fram i empiriska studier som ett begrepp i samband med förståelse av upplevd hälsa och lidande. Den ontologiska hälsomodellen med lidandet som det onda ställs teoretiskt mot lusten som det goda. För att förstå lidandet under perinatal tid gäller förståelse för såväl glädje som lidande. Enligt Bondas behövs en djupare forskning om upplevelser som handlar om att verkligen ha blivit vårdad. En tonvikt framgår beträffande ”fördjupning av vårdandets språk, och svårigheten att uttrycka vårdbehov och begär, lidandets och glädjens språk”.¹⁴

⁸ Parse 1997.

⁹ Bunkers 2006.

¹⁰ Jonas-Simpson 2006.

¹¹ Pilkington 2006.

¹² Bondas 2000.

¹³ Bondas 2003, 170.

¹⁴ Ibid. 175.

Glädje utgör en hälsoresurs. Glädje beskrivs av van Hooft¹⁵ som en stärkande stimulerande *kraft*. Utgående från Lévinas metafor ”näring” som miljöns element och mötet med den andra beskrivs att glädje är näring, och glädjens innersta väsen är att se sig själv i den andra. I handlingen blir glädje utövarens energi och styrka, man gör den till en del av sig själv. Att glädjas är ett tillstånd av vila och acceptans. Glädje erbjuder en kraft för den fortsatta samvaron i livet. Sawatzky och Pesut¹⁶ vill lyfta fram andlig vård som ett begrepp inom vårdande. Andligt vårdande menar de, behöver klargöras genom patientens upplevda verklighet och hänvisar till känslor som harmoni, glädje, frid, kärlek och mening. Andligt vårdande vilar på sjuksköterskans medvetenhet om den transcendent dimension som speglar patientens verklighet, vilken beskrivs som intuitiv, interpersonell, altruistisk och integrativ. Betydelsen av glädje och nöje som en återhämtningsresurs i samband med psykiska funktionshinder har studerats av Davidson et al.¹⁷ Studierna visar, att upplevelser av glädje, nöje och andra positiva händelser i livet spelar en avgörande roll för återhämtning hos personer med allvarliga psykiska störningar. Glädje utgör en källa till hopp och ger känsla av mening med ett ökat engagemang. Personens känsla av värde bekräftas genom att kunna bidra till andras liv och till samhället. Den sociala förmågan ökar i samband med glädje, vilket lindrar funktionsnedsättningens effekter och konsekvenser. Glädje ger styrka, kompetens och hälsa som kvarstår även om funktionsnedsättningar finns kvar.

Glädje i samband med medkänsla. Royzman och Kumar¹⁸ skriver om inlevelse i samband med känslor. Författarna menar att medkänsla aldrig beskrivs som en känsla i samband med att dela någons lycka. Medlidande är ett autentiskt begrepp, men medglädje, att glädjas med, associeras i liten utsträckning till medkänsla. Vidare pekar författarna på fakta som visar, att bedrövelse ger benägenhet till medkännande i högre grad än glädje. Detta tycks vara en del av förklaringen till varför dramatik inom konsten är så stark i samband med skildrandet av lidande. Lindström¹⁹ hänvisar till Tillich och den ontologiska akt i vilken bejakandet av människans eget väsen sammanfaller med mod och glädje. Vi möter ofta patienter som inte har kraft och mod att bejaka sitt väsen, då känslan av glädje känns avlägsen. Bejakandet av det egna jaget och stöd från vårdaren för att få mod att lära känna sitt väsen kanske blir första steget mot upplevelsen av glädje. I det fall vårdaren inte kan bejaka sig själv, kan den glädje som patienten känner väcka en oro. Oron hindrar patienten att gå in i sin glädje, om modet att ge sig hän på en annans villkor sviktar. Att dela glädje med en annan är en krävande akt, som fordrar modet att bejaka sig själv som den andra. Lindström ställer frågan om varför den bejakelsen känns så krävande, och hur ofta vårdare grusar glädje hos patienten. Enligt Lindström är förmågan att dela glädje en generositet som alla vårdare

¹⁵ van Hooft 2006, 118-119.

¹⁶ Sawatzky & Pesut 2005, 29.

¹⁷ Davidson et al. 2006.

¹⁸ Royzman & Kumar 2001.

¹⁹ Lindström 1994.

borde ha. Eriksson och Herberts²⁰ menar att livet kan främjas bara om det finns en tro och en tillit till själva livet. Vårdandets bärande grund, tron, hoppet och kärleken har visat sig utgöra grunden i kampen för att lindra lidande. Människan kommer in i en förnyelse i den andliga kraftspiralen, och denna förnyelse är enligt författarna nödvändig för nutidsmänniskan som ofta saknar själsstoff. Det är en förutsättning för att känna medlidande och medglädje, känna ro och vila i tillvaron, kunna beundra, hänföras och offra, kunna tro och kunna glädjas. Koskinen²¹ skriver om lyssnade i vårdandet bl.a. som en källa till hänryckning och ljus i livet. Lyssnandet ger kraft, livslust och livsglädje och får människans ögon att stråla av lycka.

Glädje i samband med tröst och uppmuntran. Mattson och Lindström²² visar i en begreppsanalys att tröst är rogivande och framkallar en känsla av lugn, glädje och lättnad. Denna betydelse har sin grund i *hugsvalelse*, *lindring* och *lisa*, vilka visar det starkaste sambandet med tröst. När patienten upplever sig sedd och på allvar förstörd av en annan människa i sitt lidande, fylls han eller hon av glädje och lättnad. Glädje kan inträda om patienten tillåter sig vara hjälpbehövande och svag, har mod att bejaka sitt lidande och tillåter en inbjudan i vårdgemenskapen. Även uppmuntran har samband med tröst som en livgivande och stärkande verkan på patienten. Rehnsfeldt²³ menar att när den lidande är inriktad på att enbart uthärda är en uppmuntrande attityd från vårdaren den rätta. Vårdandet i ett djupare emotionellt lidande bör däremot ges i en attityd av medlidande.²⁴ En vårdare kan genom närvaro, kärlek till människan och som förmedlare av en stämning av ljus, hopp och mening verka som ett vittne till den lidande. Någon finns som vittnar om någonting högre, okänt eller andligt sammanhållande. Rehnsfeldt²⁵ skriver i sin avhandling om mötet med patienten i ett livsavgörande skede. Där bland framgår hur uttalanden som 'sorgen och glädjen går hand i hand' kan av patienter uppfattas som en klyscha med den följd att hans eller hennes värdighet blir kränkt med ett vårdlidande som följd. Ett autentiskt möte med den andra som sker på rätt nivå, dvs. som begär efter ett existentiellt vårdandemöte kännetecknas av livsförståelse.

Även Norberg et al.²⁶ belyser tröstens betydelse. Tröst involverar skiftande perspektiv och skänker en upplevelse av mening trots lidande, vilket involverar en upplevelse av kontakt med fenomen som godhet, skönhet, ljus, liv och glädje. Att vara tröstad är som att finna en ny källa av ljus, en ny väg som innebär att kunna lämna det svåra även om

²⁰ Eriksson & Herberts 1993.

²¹ Koskinen 2011, 133.

²² Mattson-Lidsle & Lindström 2001.

²³ Rehnsfeldt 1999, 142.

²⁴ Rehnsfeldt & Arman 2004. Författarna relaterar till livsförståelsens betydelse som vittnande om något "bortom" där människan genom sitt väsen av medlidande och godhet kan ge ljus i livsförståelsemörkret.

²⁵ Rehnsfeldt 1999, 142. Jfr Eriksson 1993, 14.

²⁶ Norberg et al. 2001.

det fortfarande finns där. Det orsakar inte längre sorg. Tröst ger en betydelse av att komma hem och bereder kontakt med den heliga dimensionen, transcendens. Berörandet av den heliga dimensionen betyder att bli berörd av glädje. Glädje försonar oss med livet och världen. Glädje hjälper till att öppna för tillgänglighet, vilken gör det möjligt att se det sårbara och ”gråta ut”.

Glädje och lindrat lidande. I en studie av Fagerström et al.²⁷ framgår hur sjuksköterskor genom att uppmärksamma patienternas upplevelse av välbefinnande och ge uppmuntrande ord kan skapa såväl kroppsligt som andligt välbefinnande. Välbefinnande rör sig mot glädje med en livgivande positiv upplevelse som följd. Patienterna önskar sig en vägledning som är djupare och som ger en känsla av *rofylldhet och frid*, vilket berör det existentiella andliga. För detta behövs en modig sjuksköterska som vågar se bakom patientens problem. Cody²⁸ beskriver hur sorg upplevs hos personer som insjuknat i hiv. Här framgår att känslor och attityder som anknyter till tacksamhet i livet visar sig såsom uppskattning inför vänner, familjen och Gud, samt för ljusa stunder av glädje med skratt och leenden. Även små nöjen gav tacksamhet för att de uppmuntrade till hopp genom det ljusa i stunden.

Glädje ger kraft i samband med lidande menar Råholm.²⁹ I sin avhandling om andlighet hos patienter som genomgått kranskärlsoperation skriver hon att glädje ger mod i samband med fruktan i lidandets kamp. När patienten bejakar sitt eget väsen, trots hotet från ett icke-varande kan upplevelsen av glädje infinna sig. I Öhléns³⁰ avhandling som bygger på patienters berättelser från palliativ vård, framgår att lindrat lidande upplevs när patienten upplever distans till sitt lidande och sina plågor. Denna distans beskrivs som ”att öppna för och frigöra glädje, lust och helande krafter” och uppkommer vid lyssnandet till andras lidandeberättelser. Möjligheten att kunna reflektera över det egna lidandet ger perspektiv på lidandet. Att bli lyft bort från sitt lidande innebar glädje och nöje i tillvaron. En glädje som stiger upp ur själen i relationen till en nära anhörig, vårdare och Gud inger mod att möta lidande.

Glädje i samband med omsorg om anhöriga. Treloar³¹ skriver om hur människor med handikapp och deras familjemedlemmar finner tacksamhet och glädje genom sin andliga tro i stunder av prövningar och utmaningar. Omsorgen om den anhörige gör anhängvårdarna sårbara när de känner förlust och smärta, men omsorgen om de anhöriga kan även resultera i glädje i samband med att deras omsorg förverkligas. Andershed och Ternestedt³² har studerat de anhörigas situation och delaktighet i vården

²⁷ Fagerström et al. 1998.

²⁸ Cody 2000.

²⁹ Råholm 2003.

³⁰ Öhlén 2000, 170.

³¹ Treloar 2002.

³² Andershed & Ternestedt 2001.

av döende. Författarna använder sig av metaforerna delaktighet i ljuset och delaktighet i mörkret. Delaktighet i ljuset kännetecknas av att den anhörige är väl informerad och upplever delaktighet som baseras på tillit och förtroende. Delaktighet i mörkret är när anhöriga får söka sig fram på egen hand utan vägledning och stöd. Miljön inom hospice beskrivs som viktig, där personalens attityder har betydelse för skapandet av en positiv miljö runt patienten. Kolmer et al.³³ beskriver anhörgvårdarens upplevelser av relationen till sin anhörige och motiv till vårdande. Känslor som rör relationen förekommer i större utsträckning än förpliktelser. Känslor som rapporteras är både glädje och stress, men glädje förekommer i större utsträckning än stress. Författarna uppmärksammar glädje i sammanhanget som något beaktansvärt. Eftersom det är långtidsvård och intensivvård som de anhöriga är delaktiga i, behövs mer kvalitativ forskning om vad som medverkar till glädje och även vad som gör att glädjen minskar. De professionella som stöder anhörgvårdare skulle behöva följa upp upplevd glädje och hjälpa anhörgvårdare att leva vidare i den, när arbetet känns betungande.

Glädje som arbetsglädje. Vägar till glädje i arbetet lyfts fram av Manion³⁴ av betydelse för att skapa en positiv arbetsplats. Kontakten med andra människor ger en känsla av glädje och kontakten med patienter ger arbetet en djupare innebörd. Att känna kärlek till arbetet ger en känsla av entusiasm inför uppgiften som ger glädje. Det är lätt att bli stressad och utbränd som påverkar möjligheten att utöva vårdande handlingar. Erkännande däremot kommer ur att vara en hjälp för patienten att finna vägen till hälsa och vara ett stöd i samband med sjukdom. Genom att vårdaren även skriver ner det som gett patienten glädje under en dag får också vårdaren erkännande. Källan till glädje är vårdandets genomförande och känslan av att kunna uppfylla patientens behov som är själva meningen med vårdandet. Aiken et al.³⁵ skriver om hinder för glädje i arbetet. Det upplevs av sjuksköterskor som att inte kunnat erbjuda vård med kvalitet till patienter på grund av dåliga arbetsförhållanden, vilket sker om arbetsbördan är överväldigande. Ett annat hinder är arbetet i sig själv som då arbetsuppgifterna upplevs som enformiga, eller om möjligheten för en interaktion med patienten är begränsad på just den arbetsplatsen. Det finns ändå möjlighet att finna glädje inom professionen på flera sätt. Som exempel kan sjuksköterskor som uppskattar relationer med patienter sträva efter att arbeta där dessa förutsättningar finns kontinuerligt.

En studie av Lövgren et al.³⁶ visar på arbetsklimatets betydelse för möjligheten att utöva god vård. Ett öppet och tolerant klimat karakteriserat av arbetsglädje tecknas som viktiga arbetsvillkor, där personalen kan växa som människor och utveckla sin professionella kompetens. Av undersökningen framgår att arbetsförhållanden och möjligheten att utöva en god vård försämrades avsevärt när personalens hälsotillstånd

³³ Kolmar et al. 2008.

³⁴ Manion 2003.

³⁵ Aiken et al. 2002.

³⁶ Lövgren et al. 2002.

blivit sämre på grund av stressrelaterade symtom. Wärnå³⁷ skriver i sin avhandling om dygd och hälsa inom arbetslivet. Arbetsglädje visar sig i en arbetsgemenskap och en caritativ kultur, en delandets kultur som bidrar till hälsa. Arbetsgemenskapen får sin innebörd via dygderna stolthet, som en uppskattning och högaktning av sin egen och andras hälsa; uppriktighet, att vara ärlig och sann i relation till hälsa; frikostighet, att dela med sig av sitt kunnande med glädje och visa omsorg om andra i dygden kärlek. Kärleken beskrivs som glädje och en förmåga att njuta. Frikostighet framgår som givandets glädje och en stolthet över arbetet. Frikostighet sker i en anda av respekt och vänskap i ett tjänande.

Glädje som skapar gemenskap. Gramling³⁸ beskriver vårdandet som konst ur patienters perspektiv som vårdats på en akutuårdsenhet. En av informanterna berättar om betydelsen av att sjuksköterskorna tycktes förstå vad en patient behövde och när. I det sårbara tillståndet var det svårt för patienten att finna ord för upplevelsen av att vara mottagare av den glädje vårdaren förmedlade i viljan att hjälpa. Sjuksköterskornas arbete liknades vid vårdandets konst, vilken kommer inifrån, som om de vårdar med glädje. Sjuksköterskans attityd ses av patienten som en önskan att hjälpa människor, ett speciellt kännetecknande grundvärde som gör vårdande till någonting mer än en profession eller ett arbete. En patient uttrycker att det fanns stunder när hon tänkte: ”Have they just been nursing, or are they just being themselves? The act of doing nursing emerges from the nurses' heart –a heart filled with willingness, joy, and caring”.³⁹

Pembroke⁴⁰ visar med sin studie att charm spelar en central roll i ett kärleksfullt vårdande. Charm möjliggör en gemenskap om sjuksköterskan samtidigt är öppen för patientens upplevelser av smärta och glädje. Det kan handla om såväl svåra som upplyftande ögonblick och förödmjukelse eller bekräftelse. Att patienten blir underhållen och kanske får sig ett gott skratt behöver inte betyda att en gemenskap har skapats. Pembroke jämför med Moder Teresas intelligens eller den blidhet som var karakteristisk för livet bland helgonen. Även om uttryck saknas för en exceptionell förmåga till glädje, finns en karisma utmärkande för helgonen som inspirerat andra att lämna allt och följa dem. Med hänvisning till Marcel skriver Pembroke, att charm innefattar det metafysiska i den personliga karaktären och vår existens som ett uttryck för andlighet. Den charm som Pembroke anser vara av värde i samband med vårdande handlar inte enbart om engagemang och hänförelse. Den är även ett utmärkande inslag i en persons liv, där närvaron blir märkbar och man kan förstå sig själv mera klart och helt.

³⁷ Wärnå 2002, 134–135.

³⁸ Gramling 2004.

³⁹ Gramling 2006, 141.

⁴⁰ Pembroke 2006.

Livfullheten i människans närvaro ger energi för ett glädjerikt, livskraftigt och hoppfullt engagemang i livet. En person med charm lever genom och i enighet med agape och eros. Eros är uttryck för en fysisk och andlig energi som livar upp en person utifrån olika hänseenden i livet, vilket inkluderar det vårdande arbetet. Agape har sin hemvist inom etiken i vårdandet och självutgivandet till andra. Charm är en nåd enligt Pembroke och har en viktig funktion i samband med etablerandet av gemenskap. Mottagandet av den andra är det centrala och kan liknas med den inbjudan som förbinds med gästfrihet, där patienten ska känna sig hemma med vårdaren.

Watson relaterar till utseendet och blicken hos en människa och menar, att när ögon möts avspeglas den mänskliga själen. ”A look, a glance, a gaze, a touch, a voice which invites and welcomes”.⁴¹ Watson hänvisar till Rumi⁴² och orden ”I see my beauty in you”. Utgående från Rumis mystik, Lévinas och ”ansiktets etik” samt Løgstrups etik ”att vi håller en annan människas liv i våra händer”, ger Watson bilden av ett engagemang i glädje som ger uthållighet och uthärdande av lidande. Kärlekens, ljusets och skönhetens värden ger handlingskraft inför dem vi tjänar. Om blicken skriver även Snow⁴³ med hänvisning till Murdoch och uttrycket ”Loving gaze”, kärleksfull blick. Murdoch utgår från två sätt vad gäller förståelse av världen. Det ena sättet karaktäriseras av en fientlig blick, som en förfalskad slöja genom en personlig förvrängning. På det sättet ses inte människan som den hon egentligen är. Detta kan ske när de egna bristerna och det traditionsbundna påverkar förståelsen. Det andra sättet är att se med en kärleksfull blick, en blick som är belyst av insikt som kommer från en inre dygd. Det etiska förhållandet till den andra lyfter Martinsen⁴⁴ fram i samband med det kärleksfulla ögats betydelse. Samtidigt som vi förnimmer den andra, samtidigt förstår vi. I samband med förståelse identifierar vi och genom särskiljande fångas det egenartade, det som är annorlunda. Det annorlunda känns även igen som det gemensamma i människans utsatthet och sårbarhet. Ögat ser likheter och skillnader. Ett hjärtats öga är mottagande och samtidigt utforskande, det är ett öga som ser det goda och betydelsefulla i varje människa. Martinsen citerar Kristiansen⁴⁵ beträffande uppmärksamhet som en särskild form av intensiv närvaro, där en skärpt (vaken, intelligent) uppfattning kan ha en negativ återverkan på den andra. Ett koncentrerat intryck av glädje och skönhet, gör då att lidandet upplevs mer påträngande, istället för det kärlekens öga som får den andra att känna sig betydelsefull.

⁴¹ Watson 2005, 44.

⁴² Jelaluddin Rumi, sufist och poet som levde på 1200-talet. The Glance Songs of Soul-Meeting handlar om den mystiska upplevelsen som sker när människors ögon möts.

⁴³ Snow 2005.

⁴⁴ Martinsen 2000.

⁴⁵ Martinsen 2000, 20-21 (Kristiansen).

Glädje i samband med humor. Åstedt-Kurki et al.⁴⁶ har forskat om humorns betydelse i samband med relationen patient–sjuksköterska. Humor visar sig hjälpa patienten att hantera svåra situationer genom att erbjuda en stunds vila och få nya perspektiv på en förändrad livssituation. Humor hjälpte också patienten att visa sina känslor och bevara värdigheten. Humor underlättade vid uttalande av kritik och att vara sig själv. Sjuksköterskan kan lindra patienternas oro genom humor. Samtidigt kan humor vara till hjälp när sjuksköterskan ska hantera egna svåra situationer, att etablera tillit och förmedla outtalade känslomässiga meddelanden. En patient återger bilden av en sjuksköterska som har känsla för humor enligt följande: ” [...] who is bright and cheerful and who clearly likes her job, that’s the sort you can talk to, that’s the sort of nurse you can turn to and ask for help, for painkillers or for a wash”.⁴⁷ Mc Cabe⁴⁸ skriver om patienters upplevelser av sjuksköterskors kommunikation. Samtliga patienter upplevde sjuksköterskorna som vänliga, vilket beskrevs som att de var glada och hade humor. Humor stärkte självkänslan hos patienterna när de kunde få andra att skratta och att skratta tillsammans med sjuksköterskorna. Det tycktes som att de sjuksköterskor som använde humor upplevdes som att vara mer öppna och tillgängliga. Humor hade en viktig social funktion genom att patienterna blev avslappnade, tiden gick fortare och de glömde sina bekymmer. En anledning till att sjuksköterskorna använde humor, var vänliga och pratsamma hörde samman med att de uppfattade den ytliga kommunikationsnivån som avslappnad och sällskaplig. Den uppfattningen gällde samtidigt som humor ansågs olämplig vid hanteringen av känslomässiga eller svåra frågor. Näsman⁴⁹ lyfter fram humor i samband glädje i sin avhandling om dygdetik. De dygdiga vårdarna har humor och utstrålar vänlighet, trygghet och lugn. Dygden förverkligar det goda och ger människan välbefinnande och glädje. Den dygdiga människan ger med glädje, uppskattar sig själv efter sitt värde, är förstående och återhållsam med vrede.

En bild av glädje inom idéhistorisk och historisk vårdforskning

Den sekulära sjuksköterskan i Finland från 1700-talet till den enhetliga utbildningens början 1930 är skriven av Tallberg.⁵⁰ Doktorsavhandlingen ger en bild av nationella och internationella trender inom vård och vårdutbildningar. Det som framgår är den rådande etiska framtoningen i vården under seklets inledning där barmhärtigheten blev sjuksköterskans rättesnöre. Även Tolonen⁵¹ tar upp etiken i sin licentiatavhandling om *Etik och etikett i patientvården – en idéhistorisk undersökning av etiken och etiketten såsom den framträder i sjuksköterskornas facktidsskrift Epione under åren 1908–1965*.

⁴⁶ Åstedt-Kurki et al. 2001.

⁴⁷ Ibid. 123.

⁴⁸ Mc Cabe 2004.

⁴⁹ Näsman 2010, 136–137.

⁵⁰ Tallberg 1991.

⁵¹ Tolonen 1995.

Sjukvårdens gärning visar sig som en livsuppgift, där etik, etikett och idén om en god vård framgår som liknande fenomen. Ansvar har en juridisk och etisk aspekt som innefattar regeletik, sinnelagsetik och en caritativ etik. Glädje uttrycks i samband med ansvaret av flera skribenter i källorna. Utan arbete finns ingen glädje i livet, och ingen glädje utan ansvar. Ansvaret beskrivs som varmt och harmoniskt samt att det är en glädje att få tjäna.

Om kallet skriver Erlöv och Petersson⁵² i avhandlingen *Från kall till personlighet–sjuksköterskans arbete under ett sekel*. Författarna har kunnat konstatera en utvecklingstendens bort från kallet mot en betoning av personligheten hos vårdaren. Andersson⁵³ har i sin idéhistoriska avhandling *Ett högt och ädelt kall*, beskrivit kalltankens betydelse för sjuksköterskeyrkets reformering 1850–1933. Andersson konstaterar att kalltanken inte är en och densamma. Från att ha varit given av Gud, till en individuellt upplevd drivkraft, ett starkt engagemang och intresse kan det senare sägas att kallelsen kommer inifrån människan själv, och inte från Gud. In på 1900-talet finns den individuellt genomsyrade lutherska kalltanken att man bör vara intresserad av och tycka om sitt arbete. Andersson skriver även om de ideologiska skillnaderna rörande kalltanken inom de dåvarande sjuksköterskeutbildningarna vid Röda korset, Ersta diakonissanstalt och Sofiahemmet. Det religiösa inflyandet finns hos alla tre men skiljer sig beträffande uttryckssätt. Inom Röda korset uttrycks det mer på ett aktörsplan och inga religiösa motiv uttalas för verksamheten, men de olika individer som verkade där var djupt troende. Ersta diakonissanstalt och Sophiahemmets utbildningar hade en uttalat kristen ståndpunkt.

I sin avhandling *Idémönster i Karin Neuman-Rahns livsgärning och författarskap* vill Matilainen⁵⁴ söka idémönster i den psykiatriska vården ur ett vårdvetenskapligt perspektiv under 1900-talets första hälft. Fokus ligger på 1920- och 1930-talet. Matilainen noterar hur kombinationen av en ljus livssyn, en inre vilja och glädje visade sig vara en välsignelserik möjlighet i samband med vårdandet för såväl patienter som vårdare. Den ljusa livssynen finns belyst i källorna tillsammans med ett inre allvar utifrån Neuman-Rahns tänkande. Glädje tillsammans med en ljus livssyn utgör en kraft i samband med det ansvarsfulla och krävande arbetet. Vårdarnas hållning har en avgörande inverkan på andan och skapandet av en vårdande kultur men även på patientens hälsa och vårdandet. Sjuksköterskans hållning påverkar omgivningen. I en anda av kärlek, ömhet och värme lindrar hon lidande och ingjuter hopp tillsammans med livsmod.

⁵² Erlöv & Peterson 1992.

⁵³ Andersson 2002, 201.

⁵⁴ Matilainen 1997, 133–137.

Lönnqvist⁵⁵ redogör för *Idémönster i patient- och vårdkulturen på Östanlid sanatorium åren 1941–1965* i sin pro gradu-avhandling. I de värderingar som låg till grund framstår glädje som en del av den vårdande kulturen. Glädje visar sig bland såväl patienter som sjuksköterskor i en slags kamratlig anda. Ett av de utmärkande dragen för vårdarnas kontakt med patienterna på sanatoriet är att man tillsammans gläds med patienterna då de blev friska. En kram till patienten av avdelningssköterskan efter en operation, ger patienten ett intryck av att de delar glädje tillsammans. Glädje över att bli frisk finns samtidigt med det svåra inför omställningen att lämna sanatoriet och återkomma till hemmiljön.

Hilli⁵⁶ skriver om *Hemmet som ethos, en idéhistorisk studie av hur hemmet som ethos blev evident i hälsosystemens vårdande under 1900-talets första hälft* i sin doktorsavhandling. Ethos som människans innersta rum visar sig som en anda och en inre hållning. Hälsosystemen skulle sprida ljus och värme, claritas, i hemmen. Atmosfären påverkade familjemedlemmarna i positiv eller negativ riktning. Den sjuke ansågs vara känslig för och beroende av omgivningens stämningar. Hälsosystemen skulle därför vara ”en kroppsligt frisk person med glad och ljus sinnesstämning” och överföra dessa egenskaper på sin omgivning och därtill ge akt på sitt uppträdande i den andan i hon utförde arbetet. Svedberg⁵⁷ gör en historisk skildring av den psykiatriska vården i sin doktorsavhandling *Omvårdnadstraditioner inom svensk psykiatrisk vård under 1900-talets första hälft*. Svedberg skriver om det goda som bar upp identiteten inom traditionen men också plågsamma upplevelser utifrån ett såväl patient som vårdarperspektiv. Bland annat beskrivs sjuksköterskors berättelser om rädsla. Situationer framgår, i vilka sjuksköterskan riskerade att förlora något av den självbild och auktoritet som var förknippad med yrkesidentiteten i det att inte vara rädd. Svedberg lyfter även fram betydelsen av att inteoreflekterat föra en tradition vidare.

Sammanfattning

Beröringspunkter finns med det som framgår i historisk och i nutida forskning som anknyter till glädje. Lyssnandet till betydelsefulla ögonblick som ger glädje kan leda till kunskap om den yttersta meningen med livet. Glädje beskrivs vara alltför sällan beskriven i samband med medkänsla. Lidande tycks beröra mer än glädje även om glädje är av betydelse för upplevelsen av hälsa. Att dela glädje beskrivs som en förmåga och generositet som samtliga vårdare bör ha. Ett kärlekens öga är mottagande och får den andra att känna sig betydelsefull. Karisma och charm tecknas som ett uttryck för den personliga karaktären och existensen, ett uttryck för det andliga. Att sprida ljus och värme, claritas, i en glad och ljus sinnesstämning lyfts fram som viktigt i hälsosystemens vårdande under 1900-talets första hälft. I en caritativ kultur där en känsla av stolthet,

⁵⁵ Lönnqvist 1999.

⁵⁶ Hilli 2007.

⁵⁷ Svedberg 2002.

uppriktighet och frikostighet råder ökar arbetsglädje i en anda av respekt, vänskap och tjänande. Vårdande kommer ur ett hjärta fyllt av välvilja, glädje och omsorg. Entusiasm inför arbetsuppgifter ger glädje och uthållighet. Tillsammans med en ljus livssyn är glädje en kraft i samband med det ansvarsfulla och krävande arbetet. Arbetsglädje visar sig i kontakten med andra människor, samtidigt som den ger livet en djupare innebörd. Att inte kunna erbjuda vård med kvalitet i samband med dåliga arbetsförhållanden som när arbetsbördan är för tung är ett hinder för arbetsglädje. Detsamma visar sig om arbetet upplevs som enformigt och möjligheten till integrering med patienten är begränsad. Ett öppet och tolerant arbetsklimat som karaktäriseras av arbetsglädje betonas, där människor kan växa och utveckla sin professionella kompetens.

Det framgår att glädje finns som en paradox med sorg och lidande. Såväl skratt som gråt för människor närmare varandra. Förståelsen av paradoxen glädje–sorg ger kunskap om vad det innebär att leva. Glädje ger mod i lidandets kamp och skapar distans till lidandet. Anhöriga som deltagande i omsorgen om en anhörig som är sjuk ger den anhörige en upplevelse av glädje. Uppmuntran visar sig god när den lidande är inriktad på att uthärda, men vid djupare lidande är medlidande av betydelse. Humor är till hjälp och erbjuder vila och nya perspektiv. Tiden upplevs gå fortare och bekymmer kan glömmas bort. En glad sjuksköterska med humor upplevs som vänlig. Glädje, skratt och leenden ger hopp genom det ljusa i stunden. Upplevelser av nöje och glädje är en resurs för återhämtning i samband med psykiska funktionshinder. Glädje utgör en stärkande kraft för den fortsatta samvaron i livet och är en resurs i samband med hälsa. Glädje hör till andligt vårdande liksom kärlek, frid och mening. Den är en källa till hopp och ökat engagemang samtidigt som personens värde bekräftas. Tröst framkallar känsla av lugn och glädje och att lyftas ur lidandet innebär lättnad och glädje. Glädje öppnar människans sinne, skapar tillgänglighet och är försonande.

Glädje har enligt tidigare forskning betydelse för vårdandet. Dock efterlyses kunskap om vad som ökar glädjen i vårdandet respektive vad som gör att den minskar. Det gäller även den djupare forskning som rör upplevelser av att ha blivit vårdad. När förståelsen av vårdandets språk fördjupas kan möjligheten att förstå vårdandets verkliga verklighet ökas. Det finns något grundläggande och glädjande i den mänskliga samvaron som är betydelsefullt. Den delade glädje som bejakar människans vara beskrivs som att vara i alltför ringa grad uppmärksam. Det finns studier som betonar betydelsen av glädje men inte vad glädje är som väsen, dvs. själva idén om vad som gör glädje till glädje i vårdandet. Utifrån denna översikt om tidigare forskning förväntas glädje bli ytterligare belyst i vårdande sammanhang genom att söka avtäcka något av dess ursprung i en historisk vårdande kontext.

3 SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH DESIGN

Det finns mitt i skogen en oväntad glänta som bara kan hittas av den som gått vilse. [...] Här ligger stora stenar, liksom ordnade. De måste vara grundstenarna i ett hus, [...].⁵⁸ Tomas Tranströmer

Föreliggande kapitel är tänkt som en precisering av vad studien vill belysa samt hörnstenarna i forskningsprocessen längs vägen, dvs. dess design. Kapitlet inleds med en presentation av forskningens syfte och frågeställningar med dess avgränsning samt möjligheter. Slutligen presenteras forskningens design.

Syftet med föreliggande studie är att avtäcka och synliggöra glädje som idé i vårdandets värld. Studien har sin utgångspunkt i en idéhistorisk inriktning, där historiska källor med berättelser om vårdande avgränsas till tidsperioden 1900–1933.⁵⁹ Under denna tidsperiod befinner sig kunskapsområdet under uppbyggnad och de banbrytande idéerna kring vårdandets kärna förväntas framträda. Idéhistorisk forskning hör till grundforskning, där den ökade förståelsen för glädje förväntas vara en betingelse för vårdandet. Kunskap genereras som kan bidra till utvecklingen av vårdvetenskapens substans och paradig.⁶⁰ I samband med tidigare forskning visar sig glädje tillsammans med en ljus livssyn och spridande av ljus och värme, claritas, samt som en glad och ljus sinnesstämning. Ett antagande är att glädje och ljus står i nära relation till varandra, vilket uppmärksammas. Glädje som idé i vårdandets värld söks därför genom att språkligt även studera ljuset. För att uppnå forskningens syfte är följande tre frågor vägledande:

Fråga 1. *Vad är 'glädje' och 'ljus' universellt?*

Kärlekens idé som är vårdandets grundmotiv beskrivs nära samman med ljusets idé. Där kärlek finns, finns också ljus och glädje. Den första frågan riktas därför till den ursprungliga betydelsen hos 'glädje' genom att studera ursprungsbetydelsen hos såväl 'glädje' som 'ljus'. Tillsammans förväntas begreppen bringa kunskap om glädje som ursprungsidé med dess särdrag.⁶¹

⁵⁸ Tranströmer 2003, 193. Ur dikten Gläntan. En glänta kallas även för en 'glad' en ljus öppning. SAOB 1926. Se *glad*.

⁵⁹ En stor del av källorna är hämtade i *Svensk sjukskötersketidning*. Tidskriften byter redaktör och profil 1933, samtidigt som en ny epok blir alltmer framträdande, den medicinskt centerade. I och med detta blir också vårdandets kärna mer oklar. Den valda tidsperioden hör till den preteoretiska epoken ca 1880–1920. Den tiden utgör ett skede när någon egentlig teori om vårdande inte finns, men vetandet dokumenteras. "Teori" och praktik var ett och samma. Se tabellen i Eriksson 2002b, 29.

⁶⁰ Matilainen 2002, 35.

⁶¹ Eriksson 1990, 87. Kärlekens och barmhärtighetens idé 'caritas' och ljusets idé 'claritas' utvecklas ytterligare i kapitel 6 i samband med presentationen av ethos som hjärtats väg.

Fråga 2. *Vilka är de olika språkliga betydelsenyanserna hos 'glädje' och 'ljus' i relation till den universella betydelsen?*

Den andra frågan riktar sig till olika och gemensamma betydelser och betydelseutvecklingen för 'glädje' och 'ljus'. Genom detta förväntas innehåll, struktur och grund klargöras som i sin tur kan relateras till de tidigare ursprungsbetydelsena. Även 'glädje' och 'ljus' betydelser och betydelseutveckling under den aktuella tidsperioden är av intresse.⁶² Betydelseinnehållet hos 'ljus' förväntas fördjupa och därmed öka den språkliga förståelsen av glädje som idé för dess förverkligande som vårdande.

Fråga 3. *Hur gestaltar sig glädje som idé i vårdandet i en historisk vårdande verklighet?*

Den tredje frågan är riktad till sökandet efter glädje som idé i källors berättelser om vårdande under åren 1900–1933.

Forskningens design

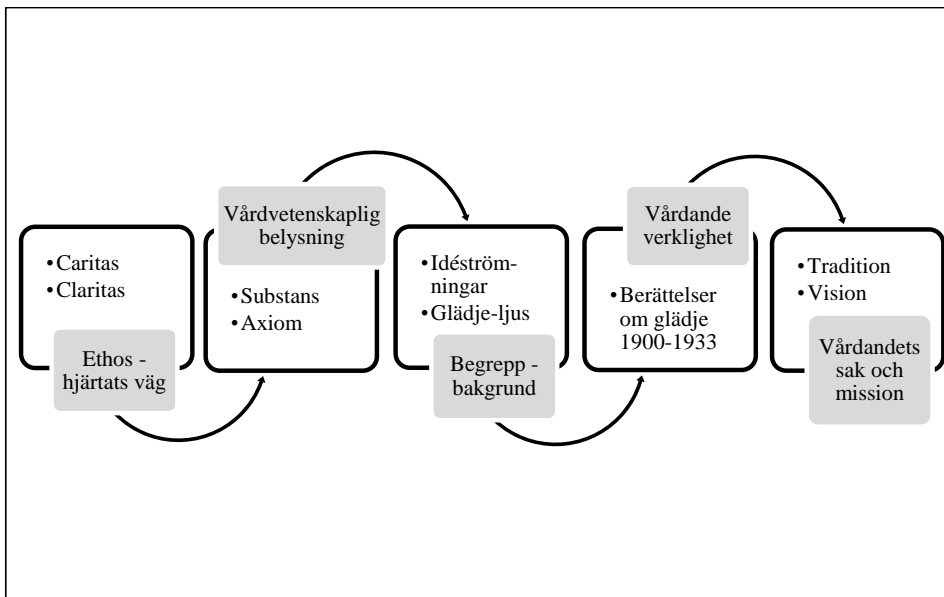
Forskningen är explorativ-deskriptiv då den inriktar sig på kunskap som till en del är känd, men som jag söker ytterligare kunskap om och även önskar återupptäcka.⁶³ Resultatet presenteras som ett idémönster, vilket växer fram enligt följande: Inledningsvis förankras glädje som idé i vårdandets *ethos*, dvs. kärlekens och barmhärtighetens idé samt ljusets idé med hjärtat som hemvist, vilket genomsyrar och sätter sin prägel på hela forskningen.⁶⁴ Hjärtat i andlig mening utgör livets medelpunkt och känslornas hemvist. I vårdandets tillägnan hör den goda viljan och önskan att lindra lidande samman med vårdarens hjärta. *Vårdvetenskaplig belysning* representerar vårdandets värld i vilken glädje som idé ska avtäckas och synliggöras. *Begreppen* i sin tur förväntas synliggöra ursprungsidén hos glädje genom begreppen 'glädje' och 'ljus'. Uttrycksformer och betydelsenyanser granskas för begreppet 'glädje' och de näraliggande begreppen 'glad' och 'ljus' (substantivet och adjektivet ljus). Som stöd för tolkningen används klassiska texter av och om filosofer som visar på idéströmningar om glädje. Ett första mönster bildar en bakgrund som blir vägledande och ökar förståelsen vid den hermeneutiska läsningen om glädje i vårdandet, såsom den framträder i källornas berättelser åren 1900–1933. I en *vårdande verklighet* söks sedan idéer om glädje vilka förväntas kunna avtäckas och därmed synliggöras i de historiska källornas texter genom berättelser om vårdande. Den historiska tidsandan som var utmärkande för tidsskedet vid 1900- talets tre första decennier beaktas. Resultatet sammanfattas därefter och ett nytt idémönster växer fram. Idémönstret som vårdandets *vision* speglas slutligen mot den *tradition* dvs. vårdandets *ethos*, substansen och de axiom som vägleder

⁶² Eriksson 2010; Sivonen et al. 2010 menar att i en idéhistorisk studie kan syftet vara att förstå betydelseinnehållet för ordet inom den aktuella tidsperioden.

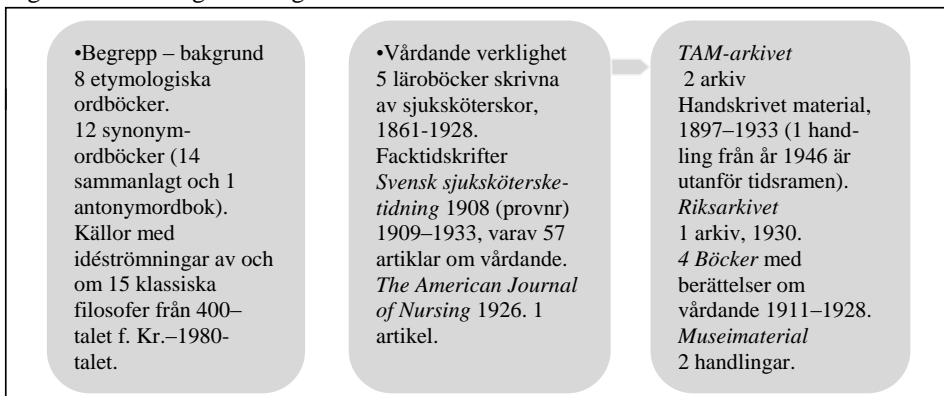
⁶³ Eriksson 1992, 97–98. Se angående explorativ-deskriptiv design.

⁶⁴ Forskningens förankring i hjärtat presenteras i kapitel fem *Hjärtats väg i vårdvetenskapens ljus*.

forskningen för att synliggöras genom teser. Glädje förväntas framträda som vårdandets sak och mission för att möta ethos, det sanna, sköna och goda vårdandet. Kunskapsskapandet sker således utifrån flera nivåer och forskningen bygger som helhet på en hermeneutisk ansats i vilken en dialog förs mellan de olika nivåerna. För detta används abduktioner⁶⁵ vilka berikar kunskapsgenereringen i den idéhistoriska inriktningen. En övergripande bild av forskningens design presenteras i figur 1 och en källöversikt⁶⁶ i figur 2.

Figur 1. Forskningens design.

Figur 2. Forskningens källöversikt.

⁶⁵ Abduktionerna handlar om den kunskap som framgår efterhand i dialogen mellan de olika delarna, och bygger på slutsatser om hur verkligheten rörande glädje kan uttryckas som idé. Kunskapen förändras allt eftersom den konfronteras med tro, respektive tvivel i och med analysens gång. På så sätt kan en djupare förståelse utvinnas. Se Eriksson & Lindström 1997.

⁶⁶ En mer ingående presentation av källorna återfinns i kapitel 6.

4 FORSKNINGSETISK HÅLLNING

För några
är allt mörker. Även för mig är det mörkt,
men där finns händer jag kan fatta,
röster att lyssna till mer trovärdiga
än yttervärldens ekon. Och stundom lyser
ett sällsamt ljus, som är renare än månen
och inte kastar någon skugga.⁶⁷

R. S. Thomas

Den forskningsetiska hållningen presenteras utifrån tre olika infallsvinklar: kunskapsobjektet, forskningsprocessen samt det omgivande samhället. Genom en idéhistorisk inriktning ges liv till röster från förr för att avtäckas glädje som idé i vårdandet. Vårdandet är den vårdvetenskapliga disciplinens kunskapsobjekt. Som ett etiskt ideal och i sin skönaste form är vårdandet en yttersta hyllning till människan, livet och det eviga.⁶⁸ Etiken handlar om det jag redan vet, men inför det jag inte vet öppnar sig en oändlighet. Framförallt handlar det om ödmjukhet inför såväl vårdandet, vägen och den samhällliga betydelsen. Det evidenta, vetandet, framgår när glädje har betydelse för ett sant, skönt och gott vårdande.⁶⁹

Till det etiska hör att visa på att glädje är en essentiell del av etiken, ontologin och verkligheten. Etiken har företräde och är överordnad ontologin och ger sig först tillkänna i vårdandets ethos, dvs. vårdandets väsentliga drag där kärleken, barmhärtigheten utgör drivkraften och ger vårdandet dess mening.⁷⁰ När etikens strävan efter det goda förankras i kärleken till människan, livet och det eviga sker en inbjudan till en djupare förståelse, ett inseende om vad saken gäller.⁷¹ Glädje som idé och ideal inom en vårdande verklighet innebär att lyfta dess eviga värden som är bestående i

⁶⁷ R.S. Thomas 1995, 73. Ur dikten *Trevande*.

⁶⁸ Eriksson 1987b, 28.

⁶⁹ I kapitel 11 sker en reflektion av glädje som idé mot kunskapsobjektet.

⁷⁰ Eriksson 2003, 21–30. Ordet *ethos* härrör ur grekiskans sed och karaktär. I sin beskrivning av vårdandets ethos lyfter Eriksson betydelsen av etikens förankring i djupare grundvärden. Utan denna förankring framträder etiken som mer formell. När ethos och etik förenas framträder istället ett sätt att förhålla sig på, en etisk hållning som kan tala om sig själv och ta ansvar. Detta härleds till Aristoteles och realiserandet av det goda, en etik som innefattar såväl verklighet som ideal utifrån vad människan är och vad hon bör göra. I enlighet med Lévinas tankegång menar Eriksson att etiken kommer före ontologin. Etikens 'bör' är inte uppbyggt av moraliska regler och tvång, utan genom en kärlekens 'appell' eller ett kall vilket odlats i människans inre. Det som visar sig och kommer till uttryck är något naturligt som hör till människans väsen. En ontologi som inte underordnats etiken är närmast omöjlig. Det är utifrån förhållandet till den andra personen som förståelsen för Varat måste bestämmas.

⁷¹ I samband med epistemologiska frågor inom den Caring Science-tradition som studien vilar på, riktar sig forskningen direkt till *saken* och vad som är det meningsbärande i vårdandet. I Eriksson & Lindström 2009 hänvisar författarna till Gadamer om att förståelsen av saken riktar sig till den verkliga förståelsen av sanningen.

tiden och som är väsentliga för människans vara.⁷² Det väsentliga är då det vara i glädje som består oavsett livets olika skiften och vårdande sammanhang. En verklighet som är vårdande förväntas vara verksam som vårdande.⁷³ En verklig verklighet är mer än det omedelbart givna och inbegriper även den verklighet som är dold för erfarenhetskunskapen och vårdpraxis. Det är vårdandets inre verklighet vilken är verksam i form av sitt eget vara och innefattar metafysiska frågor. Enligt Eriksson är den bärare av de ursprungliga vårdande substanserna och det är där den djupa mänskliga tillvaron återges. Medvetenheten om denna verklighet öppnar en uppmärksamhet för dessa uttryck. Som Martinsen⁷⁴ framhåller, hör glädje till de uttryck som är grundläggande i livet och viktiga att ta in för att kunna vara närvarande i en annan människas liv. Genom att beakta och ansvara för att kunskapsobjektet, själva vårdandet, intar en central plats i forskningen kan kunskap utvecklas inom disciplinen.⁷⁵ För detta och till etiken hör även att följa vårdvetenskapens grundvärden, vilka utgör en del av forskningens förförståelse.⁷⁶ I föreliggande studie är vårdandets ethos den grundläggande enhet som representerar en sedelära som är sammanhållande för den mångfald som vårdandet utgörs av. En ton finns som genomtränger vårdandet och som även utgör den förbindelselänk som håller etik, ontologi och epistemologi samman.⁷⁷

Tonen avser hela *forskningsprocessen*. Etiken inbjuder till ett inseende om vad som är heligt och ska bevaras i studien. Upplevelsen av vördnad för livet innebär i djupaste mening en upplevelse av helighet, av något unikt.⁷⁸ I samband med forskningsprocessen ska väljas källor som är bärare av substansen som ska avtäckas. Möten med människor i föreliggande studie sker genom de historiska källorna. Det forskningsetiska förhållningssättet berör till stor del hur hanteringen av källornas innehåll sker. Livets helighet som ett evigt ideal är högt och universellt, det gäller alla människor och alltid

⁷² Berdjaev 1990 [1923], 187 lyfter värdet av att övervinna nuets, historiens och framtidens perspektiv, vilka han menar är lösryckta. Hoppet bör istället riktas till evigheten som den sanna tiden. Varje generation har sitt eget ändamål, berättigande och mening i det egna livet, och de andliga värden som skapas är inte ett redskap för kommande generationer.

⁷³ Eriksson 2009, 38. Verklighet är det motsatta till skenbar eller en föreställd tanke. Den sinneserfarna empiriska verkligheten och vårdpraxis är en del av den verkliga verkligheten.

⁷⁴ Martinsen 2009, 128. Eftersom grundläggande uttryck inte ska användas till något trängs de lätt bort i brådska, eller så glöms de helt enkelt bort.

⁷⁵ I samband med epistemologiska spörsmål inom den Caring Science-tradition som studien vilar på riktar sig studien direkt till saken om vad som är det meningsbärande i vårdandet. Detta i enlighet med Gadamer som menar att förståelsen av saken riktar sig till den verkliga förståelsen av sanningeninnehållet. Se Eriksson & Lindström 2009.

⁷⁶ Vårdvetenskapen som utvecklats vid Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi som disciplin utgör en identitet med egna grundvärden och en substans. Den grundläggande etiska ordningen som antas råda uttalas genom axiom och teser och ger en bild av den vårdande verkligheten. De som föreliggande forskning vilar på och är tänkt att följa finns beskrivna i kapitel 5 i samband med forskningens förankring i vårdvetenskapen.

⁷⁷ Eriksson & Lindström 2000, 1-18; Eriksson 2003, 21-31; Eriksson & Lindström 2009.

⁷⁸ Eriksson 1984, 11-12. Enligt Eriksson är hälsa att vara hel, och att uppleva sig som en hel människa är också en upplevelse av 'helighet' och något unikt hörande till naturlig hälsa.

oavsett tid och rum.⁷⁹ Källornas historiska texter talar till människan i den tid de läses. Det innebär att heligheten består oberoende av tidsavståndet mellan det skrivna ordet och nutid. En glädje kan visa sig över relationer mellan hjärtan, där tidsgränser blir omärkbara. Det som våra föregångare har tänkt, sagt eller gjort bör respekteras och förstås utifrån den rådande tidens kontext. Texterna är spår som människor lämnat efter sig. Min plikt som forskare är att värna om källornas texter som om de vore levande material, och behandla dem varsamt med respekt så att de inte skadas. Jag förvissas mig om att inte inta en idealiserande eller dömande hållning. Texten uppfattas som ett tilltal där en inbjudan sker med möjlighet till utbyte av tankebanor, genom att texten läses och skrivs ned flera gånger vid tolkningen. Mötet med texten innebär att lyssna till ethos när det framträder, som det har traderats vidare i egenskap av en för källorna sann verklighet genom det skrivna ordet. Det handlar om ord som skrivits under vägledning av hjärtan och vårdande händer. I den förtrolighet som skapas finns gemenskap, men det främmande i mötet har även gränser. Någonstans finns mellanrummet mellan det sagda och osagda. Sett från forskningens hermeneutiska ansats finns vetenskapen om att allt i det mänskliga livet inte kan uttryckas genom ord. Etiskt påminner det om ödmjukhet och vördnad när budskapet förs vidare.

De riktlinjer som eftersträvas avseende avhandlingen är i enlighet med Forskningsetiska delegationens riktlinjer.⁸⁰ I samband med idéhistorisk forskning och etiska ställningstaganden gäller samma forskningsregler som inom historisk forskning.⁸¹ En noggrann och utförlig källkritik och ett reflektivt angreppssätt är centralt ur ett etiskt perspektiv. Detsamma gäller medvetenheten om förståelsens och det teoretiska perspektivets betydelse. De val och de avgränsningar som görs ska framgå, och referenser till källorna ska vara tydliga. Källornas texter ska hanteras med varsamhet för att inte skadas. Etisk förhandsbedömning enligt Forskningsetiska delegationen⁸² har inte varit nödvändig, eftersom forskningen inte innefattar patienter eller direkt patientmaterial. Epistemologiskt gäller en god vetenskaplig praxis genom öppenhet och stringens. Det handlar även om att följa den metodologi som förespråkas. Konkreta metodanvisningar är svåra att finna inom det idéhistoriska området, vilket utgör en utmaning och ett stort ansvar för forskaren.⁸³

⁷⁹ Eriksson & Lindström 2009. Det universella handlar om den verkliga verklighet som sträcker sig bortom det omedelbart synliga. På så sätt är det också öppet att tjäna olika professioner. Förväntningar på akademisk forskning är att meningsbärande kunskap utvecklas för nyskapande inom klinisk verksamhet.

⁸⁰ Forskningsetiska delegationen. 2002. Forskningsetiska delegationen är ett sakkunnigorgan utsett av finländska Undervisningsministeriet. Delegationens uppgift är att främja debatt och informationsverksamhet i Finland och ta initiativ samt avge utlåtanden i forskningsetiska frågor.

⁸¹ Matilainen 2002, 48; Eriksson 1992, 20-23, 215.

⁸² Forskningsetiska delegationen 2009. Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning. <http://www.tenk.fi/hymy/SVE/betänkande.pdf>

⁸³ Matilainen 2002, 37.

Bland annat medför det krav på att välja perspektiv och göra relevanta avgränsningar. De analysenheter som valts ska utgå från forskningens syfte, forskarens intresse och förförståelse och på så vis vara fruktbara och adekvata.

Den idéhistoriska inriktningen inleds i föreliggande forskning med en begreppsanalys. Därmed ökas förståelsen av betydelseinnehållet bakom orden, vilken ger hjälp till alternativa tolkningar av källornas texter. En idé söks som är relaterad till ordet *glädje*, vilket bedöms förutsätta en viss förförståelse som gör att idén om glädje blir nåbar i källorna. Det vägleder tanken även då själva ordet *glädje* inte är omnämnt. Arbetet med forskningen har i detta sammanhang följt Koorts metodologi som vidareutvecklats av, och beskrivits av Eriksson.⁸⁴ Medvetenheten finns om att när någon del av innehållet som är relaterat till begreppet utesluts, kan inte det som visat sig presenteras som en fullständig förståelse av begreppets innehåll.⁸⁵ I de fall detta sker finns det därför argumenterat. Det är viktigt att reflektera över släktskapet mellan ordböckerna utifrån ett brett urval av källor, och att den språkliga kompetensen hos forskaren inkluderar korrekt hantering av ord i synonymtablåerna. Bara en kategori av ord åt gången bör ges uppmärksamhet för att inte blanda ihop definitioner, verb, adverb och substantiv. I samband med begreppets ursprungliga betydelser förekommer dock flera ordklasser, vilket är uppmärksammat i studien.

Den valda vägen inom den idéhistoriska inriktningen ses som mest fruktbar utifrån forskningens syfte, även om den metodologiskt också ligger inom begreppsbestämning. I samband med forskningens idéhistoriska inriktning finns anspråk avseende forskningsprocessen att förstå ordet bakom den idé som söks. Ett ords ursprung är nära besläktat med idé och ger en förförståelse och bakgrund vid skapandet av idémönstret. Öppenhet och ärlighet samt en medvetenhet beträffande förförståelsens och det teoretiska perspektivets betydelse är centralt inom forskningstraditionen. Valen ska vara motiverade och tydliggjorda, och referenser till källorna ska vara utförliga och tydliga. Forskaren bör även säkerställa intersubjektivitet och kommunicerbarhet.⁸⁶ Detta möjliggör för läsaren att kunna ta ställning till resultatets rimlighet, relevans och giltighet.⁸⁷

Vid valet av källor har källkritiska aspekter beaktats. Ambitionen är att återge texten på ett sanningsenligt sätt i samband med återgivandet och skapandet av nya texter. Mina intentioner är att inta ett reflekterande tillvägagångssätt och beskriva metoden så att läsaren ska kunna följa processens gång. Citat finns ibland beskrivna i sin helhet och ibland nedkortade för att ge belägg för min tolkning. Citaten visar sig vara olika djupa till innehållet, vilket leder till att en del citat är långa eller att korta citat har långa

⁸⁴ Eriksson 2010.

⁸⁵ Sivonen et al. 2010.

⁸⁶ Olausson 1996; Eriksson 1992.

⁸⁷ För vidare beskrivning här hänvisas till kapitel 10 om forskningens giltighet.

kommentarer. Meningen har varit att inte fragmentera innehållet genom att dela upp idéerna i alltför stor utsträckning. I de fall som symboler eller metaforer förekommer har strävan varit att min tolkning ska framträda. Genom att även inta en distanserande inställning är meningen att det som jag ställer mig tveksam till lyfts fram. En annan strävan är att se idéerna utifrån den aktuella samtids och kontext som var rådande. Samtidigt finns en medvetenhet närvarande om att de utmaningar människor mötte då kan bringa kunskap för dagens vårdande.

Som forskare har jag en skyldighet att utveckla kunskap inom vårdvetenskap som kan leda till liv, hälsa och lindrat lidande. *Betydelsen för samhället* framgår när de bärande idéer som genereras i forskningen om glädje är för människans bästa och kan bidra till ett skönare samhälle. Sägans kan att disciplinen och kunskapsobjektet blir legitima först när de synliggörs inom närliggande vetenskaper i samhället. Genom att vårdvetenskapen inte är professionsinriktad har den en mission att fylla inom flera områden.⁸⁸ Som forskare bär jag ansvar för ett avgränsat område av den vårdande verkligheten samt för utvecklingen av kunskap inom detta område. Etik sträcker sig således bortom den för studiens nuvarande situation och min egen förståelse för att tillägnas människan.

⁸⁸ Eriksson & Lindström 2000; 2009. Vårdvetenskapen framgår som en autonom akademisk disciplin med ett klart uttalat perspektiv med anknytning till vårdandets sak. Den är inte professionsinriktad utan som autonom vetenskap gränsöverskridande och universell.

5 HJÄRTATS VÄG I VÅRDVETENSKAPENS LJUS

En hjärtats väg är kärlekens väg och vårt hopp måste stå till kärleken och vetskapen att: ”Kärleken gör intet ont mot nästan” Rom. 13:10.⁸⁹

Det teoretiska perspektivet ska avgränsa och vägleda avtäckandet och synliggöra glädje som idé i samband med vårdande i en historisk vårdande kontext. Vad som kommer att synas har att göra med vad som finns inom synfältet, vad blicken riktas mot och genomskådligheten. Som tolkningshorisont förmedlar perspektivet en innebörd under hela forskningsprocessen.⁹⁰ Det medvetna valet av perspektiv förväntas medverka till en djupare förståelse i samband med en idéhistorisk inriktning som ska göra gestaltningen av ett idémönster om glädje i vårdandet genomförbar. Det är i den goda jordmånen och under gynnsamma sakförhållanden som kärnan, själva vårdandet förväntas slå rot och framstå i dagen till glädje för människan. De sakförhållanden som bedöms vara bärande i den här studien presenteras i ordningen vårdvetenskapens och vårdandets *ethos*, de valda grundläggande axiomen⁹¹ och substansen som vårdandets form.

Caritas är vårdandets grundmotiv, dess *ethos*, och är samtidigt den ordningsprincip som binder samman de ingående delar som utgör det vårdande. Vårdande som en kärleks- och barmhärtighetsgärning kännetecknas av *vårdgemenskap* och en *sann* och *djup vilja att lindra andras lidande*. Glädje bör tjäna denna kärlek eftersom den skänker vårdandet dess mening.⁹² *Claritas* – ljusets idé finns i nära förbindelse med kärlekens och barmhärtighetens idé.⁹³ Glädje och ljus an knyter till forskningens tema, då de beskrivs komma ur människans inre i samband med känslan att vara kallad.⁹⁴ Ljus är även livets sätt att förverkliga sin existens och det yttre framträdelsesättet för livet.

Forskningens ontologiska grundval

Följande axiom bedöms representera vårdandets verklighet i synliggörandet av glädje: *Människan är en enhet av kropp, själ och ande*. I föreliggande studie innebär det att idén om glädje förenas med vad människan i grunden är, dvs. som en enhet. Glädje förväntas visa sig som *kroppsliga uttryck* med betydelse för människans kontakt med

⁸⁹ Eriksson 1987b, 105 (Rom.13:10).

⁹⁰ Grunden som kunskapssökandet vilar på är den forskningsgemenskap som utvecklats vid Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi i Vasa, Finland, under ledning av professor Katie Eriksson.

⁹¹ I samband med återgivandet av substansen och axiomen används Lindström, Lindholm & Zetterlund 2010, 190-200, om ingen annan hänvisning anges.

⁹² Kärleken och barmhärtigheten tjänar även som grundläggande ordningsprincip och är på så sätt sammanhållande för teorins övriga innehåll. Se Eriksson & Lindström 2009.

⁹³ Nåden 2006, 83–84, skriver om förbindelsen att när människan påverkas av det klara skenet (*sideris claritas*) påverkas *caritas*, vilket underlättar kärleken till nästan och att därmed utföra en god handling.

⁹⁴ Eriksson 1987a; Eriksson 2003; Eriksson & Lindström 2009.

världen. Det betyder att rörelser som pågår i kroppen mellan hälsa, lust och glädje men även hot om sjukdom, lidande och död berör denna enhet.⁹⁵ I samband med människans livsvillkor kan glädje visa sig som en kamp för tillvaron tillsammans med lidande och sorg. Glädje relateras till *ande* och *anda* som stämning och mening, samt som livet själv i människan.⁹⁶ *Själ* och *ande* förknippas med hjärtat som människans vilja och önskan.⁹⁷ Förankringen av särdragen hos glädje sker i hjärtat, och i andlig mening betraktas hjärtat som livets medelpunkt och känslornas hemvist, då främst glädje, sorg, kärlek och vrede.⁹⁸ Glädje förväntas visa sig i mötet med den kännande, tänkande, önskande och temperamentsfulla människan med olika läggning och humör, med sin utstrålning och utmärkande egenart.⁹⁹

Gemenskap är grunden för all mänsklighet, människan är i grunden interrelaterad till en abstrakt andra och/eller konkret andra i en gemenskap. Människan välkomnas in i den vårdande gemenskapen av den andra, vilket i relation till studien innebär att visa vägen till glädje, där glädje är en subjektiv unik upplevelse. Genom vårdande relationer lindras lidanden och rum skapas för glädje i mötet med såväl en konkret som abstrakt andra¹⁰⁰ och den unika människan. På samma sätt som det är en glädje att lära känna en annan människa, kan varje möte även förbindas med ett oväntat okänt öde.¹⁰¹ I ljus och glädje finns inbjudan till gemenskap där människan finns för ”att ta emot med öppna händer” som ett uttryck för hela sitt väsens innersta kärlek.¹⁰²

Människan är i grunden helig. Människans värdighet innebär att inneha det mänskliga ämbetet, att tjäna i kärlek, att finnas till för den andra. Vårdkulturens ursprungliga ethos hade sin grund i en vördnad inför människan, hennes värdighet och helighet.¹⁰³ I denna helighet finns en önskan att betyda något för någon och ha ett värde även när människans skörhet är stor.¹⁰⁴ De människor vilkas liv vilade i vårdares händer under den historiska samtiden ägnas här en särskild tanke. Bevarande av värdigheten betraktas i studien som en naturlig del i samband med glädje.

⁹⁵ Lindwall 2004, 145 och 129.

⁹⁶ Jfr Lassenius, 2005, 110. ’Andehemmet’ beskrivs som människans egen plats med möjlighet att uttrycka sin innersta väsens kärna, likt en plats där människan kan känna sig hemma och finna vila.

⁹⁷ Hjärtat som symbol och säte för förnuftet, viljan och känslorna har gamla anor och omnämns redan under faraonernas tid i Egypten. Biedermann 1989, 178. Se *hjärta*.

⁹⁸ Söderwall 1884 -1918. Se *hierta*.

⁹⁹ Jfr Sivonen & Kasén 2003, 86-87.

¹⁰⁰ I litteraturen skrivs denna relation som *den Andre* (Lévinas), *den andre* och *den andra* beroende på vilken författaren är. Där inget annat anges används genomgående *den andra* i enlighet med detta axiom.

¹⁰¹ May 2005, 116.

¹⁰² Sandberg 1964, 39. Inbjudan har relation till det grekiska ordet för *behaga* ’evdokein’. Enligt Sandberg kommer ordet säkerligen från verbet *dechestai* och betyder ”att ta emot med öppna händer”.

¹⁰³ Matilainen 2000, 29.

¹⁰⁴ Edlund 2002, 109–112 (Piltz).

Vårdande är något mänskligt naturligt, att vara kallad och tjäna i kärlek. Lidande är en oskiljaktig del av livet. Lidande och hälsa utgör varandras förutsättningar. Glädje hör samman med ansvar för någon annans liv. I tjänandet finns offrandet som en form av givande, tillsammans med kärlek och ansvar.¹⁰⁵ Det är när människan är bärare av vårdandets ethos, som hon känner sig kallad att tjäna vårdandet sak.¹⁰⁶ Vårdande betraktas här som ett svar från varje persons hjärta och ett svar på ropet att vara människa.¹⁰⁷ Hjärtats etik är en inre etik som innebär att se den andra.¹⁰⁸ Det ger möjlighet att ingjuta livskraft i form av glädje. Den som i glädje svarar an på den andras vädjan har förvandlat uppoffrande och försakelse till en gåva för försoning. Tjänande leder genom offrande till lindrat lidande och främjande av hälsa.¹⁰⁹ Att ha mod att vara vårdare är att vara kallad och innebär ett etiskt ställningstagande.

Människan lever i en verklighet som bär mysteriets, oändlighetens och evighetens kännetecken. Mysterium beskrivs som något som är eller bör vara hemligt.¹¹⁰ Alla äger inte tillträde till hjärtat. Som själens innersta förborgar hjärtat hemliga tankar och är rannsakarare likt ett samvete som prövar våra beslut.¹¹¹ Som hemlig skrift öppnar sig livet endast för den läskunnige.¹¹² För att vända lidande till glädje behöver vårdaren stundom läsa människans skrift och tyda de djupa motiven. Även om glädje inte är gripbar för förståndet kan den ändå upplevas genom existentiella, andliga övertoner.¹¹³ Människan kan sägas bli sig själv när hon går utöver sig själv. Det är en förmåga som är till glädje för allt liv med uppgift att stärka det mänskliga i det mänskliga.¹¹⁴ Vårdande är en hyllning till *människan, livet* och *det eviga*,¹¹⁵ som här innefattar bestående värden att värna om för att vara till glädje.

¹⁰⁵ Helin & Lindström 2003. Författarna hänvisar till Lanara som studerat begreppet 'heroism' och dess värde för vårdandet, och menar att Lanara är en av många som uttryckt att självuppoffrande är en av vårdandets klenoder.

¹⁰⁶ Eriksson 2009, 65 (Martinsen 2000 ur *øyet og kallet*). Jfr Martinsens fråga om vad som kallar i kallet, om det kärleksfulla ögat som vittnar om den andras betydelse.

¹⁰⁷ Roach 1997, 5; 1998.

¹⁰⁸ Eriksson 2003, 21-30. En etik utan förankring i grundvärden framträder som mer formell. När ethos och etik förenas framträder istället ett sätt att förhålla sig på, en etisk hållning som kan tala om sig själv och ta ansvar. Detta härleds till Aristoteles och realiserandet av det goda, en etik som innefattar såväl verklighet som ideal utifrån vad människan är och vad hon bör göra. Jfr hänvisning till Lévinas s. 28. Med Lévinas ord innebär att genom ansvar och allvarligt menat svara an på människans vädjan som kallar på uppmärksamhet.

¹⁰⁹ Karterud 2006, 77.

¹¹⁰ 'Hemlig' ur fornsvenska *hemeliker* handlar om det som hör till huset, det inre förborgade och förtrogna. Hemlig är även det avskilda som är svårt att upptäcka. En undangömd plats och dold, obemärkt och därmed osedd, eller undandragen allmän kännedom. Det kan vara något som anständigheten påbjuder att dölja. SAOB 1932.

¹¹¹ Söderwall 1884 -1918. Se *hierta*.

¹¹² Eriksson 2003, 24 (Piltz).

¹¹³ Eriksson & Lindström 2003, 9.

¹¹⁴ Lönnebo 2005, 27 (Platon).

¹¹⁵ Eriksson 1987b, 28.

Vårdandets form. Glädje förväntas ta form genom *ansandet, lekandet* och *lärandet*. Genom de vårdande berättelserna förväntas formen visa sig till glädje och därmed själsligt och andligt välbehag med möjlighet att växa, utvecklas och uppleva sig hel. Utan en öppning om att ”bli något” och förmåga att förändras skulle människan inte uppleva känsla av glädje, upprymdhet och salighet.¹¹⁶ Det har även betydelse för att människan ska kunna skänka andra lycka.

Hjärtats väg – en sammanfattning

Grundmotiv och axiom som presenterats förväntas bilda hjärtats väg. Glädje förankras i människohjärtat som betraktas som livets medelpunkt och känslornas hemvist. Vårdande ses som ett svar från varje persons hjärta och ett svar på ropet att vara människa. Rum skapas för glädje i mötet med såväl en konkret som abstrakt andra och den unika människan. Att se med hjärtat har ett förebildligt ideal i kärleken och barmhärtigheten med härledning till hjärtats etik. I hörsamheten blir hjärtat vaksamt och med ansvaret och ljuset kan sinnena öppnas för det allvarligt menade. För att vända lidande till glädje bör människans skrift läsas och de djupa motiven tydas. Med hjälp av ljuset ses även en möjlighet att förstå och blicka in i mysteriets dolda verklighet likt ett inseende. Förståelse för vad det vårdande är möjliggör dess fullgörande till glädje. När handlingar uppfyller det som de är ämnade att göra, när missionen är uppfylld kan glädje närvara och ta gestalt.

¹¹⁶ Wikström 2008, 102.

6 STRÖVTÅGET I IDÉHISTORISK BELYSNING

Jag lever och andas i ett rum, som är beläget emellan den tid som fanns före mig och den som skall komma efter mig. Här tillbringar jag den tid som flyr bort med min andedräkt. Här har jag min stund på jorden.¹¹⁷ Vilhelm Moberg

I föreliggande kapitel redogörs för de betingelser som bedöms vara nödvändiga för kunskapsbildningen i denna forskning samt proceduren för avtäckandet av dess tema om glädje i vårdandets värld.¹¹⁸ Epistemologiska spörsmål leder tanken till vad forskaren *kan* veta och vad som kan göras vetbart och om förståelsens gränser.¹¹⁹ Vägen till avtäckandet och synliggörandet har en övergripande idéhistorisk inriktning, i vilken en metodologisk ansats förordas som till karaktären är öppen för upptäckter. Inom humanvetenskaperna vilar tyngdpunkten i samband med kunskapsbildningen på att skapa förståelse, helhet och mening med beaktande av kunskapens relation till meningssammanhanget.¹²⁰ Detta fördjupar i sin tur förståelsen av den idé som studeras. Tanken inom den vårdvetenskapliga epistemologin är att kunskapen ska utgöra ett medel för att skapa ordning längs vägen till målet. Intentionen med kapitlet är att redogöra för den idéhistoriska forskningsinriktningen och de valda närmelsesätten. Den begreppsliga förståelsens väg uppmärksammas, så även den hermeneutiska ansats som genomgående är stöd för tolkningen. Avtäckandet och synliggörandet av temat sker med hjälp av spår i form av berättelser i efterlämnade skrifter relevanta för forskningens syfte. En belysning av källorna och källkritiska reflektioner har därför en plats i kapitlet.

Idéhistoria som övergripande forskningsinriktning

Forskningens tema ska belysas utifrån historiska vårdande sammanhang och ge uttryck för ett vårdande med uttryck för det eviga och sanna. Tonvikten inom vårdandets idéhistoria är vårdandets *substans*.¹²¹ Substansen är viktigast i samband med

¹¹⁷ Moberg 1971 [1963], 122.

¹¹⁸ Vägarna till mening är många, menar Sörling (2004, 13) och bland de förflutnas skuggor söker vi med svagt ljus att urskilja mänskliga ansikten. På marken kan spår sökas, spår som fört oss människor dit och genom historien söker vi förstå. Historien handlar på så vis också om oss själva. Med strövtåg avses här en vandring för att avtäcka spår längs vägen och begrunda vad de har att berätta.

¹¹⁹ Eriksson 2009, 44.

¹²⁰ Matilainen 2000, 29; 2002, 38. Matilainen menar att fokus ligger på tänkandets, idéernas och ideologiernas utveckling genom tiderna, inte på detaljerade beskrivningar av akter, skeenden och händelser. Ändå ska den samhälleliga, kulturella och andliga utvecklingen beaktas, eftersom det kontextuella sammanhanget betonas. Det handlar om att se det utforskade fenomenet i ett större sammanhang. Idéhistorisk forskning bygger således på ett idiografiskt närmelsesätt vilket betyder att forskaren strävar efter att se det unika i ett sammanhang.

¹²¹ Eriksson 2002b, 15. Inom den Caring Science-tradition, som präglar studien vänder sig forskningen direkt till saken, det som är själva idén med vårdandet som innehåller det meningsbärande. Meningsbärande är det som bevarats någorlunda under olika historiska epoker, olika kulturer och samhällssystem (Niiniluoto). I Eriksson & Lindström 2009 hänvisas till Gadamers filosofi, att förståelsen av saken leder till den verkliga förståelsen av sanningssinnet.

kunskapsbildning och är det enda som kan existera självständigt. Vårdandets substans gör vårdandet till vårdande. Det kan sägas innebära, att om något av substansens innehåll förloras upphör dess existens och därmed det vårdande.¹²² Avtäckandet och synliggörandet av glädje innebär därför att ge ord och röst för glädje inom denna substans som en del av vårdandets innersta väsen, dess essens eller form.¹²³ För att känneteckna glädje som vårdande kan glädje inte vara och anta vilken form som helst. Sökandet sker efter bärande grundläggande strukturer som belyser vårdandets idé, substans och ethos utifrån en vårdande verklighet, i vilken glädje visar sig och bildar ett idémönster.¹²⁴ Att avtäcka och synliggöra glädje handlar om att se ”bakom” uttrycken för att nå en högre verklighet och ett evigt ideal. I samband med bildning av kunskap är den verkliga verkligheten grunden, som även sträcker sig utöver det omedelbart synliga.¹²⁵ Språk, begrepp, symboler och metaforer är en hjälp för att nå denna verklighet som är mer än existensen och innefattar det transcendentia.

Utgångspunkten för idéhistorisk forskning är att texterna ingår i och återspeglar intersubjektiva meningssammanhang som rör idéer, ideologier eller trosföreställningar. Avsikten med att välja den idéhistoriska forskningsinriktningen är förståelse av denna tankevärld. Det sker genom att texten får en plats i sin aktuella och intellektuella kontext. Enligt Vikström¹²⁶ är idéhistorisk tolkning inte en metod utan snarare en beteckning på just en forskningsinriktning. Direkta metodanvisningar är svåra att finna i samband med idéanalys. Olika anspråk ställs dock på öppenhet inför de tankar som texten förmedlar, en öppenhet med mycket frihet och därmed också mycket ansvar hos forskaren. Olausson¹²⁷ menar att idéanalysens grund bygger på textens komplexitet, och att vilka metoder som helst är tillåtna så länge som något intresseväckande nås.¹²⁸ Närmelsesätten ska resultera i ett idémönster för glädje i vårdandets värld.

¹²² Liedman 2006, 28, skriver om begreppen *form* och *materia* som ofta sammanförs med *substans* och *essens* eller *väsen*. Platon upphöjer form som *eidos* eller *idé*. Aristoteles skapade istället begreppsparet form och materia där materia förverkligas i formen. *Essentia* eller *ousia* kom att översättas till latinets *substantia* med betydelsen ”det som står under”. Såväl form och materia betecknas av Aristoteles som *ousia*, substans. Det är dock inte säkert att ett enskilt föremål med sin materia och form kan sägas ha en substans. Däremot betecknar formen väsendet, det som gör ”något till vad det är”. Se även Liedman 2006, 81–82.

¹²³ Eriksson & Lindström 2003, 8. Begreppen hjälper till att synliggöra substansen, valet av kärnbegrepp är därför avgörande för hela forskningens inriktning och avspeglar djupet för att bringa förståelse för vad vårdande är.

¹²⁴ Eriksson 2009, 38. De grundläggande strukturerna har en inre ordning som belyser relationen mellan vårdandets substans och verkligheten och är bärande som idé inom Caring Science-traditionen.

¹²⁵ *Ibid.* 39–40. I samband med vårdarbetet kan vi hindras att nå kunskap om den verkliga verkligheten. Eriksson illustrerar detta med att en Mâyās slöja bildas (Schopenhauer).

¹²⁶ Vikström 2005, 69.

¹²⁷ Olausson 1996, 19.

¹²⁸ Eriksson 1992, 209. Eriksson hänvisar till Wilenius i samband med beskrivningen olika närmelsesätt inom idéhistorisk forskning. Dels det analytiskt kritiska med fokus på själva idéns innehåll, struktur och grund; dels det genetiskt-fenomenologiska som riktar sig till idéns ursprung; samt det samhällshistoriska varmed idén fogas in i ett större sammanhang. Dessa kan antingen användas var för sig eller kombineras.

I föreliggande studie skapas detta med stöd av en begreppsanalys. Begreppsanalysen utgör en bakgrund för den hermeneutiska läsningen av källornas berättande texter.

Idémönstrets framväxt

Ett grundläggande mönster skapas genom begreppsanalysen. I det grundläggande mönstret framgår ursprungsidén som särdragen hos glädje vilka visar sig genom en etymologisk analys av begreppen 'glädje' och 'ljus'.¹²⁹ Idé och innehåll är nära relaterat till begreppens väsen.¹³⁰ När en idé sanna väsen lyfts fram, kan enligt Eriksson oväsentligheter undanröjas, som hindrar prioritering av frågor som kan utveckla vårdandet. Ontologiska dimensioner förväntas framträda som nödvändiga och meningsskapande för människans vara i världen, själva existensen. Klargörande av begrepp bidrar till skapandet av en ontologisk klarhet och en grundläggande logisk inre ordning.¹³¹ Vårdandets substans som är dess form har ursprung i ontologin.¹³²

Av intresse är också vad som förverkligar särdragen hos glädje, den glädje som förverkligas i hjärtat.¹³³ Förverkligandet framträder genom det betydelseinnehåll som den därpå följande semantiska analysen av begreppen glädje, glad och ljus (substantivet och adjektivet ljus) bidrar till. Inom idéhistorisk forskning är förståelse av ordets betydelseinnehåll centralt särskilt med tanke på den aktuella tidsperioden.¹³⁴ Även det vårdvetenskapliga perspektivet som ledsagar forskningen hör till den humanvetenskapliga traditionen, vilken grundar sig på förståelse av orden och språket. Språket är i sin tur grundläggande i samband med människans vara i världen. Det visar sig i vårt sätt att tänka i förhållandet till människornas handlingsmönster, och det sätt på vilket handlingarna ger sig tillkänna.¹³⁵ Den semantiska analysen ökar den språkliga rikedom och underlättar möjligheten att finna begreppets uttryck i texternas berättelser. Något mer än enbart det talade ordet förväntas stiga fram. Genom en betraktelse över ordens betydelseinnehåll kan en bild av särdragets förverkligande urskiljas.

¹²⁹ I kapitel 4 framgår skälet till att 'ljus' ingår i begreppsanalysen. Intresseväckande är att etymologi, av grekiska *etymos* betyder sann och verklig. Från början var betydelsen för etymologi "teorin om sanningen". *Logos* betyder ord. Eriksson 2010 (Hellquist).

¹³⁰ Eriksson 1992, 210. Eriksson hänvisar till Aristoteles utsaga: "Den som betraktar saker utgående från deras första tillväxt och ursprung får den bästa bilden av dem". I Eriksson 2002a, 5 med hänvisning till Wilenius beskrivs idé i relation till väsen och även här med hänvisning till Aristoteles idé om den primära substansen som den ursprungliga idén.

¹³¹ I Sivonen et al. 2010 framgår att förståelsen av det essentiella betydelseinnehållet är det centrala inom en disciplin för att förstå betydelsen av centrala teoretiska begrepp med möjlighet att utveckla det vårdvetenskapliga perspektivet. Även i Eriksson 2010, beskrivs att det i den ontologiska modellen för begreppsbestämning ingår en begreppsanalys och en kontextuell del där historiska källor kan användas.

¹³² Sivonen et al. 2010. Genom det teoretiska perspektivet med ontologisk grund fokuseras substansen och därmed klargörs och fördjupas delar-helhet-delar med hjälp av hermeneutiken.

¹³³ Hjärtats väg beskrivs i föregående kapitel 5.

¹³⁴ Sivonen, Kasén & Eriksson 2010, 3.

¹³⁵ Eriksson 2002b, 27.

Med stöd av idéströmningar från klassiska filosofer om glädje framträder ett första idémönster för glädje. Mönstret som innehåller dels särdragen hos glädje, dels varje särdrags förverkligande i hjärtat, utgör bakgrunden inför mötet med de historiska källornas texter med berättelser om vårdande.

Glädje som idé synliggörs i historiska berättelser om vårdande. Vid den idéanalys som nu följer söks det som gör glädje *verksam* som vårdande, dvs. om glädje hör hemma inom substansen. Idéer om glädje söks i historiska källor som anknyter till en historisk vårdande verklighet under åren 1900–1933. Källorna förväntas innehålla texter med berättelser som bär på vittnesbörd om glädje som idé i vårdandet,¹³⁶ utifrån det som författarna har sett, som de intuitivt har upplevt, erhållit insikt om och beskrivit i ord.¹³⁷ Glädje som begrepp befinner sig i stor utsträckning i förhållandet mellan människan och den omgivande verkligheten. Betydelsefälten samt den rådande tidsandan och samhällsbilden förväntas ge en ökad förståelse i samband med tolkningen av texterna.

Idéhistoria som disciplin studerar idéströmningar genom tiderna, idéer som påverkat och format människornas världsbild och tänkande, de idéer som människan haft i förhållande till Gud, människan och naturen.¹³⁸ Idéhistorikerns forskningsfält omfattar många forskningsfält såsom filosofin och det religiösa livet. Med andra ord det som hör det mänskliga livet till. Tanken om gudsgemenskap är framträdande och ses som en kraftkälla i möten med lidande under 1900-talets första decennier inom vårdarbetet i Norden.¹³⁹ Idéhistoria gränsar till många olika discipliner, och en närhet finns i föreliggande forskning till vårdteologins idéhistoria.

Ett nytt idémönster skapas. Idémönstret innehåller *särdragen*, egenskaperna hos glädje vilka betraktas som meningsskapande genom det sätt de framträder, och när de *förverkligas* i hjärtat. Genom det vårdvetenskapliga genomseendet blir egenskaperna hos glädje även *verksamma* när de tillägnas en mening som vårdande. Glädje som idé avtäcks och synliggörs därmed i vårdandets värld.

¹³⁶ Eriksson 2009, 35. Enligt Eriksson handlar ”vittnesbördet” om den ursprungliga evidensuppfattningen med det sanningslika, goda och sköna som ideal. ”Vittnesbörd” kan som evidensbegrepp ge möjlighet att förena vårdandets historiska kärna och ethos med naturvetenskaplig forskning och ändå behålla tjänandet av människan.

¹³⁷ Martinsen & Eriksson 2009, 22.

¹³⁸ Eriksson 1992, 209; Matilainen 2002, 40.

¹³⁹ Eriksson 2001, 41.

Begreppet glädje - från ursprung till betydelsedimensioner

Begreppsanalysen¹⁴⁰ inleds med en beskrivning av ursprungsbetydelsen av 'glädje' och 'ljus'. Här används etymologiska ordböcker.¹⁴¹ Många svenska ord härleds till germanska eller indoeuropeiska ordstammar. Genom att följa ordens betydelse bakåt i tiden och söka rötterna i det språk från vilka de i dag angivna indoeuropeiska språken härstammar¹⁴² kan en viss förståelse erhållas om vad glädje är.¹⁴³ Betydelsen hos begrepp kan genomgå förändring med tiden och ursprungsbetydelsen kan försvinna och blir inte tydligt närvarande i dagens språkbruk. Det kan också bli svårt att direkt tillämpa ursprungsbetydelsen i samband med en översättning av den.¹⁴⁴ Vid sökandet efter begreppets indoeuropeiska rot visar det sig i denna forskning, att det är flera rötter involverade som resulterar i olika betydelsenyanser. Dessa har inverkan när en struktur av betydelsedimensionerna kommer att skapas i begreppsanalysens senare skede.¹⁴⁵

Begreppets ursprung ger en fingervisning om betydelseinnehåll för den semantiska analys som sedan följer varvid ordböcker granskas för att finna olika synonymer hos begreppen. Ordböckerna ska omfatta en så lång tidsperiod som möjligt, men tiden 1900-1933 är av särskilt intresse. Resultatet sammanfattas i en synonymtblå där synonymerna uppställs i kronologisk ordning, vilket gör att begreppets metamorfos kan följas. Föreligger enighet bland synonymerna kan semantiska analysen avslutas här. Vid oenighet fortsätter analysen med en diskriminationsanalys, vilken bedöms vara nödvändig i samband med samtliga begrepp i denna forskning.

Diskriminationsanalysen utgår från synonymtblåen där de mest frekvent förekommande synonymerna analyseras utifrån sin innehållsliga betydelse. När synonymer utses för fortsatt analys, kan även de som endast har låg förekomst ha stort värde och bidra med

¹⁴⁰ Som vägledande i analysen används en metod som ursprungligen utvecklades för semantisk analys av Koort (1975), bestående av fyra steg: 1) en etymologisk analys, 2) en semantisk analys med analys av betydelsefält genom att granska förekommande synonymer till begreppet, 3) en diskriminationsanalys bestående av matris-, paradigm- och tolkningsfas och slutligen, 4) en testbarhetsanalys, (denna görs ej i denna studie). Möjlighet finns vid granskningen att beskriva likheter mellan det begrepp som ska analyseras och synonymerna.

¹⁴¹ Ordböckerna finns presenterade i kapitel 7 i samband med källor och källkritik.

¹⁴² Etymologins mening här är att förklara ordens betydelse för ca 2000 år sedan. Proto indoeuropeiska (PIE) språk är en rekonstruktion av språk som de tänkts ha talats för 7000 år sedan. Efter migration i alla riktningar till Europa och Indien fick språken senare sitt namn. De indoeuropeiska språken uppdelades för ca 5500 år sedan i olika dialekter tills de senare nådde nuvarande uttryck med engelska, tyska, holländska och skandinaviska språken som moderspråk. Den indoeuropeiska roten är därför intressant med tanke på ordets ursprungsbetydelse. Källa *Your Dictionary*. Elektroniska versionen, 17.2.2007a. Se även *Nationalencyklopedin*. Elektroniska versionen, 10.3.2014 och *indoeuropeiska språk*.

¹⁴³ Wikander 2008, 16–22. När Wikander skriver om detta språk menar han att det skiljer sig från vanliga etymologiska ordlistor som ofta innehåller de mest hemvanda orden. Ju äldre evidens som studeras desto klarare och tydligare blir det gemensamma ursprungets arv.

¹⁴⁴ Sivonen 2000, 37.

¹⁴⁵ Betydelsedimensionerna utgörs här av den sammantagna betydelsen som framgår genom idéströmningarna, begreppets ursprung samt den likartade språkliga betydelsen i relation till det sökta begreppet.

kunskap om begreppet.¹⁴⁶ Såväl den manifesta direkt uppenbara och den latent potentiella innebörden för forskningens syfte beaktas. Genom att använda abduktioner och ett hermeneutiskt tänkesätt kan kunskapen avtäckas i ett tidigt skede, vilket fördjupar varje begrepps innehåll. Med fantasins hjälp kan varje begrepp utmönstras och kännedom skapas om begreppen med relevans för forskningens tema. Diskriminationsanalysens första fas, matrisfasen, ger en sammanfattning av ordböckernas synonymer i form av en synonymtablå som resulterar i en diskriminationsmatris.¹⁴⁷ Det resultatet leder fram till ett diskriminationsparadigm.¹⁴⁸ Syftet med diskriminationsparadigmet är att klargöra varje begrepps familjs samband med det undersökta begreppet. De olika begreppsfamiljernas ”medlemmar” eller semantiska domäner ställs nu i relation till varandra och bildar olika kluster. Sivonen menar att detta oftast görs i abduktivt syfte som går djupare än uppräknande av synonymer som är kännetecknande för ett begrepp.¹⁴⁹ I samband med granskningen av synonymernas relationer framgår på vilket sätt de är inklusiva, komplementära, täcker eller gränsar till varandra med en gemensam kärnsubstans. Utifrån kärnsubstansen bildas sedan olika betydelsefält.¹⁵⁰ Sist i begreppsanalysen bildas betydelsedimensioner vilka här utgörs av begreppens sammantagna betydelser. Det är de betydelser som vuxit fram genom idéströmningarna, begreppens ursprung och den likartade språkliga betydelsen hos betydelsefältet i relation till det sökta begreppet.

Hermeneutik som stöd för tolkningen

I samband med tolkning av de idéer som texterna ger uttryck för används en hermeneutisk ansats med i första hand fokus på förståelse av saken, det vill säga vårdandet.¹⁵¹ För att skapa kunskap är intentionen att det meningsbärande för vårdandet

¹⁴⁶ Analysen utgår från Koorts anvisningar (Koort 1975) och anger att vid val av synonymer väljs ord som har över 40 procents synonymitet. I denna studie motsvarar det samma synonym i 5 ordböcker. Procentantalet har dock tonats ner eftersom det kan vara relativt utifrån val av ordböcker. Eriksson och Herberts har vidareutvecklat en modell utifrån Koorts tankar. Detta för ett möjliggörande att ta med synonymer med lägre synonymitetsgrad, om de är av betydelse för temat och den vårdvetenskapliga inriktningen. Eriksson & Herberts 1993; Eriksson 1997; Koort 1975.

¹⁴⁷ Närbesläktade ord analyseras för att finna kännetecken och diskriminerande faktorer. De närbesläktade begreppen sätts i relation till varandra och deras synonymitetsgrad uträknas enligt Koorts formel. Formeln innebär att antalet befintliga bindningar x 100 divideras med antalet möjliga bindningar. Denna procedur utprepar för de begrepp som antas representera det semantiska området för det aktuella begreppet.

Ett exempel på uträkning är förhållandet glädje och fröjd:
$$\frac{(12 + 10) \cdot 100}{12 + 12} = 92$$

¹⁴⁸ Såväl synonymtablåer, diskriminationsmatris som paradigm bifogas som bilagor.

¹⁴⁹ Sivonen 2000, 45.

¹⁵⁰ Urvalet och sammanställningen av samtliga begrepp och betydelsefält har påverkats av min egen förståelse och tolkning. Den är även beroende av forskningens aktuella kontext. I samband med betydelsefältet presenteras även antonymerna, vilka är vägledande för tolkningen avseende vad begreppen eller orden inte är.

¹⁵¹ Stegen innehåller en tredelning som motsvarar hermeneutikens uppdelning i *subtilitas intelligendi* (förståelse), *subtilitas explicandi* (tolkning eller förklaring) och *subtilitas applicandi* (tillämpning eller tillägnelse). Vikström 2005, 28 framhåller i likhet med Gadamers tanke, att dessa steg inte kan ses som tre skilda moment utan som tre dimensioner som samtidigt är närvarande.

utgör det centrala som ska visa sig vid återgivningen av resultatet. Värde av olika klargöranden längs vägen i samband med idéanalysen ledde fram till valet av Ricoeurs hermeneutiska teori där strukturen och det dialektiska förfarandet antas fruktbart som idéanalys. Till vissa delar sammanfaller tankegången med den innehållsliga idéanalysens intentioner.¹⁵² Tolkningen i samband med begreppsanalysen följer i princip samma regler som tolkningen i samband med idéanalysen. Enligt hermeneutiskt tänkesätt eftersträvas en djupare förståelse och genom att studera ett ords ursprung, kan förståelsen för ordet få ett större djup.¹⁵³ Vid tolkningen tar man fasta på uttryck som är mångtydiga och vaga.¹⁵⁴ Det sker ett klarläggande av den mångtydighet som kan förekomma i relation till satser och uttryck. Beskrivningen nedan tar sin början med vägen fram till kunskap om begreppen och därefter vägen fram till att idéerna bildar ett mönster.

Begreppen bildar betydelsedimensioner

Begreppsanalysen beskrivs som metod men även som metodologi. Metodologi hör hemma i samband med begreppsbestämning med strävan att analysera och bestämma idealbegrepp och praktiska begrepp.¹⁵⁵ Avsikten är då att belysa begreppet såväl ontologiskt som en väsensbestämning och dess kontextuella drag genom vittnesbörder om vårdandet. Genom ontologin beskrivs begreppets väsen som betydelsedimensioner. Begreppsanalysen i denna forskning har användbarhet i form av en metod med avsikten att klargöra betydelsen avseende begreppens innehåll. Den utgör även en bakgrundstext och är på så vis ett stöd för de historiska berättelserna om glädje.¹⁵⁶ Innehållet i begreppsanalysen sammanfattas och presenteras ändå i denna forskning i form av betydelsedimensioner. De olika betydelsedimensionerna är tänkta att tjäna som en bakgrund vid tolkningen av de historiska texterna, genom ett första mönster som framträder.

Angreppssättet är kvalitativt. Även om hänsyn tas till hur frekvent förekommande de synonyma orden är, sker en bedömning utifrån huruvida de som är mindre frekvent förekommande har betydelse som är relevanta för vårdvetenskapen. I processen ingår två faser, dels en analys och dels en tolkning.¹⁵⁷ Analysen avser att lyfta fram

¹⁵² Ett alternativ hade varit att använda en innehållslig idéanalys när det handlat om att beskriva och klargöra textens logiska struktur. Grenholm (1981) skriver att intresset i samband med idéhistoria ligger på textens innehåll, innebörden i olika ställningstaganden, logiska samband och författarens argument. Även känslor och upplevelser som uttrycks i texten klargörs och olika skeenden. Texten ska översättas och tolkas med textens karaktär i fokus. Vidare ställer forskaren frågor till texten bl.a. om vad texten handlar om, syftet, tidpunkt, ideologi, funktion, innehåll, begrepp och ståndpunkter.

¹⁵³ Sivonen 2000, 37.

¹⁵⁴ Eriksson 1992, 215.

¹⁵⁵ Idealbegrepp får sin definition i och med forskning till skillnad från praktiska begrepp som används i verkligheten. Eriksson 1992.

¹⁵⁶ Eriksson 1992, 189.

¹⁵⁷ Ibid. 44.

kännetecken, dvs. olika kvaliteter som uppfattas som begreppets innehåll utifrån synonymer till begreppet. Även antonymer har betydelse, eftersom de ger en bild av begreppens motsatta betydelse. Antonymerna berikar betydelseinnehållet, vilket framgår när begreppets betydelser preciseras. Framför allt visar det sig i samband med tolkningen av innehållet i de historiska källorna.

Vårdandets värld och dess omgivning

Den vetenskapliga kontexten hör till disciplinen, och utgörs här av de historiska källorna. Matilainen¹⁵⁸ menar att sökandet av forskningsobjektet sker i den verklighet som utgör vårdandets värld. Detta är den *inre kontexten* med den vårdkultur som innesluter allt från konst och vetenskap till ett socialt umgänge. Den inre kontexten skapas av människorna, dvs. vårdarna och patienterna, vilka de historiska källorna berättar om. Den preteoretiska fas som i huvudsak präglar föreliggande forskning under 1900- talets första tre dekader kännetecknas av en inre formning. I de bärande delarna finns en betoning på moderlighet, kallet och tjänandet vägledda av kärleken.¹⁵⁹ Det är värden som tidigare uppmärksammats i den vårdvetenskapliga tradition i vilken forskningen är förankrad. På så vis utgör den en del av förståelsen i mötet med de historiska källorna.

Den *yttre kontexten* ger en inramning. Miljö och omgivning utgörs av den historiska samtiden med den rådande tidsandan och det omgivande samhället. Enligt Eriksson¹⁶⁰ föds idéerna i en speciell kontext, där trossatser, värden och symbolisk mening möjliggör eller styr människors tänkande. I enlighet med Helenius¹⁶¹ handlar återgivandet här om att tränga in i händelser och fenomen samt att söka fenomenens ursprung, utveckling och speciella väsen. Ödman¹⁶² menar att sökandet efter den existentiella verkligheten är ett metafysiskt verk, och verkligheten har endast funnits för enskilda individer eller grupper som var och en levde sin verklighet. När idéer formas sker det i överensstämmelse med vad människorna i det omgivande samhället önskar göra dem till och de är integrerade i människornas vardagsliv.¹⁶³ Den tid människan växer upp under och de platser han eller hon befinner sig på har betydelse för hur tillvaron uppfattas. De människor som levde och berättade om vårdande under åren 1900–1933 i föreliggande studie ser världen på ett annat sätt än de människor som lever hundra år senare dvs. under 2000-talet. Världsbilden handlar om hur människan uppfattat relationen till gudomliga krafter, till sina medmänniskor samt sin plats i

¹⁵⁸ Matilainen 2000, 34.

¹⁵⁹ I samband med vårdandets inre formning hänvisas till Eriksson 2002b, 18–20. En yttre formning blir följden när yttre strukturer och förhållanden, uppgifter och regler formar en verksamhet baserad på objektiva mätningar.

¹⁶⁰ Eriksson 2001.

¹⁶¹ Helenius 1990, 172.

¹⁶² Ödman 1997, 122.

¹⁶³ Ibid.

universum.¹⁶⁴ Av intresse är även hur människan önskade forma sin framtid och hur naturlagarna utnyttjades. Utsagorna finns ofta formulerade utifrån filosofiska och religiösa förklaringar i namn av vetenskaper. Aspelin¹⁶⁵ lyfter fram att idéhistorikern inte får stå främmande inför samhällshistoriens problemställningar då det gäller att få en realistisk inställning inom det egna området. Vidare menar Aspelin, att det även finns en fara i att försöka tränga in i en tidsålders andliga liv och pressa in verklighetens mångfald i en schematisk helhetsbild.

Den berättande textens spår handlar om livet – läsaktens betydelse

Tolkningsuppgiften vilar på den historiska berättelsen. Av intresse är hur texten kan fungera som uttryck för de värden, tankar och stämningar som var utmärkande för berättarens samtid och närmiljö. Det förgångna är närvarande för oss idag i form av spår, som tidigare generationer lämnat efter sig.¹⁶⁶ För att göra det möjligt att återge mötet med det förflutna måste de spår vi utgår ifrån förankras i den kontext, den värld i vilken spåren var en del. Frågan är vad spåren betydde för dem som levde då.¹⁶⁷

Det är en människa bakom varje text. Vanligt för en text i samband med idéhistoriskt arbete är att avsändaren sedan länge är avliden, och att innebörden eller meningen med texten förändras med tiden från tillblivelsen.¹⁶⁸ Texten hade en betydelse vid 1900-talets början, men vilken betydelse har den idag? Inom den idéhistoriska forskningen är texten inte skriven till forskaren, och den innehåller begrepp från en svunnen tid som uttrycker en skriftens identitet.¹⁶⁹

Läsakten – ett lyssnande till den främmande andra. Läsningen sker av litterära texter som innehåller erfarenheter ur människornas liv. Ricoeur¹⁷⁰ skriver att texten fullbordas genom läsningen där texten är ett tilltal som kallar på läsaren. Läsaren blir i sin tur svaret på textens kallelse. Enligt Martinsen,¹⁷¹ innebär det för läsaren att sätta sig in i och följa de tankebanor som texten öppnar för. Genom uppmärksamhet och lyssnande får läsaren lämna sin värld och ta del av en annan verklighet, vilket kan liknas vid att föras in i berättelsens rum. Läsning är både tillägnelse och nyskapande, där en nytolkning och nyorientering leder till större klokhet och större närhet till livets fenomen.

¹⁶⁴ Eriksson & Frängsmyr 2004, 11.

¹⁶⁵ Aspelin 1937, 44.

¹⁶⁶ Vikström 2005, 191–192.

¹⁶⁷ Ödman 1997, 121.

¹⁶⁸ Olausson 1996, 14.

¹⁶⁹ Ibid. 19.

¹⁷⁰ Ricoeur 1984, 53–54.

¹⁷¹ Martinsen 2005, 77–78.

I berättelsens rum är diskursen i läsakten och lyssnandet till det skrivna ordet centrala. Diskurs beskrivs av Ricoeur som att ”någon säger något till någon om något”.¹⁷² Han lyfter här fram den filosofiska skillnaden i dialektiken mellan det talade och det skrivna ordet. Förändringen sker vid talets övergång till skrift, och i samband med detta betonar Ricoeur stämmans betydelse. Med hänvisning till Lévinas beskriver Ricoeur stämman som något grundläggande och även kroppen med sina gester och positioner innefattas i stämman. Hela ansiktets moraliska värdighet koncentreras i stämman. Lösgjort från situationen ansikte mot ansikte ligger texten öppen för läsning, och en okänd adressat är satt i den ursprungliga adressatens ställe. Texten frigörs från sin författare, och det är texten som läsaren möter. Mötet med texten blir ett möte med det främmande. Samtalet finns kvar, men formen för det är ändrad, eftersom det äger rum i skriften. Samtidigt öppnar sig ett omätligt område av beskrivningar som inte är ostensiva¹⁷³ men som ändå innehåller mått med vilka vi erkänner världen. Martinsen¹⁷⁴ skriver om att förstå sig själv framför texten i samband med läsningen. Det innebär att utsätta sig för texten och därmed motta ett större själv likt en existensutsaga som ska hanteras på bästa sätt.

Att läsa är även att lyssna till språkets melodi. Det är toner och språkmelodi i orden. Martinsen¹⁷⁵ hänvisar till den danske teologen Knudsen rörande språkets ord som alla är märkta av sin historia. På så sätt har orden med sig en stämning och en klang beroende på var de kommer ifrån, hur de har infunnit sig i språket och den betydelse de tillskrivits under sin tid däri. Språket och kontexten hör samman i berättelserna och språket bär även livet. Det finns en kärlek till orden. När ljud som toner och klang artikuleras, får orden betydelse och mening som visar på sammanhang. De bär således på människans egen existens.¹⁷⁶ Orden är en gåva som överlämnas till oss för att tas emot, men däremot kan vi inte behålla dem för oss själva. Vi uppmanas i stället att dela med oss av dem till andra. Intentionen är att bevara och befria textens betydelseerikedom. Begreppsanalysen har sitt värde här. Eftersom orden och språket är grundläggande i samband med människans varande i världen, ger de sig till känna i hennes sätt att tänka och i hennes handlande.¹⁷⁷

¹⁷² Ricoeur 1984, 51–52. Vid övergången från tal till skrift förändras diskursens situation, beträffande betydelseintentionen. Ricoeur jämför med ironi där orden uttrycker något annat än betydelsen. Det någon vill säga och det som texten betyder faller inte längre samman när det skrivna har blivit till text, eftersom betydelsen endast framgår av det sagdas struktur, där även bekräftande svar uteblir.

¹⁷³ Ricoeur 1984, 54. Ostensiva beskrivningar inbegriper alla pågående tecken, personliga pronomen, tids- och platsadverb samt verbets tidsformer fungerande som detta, här och nu. Jag, betecknar enligt Ricoeur, det jag vill visa, platsen där min kropp befinner sig, ögonblicket när jag talar, det som betecknar sig själv vid att säga jag. Jag, i föreliggande studie är läsaren i läsakten.

¹⁷⁴ Martinsen 2005, 17 (Ricoeur).

¹⁷⁵ Ibid, 14.

¹⁷⁶ Ibid, 13 (Løgstrup). Som gåva är orden bevarade i språkskatten, där deras potentiella betydelse finns lagrade i sin mångtydighet, men även motsättningar finns lagrade. Om orden skulle vara entydiga skulle det inte vara möjligt att precisera dem. Bredden gör att de kan flyttas mellan olika sammanhang i den nyansrikedom som den aktuella kontexten erbjuder.

¹⁷⁷ Eriksson 2002b, 27.

Bevara melodins förtecken. Återupptäckandet av de kulturgods som finns bevarade hos tidigare generationers vårdare sker således framförallt genom ordet, som det bevarats i skrift och avskrift.¹⁷⁸ Ett ords innebörd är därmed något mera beständigt än de förgängliga ting, som vi får kunskap om genom våra yttre sinnen. Genom logik och tanke, analys av ordens mening, innehåll samt idé- och värdemässiga grund kan förståelsen av en given verklighet utökas.¹⁷⁹ Valet av ord blir avgörande när vårdande kulturgods ska föras vidare från en generation till en annan. Aspelin¹⁸⁰ lyfter fram det viktiga i att analysera det tidstypiska språkbruket hos fackvetenskapliga och filosofiska författare. Det anses som särskilt viktigt i samband med filosofiska idéers utveckling för att inte få en modernisering av tankegångarna som följd. Orden täcker ofta ett annat föreställningsinnehåll och en annan känslobetoning än den för läsarens så självklara. Uttryckssätten ska därför ses i sitt sammanhang. Nygren¹⁸¹ uttrycker det viktiga i att den karaktäristiska egenarten i språket bevaras. Denna egenart visar sig bland annat i samband med kristna budskap som är förekommande i avhandlingens historiska kontext. Vidare menar Nygren, är det religiösa sammanhanget autonomt, vilket innebär att språket måste bedömas efter sitt eget perspektiv och inte översättas till nutidsmänniskans sekulariserade språk. En kategorisammanblandning skulle bli följden, eftersom ett meningssammanhang då blandas med ett annat. Eventuellt blir ett motivsammanhang till ett annat vilka kommer att utplåna varandra. Nygren illustrerar språkets egenart som en melodis förtecken.¹⁸²

När glädje inte kan representeras i ord. Glädje kan ses som ett av de områden där språkets begränsning blir tydlig och vi kommer nära symbolernas och metaforernas språk. Många känslor kan inte representeras i ord.¹⁸³ Språkets begränsning i samband med ”hjärtats språk” döljer ett djup då det ställer frågor till själva språket. Orden liknar poesin, de går utöver sig själva och kan tydas på olika sätt. Känslor, attityder och upplevelser har till viss del en självständig existens, och flera människor kan dela dem utan att finna ord. Ändå har vi en uppfattning om vad vi gör och känner. Det sätt på vilket vi beskriver våra egna handlingar, känslor och relationer till andra är också en del av den vi är.¹⁸⁴ Hjärtats röst har svårare att göra sig hörd men visar sig genom handling vilket enligt Gadamer¹⁸⁵ är ett uttryck för en erhållen förståelse av ett fenomen. Även kulturen innehåller olika uttryck som ger språk åt det som inte går att säga – men som

¹⁷⁸ Matilainen 2000, 29.

¹⁷⁹ Eriksson 2002a, 3.

¹⁸⁰ Aspelin 1939, 57.

¹⁸¹ Nygren 1982.

¹⁸² Ibid. 380. ”Om man förser en melodi med ett annat förtecken, blir det en annan melodi, en främmande melodi, även om de andra nottecknen bibehållas.

¹⁸³ Vikström 2005, 59.

¹⁸⁴ Molander 1993, 236.

¹⁸⁵ Gadamer 1988.

ändå behöver sägas.¹⁸⁶ Wikström använder uttrycket hjärtats läsning i sammanhanget att inte vika undan för ord eller symboler för tillvarons absoluta osäkerhet. Det inbyggda svärmod som dessa rymmer, är samtidigt det som erbjuder tröst, livsmod och upprymd glädje.¹⁸⁷

Metaforer blir till när ord och uttryck som i själva verket inte hör ihop sätts samman på ett kreativt och innovativt sätt.¹⁸⁸ Vikström menar, att först då metaforen tolkas blir den en metafor. Bokstavligt förblir den oförståelig. Viktigt här blir vilka uppfattningar som källorna önskar förmedla. Språket visar sig i skrift som blivit främmande och behöver tolkas för att få mening. Under den aktuella tiden vid 1900-talets början, som fortfarande influeras av romantikens epok finns en riklig förekomst av ord i formen av symboler och metaforer. Dessa ord uppmanar till tolkning med möjlighet att bredda språkets begränsningar. Engdahl¹⁸⁹ skriver angående texter och den romantiska epoken, att handlingarna utspelas på en konkret scenisk nivå som är mytisk men ändå är förankrad i den empiriska världen. Romantikens idéer och uttrycksformer hade inflytande på såväl psalmdiktning som övrig litteratur. Det visar sig bland annat i dikter och när naturen t.ex. blommor tilldelas en djupare innebörd utifrån sin yttre gestalt. Här finns idévärlden, himmelriket – det eviga och sinnevärlden, jordens och materiens rike – det förgängliga, där allt jordiskt längtar hem till sitt ursprung.¹⁹⁰

Idéer flätas samman till idémönster

Det finns alltid en början och någonting att utgå från, en *förförståelse*.¹⁹¹ Texten läses utifrån den kontext där forskaren själv står. Förförståelse utgår från tidigare livserfarenheter, tidigare forskning inom ämnet, idéströmningar, begreppsanalys och den vid tiden rådande tidsandan. Genomgående sker kunskapsbildningen via abductioner mellan delar och helhet.¹⁹² Genom abductionerna berikar innehållet i de

¹⁸⁶ Wikström 2008, 51.

¹⁸⁷ Wikström 2006, 242.

¹⁸⁸ Wikström 2005, 59. Vikström relaterar till Jaspers, som menar att tillvarons yttersta grund manifesterar sig genom ett antal ord, texter, symboler, handlingar och naturfenomen i karaktären av chiffer (likt en hemlig skrift). Dessa öppnar sig först ur uttolkarens synvinkel. Verkligheten som öppnar sig förblir gåtfull och aldrig fullt nåbar. Tecken, symboler och chiffer utgör mötesplatsen, där det enskilda och allmänna kan mötas. Se även Eriksson & Lindström, 2003.

¹⁸⁹ Engdahl 1986; 1997. Den romantiska texten är ett spel mellan kontraster av ljus – mörker, liv – död, hänförelse – tomhet i kontrast med varandra. Det som är vardagligt nära framställs som avlägset och exotiskt, och det som är fjärran görs mera vardagligt. Texten återspeglar dessa personliga idéer, meningssammanhang av idéer, ideologier och trosföreställningar, och här ses ökad begreppsförståelsen ha ett värde.

¹⁹⁰ Högnäs 2003, 120.

¹⁹¹ Vikström 2000, 191-192 menar att Ricoeur utgår i skapandet av berättelsen från en förförståelse av mänskligt handlande. Det sammanhang människan lever i utrustar henne med språk, värderingar och hennes verklighetsuppfattning.

¹⁹² Abductionerna handlar om det vetande som framgår efterhand i dialogen mellan de olika delarna, och bygger på slutsatser om hur verkligheten rörande glädje kan uttryckas som idé. Vetande förändras allt eftersom den konfronteras med tro, respektive tvivel i och med analysens gång. På så sätt kan en djupare förståelse erhållas. Se Eriksson & Lindström, 1997.

olika fälten varandra i samband med tolkningen, och idémönster genereras. Enligt Carlshamre¹⁹³ är ingen text avsedd att läsas historiskt, utan texten ”vill” gripa in i läsarens attityder och föreställningar om det den handlar om. Den vill läsas med ”saken” i fokus. För denna studie innebär det att texten läses med det vårdande som fokus och glädje är en del av vårdandet, det vill säga en del av substansen. Vårdandets *ethos* utgör den etiska grund och ledstjärna som binder idémönstret om glädje samman. Idémönstret stäms slutligen av mot substansen med ingående axiom.

Läsaktens gestaltning

Efter ordagrann nedskrivning av ursprungstexter med berättelser om vårdande erhålls ett första intryck av berättelsen.¹⁹⁴ Fakta söks kring vem eller vilka berättelsen handlar om, situationernas beskaffenhet samt handlingar och ord som behöver förtydligas. Det som gjort intryck på oss vill bli berättat skriver Martinsen,¹⁹⁵ och av intresse är vad ursprungsförfattaren vill berätta. Det första intrycket och den omedelbara förståelsen visar sig ofta vara överförenklad eller fördomsfull, och det är därför enligt Ödman ett missförstånd.¹⁹⁶ Även om den är felaktig är den nödvändig för tolkningsprocessen och ett uttryck för den egna förförståelsen. Den är en förutsättning för att forskaren överhuvudtaget ska kunna förstå ursprungstexten. Ursprungstexten skrivs ned ännu en gång utgående från den nya kunskapen som samlats in. Textens utseende förändras därmed, men då endast till en liten del.

Läsningen av texten fortsätter och flera gånger skrivs texten ner.¹⁹⁷ Skrivandet är läsakten, vilken inbjuder till långsamhet och begrundan med möjlighet att stanna upp och föra samtal med texten. Nedskrivandet bidrar till att vara med i berättelsen och lyssna till de ord som går till hjärtat.¹⁹⁸ Det är berättelsens ord utgående från en miljö i vilken de känslomässigt har kultiverats in i. Författaren till de historiska texterna är död sedan länge och det är inte en vokal stämma utan en skriven stämma som hörs vid läsningen.¹⁹⁹ Stämman innehåller inte lika många ord men de som finns kvar är mer meningsbärande, och här i stämman, i tonen finns budskapet. Innehållet fördjupas alltmer och det första intrycket av texten framstår som ”tyst” och upplevs ligga under det nya.

¹⁹³ Carlshamre 1996, 71. Detta överensstämmer även med tidigare beskrivning av den Caring Science-tradition som präglar studien. Se Eriksson & Lindström 2009.

¹⁹⁴ Ödman 1997, 128. Enligt Ödmans beskrivning av den historiska texten ligger intentionerna i detta tidiga skede mer på den bokstavligen meningen och den sakliga innebörden, vilka personer och företeelser texten handlar om samt ord som behöver förklaras.

¹⁹⁵ Martinsen 2005, 17.

¹⁹⁶ Ödman 1997, 124–125.

¹⁹⁷ Martinsen 2005, 74. Mötet med texten, den upplysande tanken kommer som ett infall, skriver Martinsen med hänvisning till Lögstrups utsaga, att infallet är en följd av ett koncentrerat arbete och infallets språk är långsamt och undrande, argumentationen får därför inte hasta.

¹⁹⁸ Ibid. 2005, 67–68 (Knudsen).

¹⁹⁹ Kemp 1999, 64. Det finns också texter som talar, där en levande hörs tala, en så kallad vox viva.

För att förstå att den första tolkningen är felaktig krävs öppenhet i mötet med texten. Öppenheten innebär att se något nytt i det redan bekanta och vara öppen för nya världar. En omgestaltning skapas.²⁰⁰ Genom läsarens tolkningar kan delarna bindas samman när pendling sker mellan fakta och faktas innebörd. Samtidigt som läsaren ska ha inlevelse med en inifrån kommande kunskap behövs även det motsatta. En distanserad attityd intas därför av läsaren med en utifrån kommande kunskap.²⁰¹ En distanserande förklaring kan enligt Ricoeur hjälpa läsaren till förståelse genom att läsaren använder förklaringen i förståelsens tjänst.²⁰² Genom att studera antonymer och metaforer skapas misstänksamhet. Även det teoretiska perspektivet med de innehållande begreppen leder fram till att jag ställer mig frågande. Metaforerna beskriver känslor och öppnar för ett nytt sätt att se människan och världen på.²⁰³ Dikter som förekommer i texterna berikar förståelsen just genom metaforerna. För varje gång texten skrivs ned sker en distansering och med fantasins hjälp framträder olika bilder i samband med vårdandet.²⁰⁴ Det motsatta går samman och ur det som går isär uppstår samstämmighet.²⁰⁵

Ricoeur²⁰⁶ knyter berättelse till tid, och en berättelse innehåller en rad begivenheter i ett avslutat händelseförlopp. Berättelsen har en början, en mitt och ett slut med stabila ordningselement, och varje händelse har en betydelse för helheten.²⁰⁷ Händelserna i berättelserna är från början osammanhängande och behöver omorganiseras genom att en struktur skapas. Strukturen eller mönstret växer fram ur läsandet i och med öppenheten. Distanseringen bidrar genom sin ton till att vissa delar har lyfts ur texten som en öppning till en ”ny värld”.²⁰⁸ Något fantastiskt sker i berättelsens rum och berättelsen blir en annan än den är från början. Slutligen finner sig en tänkbar lösning. Berättelsen ska nu fullgöras med hjälp av en nygestaltning, genom att en ny förståelse av berättelsen tolkas in.²⁰⁹ På så vis tillägnas texten en ny innebörd än den innebörd som framgick vid den första genomläsningen. Enligt Ödman har människors upplevelser någonting gemensamt trots alla olikheter, dvs. som en upplevd eller levd relation till olika

²⁰⁰ Ödman 1997, 121–122. Ricoeur menar enligt Ödman att fiktionen förmedlar kunskapen om det förflutna och i samband med omgestaltningen ger fiktionen en tänkbar lösning.

²⁰¹ Hermansen & Rendtorff 2002, 21.

²⁰² Ibid. 19. I distanseringen riktas en misstänksamhet och kritisk attityd till det som ska studeras. Motsatserna beskrivs som en av de viktigaste punkterna i Ricoeurs hermeneutik.

²⁰³ Se Kemp 1999, 18–19.

²⁰⁴ Herakleitos 1997, 25. Solen är ny var dag, enligt Herakleitos och motsatserna dag och natt avlöser varandra genom att varje enhet till sist förbrukar sig själv och tvingas över i sin motsats, som den samtidigt förutsätter.

²⁰⁵ Ibid. 29.

²⁰⁶ Martinsen 2005, 73–74 (Ricoeur).

²⁰⁷ Ibid. 73–74.

²⁰⁸ Vikström 2000, 20. Vikström beskriver det hela som en individuell uppenbarelseprocess, som att verkligheten öppnar sig.

²⁰⁹ Ricoeur 1993. Den förklarande fasen bygger på så sätt en bro från den första naiva förståelsen över till den hermeneutiska.

livsvillkor.²¹⁰ Livsvillkoren är inte desamma för människor som levt under olika tidsepoker. Det är ändå ett möte med någonting levande, med ett ”vara i världen” som visar sig genom en existentiell tolkning av berättelsen. Med det hermeneutiska förhållningssättet är avsikten att läsaren ska förstå den värld som författaren lever i och förstå budskapet. Detta sker dels genom det första mötet med texten och med stöd av fakta, dels genom diskursen med hjälp av öppenhet och fantasi samt dels genom ifrågasättande för att erhålla en ny förståelse om kunskapsobjektet glädje. Vid framställningen av resultatet används beskrivningar vilka samlas utifrån olika nivåer och som genom sammanflätade idéer slutligen tillsammans bildar ett idémönster.²¹¹ I samband med användning av citat från källorna ska dessa ge belägg för tolkningen och vetenskapligheten ska framträda. Den idéhistoriska inriktningen förutsätter en öppen kunskapssyn. En insikt finns därmed om att absoluta sanningar inte kan erhållas även om största möjliga exakthet eftersträvas i samband med bearbetningen av källor.²¹² Det måste tydligt framgå hur forskaren kommit fram till resultatet. Genom forskningen kan grundidéer avtäckas som bildar och utgör vårdvetenskapens rötter. Grundidéerna kan även bidra till förståelse för vården i dag när förutsättningar för den framtida vården skapas.

Källor och källkritik

Idéerna är inte döda, de lever i sina ord och pockar ständigt på att slippa ut ur dessa. Idéhistorien är ett slags samtal som förs genom århundradena.²¹³ Ronny Ambjörnsson

Här presenteras först de källor som används i samband med analysen av begreppens ursprung, språkliga uttryck och likartade betydelser. Därefter presenteras de historiska källorna som innehåller berättelser om glädje i vårdandet. Kapitlet avslutas med källkritiska reflektioner med avseende på de historiska källorna. De källor som används i samband med idéströmningar om glädje ges ingen presentation här. *Källa* kan definieras som skrift eller som ett dokument vilket utgör grunden för en uppgifts auktoritet oberoende av andra skrifter. Det är inte typen av skrift som är avgörande utan det sätt på vilket källorna hanteras och används.²¹⁴

Källor och källkritik i samband med begreppsanalysen

I den etymologiska och inledande delen av begreppsanalysen är etymologiska källor av betydelse. Förutom de svenska ordböckerna av Hellqvist, Odhner och Wessén framgår ordens ursprungsbetydelser i Svenska Akademiens Ordbok (SAOB) samt i

²¹⁰ Ödman 1997, 127–128.

²¹¹ Matilainen 2002, 49. Språkets tydlighet i kombination med kreativitet och konstnärlighet poängteras. Det ska finnas en balans mellan harmoni och framställningsstil.

²¹² Ibid. 38.

²¹³ Ambjörnsson 1995, 8.

²¹⁴ Matilainen 2000, 43. Se även Olausson 1996.

Nationalencyklopedins ordbok (NEO).²¹⁵ De engelska ordböckerna har liksom de latinska gett ytterligare kunskap avseende innehållet i de indoeuropeiska rötterna. Söderwall belyser begreppets betydelse i det svenska medeltidsspråket.

Den semantiska analys som sedan följer grundar sig på 12 svenska ordböcker under åren 1850–2003, dvs. under 153 år. Ur källkritisk synpunkt ska hänsyn tas till böckernas spridning över åren samt mångfalden beträffande författare och förlag. Intentionen har varit att uppfylla densamma. Dalin finns med vid två tidsperioder med en tidsintervall på 100 år och en skillnad märks beträffande synonymerna. Sammantaget i forskningens semantiska del ingår två ordböcker från åren 1850 till 1892.²¹⁶ Tre ordböcker representerar åren 1914 till 1929.²¹⁷ Särskilt intressanta för forskningen är de ordböcker som belyser ordens betydelse vid 1900-talets början som utgör den för forskningen aktuella perioden. Ordens betydelse kan skilja sig i förhållande till den förståelse vi lägger vid dem i nutid. En beskrivning av begreppen i svenska medeltidsspråket finns även i Dahlgren 1914. Synonymerna framgår inte i källan som enskilda begrepp utan oftast i form av korta utsagor. Innehållet ses som betydelsefullt med tanke på begreppets innebörd och utveckling. En ordbok är från år 1966 och en från år 1971.²¹⁸ Under 1980-talet finns två ordböcker med, två ordböcker är från 1990-talet och en från år 2003.²¹⁹ Det har visat sig svårt att finna ordböcker från 1930- 1940- och 1950-talet. SAOB finns utgiven under den tidsperioden med spridning över alfabetet, men saknas i senare delen av alfabetet varvid ord efter ”TYNA” inte finns med år 2009. SAOB är den ordbok som är mest omfattande och rik på kunskap om begreppen även vad gäller fraser kring begreppens användningsområden.

Historiska källor

De källor som granskats är från vårdandets preteoretiska epok det vill säga i huvudsak under åren 1900–1933. Två källor är från sent 1800-tal och en efter 1933. De historiska källorna indelas i tre grupper: arkivmaterial, facktidskriften *Svensk sjukskötersketidning* (SST) under åren 1908–1933, läroböcker och andra böcker som innehåller berättelser om vårdande.

²¹⁵ De etymologiska källor som används är Söderwall 1884–1918; Wessen 1973; Odhner 1967; Hellquist, 1980 [1939]; NEO 1995 och 1996; SAOB 1929 och 1942 ger även exempel på citat som innehåller ’glädje’ respektive ’ljus’. *Latinsk-svensk ordbok* 1966; Elektroniska versionerna av engelska ordböckerna *Your Dictionary* och *Merriam-Webster* har använts, samt elektroniska versionen av *A Latin Dictionary*.

²¹⁶ Dalin 1850; Sundén 1892.

²¹⁷ Dahlgren 1914; Östergren 1919–1981; SAOB 1898–1973.

²¹⁸ Svensk handordbok 1966; Dalin 1971.

²¹⁹ Ord för ord 1983; Bernces 1988; NEO 1995 och 1996; Strömberg 1998; Bonniers 2003.

Arkivmaterial

I TAM-arkivet²²⁰ har förutom tidskriften *Svensk sjukskötersketidning* (SST) även personarkiv över Bertha Wellin och Elisabeth Lind bedömts intressanta.²²¹ Linds texter faller utanför den aktuella tidsramen, men de ger indikation på att de tidigare idéerna fortfarande dröjer sig kvar efter 1933. Ersta diakonissanstalts arkiv innehåller ett stort utbud av historiska källor men inte beskrivningar där situationer i samband med sjuksköterskornas vårdande och glädje uttrycks. Röda korsets sjuksköterskehögskolas arkiv innehåller information om de första sjuksköterskorna men anses inte relevant för denna avhandlings syfte. Sjuksköterskehögskolans museum har bidragit med vårdande berättelser från senare tidsepok. Källor från Sophiahemmet har varit svårtillgängliga, men skolans museum har gett bidrag till forskningen. I Riksarkivet har en volym med handskrivna anteckningar bedömts som intressant. Förutom arkivens källor har en bok funnen på Carolina Rediviva, Uppsala universitetsbibliotek bedömts vara relevant.

Rik på vårdandets idéer har tidskriften *Svensk sjukskötersketidning* varit, som gavs ut i tryck med ett första provnummer 1908. Vid den tiden fanns sjukskötersketidskrifter redan i Frankrike, Tyskland, Kalifornien, Danmark och Finland. England hade flera och föregångaren till den svenska tidskriften blev *The British Journal of Nursing*.²²² Ur den amerikanska tidskriften *The American Journal of Nursing*, som utgavs första gången 1900, finns ett bidrag med från 1926 som en tankeväckande anknytning. Den svenska tidskriften tillkom som ett steg i ett skede i begynnelsen av en organisation för landets sjuksköterskor, *Svensk sjuksköterskeförening* (SSF). Tidskriften hade betydelse för opinionsbildning och stimulering av medlemmarnas solidaritet.²²³

Tidskriften och böckerna

Tidskriften *Svensk sjukskötersketidning* var även tänkt att sprida kunskap om vetenskapliga framsteg och stärka respekten för kallet såväl hos sjuksköterskorna som hos allmänheten. Även en yrkan rörande fordringarna vid landets sjuksköterskeutbildningar skulle lyftas fram. Tre förgrundsgestalter som skaffat sig kunskap från andra länders sammanslutningar blev initiativtagare och ingick i redaktionskommittén för tidskriften. Dessa tre var Sally Peterson, Estrid Rohde och Bertha Wellin. Sally Peterson som utbildats vid Sophiahemmet var fram till år 1900 instruktionssköterska på Sophiahemmet och förestod därefter Fredrika Bremer Förbundets sjuksköterskebyrå i Stockholm. Rohde utsågs till redaktör för tidskriften, eftersom hon hade störst publicistisk vana och var en skicklig skribent. Efter 1911 blev Wellin tidskriftens redaktör fram till 1933. Tidskriften kom ut med ett provnummer 1908 och därefter med ett nummer varje månad. Några ord av diktaren Zakarias

²²⁰ Tjänstemanna- och akademikerorganisationernas arkiv.

²²¹ Wellin var redaktör för *Svensk sjukskötersketidning* 1911–1933. Elisabet Lind blev hennes efterträdare som redaktör för tidskriften.

²²² Bohm 1961, 44.

²²³ Nicklasson 1995, 54.

Topelius: ”Det bästa i ett människolif är dess arbete i kärlek och tro” sammanfattade den unga föreningens hållning och blev Svensk sjukskötersketidnings devis till och med år 1933. Rohde och Wellin är flitiga skribenter och pionjärer under avhandlingens aktuella tidsepok vad gäller vårdande idéer i tidskriften. Båda framträder ofta och ges därför här en kort presentation.

Estrid Rohde föddes 1877 och var av gammal prästsläkt vilket präglade hennes sjuksköterskegärning. Hon var djupt troende och det berättas att hon trodde att Gud hade en uppgift med henne,²²⁴ och de svårigheter hon mötte förde henne närmare Gud. Rohde utbildade sig vid Sahlgrenska sjuksköterskeutbildningen i Göteborg och arbetade därefter på Sahlgrenska sjukhuset som avdelningsföreståndare på en kirurgisk vårdavdelning för kvinnor. Sina pengar använde hon till att hjälpa fattiga patienter, och hon kände stor hänförelse för arbetet i sjukvårdens tjänst. Hennes idéer framstod som ett *ideal* för sjuksköterskans danande inom Svensk sjuksköterskeförening där hon även var sekreterare. Rohde beskrivs som en muntergök till sinnet och fylld av humor och roliga uppslag. Endast 34 år gammal avled hon oväntat på grund av sjukdom år 1911. Hennes skrift *Ur sjukvårdens etik* gavs ut 1912 och utkom därefter i sju oredigerade upplagor. Den sågs som en etisk förebild, den ingår i källorna och finns även publicerad i Svensk sjukskötersketidnings tre första nummer. En gata finns uppkallad efter henne i Göteborg med namnet ”Syster Estrids gata”. Rohdes texter har upplevts rika beträffande de grundläggande vårdande idéerna under den aktuella tidsperioden, och de allra flesta av övriga skribenter i tidskriften anammar hennes tankar. Som tidigare nämnts var hon tidskriftens sekreterare och första redaktör.

Bertha Wellin (1870–1951) övertog redaktörskapet för tidskriften under åren 1911–1933. Sin sjuksköterskeutbildning genomförde hon på Sophiahemmet i Stockholm. Därefter tjänstgjorde hon som husmor och operationssköterska i Kalmar och Falun för att senare tjänstgöra på Serafimerlasarettet i Stockholm. Wellin var först bland sjuksköterskor att arbeta på ett militärsjukhus, till vilket hon blev inkallad. Hon engagerade sig även i ett pionjärbete inom Svenska fattigvårdsförbundet och i frågor som rörde barnavård i Stockholm. De sociala och politiska uppdrag hon fick var många. Besjälad av kallelsen och den etik som präglade Sophiahemmets systerkår framgår hos henne en vilja att lindra människors lidande i kombination med en genuin gudstro.²²⁵ Samtidigt framstår Wellin som en viljemänniska med hårt spänd idealism i en primär kamp för alla de ideal hon hade. Nicklasson, som gjort en biografisk framställning över Wellins liv, menar att hon såg materialismen som ett hot och att sjuksköterskor måste uppfostras till fria och ansvarsfulla personligheter.

Redan år 1901 finns Wellins intentioner om ”Sjuksköterskornas tidning” nedtecknade. En önskan framgår att den i första hand alltid med glädje ska öppna sina spalter för den

²²⁴ Bohm 1961, 68.

²²⁵ Nicklasson 1995, 28.

läsekrets som vill bidra med egna erfarenheter och reflexioner. En ovisshet finns med i bilden när Wellin skriver följande: ”Allt nytt är oprövat, allt oprövat vanskligt, osäkert, så är dock denna (lilla) tidnings framtid dunkel, oviss.”²²⁶ I dag kan väl sägas att hennes intentioner realiserades. Wellin var mellan 1914 och 1933 även SSF:s ordförande som senare gjorde ”sjuksköterskesaken”, främst arbetstid och lön till en allmänpolitisk fråga. De ideologiska frågorna var centrala för Wellin och föreningens ursprungsmål var av etisk karaktär. Det ursprungliga syftet att skapa och utveckla samhörighet inför kallet skulle kvarstå menade hon. Hon önskade inte att SSF skulle vara en fackförening och engagera sig i ekonomiska frågor. Vid SSF:s årsmöte år 1933 avsade sig Wellin ordförandeskapet när en omorganisation fastställdes. Medlem som hon var av Allmänna valmansförbundet (föregångare till Högerpartiet) och mellan 1922 och 1936 som representant i riksdagen, fortsatte hon arbeta för bättre lön för kvinnor och förbättra villkoren för sjuksköterskor. Hon var även medlem av Fredrika Bremer Förbundets sjukvårdskommitté och sekreterare i Sjuksköterskornas Samarbete i Norden (SSN). År 1935 tilldelades hon Florence Nightingales medalj. Wellin har på olika sätt kommit att ge vårdandet en stark profil och medverkat till sjuksköterskeföreningens framväxt. Förutom redaktörerna har tidningens läsekrets bland sjuksköterskorna bidragit med många inslag i samband med idéer kring glädje i vårdandet med exempel utifrån vårdandets kontext med egna upplevelser och tankar.

Tillsammans med den första bok som presenterats i samband med Rohde, dvs. boken *Ur sjukvårdens etik*, ingår fem böcker som innehåller berättelser med idéer om glädje i vårdandet. Den andra av dessa fem är en bok av Anna von Zedlitz und Neukirch från år 1911 med namnet *I kärlek*. Den presenterades som en bokanmälan i SST.²²⁷ Bokens författare hänvisar till 1 Kor. 13:8 ”Kärleken upphör aldrig” och boken bygger på just lovtalet till kärleken i Korintierbrevet med anknytning till idéer kring vårdandet. Boken ska därmed i enlighet med dess författare lämna en vägledning för sättet att behandla sjuka.²²⁸ I SST uppges att den inte är skriven direkt till sjuksköterskor, och att en sjuksköterska på ett och annat ställe skulle önska att den var fylligare. Ändå framhålls att boken innehåller mycket som även gamla erfarna sjuksköterskor behöver påminnas om, och att den bör utgöra ett rum för deras intresse. Det anges att det är en stor människovän och människokännare som talar till sjuksköterskorna från dessa blad. Boken utgör en tillgång avseende hur glädje kan bli till del för såväl den vårdande som den vårdade. Eftersom ethos i föreliggande studie har sin grund i kärleken och barmhärtigheten utgör källan ett rikt inslag. Den ses som en primärkälla. Dess härledning till Bibeln utgör även en del av den då rådande tidsandan.

²²⁶ Wellin 1901. Handskrivet material 12.4.1901.

²²⁷ Bokanmälan i SST 1913, 21.

²²⁸ Även om ordet *behandla* används av författarna, är det vårdandet som sätter sin prägel på innehållet.

En tredje bok är Elna Sandmans bok *Tagen avsides* från 1918, vilken även den presenterades som bokanmälan i SST.²²⁹ Boken räknas som en primärkälla och Sandman säger sig ha skrivit för de sjuka och lidande, närmast för dem som bär på ett långvarigt lidande. Utifrån sina personliga erfarenheter från ett 30-årigt avsidedtagande i det hon kallar *korsets skola*, har hon enligt egen utsaga studerat intryck från möten med kämpande själar på livets stig. Hon vill med sin bok trösta de som är betryckta på det sätt som hon själv blivit tröstad av Gud. Det som beaktats i källan är författarens beskrivning av sin syn på den sjuka människans situation och bilden av patienten. Budskapet från beskrivningarna känns igen i varierande utsträckning i de idéer som även SST:s läsekrets förmedlar.

En fjärde bok är den som författats av Sophie Mannerheim *Ur En Sjuksköterskas Värld* från år 1920.²³⁰ Mannerheim föddes 1863 och var av ämbetsmannasläkt och uppvuxen i Finland. Hon beskrivs av Tallberg²³¹ som varm och glad av naturen, intresserad av dans och författare till små teaterstycken. År 1899 började hon studier till sjuksköterska vid Nightingale-skolan i London. Brevet hem tyder på att arbetet på barnavdelningarna var det hon uppskattade mest. År 1904 började hon arbeta som översköterska vid Kirurgiska sjukhuset i Helsingfors men gjorde under sitt arbete där även studieresor till olika sjukhus i Europa. Mannerheim beskrivs som den finländska sjuksköterskeutbildningens nydanare.²³² Genomsnittlig vårdtid för patienterna var cirka 40 dygn, och för de barn som led av tuberkulos handlade det om år. Det berättas att hon hyste stort intresse för miljöns utformning och stimulans. Boken är en beskrivning av hennes möten med barn från den tiden. I förordet skriver hon att det var med viss tvekan som hon beslöt att utge dessa minnen, som hon själv anser som anspråkslösa och att hon riktar sig till en trängre krets. Döden finns ofta närvarande i berättelserna och hon vill med dessa tankar, som hon uttrycker det, ge livsfärg åt dem de handlar om innan de för alltid utplånats. Därför känns det också viktigt att återge hennes förmedling av glädje i samband med hennes arbete. Ännu en berättelse av Mannerheim från Kirurgiska sjukhuset används i studien som är presenterad i SST.

Den femte boken från år 1921 fann jag på Carolina Rediviva, Universitetsbiblioteket i Uppsala, skriven av Gerda Johansson med titeln *En sjuksköterskas minnen. Bilder från de lidandes värld*.²³³ Vem ursprungsförfattaren är framgår endast till namnet. Boken är utplagd utifrån korta berättelser, där var och en är koncentrerad kring en patientsituation och beskrivs som skriven i Nightingales anda och i Kristi anda. Boken vänder sig enligt förordet till allmänheten, och den beskrivs som alltigenom ärlig och

²²⁹ SST 1920, 20.

²³⁰ Mannerheim 1920.

²³¹ Tallberg 2001, 357–378.

²³² Ibid. 7.

²³³ Johansson 1921.

sann av förordsförfattaren Henrik Berg, medicine doktor. Berg²³⁴ var läkare och promoverades 1899 med en då mycket uppmärksam avhandling *Bidrag till frågan om lungotsanatorier med särskild hänsyn till folksanatorier*. I den valda källans berättelser framgår möten med patienter som bl.a. lider av lungtuberkulos. I boken framgår idéer som Nightingale förespråkar vilka finns åskådliggjorda i mötet med den sjuke. Boken berikar på så vis denna forskning och den bedöms som primärkälla. Livsstämningen och människoskildringen med vårdandets budskap finns till viss del förmedlade i en poetisk språkdräkt som utmärker romantikens tidsepok.

Läroböcker

Av de läroböcker som kan hänföras till vårdandets preteoretiska period är den första skriven av Florence Nightingale, *Anteckningar om de sjukas vård och skötsel* från år 1861.²³⁵ Boken betraktas som en primärkälla och är en tidig översättning som speglar tidens aktuella språk och hennes idéer, vilka genomlyser de andra källorna. Nightingale tycks vilja lyfta fram det prosaiska i samband med vårdandet av de sjuka. Hon uttrycker inte något romantiskt i vare sig sjukdom eller död, vilket ibland visar sig förekomma i andra källor. Budskapet i Nightingales bok är framträdande hos de övriga källorna, i vilka detta budskap är mer konkretiserat. Hennes syfte med boken är att ge en bild av idealet och inte hur arbetet ska utföras. Bland Sophiahemmets läroböcker är texterna av Valborg Nordin²³⁶ i boken *Sjuksköterskelära* från 1918 av intresse. Nordin var instruktionssköterska vid Sophiahemmet och hennes texter ses som en primärkälla. Ytterligare en lärobok är *Hemsjukvård och första hjälpen vid olycksfall* av Nanna Rosenblad.²³⁷ Rosenblad var kursledarinna vid Röda korsets utbildningskurser. Boken är en primärkälla från 1922. Till läroböcker kan även räknas den tidigare presenterade boken av Rohde, *Ur sjukvårdens etik*. En bok som inte faller under läroböcker men ändå ger information om vårdande idéer om Röda korsets utbildning är skriven av Elisabeth Dillner, *Sjuksköterskeutbildningen inom Svenska Röda Korset*.²³⁸ Boken ses som en sekundärkälla och handlar om åren 1866–1904.

Källkritiska reflektioner över de historiska källorna

Dessa källkritiska reflektioner rör de historiska källorna. Reflektionerna avser såväl yttre som inre källkritik och kriterier för prövning av källornas värde i samband med historieforskning.

²³⁴ Skarstedt 1903, 548–553.

²³⁵ Nightingale 1861.

²³⁶ Nordin 1918.

²³⁷ Rosenblad 1922.

²³⁸ Dillner 1934.

Yttre och inre källkritik

I källkritiskt hänseende poängteras en *yttre* respektive *inre källkritik* och säkerställandet av validitet. Den yttre källkritiken säkerställer validiteten huruvida källan är det den utger sig för att vara. Den inre källkritiken handlar om beviskraften och trovärdigheten vid hanteringen av källorna.²³⁹ Forskaren bör om det är möjligt använda primärkällor, jämföra ett flertal oberoende källor som beskriver samma skeende eller fenomen och även beskriva hur forskarens reflektion kring budskapet i texten sker. Matilainen²⁴⁰ lyfter fram uppmärksamheten kring språkets betydelse, eftersom begreppen förändras med tiden och meningsinnehållningen kan misstolkas. I texthanteringen är det därför av vikt att forskaren ser fenomenen i ett större sammanhang.²⁴¹ Insamling, urval och sortering av källorna är en viktig början i samband med idéhistorisk forskning. Intresset riktas då mer på allmänna idéer än enskilda händelser. För att kunna göra ett urval har jag läst igenom källorna vid flera tillfällen för att bli bekant med innehållet. Det hände att det första intrycket ändrades efter en tids reflekterande avseende avgränsning och tema. Min förförståelse för den vårdande kontexten har säkert också haft en inverkan. Det fanns mer av intresse än att finna *ordet* glädje. En tanke var att glädje fanns underliggande i det språkliga framställandet och var inramad av den rådande kontexten. Forskningens syfte har väglett urvalet av källor, hur glädje gestaltas som idé och blir synlig inom vårdandet. Eftersom sjuksköterskans idéhistoria löper samman med vårdandets idéhistoria, har urvalet i huvudsak varit inriktat på sjuksköterskors berättelser om vårdande. Helst riktades blicken till vårdande situationer med patienter närvarande, för att få en gestalt att framträda. Dessa situationer har jag främst funnit i böckerna och i tidskriften *Svensk sjukskötersketidning*. I arkiven har jag inte funnit dessa berättelser i lika hög grad. *Vårdvetenskapens fråga* handlar om vad som utgör *det vårdande för patienten*.²⁴² Källan har därför bedömts som fruktbar, först när ett sådant patientperspektiv framträtt med anknytning till glädje i vårdandet.

Kriterier för prövning av källorna

Förutom kriteriet att följa vårdvetenskapens fråga hänvisas till ett källkritiskt arbetssätt. Matilainen²⁴³ hänvisar till Grenholm²⁴⁴ som i samband med traditionell historisk forskning menar att prövningen av källorna sker utifrån i första hand tre så kallade klassiska kriterier: *samtidskriteriet*, *tendenskriteriet* och *realitetskriteriet*. Förutom dessa tre kommenteras även *beroendekriteriet*. Det händer dock att en källa som inte fyller dessa kriterier inom traditionell historieforskning ändå kan vara värdefull inom idéhistorisk forskning genom att ge budskap avseende ideal och värden.

²³⁹ Skovdal 1996; Matilainen 2002, 44.

²⁴⁰ Matilainen 2002, 44.

²⁴¹ Själva texthanteringen och meningsinnehållningens framväxt är beskrivna i kapitel 6 i samband med metodologiska reflektioner.

²⁴² Eriksson & Lindström 2000, 6.

²⁴³ Matilainen 2002.

²⁴⁴ Grenholm 1981, 122–123.

Samtidskriteriet, dvs. idéhistorikernas källor i egenskap av kvarleva ska sammanfalla tidsmässigt med det som den beskriver.²⁴⁵ De källor som granskats i denna avhandling har sin tonvikt på åren 1900–1933, vilket sammanfaller med den tidsmässiga beskrivningen.

Tendenskriteriet avser att forskaren ska uppmärksamma överdrifter åt ett eller annat håll.²⁴⁶ Tonvikten i forskningen är lagd på vårdande situationer där tanken eller intentionen framgår, dvs. idéen bakom vårdandet söks med fokus på glädje. Vid sökandet har jag även beaktat tankar som berört sjuksköterskeprofessionens uppbyggnad och utbildningens innehåll för att få en helhetsbild. Det som kan anas i de texterna är att det är en disciplin under uppbyggnad och som i detta skede är starkt inriktade på vårdandets motiv. Det märks även att det är en omvälvande samhällsförändring som sker och en oro uttrycks beträffande vart den leder. En iver finns hos källorna att lyfta fram det ideal som präglat den då rådande ideella världsbilden. En oro för att den är på väg att försvinna kan skönjas. Den ideella världsbildens betydelse uppmärksammas därför under den aktuella tidsperioden för att underlätta förståelsen av idéerna. Idealerna ses inte som överdrifter utan som en ingående del i tidsandan. På så vis bevaras även det meningssammanhang i vilket idéerna har sin hemvist.²⁴⁷

Evighetsperspektivet är återkommande i texterna med intentionen att finna en balans mellan det kroppsliga, själsliga och andliga. Vid prioriteringar tycks det andliga komma först. Bibelord respekteras högt och används av flera källor. En bild som ofta framställs i böcker under 1900-talets första decennier rör ideologierna inom sjuksköterskekåren, vilka framhåller det unika och mystiken i sjuksköterskekallet. I Otero och Carlsson²⁴⁸ tecknas att mötet med patienterna: själva vårdandet skulle utföras i det tysta, i slutna rum och vara så ömtåligt att det krävde en speciell vårdarinna. Altruism, offervilja, finkänslig moral och vilja att underordna sig beskrivs som nödvändiga egenskaper hos sekelskiftet mellan 1800–1900-talets idealiserade sjuksköterska. Detta väcker frågan om det är egenskaper som också är av betydelse för glädje i vårdandet. En förhoppning visar sig i källorna inför de nya medicinska framstegen. Samtidigt visar sig en oro inför att synen på den sjuka människan är på väg att förändras i en mer objektiv materialistisk mening. Idéhistoria handlar inte om att rensa bort idéer. I stället handlar det om att avtäcka och synliggöra dem och att finna tanken bakom vårdande uttryck och den vårdande handlingen.

²⁴⁵ Skovdal 1996.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ En jämförelse kan göras med Nygrens tanke om att bevara och inte byta ut en melodis förtecken. Detta finns närmare beskrivet i samband med metodologiska utgångspunkter i kapitel 6.

²⁴⁸ Otero & Carlsson 2003, 40–42.

Realitetskriteriet är ytterligare ett kriterium som riktar sig till rimligheten i ett påstående.²⁴⁹ I sammanhanget finns även en föreställning om något, en analys av en sakfråga, en beskrivning av ett verklighetsområde, formuleringen av en teori eller livsvisdom. Det som författaren vill uttrycka är i allmänhet inte sitt beroende av sin samtid och miljö. Såväl som idékritiker och idéhistoriker är det viktigt att i första led vid uttolkningen respektera författarens ärliga intention att försöka säga någonting om något.²⁵⁰ Intentionen har varit att uppmärksamma texterna från flera håll och jämföra med andra utsagor och den rådande tidsandan.

Beroendekritiken avser att forskaren bör vara uppmärksam på betydelsen beträffande användandet av en källa som uttalar sig om en annan källa, dvs. ett beroendeförhållande. Matilainen²⁵¹ menar att likheter kan vara ett plagiat, men att följa upp tankemönster kan vara en tendens. Även om en källa inom traditionell historieforskning inte uppfyller dessa kriterier kan den vara mycket värdefull inom idéhistorisk forskning. Utifrån beroendekritiken kan en efterföljande källa ha influerats av föregående och fört traditionen vidare till kommande generationer. De idéer som framgår stämmer i huvudsak överens med pionjärernas tankar och de intentioner som beskrivs i läroböcker och enligt Nightingales lära. Dessa källor har därför fått en framträdande plats i forskningen. Däremot kan de tankar som framgår beskrivas utifrån olika utgångspunkter i källorna, något som beaktats.

²⁴⁹ Skovdal 1996, 37.

²⁵⁰ Ibid. 44.

²⁵¹ Matilainen 2002, 44.

7 EN GLIMT AV GLÄDJE SOM IDÉ LYSER FRAM

Föreliggande kapitel ses som ett led i det idéhistoriska angreppssättet, där den första glimten av glädje som idé framträder. Kapitlet inleds med en presentation av s.k. idéströmningar. Inom idéhistoria bör öppenhet råda för alla slags vindar, inte minst vad gäller filosofi och det religiösa livet.²⁵² Tanken är att (för)filosofiska, teologiska tankegångar om glädje från antiken och in på 1900-talet innehåller grundläggande lärdomar som ökar förståelsen av vad glädje är universellt. Efter idéströmningarna följer en beskrivning av det språkliga ursprunget för begreppen 'glädje', 'glad' och 'ljus' (såväl substantivet som adjektivet ljus) och vidare även begreppens språkliga betydelseinnehåll. På så vis fördjupas den språkliga förståelsen och betydelsen yansers framträder. En betraktelse avslutar kapitlet och betydelsedimensioner växer fram som ett första synliggörande av glädje som idé.²⁵³ Dimensionerna öppnar i sin tur upp för och bildar ett underlag till det idémönster som skapas i avhandlingens nästa skede när idéer söks om glädje i en historisk vårdande verklighet.²⁵⁴

Idéströmningar om glädje

Lärda har skrivit om glädje sedan antiken och glädje nämns ofta i samband med lycka. Sokrates (469-399 f.Kr.) och Platon (427-347 f.Kr.) beskrev lyckan som beroende av dygden, och att den som vet vad som är rätt känner även lyckans förutsättningar.²⁵⁵ Endast den insiktsfulla äger dygd och bara den dygdiga blir lycklig. Platon lägger betydelse vid det sköna i tillvaron. Balans, harmoni och människans karaktär, ethos anknyter han sedan till det skönas funktion som ett verk av det goda. Det sköna och goda är ämnen till kärlek och en skapande kraft vilka kan bidra till att stärka en god dialog. Om förnuftet sviker kan kärleken vara till hjälp i ett känslomässigt engagemang. Skönhetsens reella egenvärde är den uppenbara glädje som baseras på olika känslolntryck såsom vackra färger, former, goda dofter och klingande toner.

I Aristoteles (384-322 f.Kr.) moralfilosofi framgår att människans mål är lycka, och lycka består av självförverkligande.²⁵⁶ Lycka är välbefinnande och framgångsrikt

²⁵² Matilainen 2002, 37.

²⁵³ Före ingången till nästa rubrik sker här ett förtydligande över benämningar som förekommer i samband med de följande texterna avseende *betydelsefält*, *begreppsfamilj* och *betydelsedimension*. Varje studerat begrepp resulterar i ett betydelsefält som innehåller ett antal synonyma ord som varierar till antalet. Genom att beakta de olika synonymerna och synonymerna i relation till varandra bildas olika begreppsfamiljer. Ett betydelsefält innehåller flera begreppsfamiljer som var och en genom tolkning erhåller olika betydelsen yansers. När begreppsfamiljer med närliggande betydelser från olika betydelsefält sammanfaller bildas betydelsedimensioner. För att nå fram till dessa används filosofiska idéströmningar i samband med den betraktelse som avslutar detta kapitel med en första glimt av glädje som idé.

²⁵⁴ Se kapitel 8.

²⁵⁵ Eriksen & Tranøy 1992, 107.

²⁵⁶ Aristoteles 1967, 35.

handlande. Det är alltså viktigt hur vi är och hur vi handlar för att nå lycka. Lyckans grundprincip är lustupplevelsen som innebär en fullkomning av livet. Livet är även värdefullt i sig självt.²⁵⁷ Lycka och lust är angenämast tillsammans med visdom. ”Ty den som med glädje ägnar sig åt en verksamhet bedömer bättre och mer noggrant varje företeelse som yppar sig på hans område”.²⁵⁸ I samband med givmildhet sker handlingen utan själviska motiv och med glädje mot målet att vara oss själva. Förströelse är inte lycka enligt Aristoteles, för om så vore skulle människan behöva anstränga sig hela livet för att roa sig. Däremot kan förströelse ge återhämtning för att orka vara verksam, och bemödandet i en verksamhet är lycka.²⁵⁹ Ett ”skämtsamt umgänge” ingår dock i våra liv. Aristoteles resonerar om kvickheten som en dygd. Kvickheten uppmanar till taktfullhet i det att den avgränsar sig från såväl plumphet som vulgaritet, tölpaktighet och torrhet.²⁶⁰ Aristoteles beskriver även vänskap som lycka vilken förutsätter gemenskap och goda vänner.²⁶¹ En vän tröstar genom taktfullhet sin vän i motgångar där såväl åsynen av vännen som orden är tröstande. En vän har också kunskap om karaktären hos den som ska tröstas och vet vad som skänker glädje och vad som orsakar plåga.

Seneca (ca) 4 f.Kr.–65 e.Kr.) filosof och politiker, skiljer mellan livsnjutningar, glädjeupplevelser och en djupare livsglädje, vilken är knuten till en grundläggande sinnesstämning och livshållning.²⁶² Seneca skriver om *gaudium*, en glädje som skänks till själen i samband med osjälvisk kärlek. Kärlek menar han, är en naturlig känsla som följer ädelmod, en glädje som inte ser till egen personlig bekvämlighet. *Gaudium* finns oberoende av förmögenhet och tidens förändringar. Genom att överträffa sig själv i längtan och kärlek till det goda och det sköna, blir livsglädje en del av kosmos. I Bibeln beskrivs glädje utifrån en mer allmän till en mer bestämd innebörd.²⁶³ Människan uppmanas till att alltid vara glad,²⁶⁴ att dela glädje och sorg²⁶⁵ och att glädje finns i sanningen men inte i det som är orätt.²⁶⁶ Glädje är en av de Andens frukter där samtliga frukterna är kärlek, glädje, frid, tålmod, vänlighet, godhet, trofasthet, ödmjukhet och

²⁵⁷ Ibid. 287.

²⁵⁸ Ibid. 288.

²⁵⁹ Ibid. 292.

²⁶⁰ Se Sigurdsson 2001, 106, där kvickheten beskrivs utifrån Aristoteles resonemang parallellt med dygden klokhet.

²⁶¹ Aristoteles 1967, 235–236, 274 beskriver vänskapen som fin och ädel, eftersom den är förenande. Den består så länge som det finns goda människor. Det tycks, menar han, som att vänskapen mer grundas på att tycka om en annan än att själv bli omtyckt. Som exempel på detta hänvisar Aristoteles till den kärlek mödrar visar, i situationer där ömsesidig kärlek är utesluten.

²⁶² Motto 2007.

²⁶³ Svenskt bibliskt uppslagsverk 1962. Se *glädje*. Bland annat omnämns festglädje och glädjebudskapet.

²⁶⁴ Tess. 5:17.

²⁶⁵ Rom. 12:15.

²⁶⁶ 1 Kor. 13:6.

självbehärskning.²⁶⁷ Lönnebo,²⁶⁸ biskop emeritus, menar att av alla frukterna lyser glädje påtagligt och därför är den lättast att känna igen. Det andliga livet uppmanar oss att följa en andlig väg som innebär att tjäna varandra i kärlek. Enligt äldre bibelöversättning²⁶⁹ anges de andliga frukterna som kärlek, fröjd, frid, långmodighet, mildhet, godhet, trohet, saktmodighet och återhållsamhet. Luther²⁷⁰ kommenterar dessa utifrån innehållet i Paulus brev i det han benämner dem kristna dygder. Kärleken omfattar alla de övriga dygderna.²⁷¹

Under medeltiden fanns en strävan att på ett harmoniskt sätt anpassa Platon, Aristoteles och kristendomen i samma livsåskådning. Plotinos skapade på 200-talet e.Kr. nyplatonismen, vilket ledde till att Platon kunde tolkas i kristna termer.²⁷² För Plotinos är världen som en trappa från mörker till ljus, från mångfalden till ”det Ena”.²⁷³ För honom var glädje ett tecken på evighetslängtan. Förmedlingen av den nyplatoniska filosofin skedde först och främst genom Augustinus på 300-talet. Medeltiden fram till år 1150 är därmed Platons andra storhetstid.²⁷⁴ Augustinus (354–430), en av de västerländska kyrkofäderna, utgår från nyplatonismen beskrivande glädje över sanningen som salighetens väsen.²⁷⁵ Att glädjas över sanningen är något karaktäristiskt mänskligt, en intellektuell intuition.²⁷⁶ Ansiktet lyses upp när människan förstår något han eller hon inte tidigare förstått. Det är en glädje som människan kan ta med sig, och förmågan till en sådan glädje kan bevaras livet ut.²⁷⁷ Glädje inrymmer konst som bär på ett moraliskt, filosofiskt och estetiskt budskap antingen det är avsiktligt eller inte. Det

²⁶⁷ Gal 5:22 Bibeln 1999.

²⁶⁸ Lönnebo 2007, 17. Kärleken representeras av solen, ljuset och glädjen finns nära.

²⁶⁹ Biblia, det är: all Den heliga skrift, 1900.

²⁷⁰ Luther 1954, 450–451. Glädje relateras till Gud som har sin lust i glädjen. Därför uppmanas vi att glädja oss och jubla och inte att bedröva. Den här glädjen är inte ”köttets” utan den andliga glädjen, där hjärtat fröjdas. De övriga dygderna är frid som behöver tålmod för att infinna sig. Tålmod (långmod) i sin tur har fördragsamhet i motgångar och väntar tålmodigt på att de oförrättade ska bättra sig. Mildhet innebär att vara medgörlig och mjuk, inte egensinnig utan vänlig, tillgänglig och gladlynt så att andra uppskattar umgänget. Godhet innebär att gärna avhjälpa andras nöd, ge frikostigt och låna ut. Tro har här med plikttröhet och redlighet att göra, kärleken tror ju allting och är inte misstänksam utan är uppriktig utifrån ett öppet hjärtelag, där människor möts med förtroende. Saktmod betyder att inte vara lättretad och på så sätt inte så lätt bli förargad. Återhållsamhet slutligen har att göra med att leva ett nyktert och kyskt liv. Det senare nämns i samband med de som är ogifta.

²⁷¹ Luther härleder till 1 Kor. 13 om Kärlekens lov, om att främst älska varandra, samt Rom. 12-10 att akta den andra mer än sig själv.

²⁷² Frängsmyr 2000.

²⁷³ Eriksen & Tranøy 1992, 177. Nederst tänker Plotinos att materien finns och över denna finns i följande ordning naturen, själen, Anden och högst upp det Ena.

²⁷⁴ Piltz 1998.

²⁷⁵ Eriksen & Tranøy 1992, 235 med hänvisning till Augustinus skrifter *Confessiones* X.23.

²⁷⁶ Ingebrand 1965. Enligt Augustinus förvärvar människan kunskap genom att gå in i sig själv och den gudomliga sanningen som uttrycks i 1 Kor.13:12 ”Ännu ser vi en gåtfull spegelbild; då skall vi se ansikte mot ansikte. Ännu är min kunskap begränsad; då skall den bli fullständig som Guds kunskap om mig. Endast det som tjänar caritas, det vill säga kärleken till Gud och medmänniskan kan vara en riktig andlig tolkning”.

²⁷⁷ Eriksen & Tranøy 1992.

skapar ett avtryck och en ordning i mottagarens inre och därför måste konstverket efterlikna den goda världen. Människans handlingar ska utföras utifrån det som ger störst glädje. Glädje är det som kraften inriktar sig mot i livet. Erfarenheterna samlas till en bild där den samlade punkten är ett centrum och en ljuskälla som gör det sanna sant, det goda gott och det sköna skönt. En annan filosof från medeltiden under 500-talet är Dionysos Aeropagiten, också han nyplatoniker.²⁷⁸

I samband med glädje bör även Franciskus av Assisi nämnas (1181/82-1226), grundare av Franciskanerorden. Han uttrycker att ju mer människan handlar i osjälviskhet, desto större glädje och frid. I ett av hans berömda verk *Solsången* hyllar han solen, ljuset och hela skapelsen, en lågmäld men innerlig glädje över livet.²⁷⁹ När Franciskus predikade för djuren och örterna var det för att Gud i sin nåd gjort dessa synliga för människorna – nåd och ljus sammanfaller. Naturen ger oss vittnesbörd om Gud.²⁸⁰ Lönnebo²⁸¹ förknippar Franciskus med den heliga bekymmerslösheten, där broder Allvar och systrarna Lek och Glädje är tillsammans i honom. Lek är försummad menar Lönnebo, och kanske är Lek och Allvar släkt med varandra. Leken kanske för oss till det Vara som inte stavas krav. Kanske är Allvaret och Leken till för varandra och de två leder till en sann glädje. Det berättas att Franciskus²⁸² talade fritt om glädjens aspekt med en välvillig uppmuntran. En perfekt glädje är att med tålmod och utan förfäran uthärda det svåraste i livet och att sprida glädje där sorg smärtar.

Thomas av Aquino (ca 1225-1274), en av västerlandets teologer och filosofer beskriver glädje som en saliggörande åskådan. Glädje över sanningen utgör själva lyckosalighetens väsen, där verklighet, sanning och godhet sammanfaller.²⁸³ Thomas av Aquino ansluter sig till Aristoteles tanke om betraktande av sanningen som ett perfekt lyckotillstånd och kombinerar detta med tanken i den kristna läran om ett kommande liv. Det viktiga är hur vi förstår ordet lycka. Lycka är inte en känsla som ska framställas, utan den är ett handlande som förverkligar varandet av den person människan i grunden är. Medeltidens människor ställde frågan om vad salighet beror på.²⁸⁴ Mäster Eckhart (ca

²⁷⁸ Piltz 1998. Dionysos beskriver Gud som det Ena, det Goda, det oföränderliga Ljuset, som kommunicerar något av sin enhet, godhet och upplysning till alla skapade ting. Närmast Gud finns de rena andevarelserna, därefter änglarna och sedan människorna sammansatta av ande och materia. Botgörarna vars uppgift är att förmedla ett gudomligt liv till människorna står närmare änglavärldens himmelska hierarki. Ljuset är det synliga uttrycket för Gud. Dessa idéer fick stor betydelse för den form av religiositet som benämns mystik.

²⁷⁹ Franciskus av Assisi 1975.

²⁸⁰ Ambjörnsson 1997.

²⁸¹ Lönnebo 2005, 150–153.

²⁸² Det berättas om Franciskus att han i en dialog med sin ordensbroder Leo vill beskriva vad 'perfekt glädje' är med hjälp av följande illustration. En mörk natt om vintern står han vid porten vid sina egna bröders konvent, frusen, med istappar hängande i tunikan som gjort benen såriga och blodiga. Hungrig, smutsig och trött söker han husrum hos sina egna bröder men vägras hjälp. Att i den stunden bevara tålmodet och inte bli upprörd och känna glädje, är den sanna glädjen *The Perfect Joy*. Ghilardi, 1969, 32.

²⁸³ Eriksen & Tranøy 1992; Filosofilexikonet 1988, 544–547. Se Thomas av Aquino.

²⁸⁴ Bischofberger 1994, 82.

1260–1328), tysk teolog och mystiker, undervisade bland annat om tanken att människan med nödvändighet måste bli uppmärksam på sin existensform som människa.²⁸⁵ Det mest angelägna i en människas liv är att nå den punkt i sitt eget inre varifrån ett autentiskt liv i kärlek och kunskap flödar fram. ”Den som lär känna detta något, han får kunskap om varpå ’saligheten’ beror. Om detta något kallas hjärta, fästning eller gnista är ändå tanken att där föds Gud”.²⁸⁶ Gud liknas vid ett ljus som lyser i mörkret. Eckharts filosofi beskrivs som en födelseprocess, där det gudomliga närmar sig men inte framträder. Under tiden upplevs en glädje utan mål, en glädje som upplyfter och som alltid är på vandring.

Johannes av Korset²⁸⁷ (1542-1591) var karmelit och mystiker, och en av dem som har skrivit om det mörker som ingår i det mystiska uppstigandet av det gudomliga ljuset. Det handlar om den kontemplation som får själens krafter och känslor att omvandlas till glädjekällor. Wikström,²⁸⁸ religionspsykolog, framhåller att det har funnits en rädsla för ”världen” och livets glädjeämnen inom gnostisk och platonsk spekulat. I andlighetens historia möter människorna en asketisk och världsförnekande riktning, där glädjeyttringar har setts som misstänkt ofromma. I andlig vägledningstradition finns ett betraktelsesätt som betonar tillit, gemenskap, livsglädje och förtröstan. Symbolspråket om en natt ”från mörker till ljus” menar Wikström är, ibland misstänkt likt ”det som det sekulariserade samhället kommit att kalla livskris, existentiellt vakuum eller utvecklingskrisernas ångest”. ”Mötet med detta orons mörker är enligt mystikerna början på en överväldigande och ’salig’ process. Det ljus som lyser i mörkret är det totalt accepterande ljuset – nådens källa.”²⁸⁹ Ljuset är en absolut och utsägbar erfarenhet – och som en del kallar mystik. Andlighet hänvisar främst till människans medvetenhet om och respons på gränssituationer som födelse, död, lidande, glädje, skönhet och tragedi.²⁹⁰

Glädje framhålls som en av grundaffekterna av Spinoza, filosof (1632-1677). Tillsammans med sorg och begär lyfter han glädje som en övergång från ett lägre till ett högre fullkomligt tillstånd.²⁹¹ Spinoza avser med glädje det latinska *laetitia*. Självbevarelsedriften som är den innersta väsentligaste principen i själen bör inriktas på glädjeämnen och begär som är förnuftigt grundade och kan delas av alla. Munterhet (hilaritas) och lust (titillatio) är när glädjeaffekten inordnas i själen. Lust är glädje jämförbar med en hänförelse till kropp och själ. Vid lust och smärta är endast en del av människan påverkad till skillnad från munterhet och svårmod (melankoli) där alla delar

²⁸⁵ Predikningar I 1984, 115.

²⁸⁶ Bischofberger 1994.

²⁸⁷ Johannes av Korset 1972, 101.

²⁸⁸ Wikström 2001, 19.

²⁸⁹ Ibid. 213.

²⁹⁰ Wikström 2006, 133.

²⁹¹ Spinoza 2001, 161.

är påverkade. Sorg minskar själens tankekraft och begär liksom glädje ökar den. Glädje är således inget fullkomligt tillstånd för Spinoza utan en övergång. Ägde människan glädje skulle det inte bli någon glädjeaffekt. Den högsta dygden är att känna Gud, och det högsta goda hos dem som står i dygdens tjänst är gemensamt för alla, vilket alla kan glädjas över på samma sätt. Det är därför människan kommer att sträva efter att alla ska känna glädje över det som lycksalighet består i, som är kärleken till Gud. Ju mer själen gläder sig över denna gudomliga kärlek, desto mer lider den av de affekter som är onda. Kärlek är enligt Spinoza glädje i förening med idén om en yttre orsak och hat är en sorg i förening med en yttre orsak. Hopp är osäker glädje, och kommer ur idén om en framtida eller tidigare erfaren utgång som i någon mån är förenad med tvivel. I tillförsikten (*securitas*) kommer glädje ur idén om att det inte finns orsak till tvivel. Lyckokänsla (*gaudium*) är glädje härrörande ur idén om något förflutet som kommit oväntat. Stolthet (*gloria*) är glädje i förening med idén om någon handling vi gjort, som vi föreställer oss att andra berömmar. Glädje komponeras i glädjens tonart.²⁹² När vi är kärleksfulla mot andra är sannolikheten stor att uppnå inre frid och lycka på den platsen och vid den tidpunkten.

Det till glädje och lycka nära liggande 'salighet' omtalas av Kierkegaard (1813-1855). Salighet beskrivs med utgångspunkt kring vad det innebär att leva ett autentiskt liv.²⁹³ Salighet framgår som omspunnet av orden himmel, själ och önskan som är oupplösligt sammanlänkade. Dessa kännetecknas som en känsla av en icke-rumslig verklighet och en själslig drivkraft som utifrån en önskan och kamp leder till aktiviteter som förverkligar lyckan, saligheten. I tron på Guds *glada* kärleksbudskap finns grunden för kärlekens världsliga handlingar.²⁹⁴ Glädjebudet är oföränderligt i motsats till en tillfällig glädje som innehåller ångest och förtvivlan. En äkta glädje når människan i relation till det eviga. Det är en glädje som kvarstår även då jordiskt lidande upplevs vara större än glädje. Glädje finns i samband med förpliktelsen "att älska sin nästa" och med ansvaret och förpliktelsen infinner sig välsignelse och sann glädje.²⁹⁵ Humor är ett försök att försona sig själv och andra med tillvaron, i smärtsam medvetenhet om att detta inte kan göras.²⁹⁶ Insikten saknas då hos människan om möjligheten att realisera ett etiskt liv genom att hänge sig till religiositetens oändlighet. Inom människan finns en medvetenhet om att tristessen alltid vilar runt hörnet.

²⁹² Damasio, 2003, 33 och 135. Damasio, professor i neurologi, menar att enligt moderna rön inom neurovetenskap kan Spinozas teori ses som en föregångare. Sinneskartor gjorda förknippade med glädje betecknar ett jämviktstillstånd. Glädje är förenad med att det sker en övergång hos organismen som leder till ökad harmoni. Strävan att få leva i gemenskap och fredlig samvaro med andra är en utvidgning av strävan efter självbevarelse.

²⁹³ Abraham 1985. Abraham har studerat hur begreppet 'salighet' framgår i Kierkegaards skrifter.

²⁹⁴ Bøttern & Lindström 1999, 99. I sin pro gradu-avhandling utgår Bøttern från Kierkegaards skrift *Kjerlighedens Gjerninger* där glädje beskrivs som en grundstämning, som en "glädjens plikt eller en kärleksgåva" att ge vidare till sin nästa.

²⁹⁵ Ibid. (Nordentoft).

²⁹⁶ Filosofilexikonet 1988, 294. Se Kierkegaard.

Glädje är enligt Bergson (1859-1941) ett tecken som uppvisar om när vår handlingskraft gör fulla utslag. Sann glädje är en tydlig signal för livets triumf. ”Varhelst glädje vaknar har skapelse skett, och ju rikare skapelsen är, desto djupare är glädjen”.²⁹⁷ Det finns ingen glädje utöver glädje att förnimma sig själv som skapare. Bergson²⁹⁸ betraktas som filosof och legend och han har även en teori om humor. Han menar att skrattet har samband med komik och kan vara förknippat med en viss känslolöshet. Människan kan inte skratta åt en person som han eller hon känner medlidande med. Komik uppstår när en människa förvandlas till ett ting. För att träffa rätt måste komik föregås av eftertanke.

Weil (1909-1943) filosof och mystiker, beskriver glädje utifrån tankens frihet som ett urbehov för själen, eftersom människotanken livnär sig av glädje.²⁹⁹ Hon menar att avsaknad av glädje är ett sjukdomstillstånd som släcker intelligens, mod och offervilja likt en kvävningssöd. Nöjen, tidsfördriv, njutning eller tillfredsställelse av fåfängan är inte glädje. Glädje måste välla fram inifrån och kommer inte när den söks. ”Glädje är den fullhet känslan av verklighet skänker”.³⁰⁰ Vidare menar Weil att tillfredsställelse av själens behov ger glädje och att glädje är ett mysterium. Det finns en fullkomlig glädje, där själva känslan av glädje är utesluten och utrymmet för att säga ”jag” inte finns.

Glädje är en översvämmande godhet enligt Løgstrup (1905-1981), teolog och filosof.³⁰¹ Glädje kan vi inte behålla för oss själva – då kvävs den, eftersom den lever av att yttra sig. Glädje som endast ryms i oss själva är ingen glädje, utan glädje hör samman med kärleken till nästan, vilket kan vinna över fiendskap. Försvinner denna glädje blir människan fientlig. Løgstrup menar att en glad människa inte kan låta bli att älska sin nästa. Tillfredsställelse tecknar han som någonting annat, eftersom tillfredsställelse inte är levande som glädje. Glädje är istället mottagande. Det är Gud som har åstadkommit glädje. Utan att vi vet om den, finns glädje genom våra sinnen och genom det skapade som ljus, landskap, toner och medmänsklighet. Løgstrup skriver även om förundringens glädje i samband med något vi inte förstår. I förundringen finns en tacksamhet dold.

Sammanfattning

Det teoretiska perspektivet ger ett betraktelsesätt, hur jag ser på den första frågeställningen och vilken verklighet som ska synliggöras. Det gör det enklare att tänka ut och välja vad jag som forskare vill förstå med de särdrag som framträder. Det finns en *ljuskälla* som uppvisar och gör det sanna sant, det goda gott och det sköna skönt. Den lyser upp alla skapade ting. Ljuset som lyser i mörkret är en *nådens källa*. Det är en punkt där ett äkta liv i kärlek flödar fram som det viktigaste i människans liv. Glädje hör

²⁹⁷ Ruhe 1914, 141.

²⁹⁸ Bergson 1928.

²⁹⁹ Weil 1994 a., 131–132.

³⁰⁰ Weil 1994 b., 127.

³⁰¹ Løgstrup 1995 [1937], 67.

samman med *kärleken till nästan* och glädje kan vinna över fiendskap. En glad människa kan inte låta bli att älska sin nästa. Glädje finns i *sanningen* som salighetens väsen. Glädje *upplyser* om och är tecken på när en handlingskraft får sin *fulla verkan*. Glädje komponeras i glädjens *tonart*, vilket här tolkas som att det sätter sin prägel på *helheten*. *Här framgår glädje och ljus i relation till ethos, kärlekens idé och sanningen*.

Det finns en *djupare inre glädje* och *lyckokänsla, gaudium*, i likhet med en djupare *livsglädje*. Livsglädje kommer ur längtan efter skönhet och godhet och blir därigenom en del av kosmos. Glädje benämns här även som *lycka* med målet att vara oss själva. Det är en glädje som är relaterad till en tidigare oväntad händelse. Glädje behövs för *intelligensen, modet* och *offerviljan*. En lycka beskrivs som *lycksalighet*, vilken kommer ur den osjälviska gudomliga kärleken som lider över onda affekter. Nära *salighet* nämns även *vänskapen*, eftersom den förutsätter *gemenskap*. Salighet framgår som omspunnet av orden *himmel, själ* och *önskan* såsom oupplösligt sammanlänkade. Dessa kännetecknas av en känsla, en *icke-rumslig verklighet* och en *själslig drivkraft* som utifrån en önskan och kamp leder till aktiviteter, vilka förverkligar lyckan, saligheten. Salighet beskrivs i förhållande till att leva ett *autentiskt liv*. Det är en glädje som *kommer inifrån* och inte när den söks. *Lusten* finns här och skänker *hänförelse* till kroppen och själen. *Vilja, kraft, mod, självförverkligande och offervilja visar sig här i samband med glädje likt den i kallelsen*.

Glädje är en av de *andliga frukterna*. Närheten till kärleken och ljuset gör att den *lyser* och den är därför så lätt att känna igen. Ansiktet lysas upp i samband med att förståelse infinner sig. Det finns även en förundringens glädje över något vi inte förstår. Glädje håller tanken vid liv och är på så sätt ett naturligt behov. Glädje existerar genom våra sinnen och det skapade som ljus, landskap, toner och medmänsklighet. Glädje är att med *tålmod* uthärda det svåraste i livet och *sprida glädje där sorg smärtar*. *Glädje beskrivs som en dygd och claritas kan anas i ljusets närhet*.

Glädje är *mottagande*. Människan uppmanas att *vara glad* och att *dela* sorg och glädje med andra. *Det är en gudomlig vilja att människan ska känna glädje och att vi ska dela den med varandra liksom sorgen*. Glädje väcks när skapelse³⁰² har ägt rum och ju rikare skapelse desto större glädje. Störst är glädjen att förnimma sig själv som skapare. Skönhetens verkliga egenvärde är den uppenbara glädje som *vackra färger, former, dofter* och *toner* ger. Glädje beskrivs i samband med en *munterhet* som är inordnad i själen. *Leken och allvaret* behöver varandra. *Glädje finns i skapandet. Leken och allvaret leder till sann glädje. Munterhet förväntas finnas nära leken*.

³⁰² Skapelse kan ses som att ett gudomligt väsen eller att något uppkommer i naturen utan ingripande av ett gudomligt väsen. Konkret kan det beskrivas som någons verk och som gestaltande fantasi. SAOB 1973.

Det finns glädje i att skapa och *att tjäna*. Utövande av dygder är att göra ett gott intryck och att skapa det som är *passande*. Begäret efter självbevarelse bör inriktas på glädjeämnen som är förnuftigt grundade och kan delas av alla. Följaktligen bör strävandet inriktas på att *alla ska känna glädje* och glädjas över något på samma sätt. *Kontemplation* kan omvandla själens krafter till glädjekällor. Människans gärningar ska utföras utifrån det som ger störst glädje. Botgörarna (tolkas här som de som lindrar lidande) har till uppgift att förmedla ett gudomligt liv till människorna. *Det är en glädje att tjäna och göra det som är passande och gott för människorna.*

Glädje, som *laetitia* framgår som en grundaffekt, en *övergång* från ett lägre till ett högre tillstånd. *Hopp* beskrivs som osäker glädje, en glädje finns där tvivel om ett skeendes utgång ger sig tillkänna. Nära i samband med tvivel är *tillförsikt* där det osäkra blir till säkerhet och glädje kommer ur idén om att det inte finns orsak till tvivel. *Tillfredsställelse* framgår vara av mindre betydelse för glädje, eftersom tillfredsställelse inte är levande som glädje. Kärleksfullhet mot andra ger möjlighet att uppnå *inre frid och lycka* på den aktuella platsen och vid den aktuella tidpunkten. Det är en *andlig glädje* där *hjärtat fröjdas*. *Glädje är en övergång från ett lägre till ett högre tillstånd. Det är en glädje som ses i fröjd, lycka, hopp och frid.* Sökandet efter glädje som idé fortsätter nu i ordböcker.

'Glädje' – ursprung, språkliga uttryck och likartade betydelser

'Glädje' och 'glad' ges uppmärksamhet och analysen tar sin början med de ursprungliga betydelserna för 'glädje' som visar sig dela ursprungsbetydelse med 'glad'.³⁰³ Det leder vidare till att språkliga uttryck och likartade betydelser söks för 'glädje' och därefter även för 'glad'. Sökandet efter ursprunget sker med början i svenska ordböcker med fortsättning i engelska och latinska ordböcker.

'Glädje' – ursprung i svenska ordböcker

Enligt Wessen³⁰⁴ är 'glädje' av fornsvenskt ursprung, av *glæpia* och fornisländska *glædja* med substantivering ur adjektivet 'glad' med betydelsen *klar, skinande, blank* gemensamt med germanska ordet och engelska *glad*. 'Glad' finns även i betydelsen som öppet ställe i skog, likt ljus eller öppna sig (om skog). Enligt Odhner³⁰⁵ har 'glad' germanskt ursprung med betydelsen *klar* och *ljus*.

Hellquist³⁰⁶ spårar 'glädje' till det fornsvenska *glæpi* i det isländska *glæði* och danska *glæde*, från det urnordiska (en gren av den germanska språkfamiljen) *glædin-* till 'glad',

³⁰³ Apostroferna anger att det handlar om begreppen 'glädje', 'glad' eller 'ljus'.

³⁰⁴ Wessén 1973.

³⁰⁵ Odhner 1967.

³⁰⁶ Hellquist 1980.

med betydelsen klar, *blank* och ljus, samt till fornhögtyska *glatt* och *glänsande*. 'Glad' nämns i samband med solens nedgång, att solen gladas, troligen på grund av den vackra färgen. Enligt Söderwall³⁰⁷ har begreppet förekommit under medeltiden med benämningen *gladhlikhet* (*gladheligheet*) med betydelsen (glättighet) i latinets *alacritas*, och (munterhet) i latinets *hilaritas*. *Gladhliker* eller *gladheliker* 'glad', (glädjande) och *gladhlynter* (gladlynt) återfinns i adjektivet 'glad' liksom *glaper*, och *gladha*. NEO³⁰⁸ skriver på liknande sätt om fornsvenska *glæþi*, där 'glad' har betydelsen blank och ljus gemensamt med germanska *glatt*.

I SAOL³⁰⁹ beskrivs 'glad' som *glatt*, glada (adj.) och öppet ställe i skog, en *glänta*. I SAOB³¹⁰ kan begreppet spåras ända till den indoeuropeiska roten där 'glädje' likt tidigare källor är en avledning till 'glad' med sitt ursprung i det indoeuropeiska *gladho-* och med grundbetydelsen (glänsande, ljus). Nu har således ett ord tillkommit, *glänsande*. Undersökningen fortsätter nu i engelska och latinska ordböcker.

'Glädje' – ursprung i engelska och latinska ordböcker

Enligt *Your Dictionary*³¹¹ tillkommer ytterligare kunskap om begreppets rot. Det engelska *glad* (lysande, glad) har sitt ursprung i indoeuropeiska roten *ghel-* och visar sig ha betydelsen *to shine* med avledningar till färger och glänsande materia, såsom guld, troligen gul metall.³¹² Den gula färgen *yellow* framgår av suffixet *ghel-wo*. Germanska ord som följer är *gleam* (glimma, skimra), *glint* (glittra, blänka), *glimmer* (glimra), *glisten* (lysa), *glare* (glittra), *gloss* (gnistra), *glance* (stråla, jämför eng. blick), *gleg* (klarsynt), *glee* (lek, tidsfördriv, munterhet, uppsluppenhet), *gleed* (glödande kol), *glow* (glöda, blossa, brinna), *gloat* (le) och *gloaming* (skymning, gryning). Här framgår ytterligare förklaringen till uttrycket att "solen gladas" vid sin nedgång, och antar den gyllengula, guldets färg. *Klar* som 'glad' beskrivs med *bright* och *beautiful*. Exempelvis *gleam* beskrivs som *reflected brightness, from a polished surface* och *a brief, faint manifestation or trace, as of hope and understanding*. *Glow* avger såväl värme och ljus och kan tolkas som att utstråla hälsa och att vara uppfylld av känslor, att bli rosig i samband med entusiasm, eller att ögonen glöder och lysas upp. Det engelska *bright* används i samband med färger och solens sken med betydelsen (ljus, lysande, klar, blank, glad men även begåvad och skärpt). *Bright* används för att beskriva lysande starka färger men också i samband med ett lysande livfullt ansikte och ett leende, *happy and cheerful* och *bright faces, full of promise and hope* (en ljus syn på livet).

³⁰⁷ Söderwall 1884–1918.

³⁰⁸ NEO 1995.

³⁰⁹ SAOL (*Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*) 2006.

³¹⁰ SAOB (*Svenska Akademiens ordbok*) 1929.

³¹¹ *Your Dictionary*. Elektroniska versionen, 16.2.2007b. Definitionen *glad* respektive roten *ghel-*.

³¹² Enligt Hellqvist 1980 hör *gall-* till denna rot och förekom inom nordsvenskan i betydelsen *le* och *skratta högljutt*.

'Glädje'³¹³ det engelska ordet *joy* har en annan härkomst som beskrivs komma ur medeltida *joie*, latinets *gaudia* (vara glad) och *gaudium* (glädje) med betydelsen (glädje, förnöjelse, nöje, tillfredställelse, glädjeyttringar, njutning, lust, vara föremål för någons glädje). Ordet har sitt ursprung i den indoeuropeiska roten *gau* (jag gläder mig) samt medeltida *guaire* (nobel). Att glädjas *to rejoice* beskrivs med betydelsen *to have religious fear or awe* (gudsfruktan och ädelmod) likt det att ge med glädje, värma någons hjärta och jubla. Enligt Merriam-Webster³¹⁴ har latinets *gaudere* (glädjas över något) sitt ursprung från 1200-talet. *Joy* (glädje) beskrivs som *the emotion evoked by well-being, success or good fortune; a state of happiness or felicity; a source or cause of delight; intense and especially ecstatic or exultant happiness and the expression or manifestation of such feeling*, och *a source or an object of pleasure or satisfaction*, (välbefinnande, framgång, ett tillstånd av lycka eller lycksalighet – välsignelse, uttryck för hänförelse, hänryckning, nöje, vällust).

I det latinska språket visar sig ytterligare en benämning på 'glädje'. Det latinska *laetitia* (glädje)³¹⁵ som kommer ur *laetus* (glad) härrör ur den indoeuropeiska roten *prī-* med betydelsen *to cheer* (bifallsrop, jubel, munterhet, uppmuntran, tröst, en sinnesstämning, hoppfullhet, undfägnad) och *prēt|is joy* och *love* (glädje och kärlek). Till samma rot hör det germanska *Freude* (glädje, fröjd, nöje), *Friede* (frid), och *Frieden* (fred). Det indoeuropeiska *prijos-* har betydelsen *free, joyfull, dear, beloved* (fri, nobel, glädjerik, kär, älskad). Under den äldre fornhögtyska tiden (tiden kring medeltidens inträde) finns betydelsen *to cherish* (omhulda, vårda, troget hålla fast vid) och inom östgermanska gotiska språket är betydelsen *to take care of, showing love och charity* (medmänsklig kärlek, barmhärtighet) och i sanskritiska språket finns förutom *dear* och *beloved* även *pleasure* och *joy*. I Your Dictionary³¹⁶ beskrivs på liknande vis indoeuropeiska roten *prī-* med betydelsen *love* och *set free* (älska och befria, frige, göra fri, rädda, låta slippa), i likhet med det germanska *frias* som *beloved, belonging to the loved ones* (älskad, tillhöra de som är älskade).

Indoeuropeiska roten *pek-* har ursprungsbetydelserna *to be joyful, make pretty* från det urnordiska *fægen* (glad och att vara tillfreds). Vid den tiden åsyftades *to serve, to adorn* och *to decorate*, (att tjäna, smycka och dekorera).³¹⁷ Även *obliged* (förpliktigad, göra någon en tjänst) och *required* (behövd och nödvändig) nämns som betydelser. Det engelska *fain* har i dag betydelserna *glad, eager, pleased, happy, joyful, willingly*, (vara tvungen att eller gärna vilja, vara färdig, beredd och ivrig). *Fain* är besläktad med *fair* ur samma rot, med forntida betydelsen *without obstacles, clear and open*, (utan hinder,

³¹³ *Your Dictionary*. Elektroniska versionen, 16.2.2007c. Se *joy* respektive *gau-*.

³¹⁴ *Merriam-Webster* Elektroniska versionen, 16.2.2007. Se *joy*.

³¹⁵ *A Latin Dictionary* Charlton T Lewis och Charles Short. Elektroniska versionen. 16.2.2007. Se *laetus*. Vid översättningar från engelska språket till svenska har Norstedt 1994 använts genomgående.

³¹⁶ *Your Dictionary*. Elektroniska versionen. 17.2.2007d. Se *laetitia* respektive roten *pri-*.

³¹⁷ *Indo-European-Lexicon*. Elektronisk version. 5.11.2008.. Se roten *pek-*

tydlig och öppen) med dagens *fit, pleasing, beautiful, suitable, handsomely, becomingly* (passande, tillbörlig, klädsam).³¹⁸ Andra personliga egenskaper är *attractive, unblemished, clean, just and honest, free from discrimination based on religion, sex et cetera, according to the rules, favorable, helpful, average* (tilldragande, fläckfri, ren, hederlig, inte särbehandlande, pliktrogen, välvillig, bevägen, hjälpsam, ordinär).

Sammanfattning av 'glädje' och 'glad' – ursprungliga betydelser

Ursprungliga betydelsen av 'glädje' och 'glad' kan förstås utifrån de indoeuropeiska rötter och ursprungsbetydelser som sammanfaller enligt följande fyra ordfamiljer:

1)'Glädje' kommer av 'glad' med ursprung i den indoeuropeiska roten *ghel- to shine*, det *lysande, glänsande* och *ljusa* som relateras till gul metall. Symboliskt används glad i samband med solens upp- och nedgång med anledning av den gyllene färgen. Färgen *yellow* (*ghelho*) och andra attribut som uppkommer genom ljusets inflytande nämns här som exempelvis *strålande* och *glittrande*. Medeltida *gladhlikhet glättig* leder också till glänsande liksom det fornhögtyska (fornsvenska) *glatt*. Tillsammans med glättighet nämns även betydelsen *munterhet*. Enligt germanskt och urnordiskt ursprung beskrivs betydelseerna *klar, ljus* och *blank*, även *leende* och *högljutt skratt*.³¹⁹ Den varma färgen ger tecken på god hälsa och livfullhet, uttryck för hur sinnesstämningen är. En första tolkning av den första etymologiska ordfamiljen leder till bilden av en 'glädje' som lyser och glänsar, som förgyller tillvaron.³²⁰ Tillsammans med de engelska ord som har sitt ursprung i roten *ghel-* framgår en glädje som lyser och syns utåt i form av en persons yttre kännetecken. Även aktiviteter såsom lek, tidsfördriv och uppsluppenhet framgår.

2)'Glädje' har ett annat ursprung i indoeuropeiska roten *gau- to rejoice*, att *glädja sig*, eller *jag gläder mig*, till latinets *gaudium* (glädje) det medeltida *joie* och senare till engelska *joy*. Det medeltida *guaire* ur samma rot betyder *nobel*. Nobel har i sin tur synonymer som *ädel, osjälvisk, generös* och *uppoftande*. Betydelsen lyfts fram eftersom engelska *rejoice* (glädja sig) beskrivs som att ha *vördnad* eller *gudsfruktan*. Därtill finns betydelseerna *hänryckning, lust, tillfredsställelse, ädelmod* (*awe*), *lycka, sällhet, salighet* och *välsignelse*. Den här etymologiska ordfamiljen ger bilden av en djup inre livsglädje.

3) Den tredje indoeuropeiska roten för 'glädje' är *pri-* ur vilken *to cheer, love* och *set fri* framträder och översätts här som *älska och befria, frige, göra fri, rädda* och *låta slippa*.

³¹⁸ *Your Dictionary*. Elektroniska versionen. 18.3.2010. Se *fain*.

³¹⁹ Hellqvist 1980 [1939].

³²⁰ Guld anses som den mest värdefulla metallen med tanke på sin höga kvalitet med högsta pris. Historiskt finns en härledning till den gula färgen och det varma. Man kan sägas ha ett hjärta av guld (NEO 1995). Guld är en metafor som har allt. Med tanke på dyrbarheten är guld en värdemätare. Det käraste man har, men det sägs också att allt inte är guld som glimmar (SAOB 1929).

Även *prēt|is* anges som *glädje* och *kärlek* eller *prijos-* med betydelsen *fri, glädjande, förtjust, kär* och *älskad*. Det latinska *laetitia* (glädje) har samma ursprung liksom germanska *frias älskad* och *tillhörande dem som är älskade*. Tyska *Freude glädje, fröjd, nöje, Friede frid* och *Frieden fred* kommer ur samma rot. *To cheer* betyder också *undfägna, uppmuntra, trösta* och *göra hoppfull*. Den etymologiska ordfamiljen ger bilden av att 'glädje' är relaterat till kärlek, eller ännu hellre kärleksgärningar vilka leder till känslan av att vara älskad och fri.

4) Den fjärde indoeuropeiska roten som framgår för 'glädje' är *pek-* *to be joyful and make pretty*. Här visar sig 'glädje' genom *tjänstvillighet*, att göra någon annan en tjänst och vara ivrig att få stå till tjänst. Människan kan på så vis känna sig tillfreds likt ett förpliktigande. I tjänsten ingår att *smycka* och dekorera så att det sköna i tillvaron framträder, vilket ses som nödvändigt. Egenskaperna *attraktiv, fläckfri, ren, hederlig, passande, välvillig, hjälpsam, vänlig, lovande* och *gynnsam* finns med liksom att göra ett *gott intryck* och *följa regler*. Näraliggande är *delight* och *to please* som handlar om att ge med glädje och förnöjsamhet dvs. ge av det som någon önskar sig.

'Glädje' – språkliga uttryck och likartade betydelser

Här söks ytterligare kunskap för att tydliggöra språkliga nyanser för 'glädje'. Samtliga synonymer till 'glädje' redovisas i synonymtablan för 'glädje'.³²¹ 'Glädje' beskrivs under perioden år 1850 – 2003 och i den tidigaste källan bl.a. som *erhållet gott, undsluppet ont* samt som *förnöjelse*. *Glättighet* märks 1892 och *ära* nämns endast år 1914. I 1926 års källa har *munterhet, lust, lycka* och *sällhet* tillkommit. Flera synonymer har en sträckning över hela tidsperioden och till dessa hör *tillfredsställelse, fröjd, hugnad, fägnad, nöje* och *gamman*. Även *jubel* finns från 1850 och 2003 men sparsamt förekommande däremellan. Till föråldrade ord som sällan brukas i dag är *hugnad* och *gamman*. *Lek, skämt, och förtjusning* finns 1971. *Välsignelse* och *ro* anträffas 1983. *Entusiasm, hänförelse* och *hänryckning* är med vid ett tillfälle 1988. *Upprymdhet* omnämns först i källan från 1996, och år 2003 finns även *solsken* som synonym.

Diskriminationsanalysens matris över synonymerna,³²² visar att 'glädje' har den starkaste synonymitetsgraden till *fröjd* och *fägnad*; följda av *hugnad, gamman* och *nöje; jubel, lust, lycka, sällhet, munterhet, tillfredsställelse* och slutligen *välsignelse*. Enligt tolkningen av diskriminationsparadigmet för 'glädje' framträder fyra begreppsfamiljer som var och en tolkas utifrån sitt betydelseinnehåll som ett betydelsefält.³²³

³²¹ Bilaga A.

³²² Bilaga B.

³²³ Diskriminationsparadigmet framgår av bilaga C. Betydelsefälten som bygger på de etymologiska och semantiska analyserna utgör forskningens råmaterial och förvaras hos författaren till föreliggande studie.

'Glad' – språkliga uttryck och likartade betydelser

Samtliga synonymer som framkommit redovisas i synonymtabblån för 'glad'.³²⁴ 'Glad' beskrivs under perioden år 1850 – 1998 som *glättig, munter, gladlynt, nöjd, glädjande, lustig och förtjust*. *Fröjdefull* finns ej beskrivet efter 1988. *Livad, trevlig, belåten, lycklig* och *säll* beskrivs från 1892 och framåt. *Upprymd, tacksam, angenäm, uppspelt, ljus, lätt* och *god* beskrivs från 1926. *Ljus* finns inte längre med från 1988. *Sorglös, rolig* och *strålande* finns omnämnda från 1926. *Klar* nämns 1926 fram till 1983. Synonymer som tillkommit från 1983 är *solig, skämtsam, skojsfrisk, yster, festlig, gemytlig* och *humoristisk*. År 1998 märks även *salig, jublande, skojig* och *uppåt*. *Lysande* finns med som synonym år 2000.³²⁵

Genom matrisen framgår att 'glad' har den starkaste synonymitetsgraden med *glättig, munter, gladlynt, livad* och *förtjust*. Därpå följer *solig, lycklig, glädjande* och *lustig*. *Ljus, strålande, nöjd, fröjdefull, upprymd, rolig* och *trevlig* placerar sig i på nästa nivå och slutligen därefter finns *tacksam, vänlig, god* och *sorglös*.³²⁶

I diskriminationsparadigmet för 'glad' framträder femton betydelsefamiljer, varav *tacksam* står som ensam i ett fält som synonym. Eftersom många av synonymerna har flera interrelaterade betydelser ingår de i mer än en betydelsefamilj. Det finns många olika möjligheter att sätta samman betydelsefälten på. De presenteras så som de framträtt i tolkningen och betydelsefälten.³²⁷ I samband med analysen av 'glad' framgår att det är besläktat med *ljus, klar, blank* och *lysande*. Analysen fortsätter nu med 'ljus'.

'Ljus' – ursprung, språkliga uttryck och likartade betydelser

Analysen tar sin början med ursprunget i det substantiva och adjektiva 'ljus'. Därefter följer sökandet efter de språkliga uttrycken och likartade betydelserna i samma ordningsföljd. Sökandet efter ursprunget sker här som vid de tidigare begreppen med början i svenska ordböcker och med fortsättning i engelska och latinska ordböcker.

³²⁴ Bilaga D.

³²⁵ Enighet mellan begreppens synonymer råder inte. Analysen fortsätter med en diskriminationsanalys utifrån uppställd matris. Valet av synonymer grundar sig på ett urval där samtliga synonymer som förekommer i minst fem av tolv ordböcker väljs ut, eftersom de kan uppfattas som synonyma med 'glad'. Dessutom har skett ett urval av begrepp med lägre synonymitet. Begreppet *ljus* hör till dessa eftersom det framgår i den etymologiska delen. *Solig* kan relateras till *ljus, tacksam, lätt, god* och *vänlig* och är begrepp som förekommer i relationen till 'glad' och ses därför som intressanta. Ett diskriminationsparadigm för 'glad' upprättas därefter och presenteras. Genom diskriminationsparadigmet framgår vilka begrepp som har starkast samband till 'glad', vilket även ger en bild de kvaliteter dessa har, samt olika betydelsefält.

³²⁶ Bilaga E.

³²⁷ Diskriminationsparadigmet presenteras i bilaga F.

'Ljus' – ursprung i svenska ordböcker

Enligt Wessén³²⁸ har 'ljus' (subst.) och 'ljus' (adj.) samma härkomst ur fornsvenska *lius* och fornisländska *liós*. Odhner³²⁹ spårar 'ljus' ur det nordiska och fornsvenska *lius* till indoeuropeiska roten *leuk-* i betydelse med verbformen *lysa* och i släktskap med latinska *lux*, *lumen*, *ljus*, *luna*, i jämförelse med *låga*. Hellquist³³⁰ finner 'ljus' (substantivet och adjektivet) förutom i tidigare källor även i germanska *leuhsa* och jämför fornhögtyskans *liehsen* med betydelsen *strålande* med motsvarighet i grekiska *lykhnos* (lampa) och indoeuropeiska *leuk-*. Betydelsen *glans* finns i sanskritiska *rocas* och *rōcis*. Söderwall³³¹ har beskrivit betydelsen i medeltidsspråket som substantiva *ljus*, *klarhet*; *ljus*, *fackla*; *lysande himlakropp* och som adjektiv *ljus*, *lysande*, *klar*; *klar*, *tydlig*, *uppenbar*; *ljus*, *klar*, *klart seende* samt *berömd*, *frejdad*.

I SAOL³³² beskrivs den substantiva formen att föra någon bakom ljuset, lura och klassens ljus och som adjektiv stå i ljusan låga, brinna klart eller för fullt och mitt på ljusan dag. I SAOB³³³ härleds 'ljus' till det fornsvenska *lius*; vilket kan jämföras med forndanska *liws*, *lys*, och isländska *liós*. 'Ljus' (substantivet) beskrivs vara en substantivering av 'ljus' (adjektivet). Förutom tidigare betydelser nämns: Glansen av ädelsten och guld, ögonens *glans*, *klarhet* och *synförmåga* med hänvisning till Matt 6:2 om att "Cropsens liws är ögat" (NT 1526).

'Ljus' – ursprung i engelska och latinska ordböcker

'Ljus' utgår även här från den indoeuropeiska roten *leuk-*, (light, bright) vidare ur det gammalengelska *lihtan* – *to shine* och germanska *leutham*.³³⁴ *Leuko-* från grekiska *leukos* har betydelsen (ljus, klar, glänsande, vit). Ursprungsformen *leuk-* leder även enligt Odhner³³⁵ till latinets *lūx* (öppning, måne, renhet, upplysning och belysning). *Lūx* är enligt Latinsk-Svensk ordbok ljusstrålar från en ljuskälla, sken, dagens ljus och livet, ögonens ljus och själens ljus. *Leuk-* är relaterat till *öppning*, *ljusning*, *välgång*, *frälsning* och *lycka*; *prydnad*, *föredöme*, *stjärna* och *begåvning*.³³⁶

'Ljus' i betydelsen som *clear* (klar) har ursprung i den indoeuropeiska roten *kel-* (ropa) och vidare till latinets *clāmāre* (kalla), *kla-ro-* (klar, förklaring), och till latinets *clārus*, med övriga betydelser ljus, uppenbar, tydlig och ren.³³⁷ Det substantiva *clearness*,

³²⁸ Wessén 1973.

³²⁹ Odhner 1967.

³³⁰ Hellquist 1980.

³³¹ Söderwall 1884–1918.

³³² SAOL 2006.

³³³ SAOB 1942.

³³⁴ *Your Dictionary*. Elektroniska versionen. 16.2.2007e. Se *light* respektive roten *leuk-*

³³⁵ Odhner 1967.

³³⁶ *Latinsk-svensk ordbok* 1966.

³³⁷ *Your Dictionary* Elektroniska versionen. 16.2.2007f. Se *clear*.

genomskinlig härledd till latinets *claritas*, innehållande även betydelseerna *brightness* och *splendor*. Splendor översätts som *storslagenhet*. I det engelska *splendid* finns *glänsande* och *lysande*. Brightness översätts med *klarhet*. I det adjektiva *bright* framgår även *glad*, *glädjestrålande* och *lycklig* och är utifrån ordet *klar* det som överensstämmer med glad.

Glance, beskrivs komma ur indoeuropeiska roten *ghel-* samma som den i 'glad' (att lysa, en hastig blick, rodnad, skymt; ett hastigt ljus, gnista, blinkning, glimt, skimmer, glitter, blänk).

Sammanfattning av 'ljus' ursprungliga betydelser

I den etymologiska utredningen av 'ljus' visar sig tre olika etymologiska ordfamiljer utgående från indoeuropeiska rötter.

1) Den första är indoeuropeiska roten *leuk-* vilken utgår från verbformen *att lysa*, med betydelsen *ljus*, *klarhet* i släktskap med latinets *lux*, *lumen*, *ljus*, *luna* (måne) och *låga*. Lux framställs också i en vidare betydelse som *öppning*, *renhet*, *upplysning* och *belysning*. Grekiska *leuko-* står för *ljus*, *klar* och *vit*. Det germanska *leuhsa* och engelska *light* hör hit. I medeltida svenskan finns *ljus*, *klarhet*, *fackla*, *lysande himlakropp*; *ljus*, *klar*, *tydlig*, *klart seende* och *frejdad* (berömd, lysande, ärorik). I fornhögtyskan nämns *strålande*. Det som framgår här men inte hos de övriga betydelseerna är 'ljus' som *ljuskälla*. Relationer finns även till *välgång*, *frälsning*, *lycka*; *prydnad*, *föredöme* och *begåvning*.

2) Den andra indoeuropeiska roten *kel-* har betydelsen *ropa*, *kalla* och *förklaring*. Hit hör latinets *clarus* och engelska *clear* *klar*, *ljus*, *skir*, *ren*, *öppen*, *uppenbar*, *tydlig* och *ansedd*. Orden antyder i samband med klar, att 'ljuset' kan *klargöra* och frambringa kännedom. Det som även är av intresse här är *claritas* vars betydelse är ljus, klarhet och glans.

3) Den indoeuropeiska roten *ghel-* *glans* är densamma som omnämns i etymologiska delen av 'glädje'. *Att lysa*, återkommer i samband med glans liksom *blick*, *rodnad*, *skymt*, *gnista*, *skimmer*, *glitter* och *blänk*. Ljus framstår som *ljusfenomen* som ljuset i sig skapar. Med hänvisning till engelska *bright* finns *glad*, *glädjestrålande* och *lycklig*. Dock framgår inte glättig, munter, leende och skratt som i 'glad'.

'Ljuset' – språkliga uttryck och likartade betydelser

Samtliga funna synonymer för 'ljuset' redovisas i en synonymtablå.³³⁸ 'Ljuset' beskrivs under perioden år 1850–2003 och i den tidigaste källan uppges förutom *solljus*, *lyse*,

³³⁸ Bilaga G. För att tydliggöra substantivet 'ljus' används i den fortsatta analysen begreppets bestämda form 'ljuset' och det adjektiva benämns med 'ljus'.

belysning och *dager* även *himlakropp*, *ljusets fader Gud*, *god människa*, och *ljusämne*. Av dessa återkommer endast *ljusämne* efter 1942. År 1850 finns *själsbildning*, *vän av ljuset* och *ljushuvud* med för att senare återkomma 1942 som *snille*, *läshuvud* och *geni*. Efter 1942 märks även *begåvning*. År 1850 nämns *godhet* och *rättvisa* för att återkomma 1960 respektive 1983. *Ledstjärna*, *ära*, *livsföring* och *dygd* nämns endast i SAOB 1942. *Ljuset* som symbol finns med 1942 såsom *hopp* och *harmoni*. *Liv*, *glädje* och *lycka* ses 1942. *Frid* beskrivs först 1988. *Klarhet* fanns 1892 och kvarstår sedan liksom *glans*. Uttryck som *mos*, *kräm* och *illumination* anträffas 1998. Utredningen fortsätter i analysen med en diskriminationsanalys utifrån uppställd matris.³³⁹ 'Ljuset' har starkast synonymitetsgrad till *belysning*. *Sken*, *klarhet*, *glans*, *dager*, *skimmer* och *låga* följer därpå, sedan *hopp*, *begåvning*, *dagsljus* och *upplysning*. Slutligen finns *förklaring*, *harmoni*, *godhet*, *glädje*, *lycka*, *strålgans*, *eld*, *glöd* och *flamma*. *Frid* visar sig ha lägre synonymitetsgrad till 'ljus' men starkare förbindelse med *harmoni*, *sken* och *strålgans*, liksom *ära* som har stark förbindelse med *glans* och även med *lycka*. I diskriminationsparadigmet för 'ljus' framträder 11 betydelsefält. Eftersom fem av synonymerna har flera interrelaterade betydelser ingår de i mer än ett betydelsefält.³⁴⁰

'Ljus' – språkliga uttryck och likartade betydelser

Samtliga funna synonymer redovisas i en synonymtablå.³⁴¹ 'Ljus' beskrivs under perioden år 1850–2003 som *klar*. Även *god* finns med från 1850 men inte efter 1998. *Strålande* (som utstrålar ljus) beskrivs från 1850 till 1996. Från 1926 beskrivs bl.a. *solig*, *hoppfull*, *lovande*, *glad* och *lätt*, där samtliga ord finns med till 2003 utom *hoppfull* som framgår 1998. *Lycklig* beskrivs från 1960 till 2003, och *vänlig* endast år 1960. *Ren* finns mellan 1971 och 1988. Slutligen framträder *vit* som endast anträffas mellan 1996 och 1998, vilket är intressant med tanke på att 'ljus' har ett ursprung ur *leuk*, vit. Analysen fortsätter med en diskriminationsanalys utifrån uppställd matris.³⁴² 'Ljus' har den starkaste synonymitetsgraden med *klar*. Därefter framgår *lysande* och *genomskinlig* på nästa nivå. *Glad*, *strålande*, *hoppfull*, *lovande*, *nöjd*, *fröjdefull*,

³³⁹ Bilaga H. Valet av synonymer till 'ljus' har grundats på följande tankegångar. 'Ljus' är starkast förbundet med *sken*, *belysning*, *glans*, *dager*, *dagsljus*, *flamma*, *låga*, *klarhet*, *skimmer*, *upplysning*, *förklaring*, och *hopp*. Samtliga av dessa ord kan betraktas som synonymer till 'ljus', då de förekommer i ordböckerna med minst fem bindningar av tolv möjliga. Synonymerna *solljus* och *eldsljus* valdes bort eftersom de endast har ljus som synonym och ger ingen bredd för forskningens syfte, liksom *ljuskälla*, *dank* och *vaxljus* även om de finns inom gränsvärdet för synonymitetsförhållandet. Så är även fallet med synonymen *ljushuvud* där *begåvning* valdes med en något lägre synonymitet. Synonymerna *godhet*, *harmoni*, *glädje*, *lycka*, *strålgans* och *frid* anses ha relevans för syftet trots att de eventuellt kan ses som grännsfall rörande antal bindningar i synonymitetsförhållandet. *Ära* med en svagare bindning togs med på grund av sin nära anknytning till *glans*. *Eld*, *glöd* och *flamma* befanns ha stark förbindelse med *låga* och är begrepp som valdes med tanke på sitt symboliska innehåll och filosofiska samband. I det diskriminationsparadigmet som upprättas förekommer både egentliga och bildlika begrepp.

³⁴⁰ Diskriminationsparadigmet presenteras i bilaga I.

³⁴¹ Synonymtablåen presenteras i bilaga J. Valet av synonymer grundar sig på ett urval där samtliga egentliga synonymer väljs ut ur de olika synonymgrupperna från tablåen. Dessutom har skett ett urval av begrepp med lägre frekvens. Begreppen *solig*, *ren*, *vit*, *lycklig*, *lätt* och *vänlig* hör till dessa. *Vit* framgår av etymologiska utredningen och väljs därför med. *Solig* kan relateras till *ljus*, *lätt* och *vänlig* vilka är begrepp som förekommer i relationen till 'glad' och ses därför som intressanta.

³⁴² Bilaga K.

upprymd, rolig och *trevlig* följer därpå. Slutligen finns *tacksam, vänlig, god* och *sorglös*. I diskriminationsparadigmet³⁴³ framträder elva betydelsefält. Eftersom fem av synonymerna har flera interrelaterade betydelser ingår de i mer än ett betydelsefält.

'Glad' och 'ljus' gemensamma språkliga uttryck och betydelser

De adjektiva 'glad' och 'ljus' visar på fler gemensamma betydelser än de substantiva 'glädje' och 'ljus'. Det kan tolkas som att det är den gemensamma indoeuropeiska roten 'ghel' som ger de flesta anknytningarna. Även *klar* framträder tillsammans med 'glad' och 'ljus' vilket också etymologin visade. För att försöka tydliggöra relationen och betydelsen hos de synonyma adjektiva orden presenteras ett gemensamt diskriminationsparadigm,³⁴⁴ i vilket sex betydelsefält framträder. Idéströmningarna, begreppsanalysens samtliga ursprungsbetydelser och betydelsefält sammanfattas nu i de betraktelser över tänkbara betydelsedimensioner som följer här nedan.

Glädje – en betraktelse över betydelsedimensionerna

Betraktelsen som följer innebär att dröja sig kvar och begrunda det som hittills har visat sig om glädje med vägledning av *ethos* – hjärtats väg som kärlekens och ljusets idé.³⁴⁵ Avsikten med betraktelsen är att den ska mynna ut i betydelsedimensioner för glädje utgående från den erhållna kunskapen. Genom att utgå från begreppens ursprung söks deras innersta väsen vilka relateras till begreppens idé och innehåll. En fördjupad förståelse förväntas framgå tillsammans med de idéströmningar som presenterats i kapitlets början och de första idéerna kan börja urskiljas. Ordens innebörd fördjupas med hjälp av begreppens gemensamma betydelsenyanser när betydelsefälten som bildas visar sig harmoniera med någon av ursprungsidéerna. Begreppens betydelse vid 1900-talets början tas i beaktande.³⁴⁶ I den begreppsliga ursprungliga betydelsen framgår att idén om *glädje* omfattar *ljus* och *klarhet* med sina ingående betydelsenyanser som berikar dimensionerna. Under respektive betydelsedimension presenteras en sammanställning av den universella betydelsen med roten som grund samt det betydelseinnehåll som framträder (figurerna 3, 4, 5, 6, 7, 8 och 9). Särdragen hos glädje kan på så vis även förstås utifrån hur de kan förverkligas i hjärtat. Dimensionerna som synliggörs genom betraktelsen är *ren glädje, djup glädje, glansfull glädje, glittrande glädje, uppsluppen glädje, högtidlig glädje* och *stor glädje*.³⁴⁷

³⁴³ Bilaga L.

³⁴⁴ Bilaga M.

³⁴⁵ I enlighet med avhandlingens syfte, kapitel 3. Betraktelsen utgår från fråga 1 och 2.

³⁴⁶ Hänvisningar till filosofer är hämtade ur idéströmningar om inte annat anges.

³⁴⁷ Begreppens ursprungsbetydelse, språkliga uttryck och likartade betydelser är vägledande vid benämningarna av betydelsedimensionen. Djup glädje nämns exempelvis i samband med lycka, stor glädje med fröjd, högtidlig med fågnad, i samband med jubel beskrivs stormande glädje vilket inte används här men omnämns i dimensionen om djup glädje. Således bygger dimensionerna på adjektiv som är tongivande i betydelsefälten.

Ren glädje

Ring the bells that still can ring
Forget your perfect offering
There is a crack in everything
That's how the light gets in.³⁴⁸

Leonard Cohen

Ren glädje utgår från ljuset och roten *leuk-* som leder till grekiska *leukos* som *klar, ren, vit, belysning, upplysning* och *öppning*. *Klar* har betydelsen ren och vit. *Vit* är benämningen på den klaraste av alla färger och återkastar de flesta ljusstrålarna. Det vita, ljusa symboliserar renhet och är en liturgisk färg för glädje.³⁴⁹ *Ren* betyder ogrumlad, oblandad, äkta och sedlig. *Belysning* har betydelsen ljuskälla. *Upplysning* står för vägledning. *Öppning* har en ingång men kan även vara en utväg, en lösning, en början, begynnelse och ursprung samt en förberedelse. Det finns en ljuskälla som upplyser och gör det sanna sant, det goda gott och det sköna skönt enligt Platon. Ljuskällan lyser upp alla skapade ting och är en punkt där ett äkta liv i kärlek flödar fram som det viktigaste i människans liv. Vid tiden år 1850 framgår ljuset som bl.a. *Ljusets fader Gud, god människa och själsbildning*.

Dalin beskriver 'ren glädje' som en glädje utan inslag som grumlar den i likhet med en 'fullkomlig' glädje.³⁵⁰ Även det odelade och hela beskrivs som fullkomlig glädje. Utifrån mystikens tolkning och Eckhart ges ljuset betydelsen av det gudomliga, som med ursprung ur det Ena³⁵¹ är ett vara som likt en skimrande droppe finns i hjärtats djup. Där föds själsgnistan till en klar lysande källa som har det universella som riktmärke. Det universella visar sig genom källans klarhet, och som ogrumlad är den odelad, hel, sann och äkta, vilket ses som nödvändigt och ovillkorligt. Bischofberger beskriver på liknande sätt Eckharts tankar om det Ena, som en glimt av ett fjärran oändligt mål.³⁵² I det rena, öppna och odelade hjärtat finns en *öppning* så att ljuset kommer in, och en gudomlig *upplysning* sker i egenskap av en hjärtats insikt. Johannes av Korset ger bilden av ljuset som en nådens källa, vilken inverkar på själens krafter som en renings- och försoningsprocess.

Glädje är en källa enligt Løgstrup och hör samman med kärleken till nästan. Glädje kan vinna över fiendskap, en glad människa kan inte låta bli att älska sin nästa. En glad människa kan inte visa vrede.³⁵³ I den moraliska undervisningen om det kommande

³⁴⁸ Cohen i Sjödin 2008, 146.

³⁴⁹ NEO 1996.

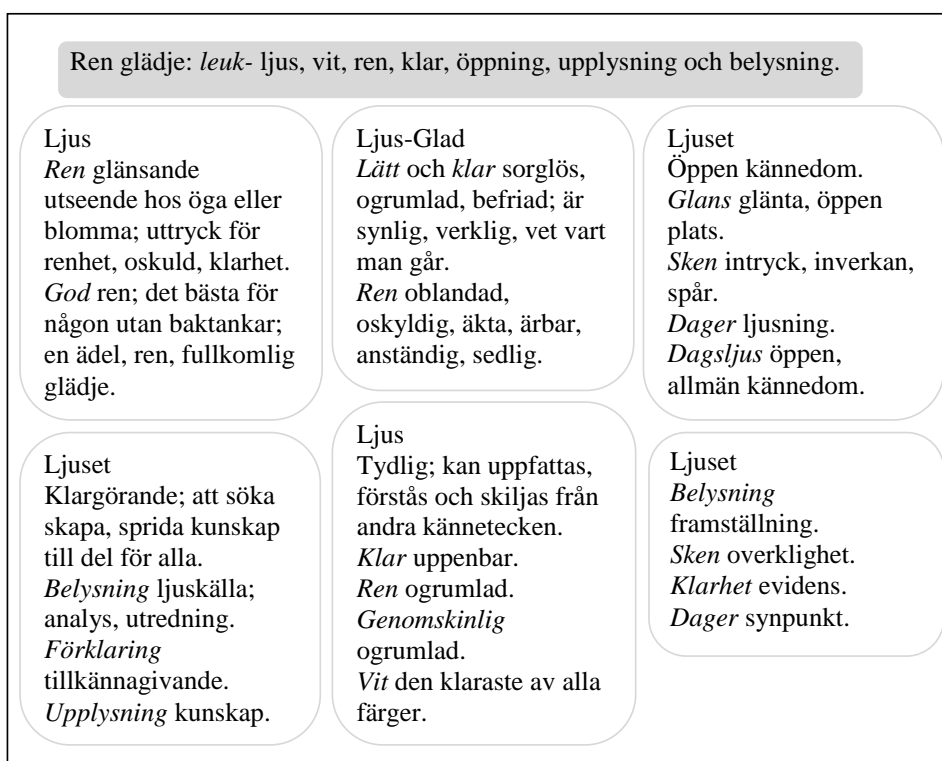
³⁵⁰ Dalin 1853.

³⁵¹ Lönnebo 2005, 95. Jfr. Bischofberger 1994, 82.

³⁵² Bischofberger 1994, 82.

³⁵³ Løgstrup 1938; 1995 [1937], 67.

gudsriket³⁵⁴ framhålls att ”de renhjärtade” ska se Gud. Sigurdsson³⁵⁵ skriver om hjärtats renhet, att det är ett judiskt uttryck för odelad lydnad mot Gud. Uppgiften är att rena och upplysa jaget, så att människan blir till glädje för Gud och medmänniskan genom kärleken till nästan. Weil skriver om en fullkomlig glädje, där själva känslan av glädje är utesluten, och där utrymmet för att säga ”jag” inte finns. Är det i enlighet med Friis tanke³⁵⁶ om att glädje vidrör det universella och att den på så sätt aldrig är privat? Glädje ska kunna bäras med äran bevarad? Vidare menar han att verkligheten är en källa till glädje, men det gäller att ge rum till det som ligger utanför den egna horisonten. I själva sorgen finns ett moment av glädje som vidgar horisonten och även verkar befriande.

Figur 3. Ren glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Ren glädje – det sanna hjärtat. Utifrån det ovan sagda kan egenskapen *ren* hos glädje förverkligas genom det *sanna hjärtat*. Det *sanna* beskrivs som det fullkomliga hela hjärtat. Helhjärtat är att se och lyssna till hjärtat, inse vad det innebär och omsätta det i

³⁵⁴ Bibeln Matt. 5–7 (Jesu bergspredikan). Förutom till de renhjärtade vänder den sig också till de fattiga, de sörjande, de ödmjuka (anspråkslösa), de som längtar efter rättfärdighet, de som håller fred, de skymfades och förtalade.

³⁵⁵ Sigurdsson 2006, 186.

³⁵⁶ Friis 1994, 59.

handling samt att göra det vetbart. Hörsamheten behöver vävas in i vardagslivet genom kärlek, omtanke och tjänstvillighet för att vara ren glädje. Hjärtats röst blir synliggjord som en gudomlig glädje som ser till det enhetliga, det universella som förenar människor och inte gör åtskillnad. Genom att värdera människan lyfts endast en del fram av den helhet som är given människan. Det gudomliga ljuset vägleder det sanna hjärtat som är öppet och mottagande, samtidigt är det upplysande om det sedliga. Människan kan stå kvar med upplevelsen av att äran är bevarad. En glädje förverkligad genom det sanna hjärtat är försonande genom nåden, barmhärtigheten. Det sanna hjärtat bär på gudomliga eviga värden i likhet med det sanna som gör det goda gott och det sköna skönt.³⁵⁷

Djup glädje

I slept and dreamt that life was joy I awoke and saw that
life was service. I acted and behold, service was joy.³⁵⁸

Rabindranath Tagore

Djup glädje vägleds av roten *gau*– med betydelseorna *jubel*, *hänryckning*, *lust*, *tillfredsställelse*, *gudsfruktan*, *vördnad*, *ädelmod*, *lycka*, *sällhet*, *salighet* och *välsignelse*. Vilken betydelse har *djup* här i samband med glädje?³⁵⁹ Gemensamt för innehållet är intensitet såsom värme och innerlighet. Glädje är en uppriktigt menad känsla från människans inre och djupaste väsen sedd med djupaste allvar. Såsom gränslös finns relationen till det andliga. Ande och det andliga har sitt ursprung i *vind* och andetag i relation till inneboende krafter.³⁶⁰ I vind och blåst finns livskraft, vitalitet och energi.

Jubel beskrivs som stormande glädje, hänförelse och begeistring. *Hänryckning* har eldens attribut som att ha brinnande *lust* inför något, Det näraliggande *entusiasm* har ursprungliga betydelsen ”havande Gud i sig”, eller ”ingiven av Gud”.³⁶¹ I hänförelse³⁶² finns det livgivande och entusiasmerande. *Lusten* skänker hänförelse till kropp och själ. Lust och håg hör samman med glädje och kallelse.³⁶³ Kallelse refererar till ”den helige

³⁵⁷ Jfr kapitel 5 i samband med vårdvetenskapens ethos.

³⁵⁸ Tagore 2011, 146. Indisk filosof (1861-1941).

³⁵⁹ Stöd inhämtas här från SAOB 1918 avseende ordet *djup*. Ordet *djup* beskrivs som en utsträckning, något som är gränslöst i fråga om ett andligt tillstånd. Djup används exempelvis även som förstärkning av intensitet. En djup känsla som är rik på mening och betydelsefull, en *innerlig varm* känsla. Även en känsla som inte avbryts, eller upphävs, en känsla som är djupt rotad från det inre ända in i ens väsen. I motsats till ytlig är den äkta, uppriktig som djupaste *allvar*. En djup tanke är uttryck för en andlig verksamhet. Även inspiration är omnämnd.

³⁶⁰ Sivonen 2000, 73. Orden *vind* och *andetag* har enligt Sivonens begreppsbestämning av ’andlig’ troligen sin bakgrund i den bibliska skapelseberättelsen. I samband med ’ande’ som ’anda’ beskrivs det som en stämning och andedräkt (Ibid. 80–81). Dessa visar sig som inspiration (ingivelse, tillskyndan, geist, inrådan, påverkan); eld (låga); liv (moderliv, kropp, varande); kraft (styrka, makt, energi vilka i sin tur har samband med begåvning).

³⁶¹ Den helige Ande visar sig i skepnad av eldstungor vilket gjorde apostlarna hänryckta vid den första pingsthögtiden. Biederman 1991, se *eld*.

³⁶² Kasén 2002; Sivonen 2000, 79. Hänförelsens motsats är likgiltighet och behärskning.

³⁶³ Sivonen 2000, 81.

Andes nådeverk”.³⁶⁴ Är det den djupa glädjen i själva kallelsen som förbereder vägen till handlingen? Vid beaktande av språkliga uttryck och betydelsenyanser under 1900-talets tidigaste skede nämns *tillfredsställelse*, *lust*, *belåtenhet*, *lycka* och *sällhet*. Eldens attribut finns med som refererar till *glans*, *glöd*, *flamma* och *låga* som symboliserar kraft och ande.

Såväl gudsfuktan, vördnad och ädelmod beskrivs utifrån andlig grund med början hos allvaret. Det djupa hos glädje framgår vara beroende av allvaret.³⁶⁵ Vad gör allvar till djup glädje? Ordet *allvar* beskrivs som sant, verkligt och uppriktigt menat. Att göra allvar av något är att göra det till verklighet utifrån en övertygelse och känsla, och i likhet med en viljeinriktning leder den till en handling vittnande om den känslan. ”Den rätta glädjen kommer af själens allvar [...]. Det rätta allvaret ligger som de ädla metallerna, på djupet.”³⁶⁶ Djup glädje vittnar således om en kraft till en handling som är uppriktigt menad med en djupare innebörd.

Ordet *tillfredsställelse* är vanligt förekommande som betydelsenyans men beskrivs på olika sätt. Løgstrup menar att tillfredsställelse inte är glädje vilket är intressant att begrunda. Tillfredsställelse beskriver Løgstrup som ”Glädens kvalte Kadaver”. Det kan tolkas symboliskt, som att en människa som upplever tillfredsställelse egentligen är plågad och kraftlös.³⁶⁷ Det framgår även i begreppsanalysen att tillfredsställelse betyder nöjd, att ha fått nog.³⁶⁸ För Løgstrup är glädje en källa som lever av att yttra sig och inte som tillfredsställelse som endast stannar inom den enskilda människan.³⁶⁹ Glädje vill något, den är spontan och riktar sig till medmänniskan. Eftersom ordet tillfredsställelse finns med i dimensionen, kan det som avses med djup glädje beskrivas som livsuppfyllelse i samband med en spontan glädje. Begär är en rörelse, som kan grunda sig på en saknad eller längtan efter något men utan brist på detta något.³⁷⁰ Att uppfylla det begäret handlar då inte om tillfredsställelse utan om livsuppfyllelse. Det är känslan av att vara levande, att vara sig själv, att lyckas i livet och det som ger livsmod. När Martinsen skriver om livsglädje illustrerar hon den som upplevelsen av en soluppgång. – ”Se nu stiger solen”,³⁷¹ i tidig morgontimma infinner sig en känsla av *salighet* över

³⁶⁴ Sivonen 2000, 81 (Dalin 1850). Vidare är ’ande’ och ’själ’ oskiljaktiga enligt Sivonens forskning. ’Själ’ refererar till hjärtat i samband med lust och vilja med kvaliteter som längtan, fröjd, önskan, mod, medlidande, barmhärtighet, ömhet och glädje. Jämföras kan med ’ande’ utifrån håg. Varande och vardande berör både ’ande’ och ’själ’.

³⁶⁵ Friis 1994.

³⁶⁶ SAOB 1898 (Tegner 1824). Se *allvar*.

³⁶⁷ Enligt Fowler & Vannebo 1992 kan ordet *kadaver* symboliskt betyda kraftlös person.

³⁶⁸ Ordet tillfredsställelse återkommer i samband med *stor glädje* i föreliggande kapitel i närhet till frid.

³⁶⁹ Løgstrup 1938. Här kan jämföras med det som beskrivs i samband med tidigare *Ren glädje* att det hör samman med att glädje är en källa som lever i mötet med den främmande.

³⁷⁰ Martinsen 2005, 62. Lévinas tecknar *begär* i relation till det Oändliga. Begär kan inte tillfredsställas, det får näring av sin egen hunger och tilltar så snart det tillfredsställs. Begäret liknar han vid ett tänkande som tänker mer än det som det tänker. Se Lévinas 1988, 106.

³⁷¹ Ibid. 63. Hänvisning sker till beskrivning av Jakob Knudsens från hans verk *Livsfilosofi* från 1908. Citatet återfinns i en av Knudsens psalmer.

livet som väller upp över horisonten i ett ljushav. Pahuus³⁷² skriver utifrån en livsfilosofisk teologisk tradition om synen på livet själv. Att livet självt är allvarligt handlar inte enbart om kroppsliga funktioner och livsprocesser utan inrymmer livets upplevelser, livsmod, livsglädje och livslust.

Ädelmod leder enligt Seneca till *gaudium*, livsglädje. Ädelmod³⁷³ bär på kraft i form av storsinnet, generositet och offervilja. *Gudsfruktan* i sin tur beskrivs som fromhet, mildhet och vördnad inför Guds rättfärdighet,³⁷⁴ vilken visar sig genom barmhärtiga gärningar och i försonlighet emot fiende och ovän.³⁷⁵ Utifrån hjärtat önskas en person allt gott vilket visar sig i handling. *Välsignelse* avser att framkalla Guds nåd och beskydd vilket sker genom att vara till hjälp och glädje. Det är en handling som upptas väl i själ och hjärta som en tacksamhet. Välsignelse finns i glädjens budskap när sorg blir till glädje.³⁷⁶ Genom *vördnad* visas även den högsta aktning för det heliga och okränkbara. Glädje som *lycka* framställs som målet att vara oss själva. Lycka påträffas i 'djup glädje' där hänförelse och hänryckning är gemensamma betydelser. Tillsammans med lyckorus finns *sällhet* och *salighet*. En lycka som kommer ur den osjälviska kärleken beskrivs som *lycksalighet*, likt en gudomlig kärlek som lider över onda affekter. *Salighet* finns i förhållande till att leva ett autentiskt liv. Augustinus beskriver salighetens väsen som glädje över sanningen. För Thomas av Aquino är glädje över sanningen en saliggörande åskådning, ett lycksalighetens väsen, som när godhet och sanning överensstämmer med verkligheten. Salighet skildras enligt Kierkegaard som en icke-rumslig verklighet och en själslig drivkraft likt en kamp och önskan att förverkliga lyckan, dvs. den salighet som leder till en handling. Glädje finns i sanningen som salighetens väsen och nära salighet finns vänskapen, detta eftersom den förutsätter gemenskap.

³⁷² Pahuus, 1993, 15.

³⁷³ Dalin 1853.

³⁷⁴ Ibid.

³⁷⁵ Jes.11:2–3. Bibeln, 1999. Gudsfruktan (fromhet) och kraften är en av den helige Andens gåvor. ”Han är fylld av Herrens ande, vishetens och insiktens ande, klokhetsens och kraftens ande, kunskapens och gudsfruktans ande. Han dömer inte efter skenet, skipar inte rätt efter rykten.

³⁷⁶ Foster 2011, 119.

<p>Djup glädje: <i>gau-</i> jubel, hänryckning, tillfredsställelse, gudsfruktan, vördnad, ädelmod, lycka, sällhet, salighet och välsignelse.</p>		
<p>Glädje känsla av djup glädje; välbefinnande. <i>Lycka</i> lycksalighet, upprymdhet, välbefinnande. <i>Sällhet</i> välbefinnande, friskhet. <i>Tillfredsställelse</i> uppfylld önskan, belåtenhet. <i>Välsignelse</i> nåd, beskydd, tacksamhet, välgärning, nytta, uppmuntran, samtycke, hjälp.</p>	<p>Ljuset <i>Låga</i> hänförelse, förtjusning, brinnande lust, entusiasm, kärlek. <i>Flamma</i> entusiasm, kärlek. <i>Eld</i> hänförelse, entusiasm, kärlekens härd i hjärtat, begär, lust. <i>Glöd</i> entusiasm, <i>Sken</i> utstrålning, personlighet. <i>Glans</i> livlighet, kraft, lysande kraft.</p>	<p>Glad <i>Tacksam</i> erkännasam; erkänna gärningar, såsom välgärningar, tjänst och godhet; vara tack skyldig, vara lönande, givande samt uppskattande; en <i>välgärning</i> som ger tacksam känsla; att väl uppta någon i själ och hjärta; vara förbunden, fördragsam, medmänsklig.</p>

Figur 4. Djup glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Djup glädje – det brinnande hjärtat. Egenskapen hos *djup* glädje förverkligas här genom det *brinnande* hjärtat. Att brinna leder tanken till inspiration tillsammans med eld och låga som symboler för andlig kraft, värme och livlighet. Den starkaste symbolen är kärlek och lidelse. Den andliga kraften visar sig som hänryckning, hänförelse, entusiasm, begeistring samt lust och håg. Hjärtat jublar. Med Anden som vägvisare och genom kraften förbereds förverkligande av handlingar i kärlek och barmhärtighet. Djup glädje visar vägen, men själva fullbordan ligger i våra händers verk. Det är en oändlig glädje som lever av att yttra sig. Det handlar om en uppriktigt menad känsla, en innerlighet ur hjärtats djup, i djupaste glädje och i djupaste allvar. Glädje beskrivs således som en drivkraft och svaret blir tacksamhet. Det är en glädje att fylla andras behov i vördnad inför det okränkbara. Djup glädje kännetecknas av livsglädje i samband med livsuppfyllelse, när människan upplever harmoni i sitt inre, med naturen, skapelsen och med någon eller något. Kallelse kan ses som en livsuppfyllelse likt ett löfte om att glädje är allvarligt menad. Lust och håg hör samman med kallelse och är en drivkraft. Kraften i den djupa glädjen och det djupa allvaret leder till generositet och offervilja. En osjälvisk kärlek förutsätter gemenskap och medlidande. Medlidandet utgör en kraft som finns i djup glädje och det djupa allvaret. Djup glädje framträder som en hjälp till människans inre hållning.

Glansfull glädje

Har du sett en mänska belysas inifrån.
Som när en lampa oväntat tänds i ett
mörker i en trakt som ingen tidigare sett.³⁷⁷
Claes Andersson

Det *glansfulla* finns i den glädje som har framträtt ur roten kel- med betydelserna *ljus*, *klar*, *förklarande*, *lysande*, *tydlig*, *uppenbar*, *ren*, *oskyldig*, *genomskinlig*, *ansedd* och *berömd*. Själva ordet i sig har inte *glans* eller *glänsande* med som ursprungsbetydelse. Alla orden i betydelsefältet har dock synonyma betydelserna *klarhet* och *glans*. Vara *glänsande* har med storhet, heder och berömmelse att göra. Det *genomskinliga* är lätt att genomskåda avseende sitt verkliga innehåll. *Klar*, det latinska *clarus* och engelska *clear*, handlar om hur någon eller något framträder för ögat som *lysande* och *tydlig*; för örat hörbar; för tanken tydlig, begriplig och *uppenbar*.³⁷⁸ ”Solen lyser med eget ljus, månen med ett lånad” skriver Dalin³⁷⁹ i samband med ordet ’lysa’. Gadamer³⁸⁰ menar att ljus inte bara innebär att någonting blir belyst. Ljuset blir även synligt genom den källa det belyser. Genom sin återspeglade beskaffenhet och det sköna visar sig en glans som ljus. Ljuset formar enligt Gadamer det synliga intelligibla fältet, dvs. det som endast kan begripas genom förståelse och inte som solens ljus utan som *Andens ljus*, *nous*. *Sken* har betydelsen att ljus faller därpå och skönheten har *ljusets* sätt att vara. Språkliga uttryck och betydelsenyanser som beskrivs under den för studien valda historiska tiden är *vän av ljuset*, *rättvisa*, *själsbildning* och *ära*.

Det substantiva latinska *claritas*, klarhet, beskrevs under medeltiden, då ljuset tjänade som en formgivande princip inom den ontologiska skönhetsuppfattningen.³⁸¹ Pochat relaterar till Thomas av Aquino som på 1200-talet förknippar *claritas* med ett tings specifika egenskaper, dess *essentia*. *Claritas* ses då som ett uttryck för det enskilda idealet och verkligheten. Skönheten innefattar förutom *claritas* även proportion och integritet³⁸² och är både klarhet, glans, helhet och harmoni. Skönhet uppstår där individen framstår som den fulländade representanten för släktet. Det synliga är som en spegel av idealet och ett uttryck för det väsentliga. Utstrålningen avser inte endast den synliga fulländningen utan även den inre personligheten. Enligt nyplatonismens sätt att se, kan det tolkas som att skenet från det gudomliga ljuset ger ett klargörande och tillkännagivande, där skenet lämnar spår som *ett lysande tjänande bevis*. En av klarhetens ursprungliga estetik kommer från det faktum att i ett flertal kulturer

³⁷⁷ Andersson i Küchen & Åsberg 2007, 17.

³⁷⁸ *Latinsk-svensk ordbok* 1966, se *claritas*.

³⁷⁹ Dalin 1850.

³⁸⁰ Gadamer 1997, 104.

³⁸¹ Pochat 1981, 123. Tillsammans med *claritas* ses *lumen* lysande kropp, *splendor* glans, ljus och klarhet samt *refugentia* återsken, det skimrande.

³⁸² Eco 2005, 100.

identifieras Gud med ljus.³⁸³ Personifikationerna kommer fram även i det platonska gudsbegreppet som solens idé och det gudomliga ljuset. Dygden vishet gav Salomo glädje, vishetens skönhet och konstnärlighet beskrivs. Leva med visheten är endast lust och glädje, och ingen smärta. Visheten genomströmmar alla andar som är förnuftiga och rena. Den är av den tunnaste materia och strömmar kristallklar fram. ”Hon är ett återsken av det eviga ljuset, och en klar spegling av Guds verksamhet och en avbild av hans godhet[...]”³⁸⁴

Materien och Anden är människans två synvinklar, skriver Lönnebo.³⁸⁵ Ögat eller synen, beskrivs som människans viktigaste sinne. Ögat är en dörr genom vilken vi kan se in i själens och evighetens rum, och genom vilken själen kan blicka ut i materiens och tidens rum. Sigurdsson³⁸⁶ skriver om konsten att se. I relation till Jesu undervisning handlar det om människans förhållande till Gud, sig själv, andra människor och den övriga omvärlden. Ordet *öga* används metaforiskt inom judendomen, där ögonen avspeglar människans karaktär och moraliska kvalitet.³⁸⁷ I Bergspredikan nämns den begärande blicken som kan förleda, men även den ”generösa” blicken som ser ”goda gärningar”. Liknelsen om ögat som kroppens lampa, skriver Sigurdsson, handlar snarare om människans relation till sin omvärld, till andra och sina ägodelar, än till människans inre. Det ogrumlade ögat betyder ”enkel” och härleder till generositet, vilket också kan förbindas med förlåtelse.³⁸⁸ Den fysiska blicken uttrycker människans andliga förhållningssätt och är inte en neutral registrerande blick. Är blicken begärande leder det till mörker i kroppen och gudsskådandet uteblir. Den generösa blicken är fri från självcentrering och kontrollvilja. Den sträcker sig ut mot den andra utan att vilja tillintetgöra eller äga. Bibelcitatet nedan är hämtat från en bibelutgåva vid 1900-talets början.

Och ingen upptänder ett ljus och sätter det i ett lönrum eller under skäppan, utan på ljusstaken, att de som komma in må se skenet. Kroppens ljus är ögat. När därför ditt öga är oförderfwadt, så warder och din kropp ljus, men när det är ondt, så warder och din kropp mörk. Se därför till, att ljuset, som är i dig, är hel och hållen ljus och icke har någon del mörk, så skall han wara ljus hel och hållen, såsom när ljuset med fin glans belyser dig.³⁸⁹

³⁸³ Ibid. Plotinos identifierar det gudomliga med glansen från ett strålande innevarande högre väsen, som tränger igenom hela universum.

³⁸⁴ Vish. 7:26. Bibeln 1999, 901. Visheten illustreras som klarsynt och ogrumlad, tydlig och okränkbar, det godas vän, och skarpsinnig. Bland övriga egenskaper märks människovänlig, välgörande och oemotståndlig, uppmärksam och bekymmersfri.

³⁸⁵ Lönnebo 2006, 20.

³⁸⁶ Sigurdsson 2006, 186.

³⁸⁷ Ibid. 188 (Ulrich Luz).

³⁸⁸ Sigurdsson hänvisar till Matt. 7:3–5. och liknelsen om att ”se flisan i sin broders öga, men inte bjälken i sitt eget”.

³⁸⁹ Biblia, det är: all Den heliga skrift. 1900. Luk. 11:33–36. Obs! Enligt originaltext skrivs *lönrum*. Enligt SAOB 1942 är lönn-rum ett hemligt rum.

Evighetens verk kan aldrig utplånas,³⁹⁰ men däremot har vi möjlighet och makt att skada och svärta ned dem för att dölja dess gloria och glans. Det är det värsta vi kan göra mot oss själva och mot varandra. Glans förknippas med ära, som inom kristendomen har ersatts med värdighet och dygdigt beteende. Den helige Andens frukter³⁹¹ vilka Luther beskriver som kristna dygder, ”mognar” gradvis i ljuset och framträder som karaktärsegenskaper. Bland dessa dygder finns *glädje* som med sin närhet till kärleken lyser starkare än de andra och därför så lätt känns igen. Glädje rymmer livsförståelse ur vilken moralen stiger fram och de moraliska dygderna tjänar även som skydd mot tristess, orkeslöshet och leda, skriver Friis.³⁹² Glädje rör vid hela personen. Glädje kommer ur självförglömmandet och är riktad mot något. Grunden, menar Friis, ska sökas i den säregna skönhet som utstrålar från en människa som är helt koncentrerad på att ge en gåva. Detta kan jämföras med begåvning, en handling som begåvar och härleds till själsbildning. Människan blir genomskinlig för andra. Lyhördhet behövs för detta enkla i sin strålgans och se den glädje som är gratis. Ansiktet lysas upp i samband med att förståelse infinner sig. Det finns även en förundringens glädje över något vi inte förstår. Andens frukt bär insikt om en god vilja och förmåga till skapande, inspiration och livsgestaltande.³⁹³

³⁹⁰ Lönnebo 2009, 24. Tron på att människans helighet, värde och jämlikhet handlar inte om fakta och det konkreta, menar Lönnebo. Begreppen bygger på att vi måste tro att de finns innan vi ser dem oavsett Gudstroende eller inte. Det sanna människovärdet har ingenting att göra med attribut som religion, kön, ras, begåvning, prestation, utseende, anseende eller ägande.

³⁹¹ Gal. 5: 22–23. Se under idéströmningar.

³⁹² Friis 1994, 65–71.

³⁹³ Engnell 1962. Se *ande* och *nådegåvor*.

Figur 5. Glansfull glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Glansfull glädje – det bärande hjärtat. Den glädje som beskrivs utifrån egenskapen *glansfull* förverkligas genom det *bärande hjärtat*. Ett hjärta som bär utstrålar kraft. Kraften är ett lysande tjänande bevis som när Anden bär frukt likt ett tillkännagivande. Glädje som frukt (dygd) vittnar om människans goda gärningar och skapande förmåga som den andliga inspirationen och livsglädjen ger. Skenet som är det eviga gudomliga ljuset kan förstås som Andens ljus, vilket genomströmmar människans rena väsen. Lätt att genomskåda ger det sig tillkänna i form av ett återsken, en skön glans. I glansen visar sig sanningens ljus genom människans karaktäristiska egenskaper och moraliska kvaliteter. Utstrålningen, glansen visar sig som karisma, dvs. en nådegåva till de nödlidande. Gåvorna beskrivs vara konkreta verk av Guds nåd, och kanske kan de beskrivas som skön konst i ljuset av glansen. Som ett evighetsverk utplånas aldrig

glansen men utan aktning kan den fördunklas. Glädje är genom det glansfulla således en dygd som uttrycks genom det bärande hjärtat. Genom nåden visar denna glädje på livsförståelse. En blick från glansen som en helig företeelse ger förnimmelse av glädje, hopp och sanning i jämförelse med när ljusets egenskaper rör vid hela människan. En generositet visar sig i människans blick som är fri från självcentrering och kontrollvilja. Den banar väg för gemenskap, eftersom den sträcker sig ut mot den andra utan att vilja tillintetgöra och äga.

Glittrande glädje

Glädjen liknar solen. Den ger liv. Det blomstrar och växer omkring människor med glädje. Det syns i blicken och på gången, det hörs på rösten, det känns i hjärtat.³⁹⁴

Martin Lönnebo

Glittrande glädje har trätt fram ur roten *ghel-* i förhållande till engelska *gleam*. Förutom *glitter* finns betydelserna *blank*, *glad*, *blick*, *rodnad*, *skymt*, *gnista*, *skimmer*, *blänk* och *glöd*. *Solig* har ett betydande inslag i samband med *glädjestrålande*. Genom att välja en av rotens betydelser finns möjlighet att förmedla en symbolisk bild av egenskaperna för begreppet *glad*. På samma vis som solen med sina strålar skapar *glitter* liknas en människa vid en sol som sprider ljus, glädje och lycka. Likt en lysande medelpunkt som solen, kan en människa vara det viktigaste i livet för någon genom att sprida värme, förmedla en ljusglimt eller inge en ljus strimma av hopp. Det gladlynta sinnet och stämningen avspeglas i ögonen, ansiktets minspel och uppträdandet. En hållning beskrivs som är käck och livlig, i vilken det finns en kraftfullhet, styrka och fasthet. Solig beskrivs bildligt som ljus och glad, belyst av solen, vänlig, glittrande, leende och hoppfull. Leenden skapar gemenskap, de förenar och verkar sammanhållande. Enligt Friis³⁹⁵ kan människan endast le i frihet. Människan ler när befrielse sker från det som är betungande och leendet speglar sig i sinnet som en glans i ögonen och i ansiktet. Det är skillnad på ett uppriktigt och ett tillgjort leende.³⁹⁶ Ögonen vittnar om huruvida ett leende är uppriktigt menat, då glittrar de och ger ett vänligt utseende. Den varma färgen i *rodnad* ger tecken på god hälsa och livfullhet, ett uttryck för hur sinnesstämningen är. Engelska *glow*, *glöda*, *blossa*, *brinna*, och *gloaming* skymning eller gryning, är den *rodnad* som kan ses på himlen på morgonen – och på kvällen när solen gladas.

Klar i betydelsen *blank* beskrivs som glansig och polerad. Polerad används som metafor för artig och förskönad, eller putsad, snygg och ansad. *Blank* kan även betyda avtäckt

³⁹⁴ Lönnebo 1996, 74.

³⁹⁵ Friis 1994.

³⁹⁶ I Pink 2009, 190, hänvisas till en studie gjord av neurologen Duchenne du Boulogne (1800-talet) som visar att ett äkta leende involverar både m. *zygomaticus* som lyfter mungiporna och ögats ringmuskel m. *Orbicularis*, som gör att huden under ögonen lyfts och ögonbrynen dras nedåt. Han menar att ögonmuskeln reagerar spontant och kan inte kontrolleras utan reagerar endast på själens vackra känslor. I ett tillgjort leende dras endast mungiporna upp.

och utsatt för andras ögon.³⁹⁷ *Glad* framgår närmast med de andra attributen som älskvärd, intagande, behaglig, tillmötesgående och hövlig. Således framgår här ett vinnande sätt och utseende. Vänlig har betydelsen fager, vacker och lovande. Den ursprungliga betydelsen är välvillig och mild. Vänlighet är synonymt med godhet liksom snällhet och visar sig som omtanke om andra genom hänsynsfullhet samt undvikande av att såra medmänniskorna. Charm³⁹⁸ har en plats här, där ursprungsbetydelsen är förtrollning och tjuskraft (jfr förtjusning) och uttryck för det hänförande och förbindande (sammanförande). Charm som andlig energi är viktig vid etablerandet av gemenskap och är en del av inbjudan och gästfrihet.

Figur 6. Glittrande glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Glittrande glädje – det inbjudande hjärtat. Egenskapen *glittrande* hos glädje åskådliggörs genom det *inbjudande hjärtat*. Inbjudandet har solens kännetecken som en lysande medelpunkt och det viktigaste i livet som gemenskapen. Solens milda strålar värmer den andras hjärta och sprider ljus, glädje och lycka. Charm är inbjudande som

³⁹⁷ Dalin 1850; 1853.

³⁹⁸ SAOB 1925a. Charm betyder förtrollning av det latinska *carmen* (troll) sång.

andlig energi och är därför av betydelse vid etablerande av gemenskap. Ursprungligen karaktäriseras charm som något förtrollande, förtjusande, oemotståndligt och praktfullt. Martinsen³⁹⁹ skriver att ett koncentrerat intryck av glädje och skönhet kan göra att lidandet upplevs som mer påträngande. Kärlekens öga är det som får den andra att känna sig betydelsefull. Inbjudan sker alltid i mötet med det sårbara där heligheten – helheten förblir bevarad. I det rörliga glittrande ljuset bör därför även en fasthet finnas. Glittrande glädje avspeglas i ögonen och ansiktets minspel som en livfullhet i betraktarens ögon. En livfull närvaro vittnar om ett vaket uppmärksam och lyhört engagemang. Leenden är inbjudande och inger hoppfullhet. Ett äkta och uppriktigt leende kommer inifrån människan och är uttryck för själens vackra känslor. Leendet vittnar om en frihet från det som är betungande. Vad händer i mötet med den andra om leendet inte är äkta? Genom medvetenheten att människan är utsatt för andras ögon, är det intryck som den andra får av betydelse. En rengjord prydlig och ansad utsida inger känsla av värdighet och ett polerat intryck vittnar om ett artigt sätt. Kanske fastheten har sin plats här i samband med att inge ett värdigt intryck, vara älskvärd, tillmötesgående och vänlig. Med andra ord, när ett glatt och ljust intryck förmedlas som tecken på en gladlynt sinnesstämning och en grundton som heter glädje.

Uppsluppen glädje

Skingrad är bekymrens dimma,
tankens dystra moln förgått
dagen i sin barndomstimma
älskar barndomskänslor blott.⁴⁰⁰
Johan Ludvig Runeberg

Även för *uppsluppen glädje* blir roten *ghel-* central. Orden är glad, ljus, blänk, glans, stråle, sken, glättighet, leende, högljutt skratt och munterhet. Blänk har betydelsen ljusglimt och stråle. *Uppsluppen* valdes med tanke på att munterhet och glättighet är tongivande med en uppsluppen ton. Egentligen är betydelsen slippa (glida) upp som senare beskrivs med betydelsen ytterst munter och ovanligt lustig.

Sken är intressant i betydelsen överklighet och förklädnad. I likhet med det tidigare lysande, troligen av guld och gul metall som i den föregående dimensionen, finns något som förgyller och lättar upp tillvaron. Här ligger fokus mer på aktiviteter och genom en omedelbar spontanitet, i uppsluppenhet låter sig känslorna frigöras. *Glättighet* och *munterhet* är synonyma ord för en *glad stämning* i otvungenhet och ledighet. De engelska orden med härledning till den indoeuropeiska roten har varit vägledande för innehållet i denna dimension. Engelska *glee* betyder lek, tidsfördriv, munterhet och uppsluppenhet. Tidsfördriv med innebörden *under vilan* handlar om att få tiden att gå, och *vederkvickelse* handlar om att *åter bli levande*. Det sorglösa ges utrymme genom att

³⁹⁹ Jfr kapitel 3 med hänvisning till Martinsen 2000, om att se på en människa med ett kärleksfullt öga.

⁴⁰⁰ Runeberg 1949, 13. Ur dikten *Morgonen*.

något uppfriskande sker som lättar upp det tunga. Glädje väcks när skapelse⁴⁰¹ har ägt rum och ju rikare skapelse desto större glädje. Glädje håller tanken vid liv och är på så sätt ett naturligt behov. Störst är glädjen att förnimma sig själv som skapare eftersom glädje existerar genom våra sinnen i det redan skapade som ljus, landskap, toner och medmänsklighet. *Glättande* är i sig också ett förskönande. Glädje upplyser därför om och är tecken på, att en handlingskraft får sin fulla verkan. *Sprida glans* är att ge tillvaron ett ljusare *skimmer*, och något sker som sätter färg och guldkant på den.

Hos *munter* och *glättig* med synonymerna *nyter* och *pigg* framträder *sällskapsmänniskan* med ett socialt och vinnande beteende. Såväl kroppsligt som själsligt begåvad är sällskapsmänniskan både iderik och finurlig. Temperament, intellekt och fantasi banar väg för uppfinningsrikedom och konstnärligt skapande, vilket främjar möjligheten att hitta lösningar och finna på överraskningar. En personlighet framgår som är *nyter*, vänlig, godlynt, hjärtlig och gemytlig med inslag av käckhet som antyder kraft och fasthet i sinnet.

Avkopplande aktiviteter hör hemma här i form av förströelse, lek, spel, underhållning och hyllningar. *Leken*⁴⁰² står för sysselsättning och ursprungligen i förening med mer eller mindre kroppsrörelse. I äldre tid omfattar leken alla sällskapliga förströelser bland vuxna personer. Spela och leka avser då ofta samma sak. Lek kan betyda kamp och strid eller något lätt och muntert. Uttrycket lek kan ses som ett skämt, att inte ta på allvar, eller något som inte kräver allvarlig eftertanke. Ändå framgår lek och allvar som besläktade med varandra, och båda leder fram till verklig glädje. *Leken* gör glädje evig, eftersom lekens avsikt är glädje. *Leken* skiljer sig därför från den allvarliga världen och dess tid, enligt Friis.⁴⁰³ Människan är djupast sett en lekande människa. I leken stiger man ut ur en tid in i en annan vilken får en speciell kvalitet, den blir evighet. *Leken* tycks avvisa vårt förhållande till döden och självupptagenhetens bekymmer. Mitt i världsomvälvande händelser kan man finna spelande, musicerande människor, menar Friis och beskriver leken som livsnödvändig. Att bli uppspelt, av att *spela upp*, är att livas upp.

Glädje uttrycks som stoj och glam i öppen hjärtighet. Framträdande är ordet *munter* som förutom *glad* har starkaste relationen till *upprymd*, *rolig* och *lustig*. Lustig, rolig, komisk och kvick förknippas med skratt och det humoristiska.⁴⁰⁴ Rolig kan också innebära rofylldhet, ett liv i tillbakadragenhet utan smärtor och bekymmer. Detta finns även hos upprymdhet, med ursprungliga betydelsen ”att skaffa utrymme”. Ordet är

⁴⁰¹ Kan ses som att ett gudomligt väsen eller att något uppkommer i naturen utan ingripande av ett gudomligt väsen. Konkret kan det beskrivas som någons verk och som gestaltande fantasi. SAOB 1973.

⁴⁰² SAOB 1937. Se *lek* och *leka*.

⁴⁰³ Friis 1994, 90.

⁴⁰⁴ Enligt Hellqvist 1980 hör *gall-* till denna rot och förekom inom nordsvenskan i betydelsen *le* och *skratta högljutt*. Jfr etymologin kring ’glädje’ och *ghel-*.

sålunda besläktat med ”rum”⁴⁰⁵ och återfinns bl.a. uttryckt som att skaffa andrum, spelrum, livsrum eller svängrum. Upprymma är som att röja upp och skaffa det tunga ur vägen, med en befriande inverkan.

Skratt är en ren bekymmerslöshet i vilken det finns en öppenhet mot en dimension av oändlighet eller evighet. Humor⁴⁰⁶ finns som en livsinställning och kan därför uppträda i samband med sorg och lidande, vars väsen består i att människan har vetskap om livets grundläggande utsatthet. Trots tåren i ögat finns ändå ett leende genom en solidaritet med livet. Komik, menar Bergson, uppstår när en människa förvandlas till ett ting. På det sättet kan bekymren förstärkas istället för lindras. Är det här som även sken och förklädnad har sin plats? Att kunna gömma sig för världen genom att ta på sig en mask, spela teater, att få bli road av en clown - eller ännu hellre vara en.⁴⁰⁷ I samband med egenskaper som *rolig*, humoristisk och kvick fordras, att de grundar sig på ett intelligent och människoälskande sätt, utan att håna. Skratt måste därför föregås av eftertanke.⁴⁰⁸

I Dalin⁴⁰⁹ framställs munter som ”en lägre grad av glädje”. Ordet ”lägre” med hänvisning till ”låg”, visar sig i samma källa relatera till en i *moralisk mening* ”lägre stil,” som en brist på heder och insikter. En förklaring kan vara det som Stolt⁴¹⁰ lyfter fram, att det tyska ordet *frölich* (glad, munter, glättig) har genomgått en betydelseförsvagning sedan Luthers tid. Ordet betecknar idag, menar Stolt, ett glättigt sinnelag i likhet med att vara halvglad eller endast som en början till glädje. För Luther betecknades ordet som *jubel* och en känsla uttryckt genom kroppsliga rörelser, såsom hoppande och klappande i händerna. Vidare menar Stolt att före Luther gjordes skillnad mellan den latinska Psaltarens viktigaste glädjeord *laetare* med betydelsen ”glädje i sitt inre”, och ”exultare” (jubel och triumf). Den senare är den glädje som visar sig genom kroppsliga åtbörder. En jämförelse kan göras här med *stor glädje* och ordet *fröjd* ur samma rot som *laetare* vilken presenteras sist i denna betraktelse.⁴¹¹

⁴⁰⁵ NEO 1996.

⁴⁰⁶ Friis 1994, 93-94.

⁴⁰⁷ I Wiklund 2000, 120 framgår att människan ikläder sig rollen som clown mer eller mindre frivilligt eftersom den erbjuder en mask att relatera genom när den egna personen upplevs som otillräcklig. Wiklund relaterar till metaforen ”att gjuta olja på vågorna”, där den glada masken är ett kamouflerande av lidandet, vilken omgivningen inte ser igenom. I stället skrattar de och spelar med i lidandet. Bakom masken kan dölja sig en djup tragik.

⁴⁰⁸ Bergson 1928.

⁴⁰⁹ Dalin 1853.

⁴¹⁰ Stolt 1994, 42-45.

⁴¹¹ Det framgår även i Stolts beskrivning att den äldre Luthers Gudsförhållande präglas av en glädje som förtröstan och trygghet.

Uppsluppen glädje: <i>ghel-</i> glädje, ljus, blänk, glans, stråle, sken, glad och glättighet.			
<p>Glädje <i>Munterhet</i> lägre grad av glädje; uppmärksamhet, intresse, vakenhet; naturlighet av hjärtat; glans, glättighet, öppenhjärtlighet; betraktande. <i>Gamman</i> uppsluppenhet, glad otvungenhet. <i>Jubel</i> hänförelse, entusiasm, begeistring</p>	<p>Ljus - Glad <i>Munter</i> och <i>Glättig</i> sällskaps-människa, roande; något som hör till livet; glänsande och skimrande glad; nyter, uppspelt livlig, finurlig; kroppsligt och själsligt begåvad; med omväxlande liv i rörelse, tillsammans med lugn; fantasifull, leker; sätter fart, är uppfriskande, vederkvickande, finner lösningar, överraskar.</p>	<p>Glad <i>Munter</i> och <i>Lustig</i> uppsluppen, skojig. <i>Livad</i> idérik.</p>	<p>Glad <i>Munter</i> spirituellt, intelligent, tankesnabb, ordfyndig. <i>Lustig</i> roande, underhållande, festlig. <i>Rolig</i> vila. Upphörande; nöje, tidsfördriv, under vilan, humoristisk, kvick på ett intelligent människoälskat sätt utan att håna.</p>
<p>Glädje <i>Lust</i> håg, begär, längtan; glädjeämne. <i>Nöje</i> göra något för nöjes skull; förströelse, roande underhållning. <i>Fröjd</i> upprymdhet. <i>Gamman</i> lek och spel. <i>Jubel</i> hänförelse; hyllningar.</p>	<p>Glad <i>Munter</i> uppmärksam, vaken. <i>Upprymd</i> befriad från det tunga. <i>Glättig</i> glittrande, glad, vaken.</p>	<p>Glad <i>Munter</i> och <i>Gladlynt</i> skojfrisk. <i>Lustig</i> skojig, lekfull, rolig, ger upphov till skratt vederkvickande.</p>	<p>Glad <i>Rolig</i> lugn, fri från bekymmer; angenämt, behagligt; som sprider glädje; ett liv i tillbaka-dragenhet utan smärtor, bekymmer, ångslan och affekter. <i>Trevlig</i> behaglig, som man trivs med, är glad, frodas och växer med.</p>
		<p>Glad <i>Lätt</i> obekymrad; lindrig, mild; obehindrad, lekande, behaglig. <i>Sorglös</i> sorgfri, fridfull, idealisk.</p>	

Figur 7. Uppsluppen glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Uppsluppen glädje – det upprymda hjärtat. Egenskapen *uppsluppen* hos glädje förankras genom det *upprymda hjärtat*. Uppsluppen kommer av att slippa upp, eller öppna för en glad stämning i glad otvungenhet för att erhålla en uppsluppen ton. De tongivande orden är glättighet och munterhet. Det upprymda hjärtat är ett öppet hjärta. Upprymd beskrivet som utrymma (av tyska *aufreumen*) leder tanken till att vara befriad från det som känns tungt eller trångt. Utrymma innebär att få utrymme så som andrum, spelrum, svängrum och livsrum. Genom att skapa en rofylld tillvaro utan smärtor och

bekymmer kan det tunga röjas ur vägen som att röja upp hjärtat med en befriande verkan. En uppsluppen stämning leder tanken till roligheter, lustigheter och humor. Olika förklädnader kan förgylla verkligheten genom spontana aktiviteter. Vederkvickas är att livas upp och åter bli levande som när människan lyfts närmare det sorglösa genom något uppfriskande. Tidsfördriv betyder under vilan där avsikten är att få tiden att gå. Förströelser genom olika aktiviteter hör hemma här med lek, spel, underhållning och hyllningar. I leken tillsammans med allvaret finns en verklig glädje, samtidigt som den skiljer sig från den allvarliga världen. Genom leken får människan möjlighet att stiga ur en tid till en annan och avvisa förhållandet till döden och en rådande självupptagenhet. I samband med omvälvande händelser är leken livsnödvändig. Sällskapsmänniskan beskrivs som en tillgång genom att vara godlynt, hjärtlig, käck och gemytlig. Genom ett nyttert, piggt och socialt vinnande beteende samt uppfinningsrikedom öppnar hon för överraskningar. Humor beskrivs som en livsinställning i vilken det även finns sorg och lidande. Skrattet öppnar upp för det eviga. Allt är dock inte guld som glimmar, för komik kan även förvandla människan till ett ting. Det finns således en moralisk aspekt att beakta grundad i kärlek till medmänniskan.

Högtidlig glädje

Det var gott om gräs på den platsen.
Joh. 6:10

Till *högtidlig* glädje räknas den indoeuropeiska roten *pek-* to be *joyful* and make *pretty*. Orden är *glädja*, *tjäna*, *smycka*, *dekorera*, *fager*, *beredd*, *tydlig*, *öppen*, *förpliktigad*, *behövd* och *nödvändig*. Näraliggande är *to delight* och *to please* som handlar om att ge med glädje. Innehållet i *högtidlig* glädje har fägnad gemensamt med nästa dimension (stor glädje).⁴¹² *Fägna* handlar om att göra vackert, smycka och att bona om. Den glädje som bereds ska vara intagande, passande och hedrande, som att bereda rum till en hedersgäst. *Fager* delas av det vackra och angenäma. I utövandet av dygder finns viljan att göra gott intryck och skapa det som är passande. Skönhetens verkliga egenvärde är den uppenbara glädje som vackra färger, former, dofter och toner frambringar. I tjänandet ingår att smycka så att det sköna i tillvaron framträder och bereda ett gudomligt liv till människorna.

Beredd har betydelsen förberedd, iordningsställd och arrangerad. Bereda glädje beskrivs som att göra någonting vackert och gynnsamt, att unna, skänka och tilldela i välvilja som en vördnads- och artighetsbetygelse, med nåd och av kärlek. Genom att förbereda något som är intagande, vackert och blomstrande som är värt att önska sig kan något

⁴¹² Högtidlig har prägel av en högtid som är festlig och stämningsfull. I SAOB 1932 beskrivs firande; lämplig, passande och festlig; ståtlig, präktig; som försiggår under iakttagande av formaliteter, ceremonier, en förklaring, ett löfte, officiellt rum och heligt; fylld och präglad av en allvarlig upphöjd stämning; allvarlig och värdig, men som även kan bli överdrivet stel och tillgjord på ett överdrivet sätt. Antonymer är vardaglig, enkel, informell, oceremoniell, otvungen (vilket kan ses som att hjärtat glöms bort).

enastående och unikt skapas. Inslaget av allvar såsom beskyddande och moralisk står i förbindelse med bevarandet av människans värdighet. I *undfägnad* är måltiden central som glädjebetygelse. *Tjäna* som betjäna är att tillhandahålla det som är nödvändigt. *Tydlig* kan ses som vara iögonfallande och *öppen* som sällskaplig, gemytlig, hjärtinnerlig. *Förpliktigad* betyder att stå i förbindelse med någon för visad välgärning och att stå i skuld till någon.⁴¹³ Ordet tolkas här som en medmänsklig handling.

Högtidlig har härledning till feste och festligt. Inget fenomen utvecklar glädjens grundstämning så klart som festen menar Friis,⁴¹⁴ vilket han utvecklar på följande vis. Feste är glädje och ingenting annat. Under festen sker möten och mottagandet av det som är efterlängtat där glädje är resultatet av kärlek till något. I samband med festen sker en bekräftelse av världen, det känns gott att finnas till och det som existerar är gott. Ett mottagande av något som älskas upplevs endast när tillvaron upplevs som god och älskad. En helhet framträder som en förutsättning för glädje. Sorg är glädjens allvar, vilken visar sig i samband med det som är ont, skriver Friis. Sorg är på så sätt vittnesbörd om glädje. Verklighet blir glädjen först när sammanföranden sker ansikte mot ansikte. I äldre tider talades om feste i samband med sorgeshögtid, upplevelsen av högtidlighållande förutsätter då upplevelsen av en ordnad tillvaro. Ewalds skriver ett stort OCH mellan sorg och glädje i det att lidandet och döden tvingar dem båda att bli livets och glädjens tjänare.⁴¹⁵ Döden⁴¹⁶ medvetandegör glädje men den förstör inte livsglädjen. Även klagosång är sång, med Friis beskrivning. Till sitt väsen är festen en bekräftelse på sorgens närhet till glädje där världen accepteras i tiden av en speciell anledning men inte på vardagligt vis. Här är kulturerna med sina fester ett viktigt inslag.

⁴¹³ SAOB 1928; NEO 1995. Antonymen är otacksam, negativ och föga uppskattande, självisk, obehaglig och meningslös.

⁴¹⁴ Friis 1994, 96–97.

⁴¹⁵ Ewalds 1989, 83.

⁴¹⁶ Friis 1994, 100–101.

Högtidlig glädje: pek- glädja, tjäna, smycka, dekorera, fager, beredd, tydlig, öppen, förpliktigad, behövd och nödvändig.

Glädje

Fägnad göra blank, ren, smycka; göra passande; kärlekstecken, smekning.

Hugnad behagande; göra glad i hågen; lindra, mildra, trösta; vara trygg, fast; bygga bo; bona om, vårdnad (se även stor glädje).

Ljus

Hoppfull optimistisk, förväntansfull, uppenbar, förlitansfull; tydlig, ovärderlig för alla.

Lovande löftesrik, hoppingivande; talangfull.

Ljus - Glad

Lycklig och *God* det gynnsamma; att unna och tycka om; en gunst; vördnad och artighetsbetygelse, med nåd och av kärlek beredd till glädje; något som är intagande, vackert och blomstrande; en välvillig, huld, trogen och kärleksfull, ljuv handling; något värt att önska sig, något enastående unikt; beskyddande och moralisk.

Figur 8. Högtidlig glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Högtidlig glädje – det stämningsfulla hjärtat. Egenskapen hos *högtidlig* glädje förverkligas här genom det *stämningsfulla* hjärtat. Det stämningsfulla bjuder in till ett känslotillstånd som sätter spår i någons medvetande genom den anda och atmosfär som råder. Det högtidliga ger en stämning av glädje som innefattar såväl vardag som helg. Högtidlig refererar till gästabud, glädjebevis, allvarlig, upphöjd och passande. Anda återges som ton, stämning, mening, melodi, klang och etikett.⁴¹⁷ Stämning kan handla om att vara överens och atmosfär refererar till sinnesstämning. En grundstämning ligger nära kallelse, skyldighet, plikt och värdighet. Det är lätt att skönja det etiska i stämningsfull glädje och högtidlig förknippas även med allvar. Det stämningsfulla hjärtat är också det tjänstvilliga, hedersamma hjärtat och kan jämföras med ett tjänande hjärta som finner glädje däri.

Etiken lyfts framför allt fram i samband med nödvändig, behövd, beredd och förpliktigad. Lidande kan lindras och liv kan räddas genom en passande handling. Genom beredandet av det som är passande och hedrande blir den nödvändiga tjänsten en vördnads och artighetsbetygelse. Det är genom vackra passande handlingar som livets helighet och därmed människans värdighet bevaras. En människa som erhållit en sådan gåva glömmet det aldrig. Att göra vackert med färger och toner kan visa på en människas betydelse.

⁴¹⁷ Sivonen 2000, 81.

En fest är efterlängtat och är en bekräftelse av världen samt ett resultat av kärlek till någon eller något. Sorgehögtiden vittnar om glädjens allvar och är vittnesbörd om glädje där människan är i livet tjänst.

Stor glädje

Ingen lider, ingen saknar,
allt är glädje, frid och hopp,
Med naturens morgon vaknar
varje hjärtas morgon opp.⁴¹⁸
Johan Ludvig Runeberg

Stor glädje vägleds av indoeuropeiska roten *pri-* med orden *glädje*, *undfägnad*, *uppmuntran*, *tröst*, *hopp*, *fröjd*, *nöje*, *frid* och *kärlek*. I det vägledande latinska *Laetitia*, beskrivs glädje som en grundaffekt och en övergång från ett lägre till ett högre tillstånd. Glädje komponeras i glädjens tonart, vilket tolkas som att det sätter sin prägel på helheten. *Fröjd* är det ord som tillsammans med *fägnad* har starkast anknytning till glädje.⁴¹⁹ *Fröjd* är stor glädje i en glad anda som ger livslust och kraft tillsammans med en känsla av glädje över det närvarande i harmoni och frid. *Fägnad* har motsatsorden bedrövelse och oro, medan *fröjd* har sorg, bedrövelse, ledsnad, smärta, besvikelse och missräkning, som är en obehaglig överraskning och motgång. Det ljusa och det mörka möter livet som vid glädje och sorg. Mörkret övergår i ljus om morgonen och med ljuset följer en ny början. Likheter finns här med erhållet gott och undsluppet ont som var en av betydelseerna för glädje år 1850.

Undfägnad står för mat, dryck och näring i samband med måltidens betydelse. *Uppmuntran* avser att påverkas till något som ger glädje såsom bekräftelse, förhoppning, förtröstan eller något uppiggande. *Hopp* är osäker glädje, som att vara i förväntan och känna framtidstro. Genom välbehag och kärlek utvecklas förtroende. *Tröst* liksom *hugnad* betyder att göra en människa glad i hågen, vilket innebär att lindra, mildra och försätta i frid. Ett tillstånd framgår som skänker förnöjelse, försoning, kraft, harmoni och livslust. Trösten som är en av glädjens former är liksom hopp den mest ovissa. Enligt Friis⁴²⁰ kan tröst ske bara under förutsättning att smärta, sorg och död är accepterade och bekräftade som något meningsfullt trots allt.

Tillfredsställelse är sammansatt av tre ord vilka ursprungligen bildar ordalydelsen ”ställa till fred (frid)”. *Frid* liknas vid stillhet, vila och ro i säkerhet och i okränkbarhet. Att vara i frid är att känna sig älskad, omhuldad och skonad. Ordet tillfredsställelse, eller tillfrids-ställelse (bli ställd, satt eller bringad till frid) är att i tillbakadragenhet få känna frihet från bekymmer samt vara utan smärtor, ångslan och affekter. Det näraliggande *harmoni* är ett fridfullt tillstånd i balans, samklang och vänskap samt

⁴¹⁸ Runeberg 1949, 13. Ur *Morgonen*.

⁴¹⁹ Se vidare i bilaga C där såväl *fägnad* och *fröjd* är framträdande.

⁴²⁰ Friis 1994.

försatt i fred som det okränkbara. Begäret efter självbevarelse bör inriktas på glädjeämnen, vilka är förnuftigt grundade och kan delas av alla. Följaktligen bör en strävan vara, att alla ska känna glädje och glädjas över något på samma sätt. Kärleksfullhet mot andra möjliggör en känsla av inre frid och lycka på den platsen och tidpunkten. Även i *fägnad* handlar det om att visa kärlekstecken som ett uttryck för vänskap, vilket kan vara en smekning på kinden. Det ger bilden av en andlig glädje där hjärtat fröjdas.

Nöje, av *nog* och *nöjd*, är glädje över det som erhålls och över det närvarande med upplevelsen av att vara belåten, mätt och trött. Sammantaget inryms här yttringar vilka handlar om att ha fått det som kunde begäras. *Förnøjelse* kan beskrivas på liknande sätt, som en enkel glädje där människan är nöjd med sin lott. Förnöjsamhet beskrivs även som att ta livet på allvar och inte överge det.

Figur 9. Stor glädje – betydelsedimension: rot och betydelseinnehåll.

Stor glädje – det fridfulla hjärtat. Egenskapen hos *stor* glädje förverkligas här genom det *fridfulla* hjärtat. Det fridfulla får betydelsen av erhållet gott och undsluppet ont, som i lindrat lidande. Genom goda gärningar kan det leda till och tolkas enligt Spinozas beskrivning av glädje som en övergång från ett lägre till ett högre tillstånd. Samtidigt är det en glädje över det närvarande i harmoni och frid som skänker förnöjelse och försoning. Trösten beskrivs vara för handen när smärta, sorg och död är accepterade eller bekräftade som något meningsfullt trots allt. Frid innebär stillhet, vila och ro i säkerhet och okränkbarhet. Det finns en fridfullhet i att vara älskad, omhuldad och skonad. Tillfredsställelse kan liknas vid att leva i tillbakadragenhet med en känsla av frihet från bekymmer, ångslan och affekter, som att uppleva harmoni. En strävan är att omgivningen förmedlar värme. Kärleken möjliggör känslan av inre frid likt en andlig glädje där hjärtat fröjdas. En glädje i det närvarande framgår, där människan har fått det som kunde begäras och är nöjd med sin levnads lott. Glädje är att ta livet på allvar och inte överge det.

Sammanfattning

I den begreppsliga ursprungliga betydelsen framgår att idéen om *glädje* omfattar *ljus* och *klar* i relation till adjektiva *glad* samt ljusfenomenen *glans* och *glittrande*. Idéströmningarna vittnar om att såväl kärlek som glädje finns i ljusets närhet. Glädje som idé glimtar fram i form av ett sjufaldigt mönster. Detta mönster innehåller särdrag hos glädje och dessa särdrags förverkligande i hjärtat.

Som *ren* härleds glädje ur kärleken till medmänniskan och förverkligas genom det *sanna hjärtat* som ljusets och kärlekens hemvist. Glädje upplyser om och är tecken på att människans handlingskraft får sin fulla verkan. Det är ett hjärta som ser, hör och inser vad som behövs för att fullgöra glädje. Glädje som är *djup* relateras till en glädje över livet och förverkligas genom det *brinnande hjärtat*. Ett hjärta ingjutet av ljuset med kärleken till människan och livet inspireras och genererar kraft att också verka i kärlek. Det *glansfulla* som glädje är när ljuset och kärleken som bor i hjärtat visar sig som ett återsken i mötet med medmänniskan. Hela människans hållning vittnar om det *bärande* hjärtat som en kraft och generositet med löfte om att ge hjälp. Glädje som *glittrande* syns när hjärtat *inbjuder* till gemenskap. Värme förmedlas med en solens mildhet, när ansikte och ögon strålar förenat med ett äkta leende som kommer från hjärtat. En glädje framgår som *uppsluppen* vilken visar sig när hjärtat är *upprymt*. Glädje utvecklas genom att utrymme skapas för det som gör hjärtat lättare. Det *högtidliga* som glädje visar sig när hjärtat är *stämningsfullt*. En anda och atmosfär visar sig som skapas när en människa upplever sig bevärdigad. Det högtidliga innefattar såväl vardag som helg och fest. *Stor* glädje härrör till det *fridfulla* hjärtat, ett stilla, rofyllt och räddat hjärta som erhållit det som kan begäras av erhållet gott och undsluppet ont. Mönstret utgör en bakgrund till berättelserna ur vårdandets vardag i det kapitel som följer.

8 IDÉER OM GLÄDJE I VÅRDANDETS VARDAG

Utan mörkret går ej den förindustriella människan att förstå. Hennes liv var fyllt av skarpa motsatser. Avståndet mellan sorg och lycka, sjukdom och hälsa var större och upplevdes långt mer intensivt än nu. [...] Och ett av detta livs allra viktigaste motsatsspar var ljus och mörker.⁴²¹ Peter Englund

Den fråga som är vägledande i det här kapitlet handlar om hur glädje gestaltar sig som idé i vårdandet, och den ställs på tröskeln in till den historiska vårdande verkligheten. Citatet nedan från år 1921 öppnar dörren till vårdandets värld. Det speglar något av det förflutna, det då närvarande och den framtidstro om vårdande som var utmärkande för det historiska tidsskedet:

Den nya tiden tränger sig fram med industrins intensiva fart och arbetsproduktion: järnvägar, kraftledning och verkstäder möta ögat, hvar vi än se. Den gamla tiden träder oss till mötes inne på denna hembygdsgård, dit de sista resterna af kvarlevor från en gången tid med vördnad och omsorg förts samman. Må vi ödmjukt lyssna till de lärdomar, den har att ge oss! [...] Skola vi år efter år under ett helt lif stå kvar på våra poster som trogna, vårt arbete hängifna sjuksköterskor, är det ej till fyllest att fästa blicken på yttre förmåner och lyckobetingelser, därtill måste i första hand komma de djupaste ideella kraf. Här ha vi mycket att lära af gångna tiders människor! Vi behöfva stanna inför deras förnöjsamhet, deras enkla seder, och framför allt: vi behöfva se deras arbetsglädje och kallelsetrohet. Ty där äro de föregångsmänniskor. 'Det bästa i ett människolif är dess arbete i kärlek och tro.' Låtom oss rista in de orden djupast i vårt medvetande och så godt vi det kunna göra dem till valspråk för vårt lif!⁴²²

Spår av lärdomar från en förfluten tid

Tidsskedet beskrivs vara i brytningen mellan den gamla och den nya tiden. Samhällets förändring som sker snabbt kan inte hejdas och det är svårt att följa med i allt det nya som sker. Rester av spår från en tid som förflutit samlar människorna samman. Spår kan beskrivas som ”ett närvarande tecken på något frånvarande [...] en närvarande lämning från en passage som inte längre existerar”.⁴²³ ”Att följa ett spår är att genomföra en förmedling mellan passagens *inte längre* och märkets *ännu*.”⁴²⁴ Människan lämnar spår. I föreliggande kapitel är spåren de bevarade orden. Spåren ger en påminnelse om värdet av att lyssna till lärdomar från pionjäreerna med vördnad och omsorg, vilket har en etisk

⁴²¹ Englund 1991, 200.

⁴²² Larsson 1921, 216–217. Ur ett hälsningstal av syster Kerstin Larsson vid Dalarnas sjuksköterskeförenings möte vid Tuna Gammelgård. Platsen valdes en sensommardag efter en inbjudan av Dr. Hällsjö.

⁴²³ Kristensson Ugglå 1999, 437 (Ricoeur). Jfr s. 409 om olika nutid som hålls samman genom människans berättelse. Det förflutna nuet-minnet; det pågående nuet-uppmärksamhet; det kommande nuet-förväntan.

⁴²⁴ Ibid. 438 (Ricoeur). Spårets betydelse, *utan att låta framträda* har enligt Ricoeur på så vis en gåtfull ställning.

dimension.⁴²⁵ Med tanke på att ord är bärare av livets grundvärden, dess ethos, väljer människan ord som han eller hon känner sig hemma med i sina berättelser.

Glädje som hjärtats språk bär över gränser

Glädje härleds i föreliggande studie till hjärtats språk som är gränsöverskridande med strävan efter att även ge uttryck för de ord som till en början synes utan innehåll. Ord som bär över gränser är enligt Eriksson,⁴²⁶ bundna till det ontologiska rum de tillhör. Det finns ett poetiskt språk som leder in i en djupare existentiell, andlig dimension i tillvaron, där det som är dolt kan anas.⁴²⁷ Våra ord kan vara bärare av mening och betydelse, men de kan även bli tomma. Att klä i ord förutsätter att det finns ett ordförråd av såväl konkret som abstrakt karaktär. Det är viktigt att värna om ordens överskott av mening i form av metaforer, vilka skiljer sig från det vetenskapliga språkets formaliserade begrepp. Wikström⁴²⁸ ställer frågan hur man överlever där inga vetenskapliga svar ges, och när grundfrågan kvarstår. När sjukdom drabbar oss eller inför livskriser behöver människan orden. Enligt Wikström kan reflektioner över vardagsscener leda till att språk kan erhållas för den existentiella dimensionen. Reflektionerna sker i studien över vardagsscener om vårdandets verklighet.

Pionjärernas berättelser om glädje i vårdandet är förankrade i en kristen livsåskådning. Det poetiska språk som uttrycks i religionen beskrivs inte i första hand som att handla om något.⁴²⁹ Enligt Cöster beskriver det poetiska språket istället människans deltagande i livet och verkligheten i sin helhet. I religionen poetiseras de självklara relationerna. Vidare skriver Cöster⁴³⁰ om livets tvetydighet som innebär att vara indragen i såväl upprättande som destruerande relationer. Situationerna i vilka dessa ingår uttrycks i s.k. gränssituationer i livet, vilka inte kan undvikas genom att människan drar sig undan världen. Frågan gäller hur människan kan erhålla kraft och mod att fortsätta leva trots destruktion och i kraft av upprättelse. Språk om glädje innefattar oändlighet, andlighet och lidande. I stundens närvaro finns i citatet ovan en framtidstro med uppmaningen att bevara de djupa ideella kraven. Det ideella betonar eviga värden. Bortom klockans tid finns en tid som fanns före människan, som lever bredvid henne och stannar hos henne efter döden, skriver Wikström.⁴³¹ Det är, menar han, en tid som för människan djupare in i den vanliga världen, dvs. en existens i det eviga. Med devisen ”Det bästa i ett människoliv är dess arbete i kärlek och tro” ges en bild av den livsinställning som

⁴²⁵ Ibid. 452 (Ricoeur). Ricoeur talar om att ”stå i skuld till det förflutna, en tacksamhetsskuld gentemot de döda, en skuld han aldrig kan komma ifrån”. Det är ett uttryck för samma ömsesidiga beroende-förhållande som bär upp allt mänskligt liv.

⁴²⁶ Eriksson 2009, 54–56.

⁴²⁷ Kristensson Uggla 1999, 364, 390–391 (Ricoeur).

⁴²⁸ Wikström 2010, 26–27.

⁴²⁹ Cöster 1992, 21–22.

⁴³⁰ Ibid. 44–49.

⁴³¹ Wikström 2010, 166.

präglar arbetet som ett valspråk för livet.⁴³² Förnöjsamhet och enkla seder förordas, men framför allt arbetsglädje och kallelsetrohet. Vårdandet grundas på dygderna kärlek och barmhärtighet.

Sjukvården kan i viss mening sägas vara lika gammal som människorna själva utifrån tanken att den ena familjemedlemmen eller individen tar hand om den andra.⁴³³ Behovet av lindrat lidande har alltid funnits och likaså sjukdomar, skriver Qvarsell. Trots den tragiska grunden för människans lott att födas med smärta, arbeta i sitt anletes svett och dö en plågsam död har människan ändå funnit någon tid för glädje, kärlek och lycka.⁴³⁴ Det är, en mörk tid på flera sätt i vilken glädje i vårdandet förväntas kunna avtäckas, men i mörkret syns det ljusa. I nattens och lidandets mörker finns skimret från Florence Nightingale som vandrar omkring med sin lampa med en svagt lysande låga för att bringa hjälp och tröst. Utbildningen till sjuksköterska fanns och var i ett uppbyggnadsskede, men någon teori om vårdande fanns ännu inte i någon egentlig mening. Nightingales lärdomar förmedlades i vårdande sammanhang och pionjärerna hade dessa lärdomar som sitt ideal. Att stå kvar på en post, vilket förordades i citatet, kan tolkas som att sjuksköterskorna hade en bevakningsuppgift att fylla som trogna hängivna sjuksköterskor. Bevakningen kanske var tänkt genom förmedlingen av kunskap i form av berättelser. Tidskriftens (SST:s) uppgift beskrevs bland annat vara att sprida kunskap och dela erfarenheter.

Berättelserna som föreliggande studie bygger på hade sina rötter i det praktiska fältet, vardagslivets handlande och dess lidande, samtidigt som det finns en strävan att fullborda livet. Idéerna integreras i vardagslivet och den rådande världsbilden, såsom den framgår i berättelserna. De tidigare betydelsedimensionerna utgör en bakgrund till de vårdande idéerna.⁴³⁵ I det inledningsskede som sjuksköterskeprofessionen befinner sig i under 1900- talets första tre decennier, är vårdandets motiv och ideal ofta belysta. Idéerna inleds därför med idén om det sanna hjärtats glädje där dessa ideal framgår. Efter hand belyses de idéer som på olika sätt härleder till de övriga betydelsedimensionerna för glädje enligt följande: Det brinnande hjärtats glädje, det bärande hjärtats glädje, det inbjudande hjärtats glädje, det upprymda hjärtats glädje, det stämningfulla hjärtats glädje och det fridfulla hjärtats glädje.

⁴³² Devisen finns i *Svensk sjukskötersketidning* under åren 1908–1933 från första utgåvan och i likhet med ett valspråk ses den här i förtätad form som ett uttryck för en strävan i sjuksköterskornas arbete och livsinställning.

⁴³³ Nordin 1918, 2.

⁴³⁴ Qvarsell 1996, 31.

⁴³⁵ Betydelsedimensionerna återfinns i kapitel 7 och världsbilden lyfts fram i kapitel 6.

Idén om det sanna hjärtats glädje

[...]varje pulsslag bär på ett litet hjärta, en hälsning från det stora Hjärtat.⁴³⁶ Gunnar Edman

Som *ren* härleds glädje ur kärleken till medmänniskan och förverkligas genom det *sanna hjärtat* som ljusets och kärlekens hemvist. Det är ett hjärta som vägleder till fullkomlig glädje genom att se, höra och inse för ett fullgörande av vårdandet.

Sjukvårdens grund - krafterna renhet, sanning och kärlek

I ett referat från ett föredrag av Dillner år 1926 betonas vad som kan göras för att bevara den etiska uppfattningen av sjukvården genom tiderna. Hon betonar att etik inte bara är ord, utan etik handlar om liv, vilket här inleder idén om glädje:

”Etik är icke ord, etik är liv.” Hon manade fram bilder för alla välkända, som gav relief åt hennes ord. Det gäller liv, liv är utveckling, den går genom kamp och självuppföstran, självrannsakan och bön. Sjukvårdens grund måste vara de stora sedliga krafterna, renhet, sanning och kärlek.⁴³⁷

De sedliga krafterna renhet, sanning och kärlek utvecklas inte vidare utifrån sin innebörd i referatet av Dillner, men förmedlas av andra förgrundsgestalter som följer. Till synes handlar etik om liv och ett sedligt levnadssätt utifrån krafter som utvecklar personliga egenskaper hos sjuksköterskan. Ett klosterideal kan skönjas i den dygdetik som präglar tidsskedet.⁴³⁸ I relationen till *ren* finns trovärdig, pålitlig och sann. Såväl renhet som sanning har med äkthet och helhet att göra, liksom ett anständigt leverne och en önskan att göra det bästa för någon utan baktankar. Genom att granska sitt eget liv, finns möjlighet för människan att söka lärdom, be om gudomlig vägledning och verka i kärlek. Den ursprungliga källan för glädje är enligt Rohde den högsta och renaste

⁴³⁶ Edman i Edman 2011, 51.

⁴³⁷ G. T-g. 1926, 231–232. Ur ett referat från Nordisk sjuksköterskekongress där ett av föredragen är av Elisabet Dillner. Dillner satt från 1933 i ICN:s Grand council och etikkommitté. Se Bohm 1961, 281.

⁴³⁸ Klosters betydelse har varit stor i samband med vårdande rörande sjuka och fattiga i en anda av kärleksfullhet. De sjukvårdsanstalter som byggdes i anslutning till klostren försvann i samband med reformationen men hade under sin tid stor betydelse för de kommande sjuksköterskeutbildningarna. Detsamma kan sägas om diakoniverksamheten, där diakonissorna i sitt tjänande förkunnade det evangeliska budskapet och utövade ett kärleksfullt vårdande för medmänniskorna. Diakonissanstalten i Kaiserswert i Tyskland grundad år 1836 var ledande inom den lutherska kyrkan och Nightingale erhöll sin utbildning där år 1851. Se Erlöv & Peterson 1998, 13.

Sivonen 2000, 160. (Keyser) skriver i samband med ”det andliga som dygd” om de andliga barmhärtighetsverken eller förtjänstfulla egenskaper som kännetecknande för de första diakonerna och kristna vårdarna. Under Nightingales tid förekommer det att sjuksköterskor bar det maltesiska korset som tecken på ett vårdande engagemang. Korsets åtta uddar representerar dygder med ursprung i Jesu bergspredikan. Dessa var: att inte visa illvilja, att gråta över synder, att vara ärlig, glad, ödmjuk, barmhärtig, renhjärtad och att lida oförrätter utan att klaga. Dessa egenskaper var också för Nightingale viktigare än yttre egenskaper.

Den första diakonissanstalten i Sverige startade år 1851 och flyttades 1864 till Ersta diakonissanstalt där även utbildning i sjukvård påbörjades. De elever som utbildats kallades inte sjuksköterskor utan diakonissor och titulerades med ”syster”. Holmdahl 1994, 100.

kärleken till medmänniskorna. Källan till kärleken skriver hon är Jesus Kristus, den rätta kärlekens källa som har fullkomnat kärlekens verk och som därför leder till Gud.

När vi här tala om kärlek till medmänniskorna, så låtom oss gå djupare och se varifrån den kommer. [...] Det är Jesus Kristus som fullkomnar kärlekens verk och – det måste sägas klart och tydligt – intet motiv kan vara högre och renare är det, som leder sitt ursprung från Honom. Här är den rätta kärlekens källa.⁴³⁹

I citatet här nedan framgår att människorna kan lära sig att såsom örnen med sina vingar komma närmare den eviga solen, dvs. det gudomliga ljuset eller Andens ljus. Det är i ljuset av den idealistiska världsbild som kännetecknar tiden som idén framgår. Människan ses som ett subjekt, och livet grundas utifrån eviga värden med en kristen moral och sedlighet.

Blott i hans efterföljd, vilken helt har offrat sig för oss, kunna vi lära oss att såsom på örvingar höja oss allt närmare den eviga solen.⁴⁴⁰

I ett föredrag för sjuksköterskor beskriver Norrby detta ljus i samband med det eviga glädjebudet som ett ljus som aldrig mattas, ”ett ljus i Andens värld, en ljuskälla, och på så sätt en livskälla och en kraftskälla.”⁴⁴¹ Människan kan endast vila i det eviga, inte i det växlande, även om det är honom eller henne kärt. Det kan ses som att det växlande är föränderligt, obeständigt och ostadigt, vilket i sig kan skapa vankelmod och osäkerhet. Det som är evigt och beständigt är då i stället hållbart och tryggt, där något finns att vila i genom tiderna och livets skiftningar. Viljan och önskan att tjäna Herren i medmänniskorna är grunden, och målet att ingå i sjukvårdskallet.⁴⁴² Den personliga erfarenheten av Kristi kärleks drivande kraft ligger i kallelsen. Sjuksköterskan ska sedan göra den kärleken känd genom sin vårdande gärning.

Blick för verkligheten – en glädje finns dold bakom ljusa konturer

Bakom de ljusa konturerna döljer sig källan till glädje i vårdandet. De *ljusa konturerna* av arbetet visar sig när *de sjuka ser nöjda och glada ut*.⁴⁴³ Rohde beskriver det som att ha blick för realiteterna, dvs. ha förmåga att uppfatta och göra omdömen om verkligheten.⁴⁴⁴ Ljusa konturer kan även tolkas som det förnimbara i jämförelse med det

⁴³⁹ Rohde 1928,5–6. Ur Sjukvårdens etik.

⁴⁴⁰ von Zedlitz und Neukirch 1911, 17. Tilläggas kan att Watson i sin vårdteori använder örnen som symbol för det andliga i dag. Örnen flyger högt mot himlen. Detta återfinns i kapitel 3 i samband med tidigare forskning om glädje.

⁴⁴¹ Det eviga evangelium 1911, 13-15. Föredrag av pastor Norrby (med hänvisning till Upp. 14:6 om ett lysande himlaljus vars strålar når överallt i världen, liknande solljuset på naturens område. Himlaljuset avsett för jorden, är ett ljus i andens värld, en ljuskälla och samtidigt en livskälla och kraftkälla.

⁴⁴² Nordin 1918, 2.

⁴⁴³ Rohde 1928, 4.

⁴⁴⁴ Rohde 1913, 123. Estrid Rodhes efterlämnade papper som ställts till SST:s redaktion.

tänkbara.⁴⁴⁵ Bristen på seende härleds från början av sjukvårdsbanan enligt Rohde.⁴⁴⁶ Hon ger exemplet när de unga, med glad förväntan och utan tanke på svårigheter snart blir medvetna om att arbetet bland de sjuka är tungt och fyllt av oro. Tröttheten som leder till missmod gör inte arbetet lättare. Får de unga en förklaring om vad arbetet bland de sjuka djupast handlar om blir arbetet lättare. De undgår att bli besvikna och de behåller sin entusiasm och arbetsglädje. Att bli seende handlar således om att förstå vad vårdande *djupast* handlar om och därmed det mest väsentliga.⁴⁴⁷ Även Wellin beskriver seendets betydelse för att arbetet ska bli till glädje.

På oss, som känna och uppskatta densamma, hvilat den stora uppgiften att försöka göra de i detta fall blinda seende. Ty endast härigenom kunna de blifva delaktiga af ett af lifvets största värden: *arbetsglädjen*.⁴⁴⁸

Arbetsglädje betonas i källorna som värt att sträva efter och värna om. För att finna arbetsglädje och uppskatta arbetet är det nödvändigt att göra de blinda seende. Blind kan bildligt betyda att vara bländad, oupplyst och leva i överklighet eller mörker.⁴⁴⁹ Med tanke på det idealistiska synsättet kan upplyst innebära att vårdaren erhåller insikt om andemeningen med vårdandet och intar rätt hållning till arbetet. I sin tur leder det till delaktighet i arbetsglädje, vilket beskrivs som ett av livets största värden. Det handlar om att upplysa om arbetsglädjens ursprung.⁴⁵⁰

En bevekelsegrund som rör vid hjärtat

Den drivande kraften, själva motivet som källorna även benämner drivfjäder eller bevekelsegrund, är de omständigheter som uppmuntrar till handling. Valet att här använda ordet bevekelsegrund är att det leder tanken till motiv som är känslöbetonade. Genom bevekelse mjukas sinnet upp och sätts i rörelse. Bevekseln⁴⁵¹ rör vid hjärtat och väcker medkänsla hos den som utför hjälpen. Wellin betonar hjärtelaget som något av

⁴⁴⁵ I jämförelse med det som Platon omnämner i sin ”grottlukelse” lever människan med åsikter och i oklarhet i mörkret. I dagsljuset i tankarnas värld finns vissheten och verkligheten. Ju närmare solen desto mer ser man av det man inte tidigare sett. Ibland står människan vid gränsen för vad ögat kan se och förnuftet kan förstå. Inseende kan skapa ordning i tillvaron. Se Platon i Eriksen & Tranøy 1992, 95–96.

⁴⁴⁶ Rohde 1928, 7–8 och 4.

⁴⁴⁷ Dalin 1850. Djup kunskap kan vara det mest svårfattliga av en vetenskap. Förutom det outgrundliga beskrivs det som en kunskap som kan mätas hos Guds vishet, och vittomfattande idéer.

⁴⁴⁸ Wellin 1920, 109.

⁴⁴⁹ Blind betyder ursprungligen dunkel och mörk. Hellqvist 1980. Jfr obegriplighet, ovisshet, förklädnad, att kläda sanningen i gåtfullhetens dräkt. Se bilaga L.

⁴⁵⁰ Den lutherska livsåskådningen inverkade på människornas världsbild. Förnöjsamhet, enkla seder, men framför allt arbetsglädje och kallelsetrohet förespråkades. I samband med Luthers tanke om tro skriver Stolt 1994, 44, om en kärlekens, glädjens och trygghetens Gud som skänker hjärtat stor glädje. I Gerle 2008, 18–35, framhålls att i den oroliga tid som rådde med omflyttningar och utflyttningar sågs Bibelns ord som en fast punkt för människorna. Insikten om att Gud ser och hjälper de fattiga, föraktade, jämrande och övergivna gör att hjärtat flödar över av fröjd. Luther såg arbetet som en gudstjänst. Som Guds medarbetare gav man av sig själv till medmänniskan. Om det blev tungt fick man tänka på hur Jesus bar sitt kors, vilket gav livet mening. Någon pliktmedvetenhet fanns inte med utan människans tro gav glädje, tacksamhet och arbetslust.

⁴⁵¹ Dalin 1850 resp. 1853. Se *bevekelse* och *rörande*.

det väsentligaste i hjälpen till nästan. Medlidande måste finnas, vars värde lyfts fram i liknelsen om den barmhärtige samariern, vilken inte endast gav nödhjälp till dem som betalade. Det som arbetsglädje djupast handlar om, är det som händer i hjärtat i mötet med en lidande.

Över tidens liknöjdhet, bristande förståelse och hårdhet kastar så liknelsen om den barmhärtige samariten sitt blixtljus. För alla tider och under alla förhållanden utgör detta ljus ett ledande vägmärke. Det säger oss: vad du gör och hur du gör, glöm aldrig, att det, som värmer och ger liv åt hjälpen är hjärtelaget.⁴⁵²

Året är 1932 och Wellin kastar ett *blxtljus* över liknelsen, så att bilden ska framgå tydligt. Liknelsen lyfts fram vid flera tillfällen under 1900-talets början men nu inpå det tredje decenniet framgår en uppmaning. Hjälpen måste ges och när den ges, måste det ske utifrån hjärtat. Det första, *vad* man gör, har tillgodosetts på ett påfallande sätt inom den civiliserade världen, menar Wellin.⁴⁵³ Huruvida det andra tillgodoses har att göra med dem som arbetar inom sjukvårdande verksamhet. Inga lagar eller plikter kan leda det varma deltagande hjärtat. Kärleksverksamhet och omhändertagande ligger i de enskilda människornas händer. Det är inte för tjänstens skull som hjälpen sker. *Att* den ska ges bestäms ofta av andra, men *hur* hjälpen blir, hur den *känns* och *uppfattas* ”om den verkar lyftande, fostrande, uppmuntrande eller nedtryckande, förslöande och ovänlig, det ligger mycket i sjuksköterskans hand”.⁴⁵⁴ En oro visar sig som handlar om att arbetsglädjen, den personliga ansvarskänslan och förnöjsamheten har börjat träda tillbaka. Liknelsen om den barmhärtige samariern leder tanken vidare till hur medmänniskan skildras.

Att se den lidande som en medmänniska som saknar hjälp

Rodhe ger här en beskrivning av dem som bevakelsen riktas till, de hjälplösa. Det är en stor uppgift att hjälpa de hjälplösa, vilket här klingar som att den är viktig, betydelsefull och aktningvärd. Tänkvärt är uttrycket hjälplös, som väcker känslor.

Jag säger det åter: vi sjuksköterskor borde ha lätt att finna arbetsglädjen, ty vår uppgift är att hjälpa de hjälplösa, och hur kan man ha en så stor uppgift utan att känna glädje?⁴⁵⁵

⁴⁵² Wellin 1932, 9.

⁴⁵³ I Frängsmyr 2000, 115, beskrivs att vid 1900-talets närmande och under dess första hälft får den gamla idealismen en tillbakagång vad gäller såväl den ontologiska och kunskapsteoretiska meningen och ersattes av ett empiriskt relativistiskt synsätt. Den naturvetenskapliga forskningen fick ett nytt genomslag och Darwins evolutionsteori med kampen för tillvaron och det naturliga urvalet ledde till nya tankar angående naturens inneboende krafter. Qvarsell 2001, 166, menar att industrialiseringen och urbaniseringen medförde att människornas liv i allt mindre utsträckning styrdes av arbetscykeln enligt jordbrukets årstider och det nyckfulla i naturen. Istället var det industrins reglerade och planerade verksamhet och produktionskrav som kom att gälla. Stora områden inom näringslivet effektiviserades och expanderade.

⁴⁵⁴ Wellin 1932, 18.

⁴⁵⁵ E.R. 1913, 122.

Hjälplös kan ha en negativ klang. Hjälplös⁴⁵⁶ tolkas här som att vara utan hjälp och i behov av hjälp med tanke på den mest ömtåliga människan. Det är en medmänniska som saknar egna möjligheter eller har svårigheter att sköta sig på egen hand, som behöver beskydd, är rådvill, medellös, fattig eller sjuk. Något fattas människan, och det är en glädje att hjälpa sin medmänniska. I situationen framgår att människans förutsättningar har förändrats och livet ter sig på ett annorlunda vis.

Om att rätt veta, att se och varmt känna

En sjuksköterska delar här med sig av sina tankar i samband med vårdandet av nervösa patienter. Gemensamt för alla är den sjukdomsbild som hon benämner ”öfverkulturnens ledsamma appendix”.⁴⁵⁷ Nervösa besvär blir ytterligare en börda för den lidande i samband med vård och behandling. Det handlar om att *rätt veta, se och känna varmt* för dessa människor.

Och om vi rätt veta att se och varmt känna för dessa stackars lidande, skola vi mången gång bakom en osympatisk kanske löjlig yta och ett egendomligt yttre skick finna en vek, fin, varmhjärtad personlighet, som sitter väl inlåst tack vare brist på förståelse. Försök att locka fram och att gifva det bästa!⁴⁵⁸

Att tala om en människa som en stackare kan i likhet med ordet hjälplös ha en negativ klang, som att människan förminskas. Om vi ser en stackare som en olycklig människa som lider i sin bedrövelse och är förtvivlad framgår en annan bild. Det räcker inte med att veta, utan sjuksköterskan skriver att *rätt veta* och i relation till att *se* stärks det etiska tillsammans med att *varmt känna*. Det handlar om att se och att förstå den lidande i den belägenhet som hon är i och inse vad det innebär för att dela patientens kunskap. ”Vi måste dock alltid ihågkomma, att en nervös människa är beklagansvärd, hon vädjar genom detta sitt tillstånd till vårt hjärta”.⁴⁵⁹ Den lidande är således värd att beklaga och visa medlidande med. Vara värd kan ses som att hon är värdig detta och värd sin aktning. Att visa medlidande har ett värde i sig genom att utmytna i någonting gott, som att lätta bördan och inte göra den tyngre. Att *vädja* ses här som att patienten riktar en appell till sjuksköterskan, som menar att den ska tas emot i ett varmt kännande hjärta. Det helhjärtade, sanna, kärleksfulla hjärtat är en förutsättning för att omsätta det som tas emot i handling, vilken genom vetande blir synlig i patientens värld. Betoningen i beskrivningen finns i det som inte är så lätt att se, alltså i det man måste ”känna på sig” för att förstå vad det innebär i sig. I en situation sker mötet med en patient som önskar möblera om sitt rum som hon inte upplever som estetiskt tilltalande.

⁴⁵⁶ SAOB 1932. Ordet *lös* har även en betydelse som tom eller förlorad enligt Hellqvist 1980.

⁴⁵⁷ Johannisson 1990, 105–108, sammanfattar stämningarna kring sekelskiftet som nervositetens tidsålder. I samband med förändringar i sociala mönster, samhällsideal m.m. uppstod en slags nervositet bland befolkningen i landet. I och med att regler luckras upp, försvarsmekanismer visar sig och en trötthet i och med den hektiska produktionen visade sig olika sjukdomsbilder bland män, kvinnor, barn och samhällsklasserna. Kvinnor från den övre samhällsklassen, som saknade arbete eller omsorgsfunktioner kunde uppleva sig som bortryckta från sitt livsinnehåll med trötthet och huvudvärk som följd.

⁴⁵⁸ Syster E-a. 1917, 15.

⁴⁵⁹ *Ibid.* 12.

Sjuksköterskan vill få patienten att se det praktiska i den möblering som är, men patienten menar att hennes tankars högre flykt (det ideella och sköna i tillvaron) inte tas emot av sjuksköterskan med förståelse. När en av personalen tar i dörren hårt och fult gäller samma sak, patienten lider av det och känner hemska kval. Det som enligt sjuksköterskan är det centrala här, är vad det estetiska betyder för patienten. Handlar det om värdighet för patienten kan händelsen upplevas som en kränkning.

Sendet och lyssnandet bör istället riktas till det som är dolt, till det som finns bakom patientens idéer och föreställningar. Dessa kan visa sig som något osympatiskt, löjligt, besynnerligt och konstigt för den som iakttar patienten. Patienten talar dock genom sitt beteende utan ord som en vädjan om förståelse och aktning. Bakom beteendet finns i det möte som beskrivs veka, varmhjärtade egenskaper instängda. Sjuksköterskan uppmanar till att försöka *locka* fram dessa egenskaper genom att ge patienten det bästa med hjälp av sin förståelse. En risk finns att stänga till egenskaperna ytterligare. Vad är att locka?⁴⁶⁰ Locka kan vara en inbjudan med ärlig avsikt att närma sig patienten. ”[...] då vi väl blifvit vanda vid hvarandra, kommo vi synnerligen godt öfverens, hennes nerver blefvo visst något mindre ’ömma’ under sjukhustiden, och vi skiljdes åt under ömsesidig saknad”.⁴⁶¹ Lockandet och vägen förespråkas av lugn och tålmod samt genom att visa en glad yta, även om sjuksköterskan är trött.⁴⁶² Stämman som lockande ska ha lugnande inverkan, inge förtroende och samtidigt vara uppmuntrande.⁴⁶³ Den styrka sjuksköterskan delar med sig av ska räcka till för alla, men den får inte kunna tolkas som hårdhet. Rohde tecknar följande bild:

Att alltid gråta med dem, som gråta, och le med dem, som le, är varken möjligt eller önskligt, men vill man inte offra en viss grad av medkänsla med var och en av sina patienter, må man aldrig bli sjuksköterska. [...] Instinktivt känner den sjuke, om hans klagan stöter mot en hård och kall vägg eller det finnes något mjukt underlag. [...] Den sjuksköterska, som har medkänsla, betraktar patienten icke blott som ett *fall*, utan som en *lidande medmänniska*.⁴⁶⁴

Medkänsla finns som medlidande och medglädje. Hur långt känslan sträcker sig kan variera, men medkänsla måste alltid finnas för ett vårdande. Vid betraktandet av den sjuke som ”ett fall” värderas människan efter arten av sjukdom, vilket kan leda till ett hårt och kyligt mottagande i samband med lidande. Ett kyligt mottagande ökar lidandet ytterligare. Att däremot se en lidande medmänniska öppnar upp för ett varsamt mottagande. Betraktande av människan som ett fall innebär ett kategoriskt tänkande,

⁴⁶⁰ I SAOB 1942, framgår bland annat betydelsen att vänligt övertala och bedja inställsamt. Vidare finns betydelsen att väcka lust, söka få någon att närma sig, truga, förleda, söka ställa sig in hos någon, lirka med någon; genom frambringande av olika ljud eller med mat (i samband med djur och jakt); bedra någon, att inte hålla givna löften (1700-talet); om toner och instrument som smeker och tjusar örat, framkalla något med hjälp av saksobjekt, något som inbjuder till viss handling.

⁴⁶¹ Syster E-a. 1917, 13.

⁴⁶² Om den glada ytans betydelse hänvisas till *glittrande glädje* och det inbjudande hjärtat i detta kapitel.

⁴⁶³ Om uppmuntran beskrivs vidare under idén om *uppsluppen glädje* och det upprymda hjärtat längre fram i kapitlet.

⁴⁶⁴ Rohde 1928, 26–27.

vilket faller utanför ramarna för medmänsklighet. Allard⁴⁶⁵ menar, att uttryck som *bara* eller *gammal* kan ses som en inskränkning eller förminskning av sjukdomen, framförallt för den som lider av den. Lika kränkande kan det upplevas, när tillståndet bagatelliseras, efter det att sjukdomen har förbättrats. Inget gehör finns för ett sådant synsätt, utan istället är det sjukdomens innebörd för den sjuke som är det centrala, och då väcks medkänslan. Liksom vore dessa sjukdomar inte lika viktiga för dem det vidkommer, skriver Allard och ger följande bild: ”*Hon* kanske var en stackars mor med sina små därhemma under dålig tillsyn. *Han* en familjeförsörjare behövde skynda till sitt arbete för alla de oförsörjda barnens skull.”⁴⁶⁶

Om Florence Nightingale berättas hur hon under sina vårdande gärningar såg på de sjuka med ömt hjärta och uppmanade sjuksköterskorna att gå vägen fram till Guds verk med ett uppriktigt hjärta.⁴⁶⁷ Nightingale skriver att det första en sköterska borde veta är, vad en sjuk ”människovarelse” är.⁴⁶⁸ En patient är inte en möbel som bör hållas ren och uppställd mot väggen som ska aktas för skada.⁴⁶⁹ Det centrala i Nightingales beskrivning är *människa* och *sjuk*. Människornas lidande är det väsentliga oavsett ekonomiska möjligheter och behov. En privatsköterska skriver, att det i mötet med en tillvaro i överflöd som i ett slott eller i mötet med armod i en koja råder samma fordran.⁴⁷⁰ Skillnaden är att det i slottet inte råder brist på ekonomiska resurser, vilket det gör i kojans. I kojans gäller det i stället att hitta på lösningar för att klara även dessa svårigheter. Såväl överflöd som armod behöver övervägas med förstånd. Där det inte finns råd behövs rådighet, dvs. uppfinningsförmåga när situationen ska lösas. I båda fallen kan det handla om överlevnad.

En djup sanning och de klaraste tankar för ett tjänande i glädje

För att vårdarna ska känna mod och glädje fordras att arbetsfältet kan visa sig som det är i grunden, rikt och djupt. Det finns två olika sätt beskrivna att se på arbetsfältet, dels den ytliga mekaniska synen, dels den djupa rika. Den ytliga mekaniska tar för lätt och lindrigt på arbetets uppgift, så att arbetet inte får det erkännande och allvar som det egentligen fordrar. Ett arbete som utförs utifrån en ytlig syn är heller inte tjänligt i bemärkelsen som hjälpande. Den mekaniska synen visar sig genom ett innehåll som grundar sig på att verkställas enligt bruk och vana, något som skapas genom ett hantverk som sedan kan användas. Människor kan inte ses som ting som man använder och lämnar tillbaka, vilket kan ske utifrån gammal vana och utan att förståndet behöver vara så djupt verksamt.

⁴⁶⁵ Allard 1928,103.

⁴⁶⁶ Ibid. 106.

⁴⁶⁷ Nightingale 1861, 158.

⁴⁶⁸ Ibid. 160.

⁴⁶⁹ Ibid. 159.

⁴⁷⁰ Privatsköterskan 1909, 164.

Vårt arbetsfält är stort, men vi låta små motigheter skymma undan de vida gränserna; vårt arbete är djupt och rikt, men vi ta det ytligt och mekaniskt och gå därigenom miste om dess största värden; vårt arbete är värdt offer och försakelse, men vi vilja ingenting offra. Och så kommer det sig, att vi gå där suckande och klagande istället för modiga och glada. Vi behöfva lära oss att se på arbetet med andra ögon. Det skulle icke möta oss hvar morgon som dagens mörka skugga; det skulle icke vara vår sträfvan att vältra det af oss så snart som möjligt, för att rusa till det, som lockade mera.⁴⁷¹

För att arbetet ska bli till glädje behövs ett annat sätt att se på arbetet som gör det rikt och djupt⁴⁷² utifrån att det finns en *fast bevekelsegrund*. Något drivande och bestämt behövs, som påverkar det vårdarna tänker och gör som bygger på förståelse. Arbetet är rikt på mening och är betydelsefullt. Innehållande *en djup sanning* kräver det en viss insikt, vilken leder till mod och glädje hos vårdaren. Det är rikt och har mycket att ge, innehållet är *dyrbart*, och för den som är givmild finns många olika möjligheter för att nå bevekelsegrunden. Det rika förekommer ofta i de olika källorna i samband med arbetets skönhet. Allt detta eftersom bevekelsegrunden är att *hjälpa de hjälplösa* till ett skönt liv. Arbetet ter sig då inte som hårt och omänskligt under svåra arbetsförhållanden som tär på krafterna, utan blir till en *tjänst i glädje*.

Vi skulle lära oss, att vårt arbete är något att älska och omhulda, något att längta efter, att det är värdt våra bästa krafter och våra klaraste tankar; och önskan att gå framåt på vårt område skulle vara en af de drivande krafterna i hvarje stunds sträfvan. Då skulle vårt verk bli en tjänst i glädje istället för ett arbete i trældom, som tröttar och tär.⁴⁷³

Arbetet är värt att älska och värna om, att stå upp för och utveckla, och med den insikten blir det inte till trældom. Trældom och ofrihet sker under tvång, medan viljan att göra gott genom en inre drivkraft sker i frihet för en tjänst i glädje och till glädje. Glädje är på så sätt en kraft. Arbetsfältet är enligt Rohde värt våra bästa krafter och de klaraste tankar, och bevekelsegrunden ska framgå så tydligt, att den inte kan missförstås. Önskan om att uppnå bevekelsegrunden med arbetet utgör en av de drivande krafterna i samband med varje sjuksköterskas sanna strävan. Det kan tolkas som att det som eftersträvas är att uppfylla ett för patienten sant vårdande med glädje.

Lyssna till de lidande – det är dem vi ska tjäna

Förståelsen för de sjuka och deras situation återkommer i berättelserna. Ett exempel i samband med kritik från pressen är, att det förekommer för mycket tal om etik på kongresserna rörande dygder och fullkomligheter som tycks övermänskliga. Etiken kommenteras höra hemma på elevföreläsningarna och anses redan finnas i varje människas liv. Wellin kommenterar artikeln på följande vis.

⁴⁷¹ E.R. 1913, 123.

⁴⁷² SAOB 1925c beskriver 'djup' som en av betydelsena i samband med orsak och motiv som jag valt att följa här.

⁴⁷³ E.R. 1913, 123.

Det där går så lätt att säga, när man är frisk och kry rör sig ute i livet, och det vinner resonans hos ungdomen och hos den allmänhet, som tar dagen glatt och livet lekande. [...] Det är icke vi, som uppställa kraven, det är arbetet, kallet, arten av den verksamhet, sjuksköterskorna valt, vi endast rikta en strålkastare däröver, för att våra kamrater må ha gagn av fyrbåkens ljus och undvika skären, som ligga i deras väg.⁴⁷⁴

Det är inte sjuksköterskan som har uppfunnit ansvaret och plikterna utan det kommer av arbetets beskaffenhet, det är bevelsegrunden som ställer kraven, vilket Wellin⁴⁷⁵ försvarar. När livet inte upplevs som glatt och lekande blir etikens betydelse tydligare. I vårdandet står sjuksköterskorna öga mot öga med människor som lever under ömtåliga förhållanden, vilket skiljer sig från den allmänhet som uttalar sig.⁴⁷⁶ Lyssnandet ska ske till de människor vars liv och välfärd byggs på sjuksköterskans plikttröhet och känsla av ansvar. Fyrbåken⁴⁷⁷ tolkas som en metafor för etiken, likt en eld som ”kastar ljus över något”. Den belyser och ger upplysning om vilken väg som är att föredra, för att sjuksköterskan inte ska kunna råka i förlägenhet på grund av okunskap. Etiken framstår som en ledstjärna och rättesnöre för att besinna vad som är andemeningen med arbetet. Vad som ansågs rimligt att fordra av sjuksköterskorna varierade, och även kritiska röster förekom. Pehrsson upplyser om hur sjuksköterskans personlighet kommenteras av bland annat pressen med formuleringen: ”Solljuset ser endast edra vita hucklen och er glada glädje. Men i de skumma rummen blir hucket till nunnedok, och de tysta korridorernas väggar stå fullskrivna med ert hjältemed”.⁴⁷⁸ Även den slätkammade sjukskötersketypen kommenteras som bunden av tusende lagar och förordningar, av vilka de flesta överträds. I stället framgår att det behövs en frigjord människa med en inre ledstjärna, som hon själv har skapat, vilken kan ge glädje och vara en förebild för arbetet. Wellin ger sin uppfattning i frågan:

Det är alla dem, som drabbats av sjukdom och plågor, som äro överlämnade åt sjuksköterskornas vård och omtanke, vilkas liv och välfärd hänga på en större eller mindre plikttröhet och ansvars känsla hos sjuksköterskan, [...]. Det är till dessa människor vi i första hand skola lyssna, ej till välmenande och oförståndiga uttalanden i pressen. Vad som gör, att sjukvården intar en särställning, [...] det är fråga om människor under ytterligt ömtåliga förhållanden, ofta till både kropp och själ sköra varelser, och människor, som stå färdiga att gå över gränsen till ett annat liv. Det är dessa vi äro satta att tjäna, det är deras behov av hjälp vi skola söka motsvara.⁴⁷⁹

Wellin utgår från dem som sjuksköterskorna riktar sig till i sitt vårdande. Hennes utsaga innehåller uppmaningen att lyssna till de ömtåligas röster för att erhålla kunskap om

⁴⁷⁴ Wellin 1927, 244.

⁴⁷⁵ Ibid. 1927, 245.

⁴⁷⁶ Här lyfter Wellin ansvaret inom etiken. Jfr Levinás 1988 och ansiktets appell.

⁴⁷⁷ Fyrbåk var en eld som hölls brinnande till vägledning för sjöfarten. SAOB 1926. Se *fyr*.

⁴⁷⁸ Pehrsson 1926, 264–266. Elsa Pehrsson tillhörde SSF:s ständiga opposition före 1933. Många önskade att hon skulle tillträda som föreningens ordförande efter Wellin. Pehrsson blev andra vice ordförande och Elisabeth Lind ordförande. Pehrsson hade också en plats i tidskriftens redaktionskommitté. Bohm 1961, 226.

⁴⁷⁹ Wellin 1927, 245.

deras upplevelse och situation. Lyssnandet fyller sin mission när hjälpen motsvarar de ömtåligas behov. När förståelsen finns för vad arbetet djupast handlar om kan sjuksköterskan leva i harmoni med sin uppgift och känna arbetsglädje. Medkänslan, som att lida med dem som lider eller glädjas med dem som känner glädje, är en följd av och ett uttryck för den kraft som heter kärlek.

Om arbetet bland och för de sjuka må för övrigt med skäl kunna sägas, att det i alldeles särskild grad har karaktären av ett hjälparbete, och att det också därför mer än de flesta andra uppgifter skänker dem, som ägna sig däråt, den rena glädjen som medföljer allt osjälfviskt sträfvande i vår kallelsegärning.⁴⁸⁰

Ren glädje beskrivs här som en följd av en osjälvisk strävan i samband med hjälparbete. Kallelsen ger hjälparbetet sin speciella karaktär som hör samman med kärleken till medmänniskan. Offrandet bygger därmed en bro mellan den rena glädjen och den djupa glädjen, eftersom den behöver andlig kraft.

Sammanfattning

Ren glädje som förankras i det sanna hjärtat visar sig som ett helhjärtat engagemang genom att se, höra och inse vad som fullgör vårdande till glädje. *Seendet* handlar om att ha blick för det som finns i verkligheten. Bakom de ljusa konturerna, det vill säga, när den sjuke ser nöjd och glad ut döljer sig källan till glädje. Källan upplyser om en djup sanning om vad vårdande handlar om, det väsentliga. Ren glädje är ogrumlad och fri från ondska och kommer ur osjälvisk strävan. Det sanna hjärtat är ett rent och öppet hjärta i vars källa Andens ljus finns som *lyssnar* till den gudomliga viljan att älska sin medmänniska, som av barmhärtighet och med allvar vill uppfylla denna glädje. Renhet, sanning och kärlek är sedliga krafter som utvecklar personliga egenskaper och bringar på så sätt glädje till medmänniskan och därmed patienten och vårdaren. Kärlek och glädje hör samman och för en glad människa är det lätt att älska sin medmänniska. När *ren glädje* uttrycks bokstavigt hos de historiska källorna beskrivs den av Rohde⁴⁸¹ som ett uttryck för, och en påminnelse om, att det finns en glädje och kärlek i världen. Det är en glädje där patienten upplever sig delaktig i en högre gemenskap som berikar livet. En glädje framgår som berör människans innersta och bevaras i hjärtat under lång tid framöver. Wellin⁴⁸² tecknar ren glädje som ett resultat av en osjälvisk strävan och liknas i de vårdande berättelserna vid att offra något av sig själv för sin medmänniska. Som förebild hänvisas till den barmhärtige samariern. Offrandet behöver glädje som kraft.⁴⁸³

Medmänniskan som hjälpen riktas till saknar hjälp och är ömtålig eller ytterst ömtålig. Det är en människa som har svårt att klara sig på egen hand, som är sjuk, vilsen eller fattig. Det finns således ett behov av andras händer i form av hjälp och beskydd. I

⁴⁸⁰ Wellin 1920, 110.

⁴⁸¹ E.R. 1909b, 193.

⁴⁸² Wellin 1920, 110.

⁴⁸³ Offrandet eller försakelsen bygger en bro över till nästa idé – den om djup glädje.

ömtåligheten kan den kroppsliga och själsliga styrkan saknas, vilket gör att omdömesförmågan är påverkad och människan har svårt att överblicka sin situation. I sin tur kan det lätt leda till reaktioner som bedrövelse och förargelse. Ömtåligheten och den ökade känsligheten gör att den som behöver hjälp samtidigt är känslig för intryck i olika grad. Personligen bär människan också sin historia som påverkar situationen och att lämnas i andras händer är att vara i en ny belägenhet. Det är kanske närstående som måste lämnas kvar i hemmet, för vilka patienten känner oro. Kanske kroppen redan är öm och trött av arbete.

Lyssnandet sker till de människor, vars liv och välbefinnande ligger i vårdarens plikttröhet och ansvar. Seendet och lyssnandet ger upplysning om vilken väg som bör väljas, och är därmed vägledande för om vårdande ska bli till glädje eller inte. Genom att lyssna till patienten öppnas hjärtat upp för ett varsamt mottagande. I och med förståelse för sjukdomens innebörd för patienten väcks medkänsla i form av medlidande och medglädje. Barmhärtighetsgärningarna genomlyser vårdandet, med påminnelsen att aldrig glömma de svaga som saknar hjälp. Förståelsen för att det är så leder till att hjärtat blir varmt och deltagande. Hjärtelaget ger liv åt arbetet. Det som händer i hjärtat är således avgörande för mötet med den lidande. Inga lagar eller plikter kan leda det varma deltagande hjärtat. Det ligger i vårdarens hand om det ska bli ett kärleksfullt omhändertagande till glädje, som inte är nedtryckande, förslöande eller ovänligt. Känslan av glädje dämpar vrede, och den styrka som glädje ger ökar möjligheten till självständighet och även känslan av att vara betydelsefull. När vårdarna inser det, blir arbetet lättare. Det finns en fast bevekelsegrund som är rik på mening och som aldrig kan göra vårdande till bruk och vana. Den fordrar en insikt som i sig ger mod och arbetsglädje hos vårdaren. En av frågorna som ställdes i källorna är frågan om *hur man kan ha en så stor uppgift utan att känna arbetsglädje*.

Idén om det brinnande hjärtats glädje

Där skulle finnas hos oss en eld, som göte värme i vår dagliga gärning och som lyste, där lidandet och mödan gjort vägen mörk. Den elden heter kärlek.⁴⁸⁴ Estrid Rohde

Glädje som är *djup* relateras till en glädje över livet och förverkligas genom det *brinnande hjärtat*. Ett hjärta som ingjuts av ljuset med kärleken till människan och livet inspireras och genererar kraft att också verka i kärlek.

Kallelsen – en livsuppgift till glädje

Kall och kallelse används omväxlande i berättelserna om arbetsglädje. Från att ha varit given av Gud beskrivs kallet vara en individuellt upplevd drivkraft med ett starkt

⁴⁸⁴ Rohde 1928, 5–6.

engagemang och intresse, vilket kommer inifrån människan själv och inte från Gud.⁴⁸⁵ Den lutherska livsåskådningen inverkade på människornas världsbild bland annat med tanken om att vi är varandras dagliga bröd.⁴⁸⁶ Ett arbete i kärlek och tro med framför allt arbetsglädje och kallelsetrohet utmärker vårdandet, och arbetet framgår som en gudstjänst i sig. Inget arbete sågs som ringa utan sågs som en helig uppgift, där varje människa har ett värde. Det framgår också att människan kan äga ett kall, vilket ger största glädje. ”Att äga ett kall och arbeta däri med *hela* sin personlighet - kan det gifvas större glädje.”⁴⁸⁷ Att äga⁴⁸⁸ innebär att ha rättighet och vara behörig, liksom något att vara pliktig eller skyldig att utöva, i detta fall kallet. Källan hänvisar till en dansk författare (ej nämnd vid namn) som menar att varje själ är knuten till ett kall. Kallet är själen som visar sig i personligheten. Att gripa⁴⁸⁹ sitt kall beskrivs som att finna sig själv, och att uppfylla kallet är att fullkomna sig själv. Människan förs därmed närmare sitt sanna jag. Kallet utgör en källa till kraft, och alla människor kan bli till en kraft i världen. På så vis blir kallet till en glädje för världen. Nightingale skriver om att behörigen vårda sitt kall. I samband med synen på människan och vårdandet av den sjuka människan kommer hon in på frågan om vad det är att känna en *kallelse*. Svaret är att kallelsen ligger i att *tillfredsställa* sin egen höga tanke om vad som är rätt och bäst, vilken bygger på *entusiasm* som är nödvändig för att vårda sitt ”kall”. Entusiasmen är den kraft och andliga energi som underlättar i arbetet.

Hvad är att känna en kallelse för en sak? Är det icke att arbeta deri för att tillfredsställa sin egen höga tanke om hvad som är det rätta, det bästa, och icke derföre att man skall blifva ”efterhållen” om man icke gör det? Detta är den ”entusiasm,” som hvar och en, från skomakaren till bildthuggaren, måste hafva, för att behörigen vårda sitt ”kall.” Men en sköterska har att göra, icke med skor, eller med huggjern och marmor, utan med mensklige varelser; och om hon icke för sin egen tillfredsställelse har tillsyn om sina patienter, så kan ingen tillsägelse sätta henne i stånd att sköta dem.⁴⁹⁰

Kallelsen innehåller således en etisk dimension i *känslan* för vad som är rätt och bäst. Det är inte rätt att med stränghet förmå någon att vårda sina patienter.⁴⁹¹ Istället finns det en egen inre tillfredsställelse i att ha tillsyn om och vårda dem. En uppmaning kan inte ge den kompetensen, eftersom det handlar om fallenhet en förmåga som är människan given, som hon bär på. Därmed blir betydelsen den, att sjuksköterskan gör

⁴⁸⁵ I Anderssons doktorsavhandling från 2002 står att läsa om kalltankens reformering under den aktuella tidsperioden. Även hur ideologin skiljer sig mellan utbildningarna vid Ersta diakonissanstalts sjuksköterskeskola, Röda korsets sjuksköterskeskola och Sophiahemmets sjuksköterskeskola.

⁴⁸⁶ Martinsen 2000, 155, hänvisar till Luthers tanke om att vi är varandras dagliga bröd och att han därmed satte en etisk fordran utifrån att det är den andra som kallar på uppmärksamhet. Kallelsen utgår från skapelsetanken eller i aktningens livsförståelse.

⁴⁸⁷ E. P-n. 1916, 23 (Troligen Edna Petersson, omnämnd inom Röda Korsets sjuksköterskeutbildning.)

⁴⁸⁸ Dalin 1853. Se *äga*.

⁴⁸⁹ Bli gripen, beskrivs i samband med hänförelsen, som att bli berörd av arbetets inriktning.

⁴⁹⁰ Nightingale 1861, 161.

⁴⁹¹ Dalin 1850. Se *efterhålla*. När någon med stränghet förmår någon att göra sina skyldigheter, iakttä flit, arbetsamhet och ordning

iakttagelser utan att hon blivit tillsagd att göra det utifrån en känsla som kommer inifrån. Nightingale beskriver det så här: ”En sköterska som *icke* har sådan ’kallelse’, skall aldrig bli i stånd att lära sig skilja ljudet af sin patients klocka från ljudet af andras.”⁴⁹² Vilket tolkas som, att sköterskan genom sina iakttagelser lär sig patientens vanor, uttryck och reaktioner, för att hon ska förstå hur det verkligen förhåller sig, vad som har gjorts, och vad som står att vänta. När en patient som kallar på hjälp känns igen, förstår sköterskan behoven innan och kan vara förberedd genom att hon vet vad hon ska lyssna till.

Ett brinnande hjärta som ger styrka och rofylldhet

I samband med djup glädje beskrivs den andliga kraften som en brinnande eld i hjärtat. Den brinnande elden, dvs. kärleken väcker viljan att få tjäna. På så vis vet människan att hon är kallad till livet inför mötet med dem som tjänandet berör. Ordet *entusiasm* handlar ursprungligen om att vara ingiven av Gud och därigenom fyllas av en andlig energi. I ett tidigt skede av sin utbildning skriver en sjuksköterskelev om tystnadsplikten, vilken hon härrör till det brinnande hjärtat som en stark längtan och vilja att vara till hjälp och nytta i världen. Det är inte själva plikten som lyfts fram. En betoning läggs i stället på den människa hon ska leva upp till som tystnads­människa.

Men jag tror, att ha vi tvingats in i detta arbete av vår stora längtan att få hjälpa, att bli till nytta i världen – och det ha vi väl alla – bära vi inom oss något av det brinnande hjärtat, då skola vi mer och mer fostras till sådana starka, rofyllda tystnads­människor vi alla äro ämnade att bli och vår egen takt och finkänslighet skall hjälpa oss att i vart enskilt fall förstå plikten att tala eller tiga.⁴⁹³

Kännetecken eller själsanlag som nämns är styrka och rofylldhet. I samband med att en längtan går i uppfyllelse upplever människan harmoni i sitt inre. En rofylld vårdare som inte är stressad, ängslig och upprörd kanske lättare förmår fylla det som innefattas i takt och finkänslighet. Det handlar bl.a. om varsamhet och uppmärksamhet ifråga om omdömen och beteenden, eftersom det rofyllda vare sig upprör eller väcker anstöt inför dem som behöver hjälpen. Viljan att hjälpa är en kraft i sig som inbegriper att bevara det okränkbara.

Hänförelsen – en hjälp som gör det möjliga möjligt

Hänförelsens betydelse är bland det första som framhålls i det första numret av sjuksköterskornas tidskrift år 1908. Hänförelsen nämns därefter återkommande under den aktuella tidsperioden.

⁴⁹² Nightingale 1861, 162.

⁴⁹³ Tystnadsplikten betydelse. 1928, 206. (”1:sta års-elev från sjuksköterskeskola vid ett av läns­lasarettan”.)

Låt oss icke genast kasta bort det ordet som ett gammalmodigt öfverord. Det kan hända att vårt arbetes långa dag skulle förefalla kortare, om vi kände något af det ordets innebörd. Det kan hända, att många af de skuggor, som nu göra vår väg skum, skulle vika, om en enda glimt af hänförelse finge lysa fram i våra dagliga sysslor. Det kan hända, att vi icke så snart behöfde likna utslitna maskiner, om en fläkt af hänförelse förde oss fram i vårt arbete.⁴⁹⁴

En oro uttrycks, för att hänförelse ska uppfattas som ett alltför gammalmodigt överord eller en orimlighet. Hänförelsen lyser fram och dess kraft är stark. Endast en liten glimt av den skulle underlätta när arbetet känns tungt. Källan berättar om hur människan kan bli som en utsliten maskin utan hänförelsen, eftersom en mekaniskt arbetande människa blir uttröttad och kroppsligen försvagad. Hänförelsen gör att den långa arbetsdagen känns kortare, det som känns tungt blir lätt och det svåra blir övertvinnligt. Hänförelsen är också ett stöd för kallet, eftersom den genom sin andliga energi väcker de personliga egenskaperna.

[...] huru än *metoder* kunna föråldras och växla, *andan* i den Nightingaleska sjukvården blir aldrig föråldrad. Den är som den lilla ljuslågan, tänd vid helig eld, som riddaren i legenden förde med sig hem, brinnande, trots allt som under den långa färden hotade att släcka den. Och i orden på 6:e sidan af Estrid Rohdes ”Ur sjukvårdens etik” möter oss samma anda, brinner samma låga klar och varm, tänd vid den eviga kärlekens eld. Låtom oss värna om den. Den får ej slockna. Sjukvård kan ej vara hvad den bör den förutan, lika litet som det artificiella kan ersätta lefvande lif.⁴⁹⁵

När arbetet upplevs som tungt och möten med lidanden gör att vägen förmörkas, behövs glädje i form av värme och ljus från den eld som heter kärlek. Genom kärleken visar sig en glädje som arbetet bland de sjuka ger och även skänker de sjuka glädje. Den andliga låga som brinner, vars betydelse Rohde⁴⁹⁶ anser bör belysas, menar hon är en hjälp som ger kraft när osjälviskhet och självupppoffrande fordras. Hänförelsen kan här förstås med innebörden, att den leder vårdaren bort från sig själv till den som behöver hjälpen. Hänförelse omtalas som en hjälp och kraft för att göra det möjliga möjligt, genom att inge hopp, ljus och mod. I relation till elden blir hänförelsen till en ”lysande kraft”. Wahlström⁴⁹⁷ ser hänförelsen, förutom att den skänker energi och frihet, även som en del av det som är utmärkande för en sedlig karaktär. Att enbart följa uppställda regler i arbetet leder till att dessa saknas, menar hon. Etiska grundsatsen som ger välsignelse är viktiga att ta vara på. Hänförelsen illustreras även utifrån det hittills sagda i följande dikt av Vera Bengtsson⁴⁹⁸ *Den röda lampan*.

⁴⁹⁴ *Sjuksköterska* 1908, 10. (Profnummer).

⁴⁹⁵ S.P.1921, 149 (Troligen Sally Petersson). Petersson uttrycker dessa ord i beundran och tacksamhet till minne av Alfhild Ehrenborg, Sophiahemmets första föreståndarinna utbildad i Nightingales skola och till Estrid Rohde.

⁴⁹⁶ Rohde 1928, 5–6.

⁴⁹⁷ Carlberg 1918a, 131. Carlberg har nedtecknat och sammanställt Clara Wahlströms föreläsningar i etik under en fortsättningskurs 1917. Dessa anteckningar medföljde som bil. i SST under år 1918 uppdelad i tre nummer av tidningen.

⁴⁹⁸ Bengtsson 1923, 64. Enligt tidningens redaktion hänsyftar diktens titel på de små, röda lampor som tändes nattetid vid ’ringning’ från sjukrummen och ersatte ringklockan.

*Det sitter vid lampans trötta sken
en syster och vakar i natten.
De skrida, timmarna, en och en.
Det lider fram emot midnatt re´n
i dunkla försommarnatten.*

*Och tunga som tornklockans dofva slag
då komma de tusende tankar.
Det är som en fläkt af ett iskallt drag.
Hon söker ifrigt sitt rätta jag
i denna häxdans af tankar.*

*Hon känner, som slötes en boja fast
Omkring hennes fötter och händer.
Hon gäfvde sitt lif, om den bojan brast,
Men länkarna gripa fort och hvasst.
Hon vrider hårdt sina händer.*

*Då faller på bordets hvita rand
en glimt af ett klarrödt skimmer.
Det är som en mild och vänlig hand
så varsamt lagts på de hårda band.
En hviskning tyst hon förnimmer.*

*Det är en röd liten lampas glöd,
som gifver ett bud i natten.
”Kom. Kom med din kärlekstankes stöd
och gif den med glädje i öfverflöd.
Ty se, någon lider i natten.”*

*Den mörka natt blef med ens förbytt
från hotfull till läkande stilla.
Det är som den vaknande dag re´n grytt.
De tunga tankars boja har flytt,
och sinnet blir ljusst och stilla.*

Dikten kan förstås enligt följande innebörd. I likhet med känslan av en mörk, kall och hotfull stämning och ett irrande av tankar utan gynnsam kraft i sig, längtar en sjuksköterska att få vara den som hon är ämnad till. Hon är beredd att offra för att få ge hjälp. Hon känner sig låst till händer och fötter och lider av att inte få tjäna, hon finns ju där av kärlek till sina medmänniskor. När en lidande människa kallar på henne förändras situationen, när någon behöver hennes hjälp. Att svara den röst som kallar gör att hjärtat kommer i samklang med kallets och tjänandets idé. Hjälpen ges med överflöd av glädje, och hon blir rofylld. Kärlekens starkaste symbol är lidelse. En symbolik kan tolkas in i den röda färgen som är den helige Andens och kärlekens färg. Lampans glöd är ett tecken på värme, entusiasm och lidelse som en andlig energi.

Många kol som glöda tillsammans ger ökad värme och därmed arbetsglädje

Glädje är i sig en drivande kraft och viktig för att orka med arbetet. Ibland känns arbetet tungt, mörkt och dystert, och då gör glädje bördan lättare, och hindren är lättare att övervinna. Även när arbetet upplevs tomt och öde, fyller glädje arbetet med liv och rörelse. På så sätt blir glädje till hjälp, och lönen blir den att någon får del av välviljan. Glädje är allt detta samtidigt, och utan den blir vårdandet inte till den hjälp de sjuka saknar.⁴⁹⁹

Att arbeta utan glädje är tungt och ger liten vinning. Svårigheterna blir öfvermäktiga och hindren öofverstigliga. Våra steg blir så slappa och vår uthållighet så ringa. Hela vårt arbetsfält blir mörkt och öde, om inte glädjen får vara den drivande kraften, vår hjälp och vår lön.⁵⁰⁰

Med ordspråket ”många bäckar små göra en stor å”, lyfter Wellin även fram betydelsen av att behålla den beprövade personalen för arbetsglädjens skull.⁵⁰¹ Genom detta skapas

⁴⁹⁹ Dalin, 1853 beskriver vinning som en ynnest eller ett gynnande som utgår från ett välvilligt tänkesätt som någon hyser för en annan. Detta är i likhet med att *unna*, som enligt Hellqvist 1980 är ett äldre uttryck för ’älska’.

⁵⁰⁰ Rohde 1913, 122.

⁵⁰¹ Wellin 1920, 113.

en känsla av tillgivenhet och ökad trivsel, vilka utgör två viktiga faktorer för den verkliga arbetsglädjens skull. Tillgivenhet handlar om lojalitet, förtroende och vänskap. Som exempel nämner Wellin anstalterna, på grund av den stora personaltätheten som råder där, och att det genom etisk upplysning finns möjlighet att underlätta personalens samarbete. Arbetsglädjen ökar om kunskap sprids och om alla arbetar för samma sak. Då kommer ett ljusare skimmer att sprida sig även över de enformiga tunga men gemensamma vardagliga sysslorna. Linder⁵⁰² menar med tanke på de ideella kravens betydelse, att när många kol glöder tillsammans varar värmen och ljuset längre, än ett ensamt kol som glöder.

Tjänandets glädje blir till välsignelse

Tjänandet och därmed kallelens etiska dimension framträder i vörndaden och välsignelsen. Vörndad visar på den högsta aktning för det okränkbara, och genom nåd och kärlek kan vila och beskydd skapas vid utförandet av Andens nådeverk. Genom sättet att uppträda och själva handlingen visas att den andra hålls högt. Arbetet beskrivs vara till glädje likt en välsignelse, som meddelar sig direkt i samband med vårdarbetet, eftersom det är en glädje att få tjäna. Arbetsglädje uppkommer som tidigare beskrivits, genom hjälpen åt de hjälplösa, som är en stor uppgift. Det jordiska livet får också ett värde när kontakter skapas, och man som medmänniskor lär känna varandra

Denna sjukvårdens karaktär af ett direkt hjälparbete är det, som gör, att vi så omedelbart få erfara välsignelsen af vårt arbete, få glädjen dag efter dag följa resultatena däraf. Och detta underlättar på ett icke oväsentligt sätt våra sträfvanden på samma gång det ju betydligt ökar arbetsglädjen, som gifvetvis äfven befordras däraf, att vi icke arbetar med och för döda ting utan lefvande material, medmänniskor, hvilka därtill i hög grad äro beroende af vår verksamhet.⁵⁰³

Även arbetet i form av hjälparbete gör livet rikt. Sjukvård beskrivs i anslutning till föregående citat som ett ömtåligt område, vilket behöver omhuldas och skyddas, ”om icke rosten skall fläcka dess ljusa bild”.⁵⁰⁴ Det finns således en glans att bevara. Välsignelsen får den som på ett uppriktigt sätt önskar hjälpa i samband med medmänniskornas lidande av kärleken till Gud.⁵⁰⁵ Här nämns det uppriktigt menade vårdandet, dvs. allvaret bakom arbetet. Syster Alfild tecknar kallet som skönt.⁵⁰⁶ Hon framhåller skapandet av hemtrevnad för att visa vörndad och vad som i relationen till den sjuke leder till välsignelse.

⁵⁰² Linder 1921, 5.

⁵⁰³ Wellin 1920, 113–114.

⁵⁰⁴ Ibid. 114.

⁵⁰⁵ Exempel på detta är Föreläsningar för Sophiahemmets sjuksköterskeelever/ af Sophiahemmets Instruktionssköterska 1906 [1889]. Se i bokens inledning av Sally Pettersson som var den första med en anställning som instruktionssköterska på Sophiahemmet.

⁵⁰⁶ Carlberg, 1918c, 186. Ur Wahlströms föreläsningar i etik, där avser skön en sinnlig företeelse under den förutsättningen att den motsvarar de ideella kraven inom oss. Här handlar dessa om estetikens betydelse, läran om det sköna och skön konst. Enligt den estetiska livsåskådningens uppfattning förväntas en förädling av människans liv såsom konstens skapare och upprätthållare.

Kära systrar! I han ett skönt kall! [...] En sjuksköterska bör ha ett moderligt hjärta, en systerlig ömhet, en väns medkänsla och en uppfostrares vishet. [...] Hon bör med sina små anordningar kring den sjuke kunna bibringa honom en känsla af hem eller åtminstone af trefnad. Ja, hon kan, om hon är en rätt sjuksköterska, göra den allvarligt menade sjukdomstiden till en välsignelse i stället för en olycka.[...] Sjukvårdsarbetet är ofta enformigt, blir slentrian. Att se medmänniskor lida och dö blir så vanligt, att man blir mer eller mindre likgiltig därför. Och så går man själf miste om den välsignelse, man kunde ha och den, man kunde sprida.⁵⁰⁷

Det moderliga, systerliga och vänskapliga omtalas som viktiga egenskaper hos sjuksköterskan. Tillsammans kan vårdandet innehålla kärlek, näring, värme, ömhet, uppfostran, trygghet och gemenskap. Detta förstås här som vårdandets form.⁵⁰⁸ Nightingale ställer sig vid sidan av diskussioner kring huruvida en sak är god för att en kvinna eller man utfört den. ”Ack, fråga ej efter dessa jargon´er, men gå er väg rakt fram till Guds verk, i enkelhet och hjertats uppriktighet.”⁵⁰⁹ Det är således människohjärtat som visar vägen. Samtidigt ska sjuksköterskan vara förutseende och kunna vidta nödvändiga åtgärder i förväg. Genom rätt inställning till kallet kan sjukdomstiden, även om den betraktas som allvarlig bli till en välsignelse, dvs. till gagn och glädje om inte en likgiltighet uppstår inför sjukvårdsarbetet. Likgiltighet är ett bristande engagemang, och på så vis det motsatta till det engagemang som finns i kallelsen. Till skillnad från välsignelse kan likgiltighet upplevas som en olycka eller en otrevlig händelse. Det är trevnad som ger välsignelse och därmed glädje. Det handlar om små anordningar, som att ge den sjuke en känsla av hem eller trevnad.

Tacksamhetens glädje

Nära välsignelsen är tacksamhetens glädje. Patienter är olika, och Rohde⁵¹⁰ menar att det visar sig när sköterskan förväntar sig tacksamhet för sitt arbete. Tacksamhet är en uppmuntran, men den kommer ofta från dem, som sköterskan upplever att hon gjort minst för. Det är inte naturligt att vänta sig ett erkännande, när en hjälplös patient upplever lättnad. Arbetet ska utföras oavsett tacksamhet eller inte. Tacksamhet beskrivs som något värdefullt. I sin vackraste och djupaste mening ger den en ljusare syn på

⁵⁰⁷Syster Alfhild 1909, 12–13. Drottning Sophia tog initiativ till bildandet av Sophiahemmets sjuksköterskeskola, som startade år 1884, och önskade införa Nightingales modell till Sverige. För tjänsten som första föreståndarinna för hemmet och instruktis för eleverna kallade drottningen hem Alfhild Ehrenborg från England, en ung kristen sjuksköterska som utbildats hos Nightingale. Här kan även berättas att Svenska Röda Korsets sjuksköterskeskola vid Akademiska sjukhuset i Uppsala igångsattes av Emmy Rappe år 1867. Rappe hade själv på initiativ av Röda Korset, dåvarande *Föreningen för frivillig vård av skadade och sjuka i fält*, tidigare sänts på utbildning i England hos Nightingale. Hon blev den första utbildade sjuksköterskan i Sverige, och på så sätt också föregångare att undervisa om sin nyvunna kunskap, som i sin tur hennes utbildade sjuksköterskor sedan spred vidare. Rappe beskrivs som djupt troende och i Nightingales anda såg hon sjuksköterskans yrke som ett kall. Se Bohm 1961.

⁵⁰⁸Moderligheten finns beskriven som en spontan motiverad kärlek som ger uttryck för värme, närhet och trygghet med innebörden att rena och nära kropp, själ och ande. Symbolen är ofta, såväl i ord som bild famnen. Se Eriksson 1986; 2002b, 20. Roach 1997, 5; 1998; vilka menar att vårdande är ett sätt att vara människa, vårt sätt att vara i världen. Att inte vårda eller att inte tillåta sig bli vårdad är att mista sitt varande. Vårdande ur hjärtat är ett svar från varje persons hjärta, ett svar på ropet att vara människa.

⁵⁰⁹Nightingale 1861, 158.

⁵¹⁰Rohde 1928, 26.

livet, och arbetet blir lätt.⁵¹¹ Tacksamhet ger nya krafter och nytt mod, som ett ljus i mörkret lyfter den och bär. Därför bör vi enligt källan älska att uttrycka tacksamhet och därigenom skänka glädje. Tacksamhet uttrycks genom både ord och handling. Den är ett bevis på vad vi känner beträffande det som görs för oss personligen, och när vi vet, att det människor gör sker med den bästa avsikten för oss.

Hängivelsen – en gåva från människan själv

Hängivelsen handlar om att ge av sig själv och av de gåvor man har, som en tillägnan eller tillgivelse. Människans mest harmoniska liv är att vara sig själv i sitt hängivande. Det beskrivs samtidigt som grunden för sjukvårdens etik. I ett kall ger människan av sig själv, men hon får även någonting tillbaka. Det som gör att många kvinnor längtar till sjukvårdsarbetet och vill bli sjuksköterskor vid den här tiden (år 1897), är enligt Wellin⁵¹² inte lusten att prova på något nytt eller av längtan till ett självständigt arbete. Dessa är enligt henne egoistiska skäl, vilka döljer arbetets glädje. Det största motivet till valet av sköterskekallet får inte vara medlet för utkomsten. Istället bör det vara ett genuint intresse för sjukvård och att kunna uppfylla kärleken till nästan, vilket handlar om att ge bort (hän) av sig själv.

Hängivenhet, lust och kärlek till yrket samt lämpligt sinnelag kunna dock aldrig inläras. Av denna anledning värderas så högt de andliga ordnar, vilkas ledamöter av religiöst motiv ägna sig åt sjukskötseln. Obestriddigen finnes även utom andliga ordnar sådana personer, som av inre kallelse ägna sig åt detta ädla yrke, ehuru den ekonomiska frågan härvid har en väsentlig betydelse.⁵¹³

Dillner lyfter fram hängivenheten, som att den i likhet med lusten och kärleken till yrket inte kan läras in. Ett kall kan läras in, eftersom det är ett yrke som kräver vissa förutsättningar, men kallelsen betraktas istället given oss i och med livet. På så sätt har alla en kallelse, en mission och livsuppgift. Kallelsen är således en andlig gåva vilken är given människan. Även kärleken till vetenskapen, till sanningen och till idéerna framhålls vara en stor hjälp i arbetet. Man orkar långt, då man arbetar för en stor sak, menar Andersson.⁵¹⁴

Ädelmod – generositet och offervilja

Ädelmod är givmildhet som inbegriper offervilja. Det är en generositet som räknas till tjänandets glädje, och bidrar till vårdandet genom att vilja den lidande livsglädje och lycka. När arbetet bjuder på motgångar och svårigheter, ger sig offerviljan tydligast tillkänna, framförallt när tunga anspråk ställs på sjuksköterskan. Ordet offervilja används inte i lika stor utsträckning i källorna som ordet försakelse. Människor vilka uppfattas som tråkiga, oförstående och tycks vara omöjliga att hjälpa, har även de ett

⁵¹¹ E.L. 1913, 115. (Troligen Elisabeth Lind.)

⁵¹² Wellin 1897. Ur en föreläsning vid en elevkurs vid Falu lasarett 31.7.1897. (Handskrivet material.)

⁵¹³ Dillner 1934, 101.

⁵¹⁴ Andersson 1930. (Handskrivet material.)

lidande människohjärta. Försakelsen ger sig tillkänna, då den tillägnas den beklagade, den som sjuksköterskan känner medlidande för och är satt att hjälpa. Den har betydelse för om hjälpen kommer att leda till livsglädje och lycka för den lidande.⁵¹⁵

Ej är hon sköterska, som kommer där i sköterskedräkt med någon stapplande vid sin arm, och som ser så kall ut. Den hon leder synes olycklig och osäker, har visserligen sin arm i sköterskans – men – det är ett stort tomrum emellan dem – förtroendet och kärleken fattas. Ej är hon sköterska, som i ett hem mera söndrar än helar, som klagar på allt och alla eller låter alla förstå: ”hvad vore Ni utan mig, jag som får försaka allt för Er!” Ej är hon sköterska, som på sjukhuset möter den lidande ”fackmässigt och riktigt” men med ovänliga, kalla blickar, tydligt låtande den sjuke känna, hur besvärlig och oresonlig han är.⁵¹⁶

Det räcker inte med att bara leda patienten vid armen. En varm relation bygger på hjärtlighet, innerlighet och engagemang. En handling som görs under det varma hjärtats ledning, förnimms av de patienter som känner att sköterskan hjälper med glädje. Att klaga på allt är att söndra, dela eller avskilja varvid gemenskapen uteblir. Försakelse har en helande verkan som skänker arbetsglädje vid utövandet av kallet. Glädje finns i möjligheten att tjäna den sjuke. Beträktandet av den lidande som besvärlig och oresonlig, gör att människan framstår som betungande och motsträvig, något som den lidande innerst inne inte önskar sig.

Det framgår att om den sjuke upplever sig vara till besvär, bör vårdarna reflektera över vad som försätter den lidande i sådana tankar. Det beskrivs som en svår läxa, då patienten använder det mycket vanliga uttrycket att det är så svårt att besvära. ”Arbeta vi så, att det är svårt för den sjuke att af oss begära en tjänst, då måtte det sannerligen icke vara mycket bevändt med vår kärlek till nästan och arbetet.”⁵¹⁷ Hit räknas även på vilket sätt vårdarna är bidragande till att känslan av att vara besvärlig uppkommer hos patienten.

Harmoni mellan glädje och hängivenhet – allvar och självuppoftande

Tillsammans med glädje i arbetet finns även allvar. Allvar utesluter inte glädje, eftersom det i såväl glädje som i vördnad finns en stolthet eller ära som hör hemma hos allvar och glädje. Enligt okänd källa och muntlig tradition sägs det vita tyget symbolisera det ljusa, spetsen glädjen och det svarta bandet på Sophiasystrarnas mössa symbolisera allvaret i livet. De tio vecken symboliserar tio Guds bud och vecken på spetsen tinnarna i drottning Sophias krona.⁵¹⁸ För att arbetet ska bli välsignelserikt, det vill säga till glädje och hjälp, fordras att sjuksköterskan med allvar hänger sig åt kallet. Allvaret visar sig här, när hon är beredd på strängt arbete. Detta kan beskrivas som ett hårt, allvarsamt och

⁵¹⁵ Privatsköterskan 1909, 165.

⁵¹⁶ Ibid, 165.

⁵¹⁷ Gunnell 1913, 20. Sjuksköterskans plikter.

⁵¹⁸ Uppgiften är hämtad från Sophiahemmets museum.

noggrant arbete, som fordrar mycket tålmod och självuppoffring.⁵¹⁹ Hängivelse och självuppoffring har näraliggande betydelse. Hängivelse som tillägnet och tillgivenhet⁵²⁰ bygger på en livlig känsla, en ”räkna alltid med mig känsla”. Allvaret ligger i att handlingen är uppriktigt menad, att det finns en ärlig avsikt och ett uttryck för en djupare innebörd. Andersson⁵²¹ ställer sig undrande inför balansen mellan hängivelse och hävdande av sig själv. Hon menar att idealet är att leva sitt eget liv och samtidigt leva för andra, eftersom båda dessa har ett värde.

Tankar om nöjeslivet i förhållande till kallets art

I samband med synen på nöjeslivet i stort, och huruvida detta bedöms harmoniera med arbetets art märks en oro inför samhällets förändringar. Den rådande tidsandan med ett allt mer ökat tempo väcker reaktioner rörande nöjeslivet i städerna. Den djupa livsglädjen upplevs få allt mindre utrymme. Så här skriver Wellin år 1913:

Vår tid är rik i många afseenden, men den är fattig på glädje. Den bjuder rikligare än någon föregående på nöjen och njutningar, men den ger mindre lifsglädje, mindre arbetsglädje och förnöjsamhet än gångna tider. [...] hur föga af verklig glädje har ej vår tid att ge – kanske rent af därför, att den bjuder på för många surrogat.⁵²²

Tiden bjuder på för många surrogat, ett slags sämre ersättningar i form av nöjen och njutningar i den rastlösa tid som hon menar råder. En anledning är brist på verklig glädje, den glädje Wellin benämner livsglädje, arbetsglädje och förnöjsamhet, en djup inre glädje. Rohde framför sin kritik angående sjuksköterskors uppträdande i samband med en fest som hölls i London, med temat sjuksköterskans historia. Yttrandet gällde de glänsande dräkter som sjuksköterskorna bar föreställande de fyra olika elementen. Gapet mellan de sjukas tysta värld och denna blev för stort.⁵²³ Rohde ansåg att prål och glitter inte var rätt medel för värdighet och allvar, vilket sjuksköterskorna borde vara uppfyllda av. Handlandet sågs av henne inte stämma överens med det sedliga och att uppriktigt hjälpa. En liknande tanke finns hos Wellin.

Äfven på den mest ytliga människa måste det verka fränstötande att erfaras, att en sköterska kan vandra från sjuk- eller kanske dödsbädden och till en nöjeslokal och därifrån måhända direkt tillbaka till en patient. Inte ger detta henne mer styrka eller glädje i arbetet.⁵²⁴ [...] Och dock, huru väl behöfver det ej komma glädje in i sjuksköterskornas lif, glädje för dem själfva, glädje till dem de arbeta för, den glädje, som består.⁵²⁵

⁵¹⁹ E. P-n 1916, 22. (Troligen Edna Peterson.)

⁵²⁰ Dalin 1850.

⁵²¹ Andersson 1930. (Handskrivet material.)

⁵²² B.W. 1913b, 108.

⁵²³ Rohde 1911, 56–57.

⁵²⁴ B.W. 1913b, 110.

⁵²⁵ Ibid. 110.

Nöjen och förströelser som förordas är de som står i harmoni med kallet. På så sätt förhindras att blygsel, dvs. skam, uppstår över handlandet med tanke på de sjuka och kanske döende som ska skötas. Att tala om förströelseplaner i samband med människors sorg och lidande tyder på att det inte råder harmoni mellan sköterskan och hennes arbete. Dessutom förloras känslan för det som är gediget, om nöjen och förströelser njuts på ett tarvligt och okultiverat sätt. Den glädje som förordas är av en annan art. Wahlström⁵²⁶ lyfter fram den estetiska bildningen, som skapar sinne för en skön yttersida men även blick för disharmonier i livet. Estetikens närhet till etiken i form av det sanna och verkliga är en hjälp, menar hon. Omständigheter som uppfattas som motbjudande kan istället bli till välsignelser. Att älska även det osnygga, som kanske bryter mot vissa normer kan leda till harmoni och frid, vilket behövs i mötet med lidande.⁵²⁷ Ett exempel på detta kan ses som de fester med danstillställningar, vilka anordnas med sjuksköterskornas fördragsamhet.⁵²⁸ Patienterna finner en efterlängtd glädje i dem och det är samtidigt en träning i sällskapslivet.

Kärleken till arbetet gör att den glädje som finns utanför arbetet blir större. Det finns ju alltid en glädje i arbetet att återvända till. Att vara glada med de glada, kunna koppla av och ha någon att utbyta tankar med under den korta ledighet som erbjuds är det önskvärda, vilket ett förstående hem också kan erbjuda.⁵²⁹ Det är inte alltid som det finns en människa utanför arbetet att umgås med. Till umgänge räknas även författare. I samband med läsning gäller det framför allt att välja de finaste och bästa verken. Musiken inger stämningar, lugnar och lyfter samt gläntar på dörren till det oändliga. Många vackra och lärorika skådespel rekommenderas, inte de som gör hjärtat beklämt. Det är viktigt att få ny glädjerik kraft. Även en konstutställning är en källa till nöje och njutning. Allt detta kan befria från det tunga som sjuksköterskan bär på. Konst beskrivs förflytta människan till större livsområden.⁵³⁰ Vederkvickelsen ska inte bara vara uppiggande för stunden utan lämna kvar en behållning för en längre tid och ge andlig styrka. De få tillfällen som erbjuder vila ska inte kastas bort.⁵³¹ Naturen gör egna tavlor som skänker ro. Den bjuder även på musik, när det ges möjlighet att sitta stilla och tyst i en skogsdunge eller vid en sjöstrand och lyssna till toner. Vid beskådande av konstverk framgår att de talar genom en människa.⁵³²

⁵²⁶ Carlberg 1918a, 189 (ur Clara Wahlströms föreläsningar i etik).

⁵²⁷ Ordet osnygg finns omnämnt i samband med psykiatrins historia där s.k. osnygga patienter utgjorde en kategori. Jönsson (1998, 217), skriver att osnygg som begrepp i Sverige har följt hela den anstaltsbundna sinnessjukvårdens historia. Med osnygg avsågs den patient som inte hade förmåga att leva upp till anstaltens krav på egen hygien och skötsel. I Frykman 1979, 139 nämns smutsföreställningar i samband med individer som inte passade in i mönstret på samhällsskalan.

⁵²⁸ Sjuksköterska i sinnessjukvård 1909, 112.

⁵²⁹ X.Y.Z.1922, 97.

⁵³⁰ Carlberg 1918a, 189 (ur Clara Wahlströms föreläsningar i etik),

⁵³¹ B.W. 1913b, 109.

⁵³² X.Y.Z. 1922, 98.

Ett annat sätt att söka vederkvickelse på är att kombinera arbetets intentioner med nöje. Exempel på detta är att ta tillfället i akt under fritiden och finna nöje i att besöka de människor, som det inte finns tid för under arbetet och söka efter glimtar. På vägen hem en ledig söndag skildras ett besök hos Lotta, som inte kunnat röra sig på grund av smärtor sedan trettio år tillbaka. Lotta, som levt under svår fattigdom har fått det bättre på senare år, och delar med sig genom en lektion i livsglädje och förnöjsamhet. Efter att fått frågan om sitt tunga kors att bära på blir svaret:

[...]”När jag från min tidigaste ungdom bett Gud, att han på hvilket, sätt han vill, skall draga mig närmare sig, skulle jag då klaga, när han tycker, att detta är, bästa sättet!” Skulle jag då klaga? Ack, tusen små förtretligheter, hvart togo ni vägen? Hvar funno ni lämplig skamvrå att gömma er i? Åh, min egen hvardagstyngd, hur lätt blef du ej! [...] Käraste, de glimtar vi som åskådare fånga af tillvarons skuggor, de kunna vara slitande nog, men att med tålmod upplefva *verkligheten* - vore vi detta kraftprof mäktiga!⁵³³

Berättelsen kan förstås som att livsglädje inte endast kommer av gynnsamma förhållanden, utan den finns även där livet innehåller det som är svårt. Lottas upplevelse var, att hon hade fått det hon bett om, och hon såg det som Guds väg och därmed hennes väg. Livsglädje uttrycks som en grundläggande sinnesstämning och livshållning, en djup glädje som inte söks.

Sammanfattning

Glädje som djup relateras till en glädje över livet och förverkligas genom det brinnande hjärtat. Det är ett hjärta som ingjuts av ljuset med kärleken till människan och till livet, som inspirerar och genererar kraft att också vårda i kärlek. Den djupa glädje som har det brinnande hjärtat som metafor visar sig komma av, att den andliga kraften liknas vid en eld som finns i hjärtats djup. Att brinna för något kan ses som en livsuppgift som ger livsglädje och en kallelse till livet. Elden behövs när arbetet känns tungt, och när vägen blir mörk behövs kärlek som blir synbar som glädje. Såväl entusiasm, begeistring och inspiration har ursprungligen härledning till det andliga. En längtan framgår över att få vara till nytta i världen och genom det *brinnande hjärtat* fostras människan till rofylldhet.⁵³⁴ Arbetsfältet blir mörkt och öde om inte glädje finns som drivande kraft.⁵³⁵

Djup glädje innehåller allvar som relateras till verklig glädje vilken inbegriper den i livsglädje, arbetsglädje och förnöjsamhet.⁵³⁶ Kallelsen börjar med att människan blir berörd av och gripen av bevekelsegrunden som är att lindra lidande. Känslan beskrivs som att bli hänryckt, rubbad i sitt varande eller plötsligt oemotståndligt glad.⁵³⁷ Till djup

⁵³³ ”Glimtar efterlyses” 1925, 90–91.

⁵³⁴ Tystnadspliktens betydelse. 1928, 206. (”1:sta års-elev från sjuksköterskeskola vid ett av länslasaretten”.)

⁵³⁵ E.R. 1913, 122.

⁵³⁶ B.W. 1913b, 108.

⁵³⁷ I *NEO* 1996 finns betydelsen *plötsligt bli oemotståndligt förtjust*. Såväl förtjust som hänryckt är synonyma till glad.

glädje hör även jubel som beskrivs som stormande glädje. Att bli gripen av en uppgift innebär också ett personligt etiskt ansvarstagande, när den djupa upplevda drivkraften manar till osjälviskhet och självupppoffrande. En etisk uppmaning väckt ur kärleken till medmänniskan kallar på uppmärksamhet och aktning inför vad det innebär att leva. Det är en lust och kärlek till livet som inte kan läras in. Den glädje som elden ger beskrivs som en drivande kraft av vikt för att orka med arbetet.

Den andliga kraften väcker längtan efter att få tjäna och vara till hjälp av medlidande för den som saknar hjälp. Kraften leder människan vidare, och djup glädje känns igen i hänförelsen eller entusiasmen som inspirerar till själva handlingen. Med härledning till ande som en gudomlig kraft kan det uttryckas som, att Gud kommer närmare människan genom denna. Hänförelsen gör att arbetsdagen känns kortare, det tunga blir lätt och övervinnligt. Samtidigt förhindras att arbetet blir mekaniskt med risk för, att det blir slitande. Tillvaron får ett ljusare skimmer när arbetet inte känns enformigt och tungt. I kallelsen engageras hela människans personlighet. Förutom att den skänker energi och frihet, väcker den även de personliga egenskaperna och är en del av det som utmärker en sedlig karaktär. När handlingar enbart sker efter uppställda regler, saknas de etiska grundsatser som finns i den handling som är allvarligt och uppriktigt menad. Eftersom handlingen ska vara till gagn och glädje får den inte vara ringaktande eller dömande. Välsignelserik och till glädje blir hjälpen, när vårdaren med allvar hänger sig åt kallet som får en djupare innebörd. I hängivelsen ger människan av sig själv, av sina gåvor, som en tillgivelse och tillägnan till medmänniskan. Människans mest harmoniska liv är att vara sig själv i sitt hängivande.

Glädje i form av kärlek som en brinnande kraft gör det möjliga möjligt. Kraften är nödvändig vid användandet av de gåvor människan bär på i form av ädelmod, givmildhet och offervilja. Ädelmod och givmildhet inbegriper offervilja som hör till tjänandets glädje och erbjuder livsglädje även för den lidande. Offervilja innebär försakelse, någonting som har betydelse för den egna människan begåvas den andra för att hela. Den klagan som kan vara söndrande och utestänga gemenskap uteblir hos vårdaren om offrandet sker med hjärtat. Patienten kan uppleva sig som betungande, något patienten i sitt innersta inte önskar att vara. Rädslan för att besvära leder kanske till att hjälp uteblir. En vårdare med harmoni i sitt inre minskar upprördhet, vilket underlättar att fullgöra vårdandet. Vördnad och välsignelse kommer i och med utförande av Andens nådeverk som att skapa vila och beskydd i form av ett hem med trevnad. En känsla av vördnad visar sig inför uppgiften, när vårdaren av kärlek och barmhärtighet gör det gott för sin medmänniska. Livet blir rikt i kontakten med medmänniskorna. Välsignelsen visar sig direkt i samband med hjälpen, när den visar sig vara till hjälp för den som saknade något eller någon. Det kan liknas vid att vårdaren ser att handlingen fyller missionen som vårdande. Tacksamhet är en gåva som ger en ljusare syn på livet. Det är en gåva som ofta erhålls från dem som man upplever sig ha gjort minst för. Det är en handling i glädje och till glädje, likt ett ljus som lyser i mörkret.

Idén om det bärande hjärtats glädje

[...] vad jag har det ger jag dig.⁵³⁸ Apg. 3:6.

Det *glansfulla* som glädje är när ljuset och kärleken som bor i hjärtat visar sig som ett återsken i mötet med medmänniskan. Hela människans hållning vittnar om det *bärande* hjärtat som en kraft och generositet med löfte om att ge hjälp.

Kärlekens ljus och glädje talar utan ord

Det är en fröjd att möta en kärleksfull sjuksköterska som är hängiven sitt kall, menar Allard. Med hängivenheten utstrålas en energi som är målmedveten och som omedvetet sprids till omgivningen. Det är en energi som blir till glädje. Samtidigt skärps blicken för människans karaktär.

Den under en lång och oviss sjukdom nedtryckte behöver så väl lyftas upp av den kraft, som ofelbart strålar ut från en kärleksfull sjuksköterska, hängiven sitt kall.⁵³⁹

Människan kan bära på en tyst kraft som talar utan ord. Ingenting kan tala själens ord bättre än en personlighet fylld av kärlek. I samband med kärleken som ett högre motiv i relation till kallet och till etikens grund, citerar Rohde⁵⁴⁰ pastor Norrby i hans uttalande: "[...] hur stort är det icke, när de få det intrycket av de tjänande systrarna, att de dock äro Herrens sändebud! Det är något av evighetens ljus, som lyser över dem där de gå."⁵⁴¹ I sin tolkning av Norrby menar Rohde, att om sjuksköterskan har evighetens ljus i sitt hjärta så lyser det och förnims av omgivningen, utan att sjuksköterskan talar i ord. Ljuset blir då som en förnimmelse av den gudomliga andliga världen. Det är något av evighetens stilla och tysta kraft i sjuksköterskans hjärta.⁵⁴² Norrby relaterar även till bilden av Maria i Luk. 2:19. "Maria gömde alla dessa ord, och begrundade dem i sitt hjärta". Det ljus som går inifrån, gör att vi ser vad som djupast gjorde henne till den hon var, vilket även gjorde henne till de tystaste av världar som gästade denna världen. Hennes tal är ändå mäktigt, och från hennes person utgår en kraft som är en konst att lära av som lämnar spår. Sjuksköterskan, menar Norrby, är också en tyst kraft. Till minne av Nightingales död skriver Rohde "[...] En sällsynt glans kring hennes gärning står, Ur kvällens skymning med dess skuggor långa I mild och ljus gestalt hon mot oss går [...]"⁵⁴³ Människan uppmanas att bli genomlyst av ljuset.

⁵³⁸ Bibeln 1999.

⁵³⁹ Allard 1928, 106.

⁵⁴⁰ Rohde 1928, 3–4.

⁵⁴¹ Ibid. 31. Norrbys uttalande finns infört i SST 1911, 225–226. "Det eviga evangelium" av pastor J. Norrby.

⁵⁴² Se kapitel 8 där ljusets kännetecken framgår i samband med 'glansfull glädje'. En jämförelse kan göras med det platonska gudsbegreppet som solens idé, och det gudomliga ljus som framkommer i personifikationerna som ett ideal.

⁵⁴³ E.R. 1910, 142. Florence Nightingale. Ur en dikt av Estrid Rohde.

Låt blott evighetens ljus stråla in i dig och genomlys dig! Då skall skenet därav också stråla ut från dig, och de, som se detta, skola då kanske fråga, varifrån detta varma ljus kommer, och alla, som känna en längtan efter fadershuset, skola förstå, att evigheten strålar dem till mötes ur dessa klara fönster.⁵⁴⁴

Är det dessa klara fönster som Rohde åsyftar, när hon beskriver ljusen som strålar i natten av hängivenhet? Natten som kommer med vilan är nödvändig för patienternas välbefinnande. I bostadshuset släcker människorna ljusen och går till vila men från sjukhusen strålar ljusen.

Natten kommer, och ljusen slockna efter hand i husradernas fönster, bärande vittne om, att de, som bor därinne, hängifva sig åt den för vårt välbefinnande så nödvändiga hvilan. Från våra sjukhus stråla dock ljusen.⁵⁴⁵

Det elektriska ljuset börjar införas som belysning i allt större utsträckning vid den här tiden. Även om de mörka vaknätterna utan ljus är förbi, så lyser det inte bara, utan det strålar i fönstren, såväl fysiskt som bildligt. En stråle kommer från en stark ljuskälla, likt en glans som syns åt alla håll. Det glansfulla uttrycker bildligt en inställning till tjänandets uppgift. Ljusen är också ett tecken på att sköterskorna är vakna och uppmärksamma. De sjuka är i behov av hjälpsamma händer och uppmärksamhet även under nattens timmar.⁵⁴⁶

Ideella krav – en strävan mot personliga ideal

Utmärkande för de ideella kraven är att de inte handlar om egen vinning. Arbetsglädje handlar om kärlek och hängivenhet, därför är det ett ideellt krav. Arbetsleda och olust hör därför inte hemma inom sjukvården. Idealet ligger i att alltid vara på väg mot idealet. Det finns en strävan att alltid nå högre, vilket utgör en drivkraft.⁵⁴⁷ Det ideella sträcker sig mot oändligheter, det upphör aldrig att gälla, och eviga värden är kännetecknet.

När vi läsa igenom sjukvårdens historia få vi ett intryck af att det ofta rådt perioder mörka som natten. Men tid efter annan har dock framträd personligheter, som verka som ledstjärnor. Hos dem alla finna vi igen dessa ideella drag, som jag framhållit, jag menar: ansvarskänsla, barmhärtighet, själföföglömmelse, takt, arbetsglädje. Och dessa kraf måste förbli desamma genom i alla tider.⁵⁴⁸

Utän denna ideella strävan är vi inga personligheter, och sjuksköterskan behöver vara en personlighet. Förebilder finns genom tiderna. Ideella krav som nämns är ansvarskänsla, barmhärtighet, själföföglömmelse, takt och arbetsglädje. Det framgår en uttalad oro för att de framsteg som sker inom läkekonsten kan leda till att de ideella kraven kommer att

⁵⁴⁴ von Zedlitz und Neukirch 1911, 85.

⁵⁴⁵ E.R. 1909a, 7.

⁵⁴⁶ I Ps. 36:9–10 står: ”De får njuta öfverflödet i ditt hus, i din glädjes strömmar stillas deras törst. Ty hos dig är livets källa, i ditt ljus ser vi ljus.”

⁵⁴⁷ Eckhart såg glädjen som ett uttryck för det ideella, i det att den alltid är på väg. ”The wandering Joy”. Se Eckhart 2001.

⁵⁴⁸ Linder 1921, 4.

skymmas.⁵⁴⁹ Wellin⁵⁵⁰ menar att i en brytningstid är det svårt att förstå meningen med det som sker. Svaret på frågan om *varför* ligger i framtiden, så även frågan om vad som är det rätta. I samband med sina föreläsningar i etik beskrivs de karaktärsdrag som Wahlström menar hör till det som eftersträvas för en harmonisk helhet i citatet som följer. Alla inrymmer mod. Förutom förmåga till självständigt handlande utifrån eget omdöme med vilja att utveckla och skapa nytt, nämner Wahlström kärlek till sanningen som behöver mod. Även frimodigheten nämns, som innebär att ha mod att säga sanningen även om det är förenat med visst obehag. Uthållighet handlar om tålmod eller långmod, och oförskräckthet påminner om tapperhet som är mycket stort mod. Det är Andens kraft som samtidigt gör att glansen utstrålas vilken skimrar av blid välvilja. Det visar på denna inre kraft som har sin grund i kärleken.

Det sedliga ideal, som möter oss i Jesu förkunnelse, har en säregen storhet och helgjutenhets. De karaktärsdrag, som den etiska idealismen så eftertryckligt betonar, återfinns alla i denna sedelära. Där saknas ej den karaktärsfasta själfständigheten och uthålligheten, där saknas ej heller frimodighet, oförskräckthet och sanningskärlek. Männe vi ej någon gång kommit i beröring med en personlighet, från hvilken utstrålar ett skimmer af blid välvilja, som röjer den inre kraft och på samma gång den kärlek, hvilken har sitt ursprung i den af Gud påverkade människoandens innersta?⁵⁵¹

För att vara tjänande behöver sjuksköterskan skolbildning och personlig bildning, dvs. ”hjärtats bildning”. Båda är viktiga eftersom skolbildningen och den personliga bildningen är ett stöd för varandra. ”En bildad människa är icke den på hvilken naturen slösat sina gåvor, utan den som väl och på ett vist sätt använder de gåvor hon har, som med fast blick kan se *hvarest* något fattas henne och förstår att inse *hvad* det är”.⁵⁵²

Barmhärtighet som det ideellas grund

De olika ideella kraven kompletterar varandra. Linder betonar ansvars känslans förbindelse med kallet, även om det medför stora kostnader.⁵⁵³ Utan hjärtats medverkan uteblir ansvaret och berättelsen om den barmhärtige samariern nämns som förebild.

⁵⁴⁹ Romantikens era, med en ideell världsbild sätter således sin prägel på den historiska kontexten, vilket enligt Högnäs 2003, 119–120, innebär en vändning till det subjektiva. Vändningen kan förstås som en protest mot föreställningen om civilisering av det instrumentella naturvetenskapliga förnuftet under upplysningen. Under romantiken önskade människan visa på en väg mellan naturen och gudomligheten och sökte överbygga klyftan mellan kropp och själ, materia och ande, mellan människan och den övriga världen samt mellan människa och Gud. Mycket av detta tänkande hämtar sina bilder hos den nyplatoniska traditionen från senantiken. Ljusets betydelse i samband den rådande världsbilden och nyplatonismen kan också illustreras med hjälp av mystiken. Här finns idévärlden, himmelriket – det eviga och sinnevärlden, jordens och materiens rike – det förgängliga, där allt jordiskt längtar hem till sitt ursprung. Tre vägar till kunskap framgick, den intellektuella, den moraliska och den estetiska med aktiviteter som vetenskap, moral och konst, med målet det sanna, det goda och det sköna. Människan innehar här inte bara förmågan att skåda det eviga, hon har även en grunddrift att förverkliga sin gudomliga idé i det vanliga livet. På så sätt kan hon vara ett Guds redskap på jorden. Tankarna bildar en grund för det kristnas moral och sedlighet.

⁵⁵⁰ Wellin 1921, 15.

⁵⁵¹ Carlberg 1918c, 218 (ur Clara Wahlströms föreläsningar i etik).

⁵⁵² E. L-d. 1918, 27–28 (troligen Elisabeth Lind).

⁵⁵³ Linder 1921, 4.

Med känsla av ansvar tog han sig an uppgiften, trots omaket det medförde. Hans resa fick ändras, vilket tog hans tid i anspråk och det han planerat tog en ny vändning, när en sjuk främling låg i hans väg. Barmhärtigheten bildar den grund som idealet vilar på. Även i sin mest torra vetenskapliga form, skriver Wellin,⁵⁵⁴ förblir sjukvården ett barmhärtighetsverk, eftersom den alltid avser att ge hjälp åt dem som lider. De andra dygder som är belysta följer i barmhärtighetens spår.

Långmod och tålmod – någon som bär och uthärdar

Barmhärtighet och tålmod behöver varandra.⁵⁵⁵ Att visa tålmod är att vara barmhärtig. Tålmod är inriktat på att tåla, uthärda och bära.⁵⁵⁶ Långmodet är inriktat på en lång tidsrymd.⁵⁵⁷ Sjuksköterskan kan genom sitt sätt att hjälpa och möta den sjuke göra prövotiden lättare, så att den sjuke kan ta upp kampen i livet med en ljusare syn på världen. I början av sjukdomen tjänas den sjuke ivrigt och tomheten efter gemenskapen med den sjuke upplevs stark. En önskan finns att alltid vara hos den sjuke, och de egna intressena ställs åt sidan för den sjukas skull. När situationen blir vanemässig tar den kanske en annan vändning. Villigheten blir till otålighet och den sjuke märker det, eftersom känsligheten är stor.

Vår tålmodstråd är mestadels lika skör som i sagan och brister mycket ofta, och då är det nog också slut med den där självklara mildheten. Om än orden äro icke direkt ovänliga, så har dock tonen märkbart förlorat i värme, och man utför ej längre sina åligganden så villigt, utan med en viss otålig brådska. Men detta undgår ej den sjuke.⁵⁵⁸

Sinnet är känsligt för minsta beröring, och det liknas vid en ljuslåga som fladdrar vid minsta luftdrag eller som den finaste ton från fiolen. Känsligheten gäller för vad som sägs, tonen på rösten och för det som händer i rummet. Det handlar om sådant som vi i allmänhet inte reagerar på. Bilden av den som saknar hjälp stiger fram, där mottagligheten för intryck är större än annars. När den sjuke har tagits undan från vardagslivet, blir små förtretligheter svårare att komma över. Att visa tålmod ger den sjuke ett ökat förtroende.

Ödmjukhet och saktmod – att omhändertas varsamt

Harmoni behöver finnas mellan arbete och glädje, därför är ödmjukheten betydelsefull. Ödmjukhet omnämns omväxlande som saktmod och betyder i grunden detsamma. Saktmod lägger tonvikten mer på besinning, som när människan går lugnt till väga och är eftertänksam. Genom saktmodet framtonar stillheten och allvaret. Det behövs en frisk

⁵⁵⁴ Wellin 1919, 189. Torr kan betyda formell, saklig, andefattig eller tråkig. Dalin 1853.

⁵⁵⁵ Linder 1921, 4.

⁵⁵⁶ Liksom långmod innebär tålmod att ha ett sinnelag som har lång fördragsamhet med andra utan att vredgas. SAOB 1941. Se *långmod*.

⁵⁵⁷ von Zedlitz und Neukirch 1911, 22.

⁵⁵⁸ Ibid. 23.

värmande glädje i arbetet som vittnar om en munter sinnesstämning. Glädje kan ge sig till känna i fråga om någons uppträdande som utmärker ett oförskräckt hjärta till skillnad från ett dystert hjärta. Om allfarvägen i likhet med landsvägen är bred, på vilken det går lätt och snabbt att ta sig fram, beskrivs arbete i samband med kallet som att beträda en svårframkomlig stig som fordrar en försiktig vandring.

Härmed menar jag ej, att ni skulle vara tvingade att förvisa all glädje från eder framtid, långt därifrån. Inte skola ni gå med likbjudaremin bland de sjuka, tvärtom, där behöves om någonsin en frisk, värmande glädje. – men det skall vara harmoni mellan glädjen och arbetet. – Och härför fordras, att vi förstå, att de, som vilja upptaga sjuksköterskans kall, de ha – låt oss säga – lämnat livets vanliga allfar-väg och beträtt en stig, där det gäller att vandra varsamt. Må ingen av eder finna detta för krävande, och måtte ingen under sitt framtida arbete komma att känna sig leva i disharmoni med sitt levnadskall.⁵⁵⁹

Det kan förstås som att komplicerade situationer kan uppstå som behöver hanteras väl. Det finns allvar i kallet, men det innebär inte att sjuksköterskan ska ta på sig en dyster uppsyn, som om hon inbjöd till begravning bland de sjuka. En harmoni ska däremot råda mellan sjuksköterskans kall och hennes sätt att uppträda. Ödmjukhet som dygd gör sjuksköterskan medveten om sin otillräcklighet. På så sätt finns det alltid en strävan hos sjuksköterskan att göra mer av det som är gott, vilket gör henne glad och lycklig.⁵⁶⁰ Ödmjukhet handlar om att vara anspråkslös, respektfull och underdånig och om att ha små anspråk på eget erkännande eller materiella värden. Ödmjukheten behövs hos vårdaren för att inte förringa patientens bekymmer. Den ökar också medkänslan och intresset för patienten i samband med deltagande och tröst.

”Med lätta fjät mig vandra lär mitt mål emot, att intet trampadt hjärta bär spår af min fot. [...]”⁵⁶¹

Att såra ett hjärta överensstämmer inte med levnadskallet, ödmjukhet håller den andras värde högt.⁵⁶² Det framhålls även att ödmjukheten vaknar när samvetet får tala om varje försummat tillfälle att göra gott och varje försummad plikt. Det handlar således inte endast om att undvika de orätta orden.⁵⁶³ Om en orolig patient inför en operation berättas hur underrättelsen ”Skynda sig nu, fröken skall opereras med detsamma”⁵⁶⁴ har satt spår med oförminskad harm med upplevelsen av att ha blivit bemött på ett brutalt sätt. Det ger vid handen, att även det som kan tyckas vara obetydligt och hurtigt för en människa, kan för en orolig människa bli till förskräckelse. Det är lätt att omgivningen

⁵⁵⁹ B.W. 1926, 16. Wellin riktar sig här till unga systrar och elever i det att hon förutsätter att de har en önskan att *lära* och *tjäna*.

⁵⁶⁰ Tystnadsplikstens betydelse. 1928, 206. (”1:sta års-elev från sjuksköterskeskola vid ett av länslasaretten”.)

⁵⁶¹ Brit 1909, 106. Ur dikten *Med tysta fjät*.

⁵⁶² Engelska *humility* har släktskap med latinets *humus*, jord skriver Sjöberg 2010, 24. Vidare beskrivs att ödmjukhet har egenskaper som påminner om jordens. Jorden kan trampas på utan att den reagerar, den slår inte tillbaka. Planteringar kan göras som sedan blir växter.

⁵⁶³ Gunnel 1913, 19.

⁵⁶⁴ Syster E-a. 1917, 14.

undervärderar en patient med nervösa besvär som blir sårad med misstänksamhet och bitterhet som följd. Eftersom levnadsomständigheter, den kamp som utkämpas och olika prövningar är okända, finns uppmaningen att inte döma den andra som vårdare. I stället handlar det om att försöka förstå de sjuka under alla förhållanden. Detta betecknas som angeläget, eftersom lidande finns i olika grader. Det samma gäller styrkan hos människans karaktär som är av betydelse i mötet med livets utmaningar.

Hjärtat måste vara deltagande hos den vårdande. Såvida enbart plikten ersätter hjärtat i samband med relationer, får vårdandet en hård klang.⁵⁶⁵ Uteblir hjärtat blir tiden på sjukhuset till skada och till en otrevlig upplevelse för den sjuke. En sjuksköterska berättar om vårdandet av en kvinnlig patient som led på grund av morfin- och alkoholmissbruk. Sjuksköterskans syn på patienten som djupt sjunken blev till ett ringaktande och nedvärderande av henne. Hade hon förstått vilka kval kvinnan led och haft större kännedom om livets frestelser och svårigheter, hade hon vårdat henne på ett annat sätt. På det här viset förverkade hon rätten att vara hennes vän och en verkligt god sjuksköterska (enligt källan själv).

Den stora konsten är att genom förtroende och förståelse vinna de patienter, som på grund av något sjukdomstillstånd eller karaktärssvaghet kommit ”på sned” i livet. Först när dessa öppet kunna bikta sina innersta kval och sin nöd för en fullt pålitlig och *tyst* sjuksköterska, då först är man i stånd försöka hjälpa dem upp ur den avgrund, dit de kastats av olika anledningar.⁵⁶⁶

Det är en stor konst att *vinna* en patient, att förtjäna eller vara värd att tjäna en patient, som kommit ”på sned” i livet på grund av sjukdom eller svag karaktär enligt källan. Patienter kan befinna sig i ett tillstånd som liknas vid en avgrund, dvs. ett tillstånd som här tolkas som djupt och skrämmande. När möjlighet ges att i förtroende erkänna de känslor som berör patienternas innersta och som påverkar deras liv kan det bli till hjälp. Det beskrivs som en hjälp upp ur det fördärv som de *kastats* in i av olika anledningar. Att bli kastad in i en situation innebär att inte vara förberedd på den, kanske mot sin vilja och under ett snabbt skede.

Trofasthet – vara i trygga händer

Med kärleken till sanningen och ärligheten blir vårdandet lyckligt och gynnsamt, som när handlingen och tanken överensstämmer med idealet. Rohde⁵⁶⁷ skriver om att vara sanningen hängiven och finna glädje i den, eftersom sanningen bär marken vi står på. Trofastheten benämns även trohet med samma innebörd. Trohet och klarhet leder till trygghet och säkerhet, vilket bland annat den ordning och reda ger som ska utmärka vårdandet. Det handlar om att *vara* sitt kall trogen och att inte svika intentionerna för att undslippa besvikelse. Närheten till sanningen skyddar vårdandet från inslag som kan

⁵⁶⁵ von Zedlitz und Neukirch 1911, 18.

⁵⁶⁶ Sjuksköterska 1926, 268.

⁵⁶⁷ Rohde 1928, 12.

grumla den glädje som arbetet skänker. De sjuka ska känna tillit och lugn. Det ska också kännas tryggt för de anhöriga att lämna över omsorgen om de sina till vården.

I sjukvårdsarbetet med dess många krävande uppgifter går det förvisso inte att handla vårdslöst med småsakerna och att förbise vikten av de underordnade momenten. Det bör vara klarhet och trohet ända ner till botten, om man tryggt ska kunna lämna de sjuka i vår hand. [...] Det kan förekomma misstag, försakade av överansträngning och okunnighet. Om också den moraliska skulden i dessa fall blir mindre, kvarstår dock med eldskrift dessa ord: var trogen i det lilla!⁵⁶⁸

Att vara trogen i det lilla är så viktigt att det kvarstår med eldskrift, skriver Rohde. Även det minsta fel kan göra stor skada. Eldskrift är en lysande skrift. I dag kanske vi använder ordet neonljus i stället. Klarhet handlar här om hur verkligheten framställs och att komma nära det som är äkta och trovärdigt. Arbete som präglas av pålitlighet gör arbetet genomgående gediget och klanderfritt.

Bli berörd med finkänslighet

Takt härleder ursprungligen till beröring.⁵⁶⁹ Centralt är att beröra på ett fint och försiktigt sätt med beaktande av vad som är lämpligt och passande. Linder⁵⁷⁰ menar att taktkänslan hör samman med att sätta sig själv åt sidan, vilket gör det lättare för den sjuke att ta emot hjälpen. Den obekanta hjälparinna som kommer till ett hem undviker genom sin taktkänsla att ge den sjuke och familjen en ytterligare prövning, utöver den de redan har.

Fordras det takt och finkänslighet för att tillgodose de lekamliga behoven, så fordras dessa egenskaper i än högre grad, när det gäller det andliga. Ett påträngande sätt och brist på finkänslighet ha helt visst i otaliga fall skadat kristendomens sak. Ömtålig till kropp och själ ligger den sjuke där, och ett närgånget försök att sondera hans innersta kan upptagas så illa, att han alldeles bestämt läser till för ett vidare närmande. Under sådana förhållanden har man ju intet vunnit för den sak man ville föra fram, snarare förlorat.⁵⁷¹

Ömtåligheten kan stänga till om människans innersta som ett skydd. Närmandet ska därför ske i taktfullhet. Rohde beskriver brist på taktfullhet som närgångenhet, som att närma sig den sjuke på ett burdust och omdömeslöst eller indiskret sätt. Det är enligt Rohde inte i enlighet med kristendomens sak. Det kan ses som att vårdande är ett hjälparbete förankrat i barmhärtighet och kärlek för att möta bevekelsegrunden att lindra lidande. Genom kärlek skapas gemenskap mellan vårdaren och den vårdade som öppnar upp till den vårdades verklighet, vilket är nödvändigt för att lindra hans eller hennes lidande. Saknas takt och finkänslighet hos vårdaren kan den vårdades verklighet förbli stängd med en utebliven lindring av lidandet som följd. I den stora längtan hos sjuksköterskan att få hjälpa och vara till nytta i världen med ett ivrigt och brinnande

⁵⁶⁸ Ibid. 12.

⁵⁶⁹ Hellqvist 1980. Se *takt*.

⁵⁷⁰ Linder 1921, 3.

⁵⁷¹ Rohde 1928, 30.

hjärta, är det samtidigt nödvändigt att förstå sina plikter.⁵⁷² I samband med plikten att tåga är takten och finkänsligheten en hjälp vid fostran till ”rofyllda tystnadsmänniskor”. När människor skrivs in på sjukhus, sker en förändring som ska beaktas, enligt källan. Då är det viktigt att veta när sjuksköterskor ska tala eller tåga.

På sjukhus blir människorna i allmänhet mer öppenhjärtiga än ute i levande livet. De orka liksom ej sätta på sig den vanliga masken, de visa sig sådana de innerst inne äro. [...] Och vi, som få lyssna till ett människohjärtas bikt, vi böra ta emot den som en helig gåva, vilket det är vår plikt att handskas varligt med.⁵⁷³

När orken inte finns att skydda sig själv, visar sig människans innersta. För dem som lyssnar berättar människan om det som de annars skulle ha gömt i sitt hjärta. En förtrolig bekännelse är som en helig gåva, vilken ska omhändertagas med varsamhet. Glädje finns i att dela gåvan, att få förtroendet. Självförlömmelsen finns närvarande, den förenas med taktkänslan, eftersom den sjuke hjälps bäst när vårdarinnan sätter det egna jaget åt sidan och lyssnar till den andra. Att sätta sig själv åt sidan innebär att hjälpen ska ges så, att den sjuke inte finner det svårt att ta emot den. Taktkänslans betydelse illustreras även i samband med att en patient spottar på golvet och slår ner sina matbestick i samband med måltiden.⁵⁷⁴ Sjuksköterskan plockar lugnt upp skeden, varefter hon torkar upp den utspilda maten. Hon känner sig upprörd men säger ingenting. Till patientens försvar ser hon en vilsekommen människa som hon vill leda rätt igen. Att vara vilsekommen kan betyda att uppleva sig själv som främmande, en förvirrad eller rotlös människa i avsaknad av hjälp. Den glädje som kommer ur att känna förtroende beskrivs som en ”stärkande medicin” för den sjuke. Att på så sätt lyckas med att lindra lidande ger arbetsglädje.

Sammanfattning

Det *glansfulla* som glädje är när ljuset och kärleken som bor i hjärtat visar sig som ett återsken i mötet med medmänniskan. Hela människans hållning vittnar om det *bärande* hjärtat som en kraft och generositet med löfte om att ge hjälp. En patient kan lyftas upp av den kraft som utstrålar från en kärleksfull människa som är hängiven sitt kall.⁵⁷⁵ Den ideella världsbildens förebilder sträcker sig mot eviga värden, och i den ideella strävan framgår personligheten och därmed hållningen. Det som eftersträvas är en harmonisk helhet. Det är Andens ljus som med sin grund i kärleken ger den glans som utstrålas och som skimrande genom hängivenheten bär fram en inre kraft till patienten. Det är en tyst kraft som talar utan ord, vilken visar sig som det sköna, en karisma, dvs. en nådegåva till de lidande. Glansen ger intrycket av en inre hållning hos den som vårdar, samtidigt som den uttrycker inställningen till tjänandets uppgift.⁵⁷⁶ Den energi som sprids till

⁵⁷² Tystnadspliktens betydelse 1928, 206. (”1:sta års-elev från sjuksköterskeskola vid ett av länslasarettens”.)

⁵⁷³ Ibid. 207.

⁵⁷⁴ Johansson 1921, 11.

⁵⁷⁵ Allard 1928, 106.

⁵⁷⁶ E.P. 1915, 135.

omgivningen blir till glädje. Blicken för människans karaktär skärps hos omgivningen, och det är en karaktär vars moraliska kvalitet avspeglar sig även i ögonen. En generös kärleksfull blick är fri från självcentrering och kontrollvilja, samtidigt sträcker den sig ut mot andra utan att vilja tillintetgöra eller äga. Glans har ersatts med orden *värdighet* och *dygdigt* beteende. Den helige Andens frukter, även benämnda som kristna dygder, mognar gradvis i ljuset och framträder som karaktärsegenskaper. Närmast kärlek och ljus finns glädje som starkt belyst känns igen i sin glans.

I följande med kärleken finns barmhärtigheten som alltid avser att ge hjälp åt den som lider. I samband med att bevara och förtjäna rätten att vara patientens vän är hållningen avgörande för att skapa ett förtroende. Det är en stor konst att vinna en patients hjärta, för att på så vis möjliggöra att känslor som berör patientens innersta och påverkar livet kan tillkännages. En förtrolig bekännelse är som en helig gåva som ska omhändertas med varsamhet. Genom taktkänslan finns medvetenheten om att människan blir berörd av vårdarens närvaro. Hjälpen ska ges så att patienten inte upplever det som svårt att ta emot den. Att vinna en patients förtroende är också att vara värdig att få tjäna. Glädje finns i att erhålla en helig gåva efter att ha fått förtroendet. Bevarande av tystnaden behövs i mötet med människor som skrivs in på sjukhus, eftersom orken att skydda sig själv förändras. Följden av förändringen blir att patienterna berättar mer om det som de annars skulle ha gömt i sitt hjärta.

Ödmjukheten skyddar vårdaren från att trampa på patientens hjärta. En ödmjuk hållning bidrar även till en harmoni mellan kallet och dess glädje. Även en frisk värmande glädje behövs i arbetet. Glädje vittnar om en munter sinnesstämning, vilken finns i ett oförskräckt hjärta. När hjärtat däremot är dystert framgår ödmjukhetens betydelse. Det som upplevs som hurtigt för en människa kan för en annan förefalla sårande. Det finns levnadsomständigheter, kamper som utkämpas, och olika prövningar som är okända för vårdarna. Uppmaningen i samband med vårdande är därför att inte döma. Ödmjukheten motverkar ringaktande och nedvärderande av patienten och ger istället vårdandet en känslös ton. Nära ödmjukheten finns saktmodet som uppmanar till besinning. Genom att gå lugnt fram och vara eftertänksam framträder stillheten och allvaret i hållningen. Tillsammans med ödmjukhet bildar saktmod en harmoni mellan arbete och glädje. Ödmjukhet kommer ur medvetenheten om den egna otillräckligheten, och ödmjukheten öppnar för och stärker drivkraften att göra gott. Små anspråk från vårdaren beträffande eget godkännande gör att patienten framträder med känslan av att vara värdefull. När vårdaren håller patienten högt ökar även vårdarens medkänsla och intresset för patienten. I och med vårdarens ödmjuka hållning förringas inte patientens bekymmer. Det är lätt att en patient som undervärderas upplever sig förödmjukad, vilket i sin tur leder till misstänksamhet och bitterhet. Tålmod eller långmod handlar om att orka ta emot, att bära och att stanna kvar hos den lidande.

Trofasthet behövs gentemot kallet, för att patienten och anhöriga ska känna trygghet. En känsla av tillit och lugn förmedlas vid överlämnandet i andras händer. Trofasthet innebär att hålla sig till sanningen in i minsta detalj. Det kan lätt bli fel med en besvikelse som följd, varför även stundens glädje förmörkas. Det minsta fel kan göra stor skada, därför ska arbetet vara gediget och klanderfritt. Det handlar om att vara ”trogen i det lilla”. I troheten inför kallet är avsikten således att skapa trygghet och säkerhet i vårdandet. Kraften att handla utifrån eget omdöme behövs tillsammans med viljan att skapa och att stå upp för sanningen. För att vara tjänande fordras även personlig bildning som innefattar ”hjärtats bildning” och skolbildning. Båda behöver varandra, eftersom fackkunskapen alltid bör underhållas.

De gåvor människan har bör användas på ett klokt sätt. När en vårdare saknar någon gåva bör det uppmärksammas och vårdaren förstå vilken gåva det handlar om. Skönhet beskrivs i samband med en begåvning som finner glädje i det sköna. Det är för sin skönhet som vishet är älskad, och den leds av godhet. Gud är det skönaste av vara och skönheten är utan särskiljande. Den ursprungliga källan och harmonin samlar allting samman utan kategorier. Om människor endast ser till olikheter, blir det svårt att förstå varandra. Människorna observerar kanske varandra men ser inte varandra. Följden blir att ensamhet råder, trots att glädje skänker gemenskap. Liksom det sanna, det goda och det sköna, är det gudomliga en egenskap av varande. Det gudomliga skänker skönhet till allt skapat, och det genomskinliga, transcendenta har inga gränser. Den stund man blir transcendent berör man varat själv, dvs. källan som i sin renhet sprider glädje i människornas liv.

Idén om det inbjudande hjärtats glädje

Om ni inte går till människorna med ett glatt ansikte ökar ni bara på deras mörker och deras elände och deras sorger.⁵⁷⁷

Moder Theresa

Glädje som *glittrande* syns när hjärtat *inbjuder* till gemenskap. Värme förmedlas med en solens mildhet, när ansikte och ögon strålar, i förening med ett äkta leende som kommer från hjärtat.

Med ett skimmer av sol och en fläkt av värme

Det finns glädje som lyser med solens värmande egenskaper, av speciell betydelse är den i sjuksalen. Allard hänvisar till en föreläsning av prosten Wieselgren, som alltid inledde sitt tal med ”varen alltid glada”. Glädje betyder så mycket, att sjuksköterskorna uppmanas att smitta patienterna med sin glädje. Här nämns den vise Salomo med citatet ”ett glatt hjärta gör ett blitt ansikte” och ”ett blitt ansikte gläder hjärtat”.⁵⁷⁸ En glädje

⁵⁷⁷ Kolodiejchuk 2008, 255.

⁵⁷⁸ Allard 1928, 104.

beskrivs, som kännetecknas av en inre harmoni, dvs. inte av den bullersamma glädje, vilken uttrycks genom prat, skratt och gestikulerande. Det är den glädje som överensstämmer med en stilla glättighet. Det goda med ett glatt ansikte är att stämningen lättar.⁵⁷⁹ Gladlyntheten gör att det är lätt att be om hjälp och de sjuka får den upplevelsen att sjuksköterskan finns där för deras skull. Den sjuke upplever sig också sedd, eftersom ett leende är bekräftande och medverkar till skapandet av en god relation. En förbindelse mellan hjärtan.

Ack, vad ett glatt ansikte lättar upp stämningen på en hel sal. Och ett litet sjukrum blir som genomlyst av en varm solstråle. Det går så lätt att be om hjälp, när man förstår av sjuksköterskans hela personliga uppträdande, att hon är till för de sjuka och inte tvärtom. För att på alla de små fina sätt, som stå henne till buds, vara dem hon vårdar till hjälp och glädje. [...] Glädjen har också sin stora makt. Särskilt när den är parad med vänlighet. Ty, lägg märke till det, en glad människa är nästan alltid vänlig. Hon känner sig rik. Rik nog att dela med sig av inneboende glädje.⁵⁸⁰

Det behagliga sätt som visar sig i mötet är till hjälp och glädje. Tillsammans med vänlighet har glädje stor makt och kan ses som en kraftkälla som flödar över genom sin rikedom som delas med omgivningen. Det är en ljus gestalt som framträder och som vill andra väl. Enligt Allard behöver vänligheten en fast hållning. Denna fasthet levandegörs, genom att sjuksköterskan håller fast vid idealet med osjälviskhet som följd. På så sätt finns det allvarliga och uppriktigt menade tillsammans med gladlyntheten.

Ansiktsuttrycket hör till de omsorger som läggs på det yttre, menar von Zedlitz und Neukirch. ”En ljus, varm blick hör till den ljusa dräkten, ty endast den kan förklara hela sköterskans personlighet, så att hon alltid har solsken med sig in i sjukrummet.”⁵⁸¹ I nekrologerna⁵⁸² beskrivs de egenskaper som uppmärksammas som värdefulla inom vårdandet. Återkommande framtonar det varma hjärtats betydelse och att söka sprida kärlek och solsken omkring sig, genom att vara glad, lugn och vänlig. Ett vänligt ord och ett deltagande som vittnar om förståelse beskrivs kunna utträta mer än ett förmaningstal.

⁵⁷⁹ Glättighetens betydelse är återkommande i berättelserna och speglar förhållandet i relation till människans omgivning. Ekenstam 1993, 102–109, skriver om kroppens idéhistoria och lyfter bland annat fram kroppshållningen. Som god beskrivs den i direkt relation till en persons allmänna hållning. Blicken och gesterna ska utstråla självmedvetenhet och energi. Hjärtat ses som centrum för förmedlandet av minerna och därför är det av betydelse att förädla sitt inre. Ett hjärta fyllt av välvilja, deltagande och förnöjsamhet, som förskjuter sin självkärlek och högmod, kommer att ha den rätta minen i sällskapslivet. Glättigheten i anletsdragen ger avtryck i människans inre och lägger grund för glättighet, vänlighet och välvilja mot andra. Framförallt under första hälften av 1800-talet fanns en uppfattning om hur en blick bör vara, öppen och gladlynt samtidigt utstrålade karaktärsstyrka, självkänsla och inre värde.

⁵⁸⁰ Allard 1928, 104.

⁵⁸¹ von Zedlitz und Neukirch 1911, 43.

⁵⁸² I *Svensk sjukskötersketidning* finns dessa eftermälen införda som ger en minnesteckning.

När missmodiga ögon strålar

Det omtalas att den första fabrikkssystemen inte var en skolad dvs. utbildad sjuksköterska. Utmärkande var att hon hade en ”systems hjärta”, det vill säga ett varmt hjärta och därmed ett varmt sinnelag. Det är det varma hjärtat som fick arbeterskorna att fatta hennes framsträckta hand.

[...]Hon gör dagliga ronder genom fabriken. Hälsar på alla flickorna, stannar här och där, helst där hon ser, att det mänskliga maskineriet är i olag, där hon anar, att ett vänligt ord skall kunna lysa upp i ett bullrande, mörkt hörn, i ett kanske lika brusande mörkt sinne. [...] om hon har två ögon, ser hon en hel del på en sådan där rond. Får hon sedan så småningom se trötta eller missmodiga ögon stråla, när hon kommer i dörren – ja, då genombärfvas hon af arbetets lycka, då sporras hon till nya funderingar: hur skall jag kunna hjälpa alla dessa till en sundare syn på tillvaron, till en friskare, ljusare tro? Svaren på dessa frågor äro ej lätta att finna. De stora orden och de stora handlingarna äro ej alltid störst vare sig i himmelen eller på jorden. Det är till människohjärtat, som fabrikkssystemen skall finna vägar – och genvägar.⁵⁸³

När sköterskan blir mottagen, vilket även kan förstås som godtagen av dem, ökas hennes möjlighet att vara till glädje och hjälp. Hennes vårdande handlingar blir därmed till välsignelse. Hon hälsar på alla och talar med vänliga ord för att förmedla ljus till ett upprört sorgset sinne, och hon bär på känslan av att inte kunna göra nog för dem. Det finns en hängivenhet bakom handlingarna. När sköterskan kan bidra till en sundare syn på tillvaron och en ljusare tro kan innebära att hon litar till sin förmåga med en känsla av hopp inför framtiden. Människohjärtat visar vägen. När det handlar om att få missmodiga ögon att stråla, kan hon känna arbetsglädje.⁵⁸⁴ Enkla medel förespråkas som hjälpande. En väg att gå blir följande, vilken uttrycks som verkligt deltagande i glädje:

Det verkliga deltagandet i glädje och sorg öppnar också dörrar med än så rostiga gångjärn. Eller – man ställer till enkla samkväm, där en hejdundrande ”kaffepetter” intar hedersplatsen och där trefnaden är hedersgäst. Man bjuder på sång och musik, ljus och blommor, man arrangerar kvällskurser i sömnad och handarbete, man anordnar föredrag, både roande och lärorika, helst på samma gång. Och framför allt – man visar praktiskt arbetets glädje – i egen arbetsglädje. Det bästa föredraget är kanske det ordlösa, men handlingskraftiga.⁵⁸⁵

Författaren skriver om att öppna dörrar med rostiga gångjärn. Det som är rostigt kan tänkas vara angripet av något och skadat och fungerar därmed sämre. Gångjärnen gör att dörrar kan öppnas eller stängas. Dörrar kan därmed lämna och förhindra tillträde. Var det svårt att nå fram till de missmodigas innersta tankar och känslor? Det berättas om att fabrikköterskan behöver finna vägar som öppnar upp arbeterskornas hjärtan. Trevnaden välkomnas som hedersgäst, och ”kaffepetter” har den förnämsta platsen. Det

⁵⁸³ Langborg 1920, 259.

⁵⁸⁴ I Erlöv & Peterson 1998, beskrivs hur svåra arbetsförhållanden påverkade människor inom olika verksamheter. När industrin byggdes ut i rask fart fick sjuksköterskan ett nytt arbetsfält i början av 1900-talet, fabrikkssystemen. En av hennes uppgifter var att arbeta med arbetsmiljöfrågor för arbetstagnas trevnad. Johannisson 1990, 108 skriver att industrialismens syn på kroppen var strängt mekanisk. Det berättas att en femtioåring kunde anses vara förbrukad.

⁵⁸⁵ Langborg 1920, 259.

bjuds på sång och musik, ljus och blommor, vilket fägnar sinnet. Kanske är det med en känsla av belöning som inte hör till vardagen. Det ordlösa är det handlingskraftiga och verkar som en kontrast till den bullriga fabriken.

Att sprida solljus är att förgylla tillvaron

Från och med år 1918 kom en fattigvårdslag, som föreskrev kommunerna att inrätta ålderdomshem. Tidigare kallades de fattighus, men de som bodde på ålderdomshemmen var fortfarande i huvudsak de fattiga i samhället.⁵⁸⁶ Bilden här nedan berättar något av innehållet under en dag på det nyinrättade ålderdomshemmet och avspeglar en del av glädje i vardagen.

Mellan 6-9.30 f.m. och 1-3 e.m. äro köken öppna, och den tiden ser man de gamla gå öfver gården med kaffepannor, små kastruller och tallrikar med pannkakor och andra rariteter, som de förgylla upp tillvaron med, och i allmänhet se de glada och förnöjda ut, då de komma med sina ”skatter”[...]Om man bortser från ett och annat undantag, erfar man, att de gamla med tacksamhet mottaga, minsta lilla vänlighet, och det hjälper en öfver en hel del oanade svårigheter, som ofta möta på ett ålderdomshem. Må de, som arbeta på ett dylikt hem, aldrig glömma att söka sprida det solljus, som dessa fattiga åldringar så väl behöfva under sina sista lefnadsdagar, efter ett för de flesta sträfsamt och tungt lif i fattigdom och umbäranden.⁵⁸⁷

Budskapet i berättelsen kan ses som, att de som arbetar på ett ålderdomshem aldrig får glömma att sprida solljus. Det är ett medgångens ljus som dessa fattiga så väl behöver. De har strävat och fått avvara mycket genom sjukdomar, krig och brist på nöjenheter. Bland dessa människor finns även arbetarhustrun. Efter att ha genomlevt många påfrestningar och de svåraste livsöden, erbjuds hon nu på ålderns höst några veckors lugn och vila. Med gratis tillgång till livets nödvändigheter och i en rofylld skön natur skingras bekymren och glädje blir synbar.⁵⁸⁸ Glädje med nöjsamhet blir synlig, när de äldre får del av det som de inte är vana att få. En raritet är sällsynt och därför dyrbar. Det är för dessa människor ingen självklarhet att dricka kaffe och äta pannkaka. Glädje visar sig också som tacksamhet över den vänlighet som visas. Vårdarna får ett erkännande, vilket kan ses som den gåva som de fattiga ger till vårdarna.

Rosenblad⁵⁸⁹ skriver, att omsorgsfull och skicklig skötsel inte är tillräcklig för alla i vårdande sammanhang. En sjuk är känslig för det sätt på vilket skötseln ges. Det behövs också ett friskt glatt leende som ett tecken på att det är en glädje att hjälpa, och den

⁵⁸⁶ *Nationalencyklopedin* 1996. Se *ålderdomshem*.

⁵⁸⁷ Låftman 1923, 205–209.

⁵⁸⁸ I Löfgren 1979, 120, beskrivs familjen i arbetarhemmet inte som en samlad punkt som hos bönderna. Den fungerade mer som en bas från vilken familjens medlemmar sändes ut för att klara försörjningen. Ju fattigare familjen var desto fler fick ”dra till huset”. Modern, arbetarhustrun, gick på dagsverken, tvättade, sydde och skötte småbruket, för övrigt fanns inte mycket tid för barnen som mestadels fick klara sig själva. Fäderna förde ett kringflackande liv på jakt efter arbete. Fritid och semester existerade inte i sekelskiftets arbetarmiljöer. Familjerna var också trångbodda.

⁵⁸⁹ Rosenblad 1922, 9. Kursledarinnan vid svenska Röda Korsets upplysningskurser.

sjuke undslipper sura trumpna miner. Samtidigt är det gott, när vårdaren ser vad som behöver göras, innan den behövande själv ber om det. För detta finns ett uttryck som Nightingale använde, nämligen att bemöta utan att plåga.⁵⁹⁰ Pehrsson är av samma mening vad gäller att sprida solljus i samband med tillrättavisningar.

Hur litet fordras det icke i själva verket för att göra godt, ett par goda ögon, ett vänligt ord, en finkänsligt gifven tillrättavisning. [...] Inte behöfver det nu vara några långa tal; några vänliga ord, en god blick, ett kamratligt handtag kan ge så mycket och göra arbetsdagen så mycket ljusare. [...] ge därför, att det är en glädje att ge, ge därför, att det är härligt att kunna sprida om också bara en enda liten blek solstrimma omkring sig. [...] det är saligare att gifva än att taga.⁵⁹¹

Även en tillrättavisning som i sig är en anmärkning kan tas som en förebråelse. Förenad med finkänslighet och vänlighet ger den mindre obehag för den sjuke. Egenskaper som glättighet, ljus och att vara ett värmande solsken står för visad kärlek och omtanke, såsom tecken för givandets glädje. Den minsta strimma av sol är av betydelse och ger uttryck för att vilja den sjuke väl.

En sol som lyser på alla

”Ut i solen, ut till livet, upp mot ljuset.”⁵⁹² Vi måste bevara vår plats i solen, skriver Wellin, i det hon lyfter fram solens värme och livgivande verkan i sitt motto. Hon vill peka på att förutsättningen för att livet ska spira och utvecklas är att solen behöver träffa varje särskild planta. Livsfunktionen hämmas, om en planta står ensam i skuggan, vilket delvis kan ses som att arbetet byggs utifrån ett gemensamt motiv, där de som vårdar håller samman. Motivet byggs i sin tur på en medmänsklig grund, där solens strålar ska ge alla människor liv och värme. När Wellin gör denna uppmaning hänvisar hon också till helgonens särskilda emblem som alltmer försvinner. Hänvisningen sker med det tillägget att sjuksköterskorna aldrig har förtjänat emblemen, och att de därför inte heller ska eftersträvas. Platsen i solen måste ändå bevaras, så att kallet inte blir mekaniska själlösa gärningar. Solen kan ses som en påminnelse om att arbetet sker till Guds ära. När Wellin i likhet med många gånger tidigare belyser arten av det arbete som utförs, framgår att oavsett betalt arbete eller inte, blir det av underordnad betydelse. I jämförelse med betalning och de värdefullaste arbetsinsatserna så fördelas de inte utifrån detta, utan samma glädje ska finnas på båda håll, dvs. glädje över att se resultatet och tillfredsställelsen av sitt arbete. Den glädje som växer fram under händernas arbete och inför ens ögon är *skapandets glädje*.

⁵⁹⁰ Nightingale 1861, 64.

⁵⁹¹ Pehrsson 1915, 207 och 209.

⁵⁹² Wellin 1930, 68 (hänvisning till föredraget i sin helhet s. 64–69). Föredrag vid möten, anordnade av Dansk Sygeplejeraad i Köpenhamn och Århus, augusti 1929. Föredraget har rubriken *Arbeta vi människor för att leva eller leva vi för att arbeta?*

Sammanfattning

Glädje som *glittrande* syns när hjärtat *bjuder in* till gemenskap. Den tidsenliga bilden av sjuksköterskan förmedlas som en god, ljus, varm, blid, mild och strålande gestalt. Även Nightingale anser dessa egenskaper som värdefulla i skötseln av de sjuka. De framtonar stundom som livsavgörande. Värme förmedlas med en solens mildhet, när ansikte och ögon strålar, med ett äkta leende som kommer från hjärtat. I det ljusa och lysande visar sig en människa med solens egenskaper. Likt en lysande medelpunkt i tillvaron och det viktigaste i livet för någon sprider människan värme och ljus till sin omgivning. Sprida ljus är att sprida glädje. Det är en glädje som glittrar och inger hoppfullhet. En liten glädjestråle är ett bevis på att det finns en kärlek som räcker till för alla. Vänligheten lyser. Från början betydde vänlighet välvillighet och mildhet. På så sätt bär vänlighetens godhetens egenskaper.

Uttryck för glädje som visar sig genom vänlighet och leenden, uppmärksammar och inbjuder, samtidigt som de är mottagande. Leenden öppnar upp hjärtan och de förenar människor. Som ett bevis på samhörighet och delande blir den andra bejakad i en känsla av gemenskap som uttryck för en delad glädje och medglädje. Charm framgår som betydelsefull för den inbjudande gästfriheten och bidrar till den andliga gemenskapen. I charm visar sig hänförelsen som verkar förbindande, en indikation på att den är livsnödvändig och ofrånkomlig. I den finns en uppmaning att vara vänlig och leende eftersom det är en glädje som sprider sig till andra. En hel sal kan bli genomlyst av en enda solstråle. Ett friskt glatt leende är ett tecken på att det är en glädje att hjälpa och när missmodiga ögon förmås att stråla, infinner sig en känsla av glädje. Några vänliga ord och en god blick gör arbetsdagen ljusare, vilket är ett bevis på glädjens betydelse.

Idén om det upprymda hjärtats glädje

Själv blommor jag
med glädje
en helt oväntad dag.⁵⁹³
Brita av Geijerstam

En glädje framgår som *uppsluppen*, vilken visar sig när hjärtat är *upprymt*. Det är en glädje som blir genom att utrymme skapas för det som gör hjärtat lättare.

Fantasi sprider skimmer över en enformig tillvaro

Wahlström belyser i samband med sina föreläsningar i etik⁵⁹⁴ den etiska idealismens tre själskrafter: viljekraften, tankekraften och fantasin. Tankekraften är med Wahlströms ord större än muskelkraften, eftersom den alltjämt driver världen från okunnighet och mörker till klarhet och ljus. Hon liknar den vid en gnista av det himmelska ljuset. Om

⁵⁹³ Geijerstam 2002, 28.

⁵⁹⁴ Carlberg 1918c, 210 (ur Clara Wahlströms föreläsningar om etik).

fantasin skriver hon, att den sprider skimmer över vardagslivets grå enahanda. Fantasin förutan kan människor inte fröjdas och njuta av det sköna, och inte heller hänföras av det stora och djärva i livet. Viljekraften är den största i samband med att vilja det goda. Uppsluppen glädje innehåller temperament, intellekt, fantasi och spiritualitet på ett sätt som banar väg för uppfinningsrikedom och konstnärligt skapande som en kraft. Rohde ger här en bild av fantasins och uppfinningsförmågans betydelse och värdet av att förvandla en enformig (långtråkig och uttryckslös) tillvaro för de sjuka. Speciellt riktar hon sig till dem som vårdas under en lång tidsrymd.

De s.k. långliggarna kunna vara en avdelningssköterskas kors eller det kan bli så, att hon glider förbi dem och halvt glömmar, att de finnas. Men det är sådana där ”ointressanta fall”, som ibland kunna dra fram det bästa hos sköterskan. I deras enformiga vård kan hon lägga ned den ömmaste omtanke och sin bästa uppfinningsförmåga. Det kan bli så att de komma att stå hennes hjärta närmare än de fina, spännande fallen, och när hon mister dem, kan det bli så underligt tomt och kallt. Försök att bakom diagnosen finna reda på personligheten, se till att intresset inte bara hänger upp sig på sjukdomens snabba och fina förlopp, utan att något blir till övers för honom eller henne, som fått sjukdomen som ett tungt kors att draga på!⁵⁹⁵

Vilka var långliggarna? Enligt benämningen handlar det om människor som av en eller annan anledning vårdats under en lång sammanhängande tid. Vad som avses med lång tid är svårt att avgöra men enligt citatet skiljde det mellan dessa patienter och de vars sjukdomsförlopp var snabbt och fint. Under den rådande tiden var det flera epidemier som drabbade befolkningen såsom lungtuberkulos, spanska sjukan och polio. Många patienter lades in på sjukhus, där hopp om förbättringar var små och patienterna kunde vårdas där livet ut. Livssituationen var svår för många.

Vad innebär det att långliggarna kan vara ett kors för avdelningssköterskan? Kors kan figurativt betyda *sorg* och *bedrövelse* som Gud oss sänder.⁵⁹⁶ Det skulle kunna innebära att sköterskan inte finner glädje i att vårda dessa patienter, dvs. ”långliggarna”? Den rådande tidsandan med sin ideella inriktning och med Kristi kärlek och lidande som ledstjärna ger en annan bild.⁵⁹⁷ Då skulle det kunna innebära att dela Jesu livsväg som en ödmjukhetens väg med innebörden att offra något i form av självutgivande kärlek till patienterna, vilket *inte* visar sig om hon lämnar eller glömmar de sjuka. Det framgår även i citatet att alternativen är korset eller att till hälften glömma dem.

Skulle sköterskan i sin situation *glida förbi* dessa patienter och inte låtsas som om de finns, blir patienterna inte sedda och går då miste om undfägnaden, vänskapen och det kärleksfulla vårdandet. Förutom att sköterskan inte ser sina patienter, kan hennes

⁵⁹⁵ Rohde 1928, 27–28.

⁵⁹⁶ Dalin 1850.

⁵⁹⁷ Foster 2011, 139, ger beskrivningen att en ledare framgår genom att vara allas tjänare och makten ligger i ödmjukheten. Korsets liv beskrivs som den frivilliga ödmjukhetens väg, det självpåtagna tjänandets liv.

beteende leda till att de upplever sig ignorerade, som är den mest dystra upplevelse som kan drabba en människa. I stället för glädje i vårdandet blir det till en sorg och bedrövelse för de sjuka, ett nedstämt, grumlat tillstånd.⁵⁹⁸ *Sorg* med innebörden lidande betyder bekymmer eller något ovilligt, som människan inte vill ha eller personlig olycka. Det är inte säkert att vara utan kors skulle vara idel glädje, men vårdandets glädje framhålls ofta. I kallelsen betonas tacksamhet och arbetsglädje inför de vårdande gärningarna. Känns det tungt på grund av patienternas tillstånd eller hinner hon inte med dem? Tanken på korset kan då ge kraft och mening, genom att se det som Guds vilja.

Det är sådana där ”ointressanta fall” som ibland kunna dra fram det bästa hos sköterskan, menar Rohde. Det som är ointressant kan jämföras med *tråkigt*, något som inte är omväxlande och spännande eller som inte är roligt eller trevligt. Det bästa hos sköterskan är att lägga ned den ömmaste omtanke och sin bästa uppfinningsförmåga på dessa ”ointressanta fall”, så att de inte blir enformiga. En enformig vård är mindre omväxlande och ligger nära det ointressanta. För det behövs fantasi. Dalin⁵⁹⁹ beskriver uppfinningsförmåga som skön konst och fantasi som föreställningar av föremål som inte är närvarande för sinnen. Att se dessa är en *bildningsgåva*, en föreställning som skulle bli till en mer ideal bild av patienternas hela situation. Bildningens gåva tecknas av Dalin som mest verksam i ensamhet, stillhet och mörker. Kring långliggarna är det kanske ofta stilla och mer ensamhet under de upplevda långa dagarna, vilket skulle kunna ge fantasin utrymme. Kanske finns patienterna i en mörk vrå dit ljuset inte når? En jämförelse är Florence Nightingale och hennes lampa som spred ljus i de mörka sjuklägren på Krim.

När sköterskan med hjälp av ljuset ser långliggarna och känner deras lidande, kan det mana fram en ömhjärtad sköterska som kan synliggöra den vårdande konsten. Den bästa vården är den som sker av ömmaste omtanke fylld av kärlek. I situationens sammanhang ses innebörden som att vara känslig för andras lidande, medlidsam eller *ömhjärtad*. Det kan även bli så, skriver Rohde, att de kommer att stå hennes hjärta närmare än de fina, spännande fallen, och när hon mister dem, kan det bli *underligt tomt och kallt*. *Underligt* väcker förundran, förvåning och vördnad, som när ögonen öppnas inför något. Är det den känslan som får människan att känna vemod och saknad över att det som ändå innehöll en glädje också har ett slut, att det inte går att hålla kvar någonting?

⁵⁹⁸ Grumlat betyder att något känns oklart eller otydligt. Det kan till exempel gälla idéer eller tillstånd. Intressant är relationen mellan glad, klar, ljus och lätt. Ett sätt att tänka kring glad är sorglös; klar som det molnfria, ogrumlade; och lätt som det obekymrade, obehindrade och lekande. Detta kan ses som ett tillstånd som är befriat från något, fritt från sorger, oro, bekymmer och misstämning. Förutom de synonymer som finns för glädje relaterade till sorg som antonym, har bedrövelse även antonymen *fägnad* som har med undfägnad, vänskap och kärlekstecken att göra.

⁵⁹⁹ Dalin 1853, härleder *uppfinningsförmåga* till skön konst, begrundandet och eftersinnandet varigenom en skald eller konstnär skapar något nytt. Att uppfinna är synonymt med nyskapande. Det nära liggande är *fantasi*. Enligt Hellqvist 1980 härleds *fantasi* ur det grekiska *phainō* som är besläktat med *fenomen* och *synliggörande*.

Tomt är något som saknar innehåll, en saknad efter en närvaro. Någoting har förändrats och det blir tomt och glädjelöst. Uttryck som att det känns tomt i bröstet och att vara tom inuti kan ses som att något saknar värde. *Kallt* saknar värme och innerlighet och kraften upplevs försvagad (jämför eldens och glödens värme) som när entusiasmen är låg. Glädje i sin tur ger kraft och högre grad av vakenhet, vilken genom sin livgivande kraft ökar uppmärksamheten.

Vad innebär det *fin*a? Det kan ses som någoting som är fördelaktigt med en allmänt positiv innebörd eller något förnämt. Eftersom ordet står i anslutning till spännande, tolkas det här som en allmänt positiv innebörd, där något är fint som är spännande. Vid den tid när texten skrevs, under 1900-talets första decennier, sker en snabb förändring vad gäller grunden av hela samhällsutvecklingen. Industrialiseringen är under framväxt, och den moderna sjukvården börjar ta form, i samband med att den medicinska kunskapen utvecklas i allt snabbare takt av högt värde för sjukvården. Mer behandlingar växer fram, vilket medför nya arbetsuppgifter i samband med sjukdomstillstånden med varierande diagnoser. Behovet av de mer specialiserade och tekniska uppgifterna börjar skymta fram allt mer inom de dagliga uppgifterna under den aktuella tiden. Det är naturligt, att det fanns ett ökat intresse bland personalen inför allt nytt, och det ökade sjuksköterskornas fackkunskaper som var av stor betydelse.

Omväxlingar i tillvaron som skänker trevnad

Rohde påminner och uppmanar vårdarna att även se bakom diagnosen för att finna den sjukes personlighet, dvs. människans inre själsliga och andliga förhållanden. Att också se människans bedrövelse och inte endast till sjukdomens snabba förlopp, såg hon som centralt. Nightingale⁶⁰⁰ betonar förmågan att kunna kasta sig in i andras känslor hos dem man aldrig känt. Upplevelser som är betydande för den sjuke ska uppmärksammas och hit hör tillvaron. Varje förändring i patientens utseende ska hon uttyda, utan att patienten behöver säga den känslan. Samtidigt bör hon förstå förändringen i patientens ansikte, hållning och röst. Detta tills hon är säker på att ingen annan förstår det bättre.

Gif akt på dessa ting, i synnerhet hvad sjuklingar angår. Kom ihåg huru deras lif är för dem misslyckadt, och ofullständigt. Ni ser dem ligga der med jemmer och elände, hvarifrån de icke kunna hafva annan räddning än döden, och ni kan icke komma ihåg att tala om för dem hvad som kan skänka dem något nöje, eller åtminstone en timmas omväxling.⁶⁰¹

Nightingale själv uttrycker med emfas vikten av att komma ihåg vad omväxling betyder. Nightingale vill påminna om de sjukas situation, vilkas liv ter sig annorlunda och inte på det vis som de önskat sig. Det kan ses som att de sjuka upplever att de inte har lyckats eller har missat något i livet. De sjuka kanske saknar något i livet eller att något i deras liv inte är avslutat. Nightingale ger sin bild av ett liv fyllt av jämmer och

⁶⁰⁰ Nightingale 1861, 159.

⁶⁰¹ Ibid. 121.

elände, alltså inte ett liv i jubel och fröjd. Lidandet var stort i landet och möjligheterna att behandla grundorsaken i tidigt skede var små, jämfört med den utveckling som följer. Hjärtat uppmanas att inrymma de som lever i elände. Nightingale ger en uppmaning beträffande vad en timmes omväxling kan skänka dem nöje. Det handlar om att upplysa om vad som bereder nöje eller omväxling som exempelvis om hur tiden ska fördrivas.

Rogivande nöjen som tilltalar den sjuke

Tidsfördriv beskrivs även som 'under vilan'. Det berättas att den dyrbaraste gåvan människan har är tiden. Människan kan aldrig få den tillbaka, och därför är det av vikt hur han eller hon vill fördriva den. Fördrivandet handlar således om tiden. Fördriva kan ses som att driva bort, fördela eller skingra, vilket ligger nära det att skingra tankarna. Det som minuterna ger människan kan inte en evighet ge tillbaka.⁶⁰² Hur tiden tas till vara beror på om det som ska skapas är till *för vila* eller *under vilan*. I förhållandet till de sjuka ser det olika ut beroende på om en förbättring av sjukdomen kan förväntas. När det finns ett framtidsperspektiv och den sjuke vill att tiden ska gå fort är det lämpligt att kunna *fördriva tiden*.

De sjuka är ofta svaga och orkar i regel inte tänka framåt på det sättet, utan de lever ofta för dagen och vågar kanske varken hoppas eller minnas. På så sätt blir dagen lång. Då handlar det inte om att fördriva tiden utan det viktiga är att *utfylla tiden*.⁶⁰³ Utfylla kan ses som att göra den tid som är så fullständig som möjligt, minuterna är viktiga här. Puranen⁶⁰⁴ beskriver hur de sjuka som led av tuberkulos hade bråttom med att skapa, eftersom de hela tiden levde med oron att de skulle dö. En psykologisk faktor som påverkat många lungsjukas ihärdiga skaparförmåga är en naturlig rädsla att inte "hinna med", då den återstående tiden förutsattes vara kort. De sjuka ville fylla sin tid så mycket de kunde, och flera av dem ägnade sig åt att skriva. Vårdandets värde ligger enligt Nightingale i att finna någon aktivitet som tilltalar den sjuke. Det kan handla om att utöva tankespel, gissa gåtor eller att lösa uppgifter och omväxling mellan lek och arbete är bra. Det är viktigt att observera och komma ihåg vad som roar och bereder den sjuke nöje.⁶⁰⁵ Vårdandets innehåll bör möta missionen dvs. att hjälpa de som behöver hjälp till lindrat lidande och därför förordas att innehållet värderas beträffande huruvida denna mission uppfylls.

⁶⁰² von Zedlitz und Neukirch 1911, 60.

⁶⁰³ Ibid. 61.

⁶⁰⁴ Puranen 1984, 93.

⁶⁰⁵ Nightingale 1861, 120.

Läsning skapar längtan och ger samvaro i ensamma stunder

Läsning förespråkas lindra lidande på så vis att den skapar längtan, lugnar och skänker samvaro. Råd finns i samband med läsning så att den ska ge största utbyte. Högläsning hjälper den sjuke igenom långa timmar, och den ger hjälp att *glömma plågor*, och det som känns tungt.⁶⁰⁶ Det som händer under vilan har stort värde. Dessa stunder ska finnas även om den sjuke inte hör på. Läsningen ska inte avbrytas även om den sjuke verkar sömnig, eftersom det händer att den sjuke vaknar när läsningen avbryts. Den bok man väljer bör inte vara tungläst om det gäller svaga personer. Innehållet ska sysselsätta tankarna och hjärtat även i stunder, när den sjuke sedan är för sig själv.

Läsning skapar längtan, så om den sjuke skulle tröttna på en bok är det bra att vara förberedd med en ny. Vid läsning är det bra att ha två böcker att växla mellan, t.ex. en allvarligare och en roligare, eller en på förmiddagen och en på eftermiddagen. Då har den sjuke något att längta efter och glädja sig åt. När det förväntade uppfylls, känner den sjuke sig glad och belåten. En tålig väntan är möda med den följderna att belöningen upplevs dubbelt så behaglig efteråt. Vid högläsning är den berättande formen att föredra. Läsningen blir då jämnare och patienten kan lättare följa med i innehållet.⁶⁰⁷

Läsning har en *lugnande inverkan*, vilket illustreras i samband med att en patient är orolig inför den förestående operationen följande dag. En sjuksköterska läser för patienten i väntan på lämplig tid att ge läkemedel inför natten. När patienten har fått sitt läkemedel, tänder hon nattlampan och sätter sig så, att hon kan iaktta patientens ansikte och hälsotillstånd. Hon lovar även patienten en pratstund, om det är svårt att sova.⁶⁰⁸

Läsning ger känsla av *samvaro*. En författare kan liknas vid ett sammanträffande med en vän. En sjuksköterska lägger märke till att ingen kommer och besöker en av patienterna under besökstiderna.⁶⁰⁹ En söndag när alla andra på salen har sina anhöriga eller vänner hos sig, och patienten syns ensam som vanligt, erbjuder hon patienten en tidning eller bok. Det är förknippat med blygsel att som människa tala om ensamhet och utsatthet. Detta handlar om det seende som återkommer i de vårdande berättelserna.

Vederkvickelse – att åter känna sig levande

Bland det viktigaste beskrivs skötsel av patientens personliga hygien. En omsorgsfull hjälp med personlig hygien ger den sjuke en känsla av trevnad och vederkvickelse. Det syns tydligt att patienten blir stärkt av att få den hjälpen. En lättnad kan iaktas hos den sjuke som ett tecken på att livskrafterna blivit starkare. I och med den kroppsliga hygienens undanskaffas en del av det som verkar nedtryckande.

⁶⁰⁶ von Zedlitz und Neukirch 1911, 61–63.

⁶⁰⁷ Nightingale 1861, 71.

⁶⁰⁸ Johansson 1921, 27–28.

⁶⁰⁹ Ibid. 12–13.

Den trevnad och vederqvickelse den sjuke erfar sedan hans hud blifvit omsorgsfullt tvagen och torkad, är en af de vanligaste iakttagelser som göras vid en sjukbädd. Men man bör ej glömma att denna lättnad och vederqvickelse icke är allt. I sjelfva verket är detta endast ett tecken till att lifskrafterna ha blifvit stärkta derigenom att någonting undanskaffats som nedtryckt dem.⁶¹⁰

Vederqvickelse är att åter känna sig levande och i relationen till vital kan känslan av att vara viktig och betydelsefull upplevas. Det räcker inte med att uppmärksamma att den sjuke är lättad, utan även vad denna lättnad innebär för den sjuke. Det räcker inte enbart med den kroppsliga skötseln utan även annat som upplevs nedtryckande. Någonting har undanskaffats men därmed inte allt. Det finns mer att rikta blicken mot, och denna skötsel blir aldrig ett rutinarbete, utan det får en speciell innebörd. Utebliven kroppslig skötsel är nedtryckande och utgör en påлага för det själsliga och andliga som redan tynger patienten. Detta gäller även i omvänd riktning, om själslig och andlig skötsel uteblir.

Naturen öppnar för människans inre rum till glädje

Naturens skiftningar väcker tankar och skapar utrymme för gemenskap. Åtminstone himlen eller solljuset måste kunna iakttas, eftersom det har största värde för tillfrisknandet.⁶¹¹ Vederqvickande upplevelser är att iakttä hur himlens fenomen skiftar. Det omnämns inte sällan att patienternas sängar flyttas till fönstret och patienten och vårdaren betraktar solnedgången tillsammans. Här beskrivs intrycket av en kvällshimmel: ”Mörker låg över jorden, som vilade tyst under sitt första, lätta vinterhölje. Och högt över den strålade miljontals stjärnor.”⁶¹² Vid ett annat fönster ser en patient hur solen gladas. ”Glödande sjönk aftonsolen ned vid synranden, och ljusa, lätta moln jagade varandra. Hela himlavalvet strålade [...] som hade en vänlig, osynlig hand skingrat molnslöjorna, [...]”⁶¹³ Romantikens språk och tidsandan med dess ideella inriktning framgår på det sätt som kunde vara förkommande. Delandet av stunden och upplevelsen av intrycken gör det lätt att samtala om livet.

Naturens former bildar metaforer som öppnar upp för människans innersta, vilket även visar sig i följande berättelse. Bilden tecknas av en bitande kall februaridag, en dag som beskrivs som klar och solglittret syns på de snöklädda träden utanför fönstret. När den sjuksköterska som finns hos patienten lyssnar till en berättelse om glädje och sorg, frammanas en bild ur en dikt hon läst tidigare: ”Med hjärtat varmt och ögat ljust Han stod på livets middagshöjd, Och blicken såg sig kring förtjust, Och hjärtat slog av fröjd”.⁶¹⁴ Vad kan vara glädjande i patientens situation i dag? ”Detta är just mitt väder [...]Ser hon, syster, sådana här dagar känns inte gikten så mycket, som när det är regnigt

⁶¹⁰ Nightingale 1861, 111.

⁶¹¹ Ibid. 1861, 102.

⁶¹² Johansson 1921, 17.

⁶¹³ Ibid. 58.

⁶¹⁴ Ibid. 37.

och grått i luften”,⁶¹⁵ säger patienten som vårdas på avdelningen. Då hjälps patienten fram till fönstret, så att han kan se talgoxarna och sparvarna vilka flyger omkring i julkärven som ännu står kvar utanför fönstret.

– Ack, den som vore så rörlig som de där! Utbrast gubben och torkade förstulet med avigsidan av handen bort ett par tårar, som ville smyga sig ned för hans väderbitna kinder. Det var ovanligt, att Gran talade utan att först bli direkt tillfrågad. Han låg vanligen med hårt slutna läppar, och hans ögon hade detta sorgsna, inåtvända uttryck, som man ofta ser hos människor, som lidit mycket.⁶¹⁶

Vad är det patienten vill förmedla? Bilden som beskrivs är fåglarnas rörlighet, vad är det han ser?⁶¹⁷ Känns det tungt att leva, och finns det en dröm om ett lättare rörligare liv här på jorden. Är det en längtan till den befriade själen, eller en längtan till den man vill vara, med förmåga att kunna klara sig själv i livet, skaffa födan själv och att ta sig ut? Det finns ett talesätt ”fri såsom fågeln”. Är det fåglarnas livlighet och entusiasm och att de är pigga och alerta? De flyger, de tar de sig fram, de lyfter och tar ut svängarna. Det berättas även om hur fåglarna får sin älsklingsrätt och söker ivrigt efter gömda korn. Att kunna söka efter gömda korn innebär också att kunna förflytta sig till kropp och själ för ett berikande av livet. Det som är rörligt är omväxlande och livet består av skiftningar. Tanken berör patienten, men han vill hålla känslan för sig själv. Tecknet är att han torkar bort tåren i det tysta, liksom att han vill dölja att han gråter. Det kan förstås som att sorg finns i tanken kanske blandad med vemod.⁶¹⁸

Sjuksköterskan ser patienten och hans väderbitna ansikte som enligt henne vittnar om, att han är van vid att vara ute i det fria. Det livliga i ansiktet saknas. Om livligheten visar sig genom ögon och mimik, skulle ansiktet vara vaket och öppet och riktat ut mot omgivningen. Istället finns ett hårt slutet intryck och något smärtsamt, som kan ses hos dem som lidit mycket, enligt källan. Det inåtvända ger antydning om att han grubblar över något i sorgsenhet. I jämförelse med hur patienten brukar vara ser sjuksköterskan att han även uttrycker en spontanitet som är ovanlig. För att kunna uppmärksamma och ta tillvara intrycken måste hon känna sin patient. Med en önskan att uppmuntra patienten lägger hon kuddarna bekvämt under hans huvud, sätter en pall under hans fötter och sveper en varm filt omkring benen som värker. ”Nu skulle jag bara ha min kära pipa

⁶¹⁵ Ibid. 33.

⁶¹⁶ Ibid. 33. Orden gubbe och gumma förekommer ofta som benämningar i äldre texter. ’Gubbe’ kan beskrivas som ett uttryck för mansperson, gammal man, uttryck för skröplighet men även som beteckning oavsett ålder som kärleksbetygelse. NEO 1995. Intressant är att ordet *dager* betyder etymologiskt ’den gamla’ och det näraliggande gryning, gry betyder att gråna (dagens), bildligt uttryck för stor erfarenhet (NEO 1995, se *gråna*).

⁶¹⁷ I Biederman 1989, 135 beskrivs att fågeln förkroppsligar människans önskan att befrias från tyngden. Den når högre sfärer liksom änglarna.

⁶¹⁸ Här kan anknytas till Wikström 2008, 51 som skriver om känslan av vemod, som kan utlösas av musiken, naturen, minnen, dofter eller gamla ting, vilka hjälper oss att glädjas och samtidigt sörja. Kulturens olika uttryck, menar Wikström, ger språk åt grundparadoxen – det som inte går att säga kräver ändå att sägas. Känslan av längtan efter samtidig lycka och sorg, menar han, är kanske livets eget sätt att påminna om livets ofrånkomliga skörhet.

också”, säger patienten.⁶¹⁹ Det råder rökförbud på avdelningen, men patientens önskan om att erhålla något som fullgör stunden tas på allvar, och därför erbjuds han en kopp varm mjölk tillsammans med ett leende. Patienten visar sin tacksamhet genom att ge henne en klapp på handen.

Att ta bort en vacker vy från en patient är som att utelämna köket på hospitalet, menar Nightingale.⁶²⁰ De angenäma intrycken ger kraft och de som ger obehag bör undvikas. Att låta de sjuka stirra in i en vägg är grymt, skriver hon. Det som är grymt är hjärtlöst och obarnhärtigt, vilket blir begripligt, när hon menar att en tom vägg framkallar figurer som grimaserar. Att få en grimas är nedvärderande, det väcker misstro och ger obehag. Det är svårt att misstro en vägg, men om människorna runt den sjuke gör miljön angenäm skulle tilltro och trygghet skapas.

När hjärtat är fruset

Vinterbilder används för att illustrera känslor, och vid sidan av den gnistrande snön som glittrande och värmande, framträder en motsatt metafor i formen av en iskorpa. Människohjärtat kan vara fruset, dvs. hårt, kallt och omslutet av ett skal, som ett skydd mot omvärlden. Ett fruset hjärta behöver värmas upp men på ett behagligt och skonsamt sätt. Här sker uppvärmningen med hjälp av vinden som metafor.

Så ligger det också över månet människohjärta en hård iskorpa, som gör det kallt och dött. Men när den milda vinden från ovan börjar blåsa och levande vatten strömmar fram och sakta och oförmärkt börjar sitt kärleksverk, så skall det nog lyckas att smälta isen och att omskapa även ett sjukt hjärta, så att det åter börjar glädjas och hoppas.⁶²¹

Vinden blåser oförmärkt, som en livskraft som kommer, och människan vet inte riktigt när så sker, knappt märkbart ibland.⁶²² Går processen för fort och okänsligt kan hjärtat, vår förmåga att känna och ta emot kärlek, påverkas negativt. På ett finkänsligt sätt kan människan åter uppleva glädje och känna hoppfullhet. Uppmuntran är ett tröstens ord, som ska ske i takt med vad människan förmår ta emot. Ibland behövs mycket litet för att så ska ske. Människor är olika och vem det är som berörs är viktigt. Hos en del manas glada bilder fram, medan andra finner det hjärtlöst. Det är alltså viktigt att beakta till vem man går och vad innehållet bör vara vid beredande av glädje.

⁶¹⁹ Johansson 1921, 34.

⁶²⁰ Nightingale 1861, 77.

⁶²¹ von Zedlitz und Neukirch 1911, 70.

⁶²² I Sivonen 2000, 70, beskriver ordet vind i samband med begreppet 'ande' som anas i Bibelns skapelseberättelse när Gud blåser in livsande, hebreiska *ruah*, i människan som då blir en levande varelse. Den ursprungliga betydelsen är vind och vindfläkt som avser den livskraft, vitalitet och energi som verkar genom vinden (Schüngel-Straumann).

Som i ett hem med glada och ljusa färger

Omgivningens utformning och färger vederkvicker. Det som omtalas i källorna vid ett flertal tillfällen under 1900-talets andra decennium är sjukhusets inre utformning. Sjukhusen ser inte ut som dystra fångelser längre med ledsamma färger. I stället ser de ut som hem, med glada ljusa färger som tilltalar såväl patienter som personal. Det är elektriskt ljus överallt hela dygnet.

Vi draga alltså en lättnadens suck, då vi minnas de gamla hårda stengolfven, som vi nu slippa trampa, vi tänka med fasa tillbaka på de mörka vaknätterna i korridorer utan ljus, vi ha nu elektriskt ljus överallt hela dygnet om i stället för gasen. Sjukhusen verka inte längre fångelser i dystra, ledsamma färger, man har sökt göra dem hemlika, ljusa, glada, tilltalande för både patienter och personal.⁶²³

De ändrade förhållandena på sjukhusen har bidragit till att vårdandet har blivit ett glatt och hoppfullt arbete. Ljus miljö, glada färger och glada ansikten är närvarande där de flesta patienter kan ha gott hopp om att återvinna hälsa. Detta sammanfaller med den miljö som Nightingale⁶²⁴ förespråkade under 1800-talets senaste hälft. Omväxling är av godo, enligt Nightingale, och de flesta som är glada, oavsett lidande, lever inte i inskränkta rum. De flesta som känner sig nedslagna påträffas i en långvarig enformig tillvaro, där vackra och skiftande föremål, framför allt i lysande färger inte har tagits med i beräkning.

Färg och form bidrar till återhämtning av hälsan. Det hjälper patienten från smärtsamma föreställningar bättre än förnufts-skäl. Akut lidande kan bli följderna i samband med feber om en patient inte har möjlighet att se ut genom fönstret. Nightingale förespråkar att en säng alltid bör stå i den ljusaste delen av rummet. Solen är enligt henne både en målare, bildhuggare och fotograf. Ljuset skänker trevnad och behandlar sjukdomar: ”Hvar solljus är, der är tanke”.⁶²⁵ Den sjuke ska inte behöva resa sig upp eller vända sig i sängen, eftersom förmågan till detta kan saknas.

Det berättas om hur platserna på ett sanatorium ständigt är upptagna. När en patient lämnat sanatoriet, ska rummet genast iordningställas för en ny patient som är väntad för att få hjälp. Sjuksköterskan försöker skapa sig en bild av patienten före anländandet och hon reflekterar över hur det kan vara att läggas in på sjukhus i vårens tid. Bilden av rummet ska ge ett hemtrevligt och därmed inbjudande intryck. Fönstret i patientens rum är öppet för vårluftens och utsiktens skull, en vit syrenkvist är inhämtad och rummet lyser av det vita och rena linnet. En stol placeras vid bordet. Innan sjuksköterskan lämnar det färdigställda rummet, vänder hon sig om och utvärderar det som patienten ska möta, dvs. hon försöker sätta sig in i patientens situation.

⁶²³ Pehrsson 1923, 271–272.

⁶²⁴ Nightingale 1861, 75–76.

⁶²⁵ Ibid.103.

Bädden såg inbjudande ut med sitt snövita linne. Den bekväma vilstolen stod framdragen till det öppna fönstret, och i en vas på bordet stod en enda kvist vit syren, som med sin svaga, behagliga doft bidrog till hemtrevnaden. [...] – Hans ögon flögo spanande över rummet. – Å blommor, utropade han, så vänligt! [...] Så hade den lilla syrenkvisten fyllt sin mission. [...] – Vila er nu litet i den här bekväma stolen, sade hon vänligt, så skall jag hämta ert te. Då hon kom tillbaka med tebrickan, stod den nykomne vid det öppna fönstret och betraktade utsikten.⁶²⁶

När patienten kommer till rummet berättar hon, att hans ögon flög spanande över rummet. Han gjorde således en hastig överblick. Sjuksköterskan ser att patienten är trött av sjukdomen. Kanske hade han väntat en lång tid på att få hjälp att tillfriskna, och i det här rummet skulle vistelsen vara en lång tid framöver. Det är ett första intryck av hans kommande hemvist. I vilken mån kan vårdandet ersätta det liv som människor måste lämna i samband med förändrat hjälpbehov? Inbjudan kan beskrivas som en uppmuntran som att liva upp. Det är en gäst som välkomnas på detta sätt. Hon vänder sig mot patienten och inte ifrån honom, på så vis torde främlingskapet kunna bli till gemenskap. Bädden beskrivs som inbjudande, och det som inbjuder är det snövita linnet. Det bländande vita kan förstås som det ytterst rena, oklanderliga, men även något lysande och iögonfallande som andas gästfrihet. Blomman är också vit och doftande. De förberedelser som utförts värderas direkt och sjuksköterskan känner glädje, när det har avsedd inverkan på patienten. Missionen med handlingen som vårdande uppfylldes.

Blommor till glädje – gärna vita och ljusa

Blommor beskrivs ofta i berättelserna som vänliga och det betonas på sätt och vis även av Nightingale,⁶²⁷ när hon menar att blommor aldrig grimaserar. De vita och ljusa blommorna har företräde vad gäller färger. Den *vita* färgen framgår sedan tidigare som symbol för renhet, glans och glädje.⁶²⁸ Nightingale tecknar minnen om hur patienter med feber blev hänryckta över en bukett ljusfärgade blommor, och hur hon själv tillfrisknade av en bukett vilda blommor. Huruvida en blomma är nyttig eller inte, det framgår av blommans doft, menar hon. Kolsyran som växter ger ifrån sig är nyttig, men starka dofter beskrivs ha en nedsättande inverkan på nervsystemet. Friska blommor är ett bevis på deltagande som brukar glädja den sjuke. Dessa blommor är oftast nyplockade. Det händer även att en blomma tas som en hälsning från världen utanför sjukhuset, som en vänlig solstråle.⁶²⁹ En bukett med snödroppar, som slagit ut i sjukhusets trädgård, överlämnas till en patient när han ska åka hem från sjukhuset. De är avsedda som en hälsning, till det nya liv som börjar där ute.⁶³⁰

⁶²⁶ Johansson 1921, 55–56.

⁶²⁷ Nightingale 1861. 76.

⁶²⁸ Se kapitel 7 om begreppet 'ljus'.

⁶²⁹ Johansson 1921, 8.

⁶³⁰ Ibid. 32. Snödroppar bär enligt blomsterspråket på budskapet "Gläds åt nuet och framtiden, och unna ej minnet av ett sorgligt förflutet någon plats i ditt hjärta. (Biederman 1989, 54). Blommor symboliserar ungt liv; på grund av blomkronornas stjärnliknande uppbyggnad symboliserar de även solen. De är också symbol för livskraft och livsglädje.

När en gäst ger rum för glädje

Besök är till glädje och ger såväl förströelse som vederkvickelse. Det behöver inte bara röra sig om besök från världen utanför sjukhuset, utan även besök av dem som vårdar den sjuke. Oavsett vem som är den besökande, finns viktiga råd att tänka på. Beredandet av glädje uteblir, om man går in till den sjuke av plikt eller om man börjar med att berätta att man har ont om tid.⁶³¹ En patient ska inte känna av brådskan. När ett besök är väntat händer det något inom den sjuke i form av förväntan, och i ansiktet kan skönjas en glad anspänning. Öppnas inte dörren till den sjukas rum som förväntats, försvinner det förväntansfulla i ansiktet, och det rum för glädje som beretts lämnar plats för det lidande som fanns där innan. Den kraft som av den väntade skulle verka vederkvickande blir uttömd, och det känns i stället tröttsamt.

Detta kan förstås som att även om patienten skulle le och säga att det inte gör något att den väntade kommer sent, ser det ideala vårdandet inte ut så. Patienten ska uppleva det bästa och förväntningarna uppfyllas. Missräkning beskrivs som ett misslyckande, och känslan av att besöka inte är viktigt uppkommer. Att få besök innebär att känna sig betydelsefull, någon ger tid och rum för glädje. När den besökande berättar om goda gärningar som har lyckats och om glada nyheter, bereds den sjuke glädje resten av dagen. Den sjuke sätter större värde på glada nyheter under besöket än att få böcker, föreskrifter och råd. Det får den sjuke nog av redan inom sjukvården. Det krävs även blick för när det är dags att lämna den sjuke i fred.

Musik för aktivitet eller rofylldhet

Musikens betydelse har beaktats i för liten utsträckning vad gäller vederkvickelse, enligt Nightingale. Musiken betraktar hon som en dyrbarhet i samband med ohälsa. Till de goda instrumenten räknas blåsinstrument och stränginstrument. Folkvisor som spelas på ”gnisslande” stråkinstrument anslår sinnet på ett behagligt sätt. Däremot gäller det inte instrument där ljudet inte tonar vidare, det har motsatt verkan. Musiken spelar olika roll för den friske respektive den sjuke.⁶³² Utan att behöva anstränga sig kan den som är frisk föra ett aktivt liv genom musiken. En sjuk finner njutning av musiken, och den känsla av oro som finns i samband med att inte kunna vara aktiv dämpas.

Verkligt goda skratt som befriar

Nightingale⁶³³ förordar ett verkligt gott skratt, men den sjuke får inte vara för svag, och i så fall är naturupplevelser lämpligare. Humorn lyfts fram och beskrivs av Allard⁶³⁴ som en gudagåva, vilken människan aldrig kan uppfostras till. Den verkar som välgörande medicin och sprider ett försonings skimmer. Bekymmersamma situationer

⁶³¹ von Zedlitz und Neukirch 1911, 55.

⁶³² Nightingale 1861, 73.

⁶³³ Ibid. 76.

⁶³⁴ Allard 1928, 104.

och komiska svårigheter blir till ett välgörande befriande skratt. Humor är människans hjälp som liknas vid en undsättning. Ett sinne för humor kan vara till hjälp när svåra sanningsenliga beslut ska fattas för att därigenom komma verkligheten nära på ett lyckligt sätt.

Humor är såsom sol över ett vitt snöfält. Den kommer det att glänsa och glittra, som om det vore översållat med diamanter. Den smälter också snön och låter den gröna brodd, som låg gömd därunder, försiktigt titta fram, så att det mitt i vintern går som en aning om vår genom världen. Ofta har en allvarlig förmaning, som klädes i skämt, åstadkommit underbara resultat.⁶³⁵

Skrattet behövs i sjukrummet, eftersom de sjuka har många mörka stunder och behöver uppmuntran. Skämt däremot kan vara opassande och sårande, och därför får den allvarliga tonen inte saknas. Här är det etiska viktigt, eftersom det finns ögonblick när ett skämt är taktlöst. Det handlar om hur människor berörs av det som de upplever.

Uppmuntra, ryck upp henne, skämta eller lugna allt efter individens smak, men gör det utan att förspilla patientens förtroende, ty skall jag kunna hjälpa en nervös patient och vara henne till någon nytta, måste hon ha förtroende för mig, lita på min förståelse och goda vilja. Jag tror icke, att man i någon mån kan hjälpa en nervös patient, om man är henne osympatisk, ty det gäller om dessa patienter mer än några andra, att man måste vara andligen i kontakt med dem.⁶³⁶

Råd om försiktighet och förhållningssätt ges därför i samband med användandet av humor och skämt. Av särskilt vikt ses vårdarens lyhördhet vara. Framför allt förespråkas lyhördhet för hur den sjuke reagerar på ett skämt och om det finns en hjärtlig välmening bakom skämtet. Resultatet blir aldrig gynnsamt, om den sjuke visar en känsla av bitterhet eller retlighet. Skämt kan uppfattas som att ett lidande bagatelliseras, vilket kan uppfattas av patienten som att vara inbillningssjuk. Det är viktigt att inte ens ana att lidandet uppfattas så. Om inte lidande tas på fullt allvar, vilket det måste, kan antipati och misstro för vårdaren väckas. Det anses vara så viktigt, att det tolkas som en allmän regel. Det som kännetecknar ett vårdande är medkänsla och förtroende. Även om det tar lång tid att skapa ett förtroende, är medkänsla alltid bättre än ett skämtande livligt sätt. Patienten måste känna att vårdaren förstår henne och vill henne väl. Det är det som leder till andlig kontakt, vilket här beskrivs som särskilt viktigt i mötet med patienter som lider av nervösa besvär.⁶³⁷

⁶³⁵ von Zedlitz und Neukirch 1911, 69.

⁶³⁶ Syster E-a. 1917, 13.

⁶³⁷ Från början användes rolig om nöje och tidsfördriv men kom att användas alltmer i samband med lustigheter och skämt som i sig handlar om, att göra den upplevda tiden kortare. Språket beskrivs som viktigt och kommenteras av Wellin i B.W. 1913a, 112. Bland annat ordet skojigt. "[...] en del slanguttryck lånade utifrån och vilka ej tillhöra, hvad man kan kalla yrkesslangord. Sådana äro t.ex. 'bussigt, stilig, väldigt, skojigt, 'godda på dej, 'ajöken', 'tjenis' m.fl." Enligt Wellin, finns yrkesslangord som likställs med ord som hör till yrket som fackspråk, men är slangord som uppfattas som vulgära och inte är vårdat. Hit hörde då ordet skojigt. Skojig finns med som synonym till 'glad' först år 1996 (bilaga E), och endast i en ordbok. Från slutet av 1700-talet nämns betydelsen skoja, lura och skojare.

Handarbete som förströelse till glädje

Handarbete beskrivs som både förströelse och vederkvickelse. Handarbete bereder lättnad. Nightingale värderar handarbete högt och det skänker stor vederkvickelse.

Ni kan icke göra er något begrepp om den lättnad som handarbete bereder er – eller i hvad mån saknaden af manuell sysselsättning förökar den egendomliga retlighet hvaraf många sjuka lida. Något litet nålarbete, någon liten skrifning, någon liten fejning skulle vara den största vederkvickelse de sjuke kunde hafva, om de kunde göra det; de äro för er den största vederkvickelse, fastän J icke vet det. Läsning [...] gifver ej samma lättnad.⁶³⁸

Avsaknad av manuell sysselsättning ökar den retlighet som många sjuka lider av. Retlighet kan beskrivas som en form av vresighet, där det motsatta ses som en form av glädje. Mannerheim ger också sin bild av handarbete som en viktig förströelse, vilken blir till vederkvickelse i *Berättelsen om Hjalmar*. Mannerheims syfte med att återge berättelsen vid ett kommittémöte är att öka intresset för behovet av undervisning om barn- och konvalescentsysselsättning.⁶³⁹ Hon menar att minskad sysslolöshet leder till ökad slöhet och likgiltighet, men att arbetet är välsignelsebringande. Handarbete är ett terapeutiskt medel i och med att tanken absorberas och leds bort från den dagliga plågan, vilket i sin tur inverkar på det kroppsliga tillståndet och den andliga jämvikten kan återfås. Hjalmar led av svår spondylit vilket fordrade ständigt ryggläge. Spondylit kan vara en följd av tuberkulos som drabbade många, och som hos Hjalmar gett inflammation i ryggkotorna.⁶⁴⁰

Han hade varit vår patient i, som jag vill minnas, närmare 3 år, då skolan vidtog. Ingen hade under denna tid frågat efter honom. Föräldrarna voro fattigt folk och bodde långt borta i ödemarken, och Hjalmars hela varelse hade liksom knutit sig samman, blifvit förbehållsam, hård och bitter, men med en underlig fond af stark vilja och seg energi.⁶⁴¹

Den bild av Hjalmar som framträder är att han är tystlåten och inte säger mycket i onödan. Han vill inte heller engagera sig för någon eller något. En hårdhet kan framträda som en bitterhet. Bitterhet ses som en slags nedstämdhet och bedrövelse över misräkningar i livet han bär på liknande en smärta, vilket ger hårdheten.

⁶³⁸ Nightingale 1861, 79. I citatet är skrivet J i enlighet med ursprungstexten..

⁶³⁹ Mannerheim 1925, 204. Ur ett föredrag hållet af friherrinnan Mannerheim vid kommittémötet i ”Sjuksköterskornas Samarbete i Norden” i Köpenhamn, oktober 1924. Mannerheims berättelse är från Kirurgiska sjukhusets barnavdelning i Helsingfors och händelsen är enligt henne från år 1909. Den infördes i SST 1925.

⁶⁴⁰ Vid seklets början var spädbarnsödligheten hög och många unga dog i tuberkulos. Långa arbetsdagar, bristfällig kosthållning och trånga kalla bostäder var de viktigaste orsakerna till hälsoproblemen. Tuberkulosen, lungsten var en fruktad sjukdom. I Sverige dog år 1917, 10 000 människor i lungtuberkulos. Se Nordisk familjebok 1917, 1454 och *lungdot*. I åldrarna 15–30 orsakade sjukdomen över hälften av dödsfallen. En minskning av antalet döda i sjukdomen kan skönjas några år senare, när riktade samhällsåtgärder vidtog för bättre levnadsförhållanden i form av hygieniska åtgärder, råd och upplysning. Lungtuberkulos var vanligast men alla organ kunde drabbas. Sanatorier började uppföras i slutet av 1800-talet och ansågs viktiga med behandlingar som avsåg att bygga upp kroppens motståndskraft med vila, liggkurer i frisk luft, promenader i det fria och näringsrik kost. Puranen 1984, 86–93.

⁶⁴¹ Mannerheim 1925, 205.

(Missräkningens motsats är att känna sig nöjd och tillfreds samt att känna lust och glädje). Vad skulle kunna få Hjalmar att känna den glädje han saknade? Lärarinnan såg Hjalmars magra händer, hans bleka kinder och att han låg orörlig. Hon tog för givet att han skulle kunna utföra ett lätt bastarbete, vilket sårade Hjalmar djupt. Då fick han göra en korg istället, vilket fordrade både styrka och noggrannhet. Det berättas att Hjalmar arbetade lika snabbt, som han utförde arbetet väl och han skapade ett stort antal korgar.

Hjalmar blev hela skolans stolthet genom sitt arbete, som andra berömde.⁶⁴² Kanske kände även Hjalmar en inre stolthet. Han hade aldrig haft roligare än när hans korgar var de mest omtyckta, och blombutiken som sålde hans korgar önskade flera. Det monotona, trista och bedrövliga liv som Hjalmar levt blev nu istället roligt och intressant.

Dock, en än större glädje var honom förbehållen. Hans lilla kapital växte och växte, och en vacker dag hade han nått det mål han sträfvat till och köpte för sina själfkörfvärdade slantar en klocka, en riktig silfverklocka med nickelkedja och berlock på kedjan, hans gossehjärtas hemliga dröm, som han nu verkligen höll i sina händer och hvarje stund på dagen kunde höra picka, där den hängde faststucken framtill på hans sjukhusdräkt. Den dagen Hjalmar köpte klockan var det som hans öfversköterska för första gången såg hans ansikte lysas upp af ett leende.⁶⁴³

Hjalmar fick nu möjlighet att köpa sin efterlängtade klocka. Bilden som framträder är att Hjalmar strålar av lycka, så att personalen tydligt uppfattar den. Korgarbetet har gett framgång, och livet har tagit en positiv vändning. Den missräkning med livet som gjorde att Hjalmar var svår att nå, och den varma kärleksfullheten som visades honom smälte isen runt hans hjärta. Vad hade hänt om Hjalmar inte börjat med sina korgarbeten? Vad händer om inte förströelsernas betydelse uppmärksammas? En glädje fortgår för Hjalmar som nu är av *en ännu högre art*.

[...] Och icke nog härmed. De pengar han, den af alla mest vanlottade, hade förtjänat, de räckte till att bereda honom ännu en fröjd, men denna af högre art, den att fägna andra. För hvad som blef öfver efter klockköpet köptes, på Hjalmars order en hel korg med 25 flaskor limonad, hvad med han sedan trakterade alla sina medpatienter i salen. Han, säger fröken Luther, som hittills fått blott taga emot, han kunde nu vara den, som gaf, för den första och enda gången i sitt lif.⁶⁴⁴

Glädje av en högre art är att känna fröjd som en glädje över det närvarande och att få fägna andra genom att bjuda sina vänner på lemonad. Glädje genom att bereda glädje för andra hade inte varit möjligt utan hans korgarbeten. Det finns en givandets glädje, som inte förunnas dem som inte har den möjligheten? En kort tid därefter försämrades dock Hjalmars tillstånd. Mannerheim skriver att detta kanske blev den enda fröjd Hjalmar upplevde på sjukhuset genom sina korgarbeten. På så sätt blev det till en välsignelse. Förströelse drar tankarna från sjukdom och lidande, och för Hjalmar fick

⁶⁴² Detta visar sig i enlighet med Spinozas beskrivning av stolthet. Se idéströmningar kapitel 7.

⁶⁴³ Mannerheim 1925, 205.

⁶⁴⁴ Ibid. 206.

sjukhusets långa timmar ett rikare innehåll. Det är inte endast skapandet i sig som övervinner plågorna utan det som vinnas ur skapandet, genom ett möte med den man innerst inne är och önskar vara.

Sammanfattning

En glädje framgår som *uppsluppen*, vilken visar sig när hjärtat är *upprymt*. Uppsluppen glädje handlar om att öppna upp hjärtat för olika intryck, och ge rum för glädje istället för det tunga enformiga som finns i hjärtat. Tanken fångas och leds bort från den dagliga plågan, vilket i sin tur inverkar på det kroppsliga tillståndet och den andliga jämvikten återfås. Glädje utmärks här av en munterhet, dvs. en högre grad av vakenhet som leder till ökad uppmärksamhet och livgivande kraft. De intryck som oroar och verkar skrämmande kan jagas bort.

I det uppsluppet glada finns en rörelse och variation i tillvaron mellan aktivitet och vila. Temperament, intellekt, fantasi och spiritualitet nämns som viktiga inslag, vilka banar väg för uppfinningsrikedom och konstnärligt skapande för att förgylla och sätta färg på tillvaron. Fantasin sprider ett skimmer över vardagslivets tristess, och gör att människan inspireras av det sköna i tillvaron. Fantasin beskrivs som mest verksam i ensamhet, i stillhet och i mörker. Människan ges möjlighet att använda sin naturliga förmåga och uppleva större helhet med sig själv och den hon önskar vara. Detta framgår speciellt i berättelsen om Hjalmar. På så sätt kan de sjuka människornas livsvillkor förändras från en enformig tillvaro till en tillvaro i glad otvungenhet.

En aktivitet som upplevs spännande och rolig livar upp och utmanar livet. I en enformig tillvaro behöver omväxling få utrymme. För att lyfta det enformiga och tunga ur vägen ligger värdet i hur tiden tas till vara. Antingen skapas innehåll *för vila* eller innehåll *under vilan*, vilket beror också på hur tankarna om framtidsperspektivet ser ut. Det som händer under vilan är betydelsefullt, eftersom det ska kunna sysselsätta tankarna och hjärtat i stunder när den sjuke är ensam. Avsaknad av sysselsättning kan i stället öka den retlighet som sjuka ibland lider av. Eftersom en glad människa inte är vred, motiverar det ytterligare till att bryta en enformig tillvaro. Såväl förströelser som vederkvickelse kan skapa upprymdhet. Den allvarliga tonen får inte saknas. Det måste alltid finnas en välmening bakom, och när ett fruset hjärta ska värmas (glädjas) ska det ske på ett skonsamt sätt.

Tidsfördriv är att föredra om en förbättring är väntad, och framtidsplaner finns där patienten önskar att tiden ska gå fort. Långa timmar får ett rikare innehåll genom förströelser av olika slag som håller patienten verksam. Ibland orkar inte patienten tänka framåt utan lever för dagen, där det istället handlar om att utfylla tiden för att göra den så fullständig som möjligt. Minuterna eller tiden upplevs här som viktig, och det som minuterna ger kan inte en evighet ge oss.

Läsning har en lugnande inverkan, speciellt om högläsning sker för patienten. Gärna då vid flera tillfällen under dygnet med växling mellan två böcker. Det är ett led i att skapa längtan och förväntan, vilket ger livet ett meningsfullt innehåll. Patienten glömmer sina plågor under vilan. Böcker ger även samvaro, och något att tänka på under besökstider när besök uteblir.

Handarbete ger upplevelse av glädje och hoppfullhet samtidigt med vederkvickelse, eftersom sysslolöshet leder till ökad slöhet. Den andliga harmonin återskapas allt eftersom sysslorna passar patientens behov. Lidandet lindras och patienten blir lättare att nå om det känns meningsfullt. Underhållande aktiviteter såsom spel och lekar av olika slag framgår, samt humor och skratt om den sjuke orkar. Humor är av godo när jobbiga beslut ska fattas för att på ett lyckligt vis komma verkligheten nära. Humor kan även sprida ett försoningens skimmer i bekymmersamma situationer. Skämt framgår ibland som opassande med fara för sårande inslag och måste vägledas av en hjärtlig välmening.

Bland vederkvickande handlingar som stärker livskrafterna och utrymmer det som är nedtryckande, finns patientens personliga hygien. Insikten om vad vederkvickelsen betyder för den sjuke gör att det aldrig kan bli till ett rutinarbete. Omgivningens utformning med glada ansikten, glada färger och vackra skiftande föremål är också vederkvickande. I en miljö som inte upplevs som inskränkt livas patienten upp hjälp från smärtsamma föreställningar. Här finns inbjudande rum som välkomnar och besök från yttervärlden eller av vårdare, vilka inte uttrycker brådska eller kommer sent med grumlad längtan och förväntan som följd. När en patient inte kan delta i aktiviteter ger musik känslan av att vara aktiv och oro dämpas.

Blommor uttrycker deltagande och skänker glädje. Upplevelser av naturens fenomen med sin rikedom av metaforer öppnar upp för patientens innersta känslor och ger dessa ett språk. För att tanken med uppsluppen glädje ska leda till ett upprymt hjärta är det viktigt att se människan bakom diagnosen. Det handlar om att vara uppmärksam på när någonting har förändrats, såsom tecken på glädjelöshet och att livet saknar värde. Förändringar i patientens hållning och röst ska förstås och tydas, utan att patienten uttrycker känslan muntligt. Likaså behövs förståelse för vad omväxling betyder för patienten. Är tanken att den ska fylla någonting som saknas i livet, eller har någonting påbörjats viljemässigt och tankemässigt men inte avslutats? Omväxling skänker nöje.

Idén om det stämmingsfulla hjärtats glädje

Lära vi att älska det i etiskt och konstnärligt hänseende sköna på det rätta sättet, då är konsten, antingen vi nu kunna samla mycket eller litet af den omkring oss, icke något tomt glitter utan det verkliga uttrycket för den inneboende sanningen.⁶⁴⁵ Clara Wahlström

Det *högtidliga* som glädje visar sig när hjärtat är *stämmingsfullt*. En anda och atmosfär visar sig som skapas när en människa upplever sig bevärdigad.⁶⁴⁶ Det högtidliga innefattar såväl vardag som helg och fest.

Dagar av glädje att minnas – något upphöjt utöver det vanliga

Det råder högtidlig glädje, det är blankt och rent, det lyser vitt och är pyntat när Rohde⁶⁴⁷ inleder sin berättelse om den dag, som hon benämner längtans och de glada drömmarnas dag.⁶⁴⁸ För dem som ligger på sjukhus under julen ter sig livet på ett annorlunda vis, vilket uppmärksammas här. Att tillbringa julen avsides, innebär att handlingsfriheten är begränsad och glada drömmar kan gå om intet. Hjälpen inriktas därför på att befria de hjälplösa från den tunga känslan. Det finns sjuka som möter julen med tårar i ögonen. Trötta och tårda ansikten iakttas, som blir mörkare ju närmare julen kommer.

Det kom en dag, då golfven blänkte, och låsar och kranar skeno, då bäddarnas lakan lyste hvitare än alla andra dagar, och då alla dukar på borden lades rena. Den stora salen med de många sängarne såg ut som smyckad till fest, ty där hängde guirlander af klippris öfver dörrarne, i dagrummet skymtade små hvita tomtar med röda lufvor fram mellan krukorna, och midt i salen stod en hög gran. Det var julafton.⁶⁴⁹

Julen, är enligt Rohde en tid när tanken går till hemmet. De sjuka kan inte vara med dem där hemma och delta i förberedelser, i barnens jubel och i hemmets gemenskap. Högtiden delas nu istället med främmande människor, vilket känns bittert (tungt och dystert). Hur än fattigt och mörkt ett hem än är, med ödsliga rum och avsaknad av både ljus och värme (alla hade inte råd med levande ljus), så ses hemmet i julljusens skimmer. Skimmer ger bilden av stämmingsfull frid, som när det mörka i tillvaron antar en ljusare skiftning och inger en känsla av hopp.

⁶⁴⁵ Carlberg 1918c, 193 (ur Clara Wahlströms föreläsningar i etik).

⁶⁴⁶ Ordet *bevärdiga* används här med den äldre tidsenliga betydelsen att akta och att hedra. Det är benämningen på en handling som ger upplevelsen av värdighet genom artighets- och vördnadsbetygelser.

⁶⁴⁷ E.R. 1909b, 191–193. Troligen är detta Estrid Rohde.

⁶⁴⁸ Som en av de liturgiska färgerna är vit symbol för renhet, glädje och högtid.

⁶⁴⁹ E.R. 1909b, 191.

Glada drömmar förverkligas

På julafton är det feststämning i salen och även de som är svagast, som känner sig litet trötta, dras med av glädje. De sjuka klappar i händerna när ringdansen går, och de som orkar deltar i dansen tillsammans med städerskor, vaktmästare och systrar. Kokerskan uppvakts som tack för god mat under det gångna året. Ingen av de sjuka förväntar sig att serveras lutfisk, och kaffetåren smakar gott efter kyrkobönen. Kaffe hör annars till det ovanliga. På kvällen njuter alla av risgrynsgröten. Barnen får julklappar att förströ sig med. Tanken med stämningen är att den glada drömmen ska förverkligas och bli till ett strålande minne, inte till en besvikelse. Rohde pekar också på vad julen betytt för barn till fridlösa⁶⁵⁰ hem och hänvisar till intrycket av betydelse av *ren* glädje.

Det finns gamla, ensamma män och kvinnor, hvilkas julafton brukat gå fram i små ödsliga rum utan ljus och värme, för hvilka julen på sjukhuset kom som en påminnelse om, att det ännu finns glädje och kärlek i världen. Och jag vet, att det finns barn från fridlösa hem, som tagit med från julen på sjukhuset ett så starkt intryck af ren glädje, att det varat i årtal. Därför kan det aldrig göras nog för, att de sjukas jul skall bli så ljus och varm och glad som möjligt.⁶⁵¹

Ren glädje är tidigare beskriven av Wellin⁶⁵² som ett resultat av en osjälvisk strävan och på så vis ett uttryck för medmänsklig kärlek. Människan ingår i och upplever sig även vara som en del av kärleksfull gemenskap till glädje, ingen glöms bort. Granen placeras i mitten av rummet så att dess prakt och ljus kan ses av alla, ”den lyser ända till de bortersta sängarna i salen”.⁶⁵³ De som inte kan delta i samvaron runt bordet erhåller hjälp, så att de kan delta i samvaron och i julbönen. Tankarna om patienterna är att deras värld som blivit mindre under sjukdomstiden visar tecken på att bli större och högre.

Och inte bara de, som kunna gå, komma dit. De, som ej varit ur sina sängar på månader, utom när det bäddats, lyftas försiktigt i bårvagnar och få komma med till kyrkan. Det är, som om de drömde; världen hade krympt ihop för dem under dessa långa veckor, nu vidgar den sig och blir högre och större, och de höra julens budskap med tacksamma hjärtan och sjunga julens psalmer med glada röster.⁶⁵⁴

När granen tänds med alla ljusen är det en stor stund, det är stämningsfullt och högtidligt. Ljuset bär med sig julens budskap och hoppet. Det är inte endast granens ljus som lyser, ”på hvarje bord vid hvarje säng står ett ljus, och det är vackert att se den långa raden af lysande lågor mellan de hvita kuddarne”.⁶⁵⁵ Det lyser överallt och reflexerna syns på glada, hoppfulla ansikten. Det beskrivs hur de trötta tårda ansikten som blivit mörkare när julen närmast sig lyser upp, vilket även var idén med högtidsdagens omsorg.

⁶⁵⁰ *Fridlös* finns beskrivet som där lugn och ro saknades, människan kunde vara ställd utanför lagens och samhällets skydd. NEO 1995.

⁶⁵¹ E.R. 1909b, 193.

⁶⁵² Här hänvisas till *ren glädje* som utgör kapitlets första idé.

⁶⁵³ E.R. 1909b, 191.

⁶⁵⁴ *Ibid.* 191.

⁶⁵⁵ *Ibid.* 192.

Kvällen avslutas med att sköterskan läser betraktelsen om glädjebudet, patienterna ligger i sina sängar, ljusen slocknar och en ro lägger sig över salen.

Midsommarafton är också en stor dag som firas enligt tradition. Förberedelserna som patienterna deltar i bidrar till att höja glada förväntningar, och det är av värde att den blir lyckad. Att få vara tillsammans, dricka kaffe och att dansa till levande blåsorkester med bleckinstrument uppskattas. Nightingale rekommenderar blåsinstrument, som ger musik som tonar ut.

Förströelse af mångehanda slag anordnas ofta, så t.ex. är dans en gång i mådaden i en gemensam stor festsal. De sjuka, som anses lämpliga att deltaga i sådant nöje, komma tillhoppa och bjudas först på kaffe med bröd. Sedan vidtager dansen på ett par timmar, med musik af bleckinstrument.[...] Bäst äro dock dessa fester sommartid, då dansbana är anordnad ute, och särskildt vill jag nämna att midsommarafton ter sig som en högtid, firad på vanligt gladt och landtligt sätt. Långt i förväg bindas guirlander och klädes en smakfull majstång med grönt och blommor; dessa förberedelser för den ”stora dagen” utgöra en ytterst trefflig tid fylld af glada förväntningar. [...] Tillfälliga små teaterpjäser, hvari de bästa patienterna få medverka, äro mycket omtyckta nöjen.⁶⁵⁶

Möjlighet finns för patienterna att delta i scenkonst, där olika uppträdanden ingår som förbereds utifrån hur de anses som lämpliga för var och en. Att medverka och inte klara av det kan istället för att bli till glädje få negativa följder. Personaltätheten beskrivs som stor. Tillställningarna har en god inverkan på de sjuka. Det uppmärksammas att de sjuka med lust ger sig hän i dansen. Tillgivenheten visar sig från personalens sida, för även om dans sågs som ett nöje som inte harmonierade med kallet vid den tiden, var det en efterlängtnad stund för patienternas och deras glädje fick företräde. Firandet ansågs även bidra till övning för sällskapslivet och sociala färdigheter.

Att fägnas i andaktsfull gemenskap

En uppmärksamhet riktas till patienterna, och sjuksköterskan ser att många lyssnar med andaktsfull uppmärksamhet (högtidlighet) och att blicken tåras i stillheten. Det kan ses som att stillheten och lyssnandet ger den lidande en tillgång till sina innersta tankar.

Sång och musik bjuds de sjuka ofta på, och dessa stunder äro till stor vederkvickelse för dem; man ser mången lyssna med andaktsfull uppmärksamhet och tårögd blick, tyst och stilla. Det är som om tonerna vaggade till ro dessa oroliga och sjuka sinnen; man ser, hur de skänka den lidande tröst och väcka till lif ljusare minnen, de stämma till hvila och förjaga ångest och ångslan.⁶⁵⁷

En mycket högtidlig stund är att vara med de sjuka i kyrkan, där är vanligtvis andakt och lugn, och en stilla frid lägger sig rogifvande över de sjuka sinnena.[...] ⁶⁵⁸

⁶⁵⁶ Sjuksköterska i sinnessjukvård 1909, 112. *Mådaden* står skrivet enligt ursprungstexten.

⁶⁵⁷ Ibid. 112.

⁶⁵⁸ Sjuksköterska i sinnessjukvård 1909, 112.

Patienten berörs som ett tecken på kontakt med livet, och de mörka fantasibilderna ger vika för ljusare tankar som lindrar ångest och ångslan. Att fågnas av det högtidliga, känna tillfredsställelse och förnöjelse framstår som den glädje som förbereder för den tröst och ro som patienterna ger uttryck för. Den högtidliga stämningen beskrivs som det andaktsfulla i en av hospitalens kyrkor där det är rogivande för de sjuka.⁶⁵⁹ Det som utmärker det högtidliga är att något bryter av mot det vanliga, det är ett speciellt tillfälle för den sjuke.

En patient som vårdas i samband med en operation berättar hur varje dag börjar vackert, med behagliga sinnesintryck.⁶⁶⁰ Stämmingsfulla toner hörs från systrarnas psalmsång och patienterna lyssnar andäktigt. Dagen avslutas med att en bön läses, efter det att patienterna lagt sig och är varmt omstopnade i sina sköna sängar. Patienterna på salen ser glada och förnöjsamma ut under det att de pratar och skämtar med varandra oavsett vårdtidens längd. För övrigt berättas om en rådande familjekänsla, som ”en vänlig familj” i en anda av gemenskap. Det är rent och hemtrevligt. Maten är vällagad, aptitligt serverad och patienterna är smärtfria.

Varande en del av en vacker omgivning

Även omgivningen runt avdelningarna sätter sin prägel på livet utomhus och inomhus. Patienterna på hospitalet ska känna hemtrevnad, vilken skapas bl.a. med många blommor. Rena behagliga sängar och egna sängbord ger känslan av en privat sfär, då salarna är stora med många sängar.

Inomhus äro anordningarne gjorda med hänsyn till, att allt skall vara så litet instängd som möjligt. I synnerhet på de afdelningar, där de lugna patienterna vistas, är allt som i en vanlig sjukhussal, ja t.o.m. trefligare kan en hospitalsvaksal te sig vid en hastig öfverblick. Rena och goda sängar finnas, hvar patient har sitt eget bord bredvid sig, fönsterna äro stora och ljusa med luftiga gardiner och en mängd blommor ge salen ett intryck af hemtrefnad.⁶⁶¹

Genom att tillgodose behov som ger välbehag, kan det plågsamma avlägsnas.⁶⁶² Det att världen inomhus ska vara så litet instängd som möjligt, leder tanken till att den ska kännas så fri som möjligt. De sjuka vistas till större delen i hospitalets vaksal inom ett avgränsat område. Kontakten med den vackra naturen har då en harmonisk inverkan. Stora ljusa fönster och ljusa gardiner släpper igenom ljuset, framför allt dagsljuset och solljuset med sin hälsosamma inverkan.

⁶⁵⁹ Genom att reflektera över vardagsscener menar Wikström, kan språk erhållas för den existentiella dimensionen. Wikström 2010, 74, skriver bland annat om vemod och att det i den medeltida kyrkan fanns benämningen *compunctia*, för den överrumplande känslan av inre längtan i mötet med skönhet. Samtidigt som människan blir rörd finns känslan av djup glädje, vilken också behöver ett språk. Det finns en vördnad inför mysteriet som är en del av tron.

⁶⁶⁰ Gebe 1927, 116.

⁶⁶¹ Ibid. 113.

⁶⁶² Stewart & Seymer 1948, 22 tecknar att i alla tider har människor tagit hand om sjuka och skadade. Det äldsta uttrycket för människokärlek är sannolikt gästfriheten, där främlingen hade rätt till kläder, mat, husrum och skydd i samband med vistelsen under värdfolkets tak.

Man ser, hur de sjuka med barnslig glädje och beundran omhulda dessa lefvande ting, och ett soligt leende kan man få till svar, när man t.ex. räcker dem några af vårens vilda vackra blommor. Långa ljusa korridorer och ett gemensamt matrum finnes i allmänhet, och desto ordentligare och smakfullare en måltid serveras, desto belåtnare se de sjuka ut.⁶⁶³

De sjuka beskrivs visa att de uppskattar den hemtrevnad som skapas. De levande blommorna vårdas med en barnslig glädje, som i en sinnestämning av lekfullhet och nyfikenhet. Det är inte svårt att göra sig en bild av hur de med nöje lägger sin hand vid blommorna. En vackert serverad måltid hör till det högtidliga och hedersamma som ger belåtnhet. Utomhus tas naturens närhet till vara.

Det ligger vid stranden af Fyrisån, och en vacker anblick ter sig för oss, när vi gå fram genom anläggningarna och se de många olika afdelningarna omgifna af härlig, majestätisk skog och vackra planteringar. Det må vara vinter med sin snöskrud eller vår med sin ljusa grönska eller sommar med fullt utslagen prakt eller höst med skiftande löfverk, hvilken årstid man än kommer är här vackert, och den sätter sin prägel på allt både utom och inomhus. [...] Så mycket som möjligt böra patienterna hafva frisk luft och motion utom arbetet; därför är det en god sak, om tillfälle finnes till promenader i en vacker trakt.⁶⁶⁴

Möjlighet till stämmingsfulla stunder skapas genom promenader i vacker omgivning med möjlighet att följa skönheten i naturens skiftningar oavsett årstid. Här finns möjlighet att få intryck och påverkas av ljusets återspeglning i form av det *glansfulla*. Naturen återkommer med sina skiftningar och varje gång förundras människan. Möjlighet finns att följa hur majestätisk (ståtlig, *vördnadsbjudande*) och vacker naturen visar sig i *vit* snöskrud eller som en *ljus* grönska på våren, följd av en utslagen *prakt* om sommaren och sedan *skimrande* i höstens olika nyanser. Det vackra och sköna kan betraktas både genom fönstren och under promenaderna i den friska luften, vilket är en sysselsättning i sig vid sidan av arbetet.

Att klara sig utan betjäning

Högtidligt beskrivs även som att klara sig själv utan betjäning. Det gäller dem som bedöms vara lämpliga att klara av det nya. Vissa formsaker ska gälla och uppfyllas som att återkomma efter permissionens slut. Det kan bli ett tillfälle att minnas, att med *viss* högtidlighet i sinnet få *träda* ut genom porten. Är det en osäkerhet som finns i det nya som ska ske, eller är det en speciell känsla av högtidlighet som kan skönjas? Det är en stund av allvar, och mitt i allvaret ska någonting nytt hända och man skärper sig mer än vanligt. Beskrivningen av att just träda ut genom porten ger bilden av att bege sig ut i friheten med långa markerade steg, med en hållning som andas stolthet. En upphöjd stämning visar sig, det är en största glädje att med eller utan betjäning träda ut genom porten.

⁶⁶³ Sjuksköterska i sinnessjukvård 1909, 113.

⁶⁶⁴ Ibid. 111 och 113.

Äfven tillåtas de sjuka, som äro så pass bra, att ingen risk kan befaras, gå in till staden med eller utan betjäning, och det är alltid med den största glädje och med viss högtidlighet i sinnet de för första gången, kanske på många år, träda ut genom porten för att komma åter vid den bestämda permissionstidens slut. Somliga tillåtas t.o.m. att på en tids besök resa till sina anhöriga för att efter en månad eller så återkomma till hospitalet.⁶⁶⁵

Att kunna klara sig själv utan betjäning är högtidlig glädje, att själv kunna tillhandahålla det som behövs ger känsla av värdighet. Det bör finnas en harmoni mellan att betjänas och patientens egen förmåga och framsteg.

Glädje som en oväntad gåva

Det finns en glädje över det oväntade och i överraskningar. Det gäller för alla människor oavsett möjligheten att kunna unna sig det som är stärkande. I samband med att det högtidliga och stämmningsfulla skapas nämns det oväntade vid flera tillfällen som en glädjekälla. Alla gläds åt en oväntad gåva, och förklaringen ligger i att gåvan just är ”oväntad”, vilket skiljer sig från det vanliga. Någon har ägnat sina tankar åt någon, som ett kärleksbevis. Detta beaktas dock alltför sällan, menar skribenten.⁶⁶⁶ Den sjuke kan även frukta för överraskningar och det finns även överraskningar som gör mer skada än nytta.⁶⁶⁷ Det är bra att komma ihåg, att en patient hela tiden står ansikte mot ansikte med någon, vilken kan upplevas som motarbetare. En överraskning är av godo, om den är glädjande och inte skrämmande. Det lämpliga och passande bör beaktas.

Sammanfattning

Det stämmningsfulla blir till ett tjänande bevis när atmosfären sätter sin prägel, och ger en samklang med patientens föreställningsvärld och medvetande. Genom en kärleksfull handling som är beskyddande och moralisk skapas en högtidlig stämning som en glädjefylld känsla. Det högtidliga innebär att bereda en glädje som har karaktären av något tjänligt som är passande, enastående, unikt och värt att önska sig. Fägnad och undfägnad handlar om att traktera, göra rent, vackert och hemtrevligt, att bona om. En högtidlig glädje bryter mot den vanliga vardagen. Något nytt sker som skänker ett tillfälle att minnas. Det som sker är speciellt utvalt och har en särskild innebörd för patienten. Det kan även vara i form av vissa uppställda förväntningar ska utföras som gör tillfället speciellt. Att kunna klara sig själv utan betjäning är högtidlig glädje, och att själv kunna tillhandahålla det som behövs ger känsla av allvar och värdighet. Att glädjas över en oväntad gåva ger upplevelsen av högtidlighet och gåvan ligger i att den är ”oväntad”. Den måste även skänka glädje och inte upplevas som skrämmande. En överraskningens glädje skapas av att någon har ägnat sina tankar åt någon som en uppskattning och bekräftelse i jämförelse med ett kärleksbevis.

⁶⁶⁵ Ibid. 112.

⁶⁶⁶ von Zedlitz und Neukirch 1911, 47–48.

⁶⁶⁷ Nightingale 1861, 51.

En högtidlig stämning utmärks av det andaktsfulla som skapas på sjukhusets avdelning, i en kyrka eller genom deltagande i naturen och årstidens skiftningar. Genom en högtidlig stämning ökar den lidandes tillgång till sina innersta tankar med ro, tröst och förnöjsamhet som följd. Fägnad ger känsla av hemtrevnad. Det rena, pyntade och ombonade inger en känsla av stämning. När patienterna själva kan vara med och skapa och bereda i en högtidlig anda förstärks förväntningarna. Smakfullt serverade måltider leder till belåtenhet och gemenskap i en familjär anda höjer stämningen. Att uppvakta och uppvaktas med blommor är också högtidlig glädje och det finns en lekfull glädje som upplevs som stämningsfull.

Idén om det fridfulla hjärtats glädje

Kom till din ro, min själ
kom hem till dig själv
till ditt innersta rum
din heliga mitt.⁶⁶⁸

Margareta Melin

Stor glädje härrör till det *fridfulla* hjärtat, ett rofyllt och räddat hjärta som erhållit det som kan begäras av erhållet gott och undslupit ont.

Upplevelse av helhet

En glädje beskrivs när människan känner sig nöjd med sin lott i livet, som en upplevelse av att ha fått det som kunde begäras. Det är en glädje som innehåller känslor som hopp, förväntan, stillsamhet, vila och fridfullhet. De sjukas behov av kunnig hjälp, villigt bistånd, osjälvisk omtanke och kärleksfullt deltagande är kärnan. När människans kroppsliga, själsliga och andliga behov har tillgodosetts på bästa sätt har idealet uppnåtts.⁶⁶⁹

Den är optimistisk i det den icke ryggas tillbaka inför uppgiften att bistå de olyckliga, att återupprätta fallna människor och att hjälpa förlorade existenser till rätta; den vet att äfven ur de mörkaste djup uppfångas strålar af det himmelska ljuset.⁶⁷⁰

Det svåraste är dock själavården. Själavården tecknas av Wellin som omöjlig att undvara. För en del sjuka är Andens liv som en sluten bok som döljer hopp och fruktan genom att stanna upp vid kroppsliga besvär. Hon menar att en del patienter tycks möta döden genom att gå från ett rum till ett annat. Det måste vara svårt för patienten om inte den själsliga beröringspunkten finns mellan patienten och sjuksköterskan. Här fordras takt och finkänslighet i ännu högre grad än i fråga om de kroppsliga behoven.

⁶⁶⁸ Melin 2012, 56.

⁶⁶⁹ Wellin 1927, 245. Föredrag inför repetitionskursen i Göteborg 11–17 sept.

⁶⁷⁰ Carlberg 1918b, 221–222 (ur Wahlströms föreläsningar om etik).

Iakttagelseförmågan är här till hjälp så att även de andliga behoven framträder.⁶⁷¹ Gemenskap med Gud skänker *frihet* och kan därför leda till glädje enligt Wahlström. Trots lidande och sorg, kan det bli till en glad vandring för människorna i ljuset, och de blir ljusa och rena gestalter. Kärlekens gudomliga lag glömmar sig själv för att leva för andras lycka och välfärd. Det är en kärlek som breder solljus över vårt verk på jorden och som tänder hoppets stjärnor över levnadens kväll.

I samband med sjuksköterskans inställning till religionen lyfter även Klaveness själavården med motiveringen, att det är gott att kunna *hjälpa en människa i själanöd till klarhet och frid*.⁶⁷² Det är således gott att lindra lidande. Det visar sig ett innehåll som handlar om livet och återkommer i samband med idén om glädje i vårdande situationer. *Själanöd* kan beskrivas på flera sätt, som att vårdas, känna rädsla, sorg och hopplöshet eller att vara desperat, förkrossad och vilsen i livet genom sin livssituation. Vid en återblick⁶⁷³ på ordet *klarhet* finns renhet, ordning och reda med värnande om att bevara det heliga helt. Komma till klarhet ger en möjlighet att förstå sin situation, försonas och bli hel igen. Det dystra och grumlade i livet kan genom de ljusare inslagen vara till glädje. *Frid* finns nära ett liv i okränkbarhet, säkerhet, ro och balans.

Glädje över ett räddat liv

Rubriken här har Wead gett uppslag till. Wead⁶⁷⁴ skriver i *American Journal of Nursing* år 1926, att det finns en inneboende glädje över att ha räddat ett liv genom att ha hjälpt någon till hälsa och vitalitet. Hon menar även att det finns en känsla av frid i vetskapen om att ha förtroendet att vandra med någon älskad i dödsskuggans dal.⁶⁷⁵ Även om kampen förlorats finns vissheten om att ett gott arbete har utträttats. Att rädda någon kan förstås som att undsätta och komma till hjälp i ett utsatt läge.⁶⁷⁶ Räddad har innebörden befriad från tvång eller från något som inskränker handlingsfriheten. Även betydelsen frälsning framgår hos ordet *räddning*. Om innebörden att bevara något som kan gå förlorat eller komma till skada är för handen, finns en relation till någon eller något att vara rädd om. Den sjuke blir då ängsligt övervakad för att undgå faror.⁶⁷⁷ Det handlar om att finna utvägar, att skapa skydd och lättnad med beaktande av det okränkbara. På så sätt skapas en känsla av säkerhet, trygghet och frid. Wellin tecknar detta på följande vis:

⁶⁷¹ Rohde 1928, 29.

⁶⁷² G. T-g. 1926, 226. Ur ett refererat Nordisk sjuksköterskekongress, här från ett tal av Barbra Klaveness från Norge.

⁶⁷³ Jfr bilaga L.

⁶⁷⁴ Wead 1926, 933–934. Ur *The American Journal of Nursing*.

⁶⁷⁵ Jfr Ps. 23:1–6. Den gode herden sørjer för någons andliga välgång. Här står även om att få vila på gröna ängar och föras till vatten och finna ro. Att vederkvickas i sin själ och ledas på rätta vägar. Att inte frukta det som är ont, samt att bli tröstad.

⁶⁷⁶ NEO 1996. Se *rädda*.

⁶⁷⁷ SAOB 1961. Se *rädd*.

Den sjuka som lämnas i vår vård, tages kanske från ett verksamt och jägtande lif, fylldt med omtanke på så mycket, och der de stilla stunderna blifva få, huru viktigt för sköterskan att ej genom sitt uppträdande motverka det goda, Gud vill framkalla genom att på sjukbädden ge detta barn tid till stillhet till eftertanke; och detta gäller ju lika mycket vare sig Gud låter sjukdomen bli en förberedelse till döden eller blott en beredelse till ett annat lif här på jorden.⁶⁷⁸

Om att ”lämnas i vår vård” kan liknas vid att lämna någon kvar, samtidigt kan det betyda att skiljas från någon eller något för att överlämnas till vårdande hjärtan och händer. Det är viktigt att inte motverka det goda genom sitt uppträdande. Vad är det goda som inte ska motverkas i Wellins beskrivning? Vad innebär det att med sitt uppträdande inte motverka det goda? Den sjuka som *tidigare haft omtanke om så mycket, varit verksam och jäktat* får nu lämna detta liv för en tid eller för alltid. Det blir en omställning som fordrar stillhet och eftertanke. Wellin skapar sig en bild av hur den sjuka har det, och utifrån den tidsanda och samhällsbild som var rådande framställs livet som strävsamt för många.

Sandman⁶⁷⁹ beskriver det på liknande sätt och delar med sig av sin erfarenhet som patient vid Samariterhemmet i Uppsala under 1890-talet, i den bok hon tillägnar som tröst för de sjuka och lidande. Hon beskriver tiden på sjukhuset som ett *avsidestagande*. Sandman vill trösta, eller med hennes uttryck, hugsvala de hjälplösa, vilka hon även benämner de betryckta (nedstämda, bedrövade, lidande).⁶⁸⁰ Avsidestagandet beskriver hon som ett tillfälle för vila, stillhet och eftertanke. Under sjukdomstiden lämnar människan det yttre verksamma livet, som vanligtvis ofta består av ett rastlöst användande av krafter med stora krav. Vistelsen på sjukhuset kan nu trots sjukdom bli en ljus upplevelse. Det kan tolkas som att synen på och tänkandet kring den uppkomna situationen framstår som ljusare, och mer hoppingivande när ett lidande kan omgestaltas till glädje. Vidare skriver Sandman att i samband med sjukdom är människan på en plats ”dit jordelivets oro och larm når oss liksom från fjärran, och där vi – lämnade mer eller mindre allena – äro i tillfälle till inre samling.”⁶⁸¹ Sandman jämför med Mark. 6:31: ”Kommen allena avsides med mig till en öde trakt”,⁶⁸² med tanke på hur Jesus med sin

⁶⁷⁸ Wellin 1897. (Handskrivet material.) Wellin använder begreppet barn i citatet vilket förstås här som Guds barn dvs. alla människor oberoende av ålder. Enligt Religionslexikonet 2003, 170 kallades även de som efterföljde Kristus för Guds barn.

⁶⁷⁹ Sandman 1918, 5. Boken av Sandman fanns med som bokanmälan i SST Nr.1 1920.

⁶⁸⁰ Bedrövad är en antonym till fågnad och fröjd, till den högtidliga och den stora glädjen.

⁶⁸¹ Sandman 1918, 5 och 9. Avskildhet kan ses som en inre avskildhet, utan ensamhet och fruktan. Foster (2011, 117–119) menar att emedan ensamhet är hjärtats tomhet, är avskildhet hjärtats fullhet som hjärtats uppmärksamhet. På så vis handlar inte avskildhet om en plats utan om ett hjärtas, sinnets tillstånd, en djup inre stillhet som tar sig uttryck som att ”höra” bättre. Tystnad kan sakna tal men lyssnandet till hjärtat finns alltid. Avsikten är att se och höra. Härledning görs till Johannes av Korset om mörkrets uppgift som är att frigöra oss och bör därför inte alltid undvikas. Att leva är inte bara frid, tröst, glädje och jubel, men glädje är slutresultatet.

⁶⁸² Biblia den Heliga Skrift 1900. Bibelcitater ”Kommen allena avsides med mig till en öde trakt och hvil en eder något litet” blev inte så mycket vila, eftersom lärjungarna senare i en båt tvingades ro i motvind över Genesarets sjö. Till den öde trakten där de gick i land kom många människor som behövde bröd och som mättades med fem bröd och två fiskar.

innerligaste kärlek visade förståelse för och omsorg om sina lärjungar. En väg till denna glädje står kanske att finna genom Sandmans tanke om att använda stillheten till att se och lyssna till sitt innersta, till hjärtat.

Om nattens vila och frid

Idén med nattens arbete är att de sjuka ska känna trygghet och få en rofylld vila som ger ny kraft. Rohde betonar ansvaret vid tanken på hur viktig den uppgiften är. I stillheten finns ett allvar som inbjuder till uppmuntran, när nattsköterskan förstår vad hennes arbete betyder för de många som utan hennes hjälp skulle ligga sömnlösa.

Fann man då en djup tystnad utbredd öfver sjuksalen och hörde lugna, djupa andetag från sängarna, när man smög förbi, kände man en innerlig tillfredsställelse, man gladde sig åt den vederkvickelse en stärkande sömn skulle skänka de sjuka. Är nattsköterskans uppgift kräfvande, så är den på samma gång mycket givande. I själfva det stora ansvaret ligger en eggelse, liksom det ligger något stämmingsfullt i tystnaden och stillheten, som följer med natten. Och jag tror, att den nattsköterska, som är fullt medveten om sitt arbetes vikt, på samma gång måste känna sig nöjd, när hon ser, hvad hon betyder för de många, som ligga där hjälplösa och mången gång sömnlösa.⁶⁸³

Här framgår en känsla av att vara mån om och skydda, för att något viktigt inte ska gå förlorat för dem som är i behov av hjälp. Den sömnlöse som kallar på hjälp ska helst få omsorg direkt. På så sätt skapas en känsla av säkerhet, trygghet och frid. Sköterskan känner ängslan över att de sjuka kallar på hennes hjälp förgäves. Detta kan bli följden, när någon av de sjuka kallar på sköterskans hjälp, och hon samtidigt är inne hos en annan av de sjuka en längre stund. Dessa patienter går då miste om betjäningen, och idén med nattens arbete förverkligas inte. Den sjuke sover då sämre och hälsan påverkas när den nya kraften uteblir. Djup tystnad och lugna andetag från sängarna ger en känsla av innerlig tillfredsställelse, och en glädje över den kraft som den stärkande sömnen ger de sjuka.

Om hjärtliga förtroenden

I samband med sitt arbete berättar en sjuksköterska om när hon blev ombedd att sköta en patient. Bilden av det första mötet är med en kvinna som är utmärkt glad med skarpt röda kinder och brinnande mörka ögon.⁶⁸⁴ Vad som är grunden till det framgår inte. Det kan vara tecken på feber, men även att hjärtat tärs av sorg och smärta, och att hon är ivrig och starkt påverkad av alla omständigheter när sorgen tagit över hennes liv. I vänskap banar sköterskan en väg till förtroende, innan kvinnan berättar sin historia om hur kroppen sviker, och att det hon önskade aldrig blev till verklighet. Själva förståelsen av orden är begränsad eftersom de talar olika språk, men det hindrar inte att de blir goda vänner. Utan vänskapen kanske lidandeberättelsen aldrig blir uttalad och delad. För att

⁶⁸³ E.R.1909a, 7.

⁶⁸⁴ Fröstedt 1923, 219.

komma fram till det vänskapliga förhållandet får sjuksköterskan besvara en rad frågor om sig själv, som hon menar ger den sjuka en försäkran om förtroende.

[...] Öfverväldigad vid minnet af den stora smärta hon känt, då hon sagt farväl åt man och barn, väl vetande, att de aldrig skulle återse, stönade hon högt och vaggade med kroppen fram och tillbaka. Det var gripande att se och höra henne, och hur väl förstod jag ej hennes sorg. Mitt hjärta fylldes af medlidande och en brinnande önskan att trösta. [...] ⁶⁸⁵

Kvinnans berättelse handlar om hur hon måste bli kvar hos främmande människor i samband med familjens värflyttning över fjället. Kvinnan stönar och vaggar kroppen fram och tillbaka, när hon berättar om sin smärta som att hon tröstar sig själv. Det visar sig vara något bakåt i tiden som gör att hon inte får ro, någonting som innehåller ett förödmjukande. Det som ger kvinnan frid är att hennes önskan uppfylls när sjuksköterskan bereder ett möte som leder till försoning. Det beskrivs i berättelsen att ”något frigiort och storslaget kom över henne”. ⁶⁸⁶ Friden gestaltas som en befrielse och att kvinnan log ett lyckligt leende med ett stort lugn över sig sägande: ”Nu vill jag sofva!” ⁶⁸⁷

I en berättelse av Mannerheim illustreras gemenskapens, vänskapens och förtroendets betydelse för att glädja, vilken handlar om vårdandet av ett barn som utackorderats av fattigvården. Flickan hade fått arbeta hårt för maten samt tagit hand om sina yngre syskon och sig själv. Märkt av sin arbetsbörda möter hon sköterskorna, som vill glädja henne, men först ställer de sig frågan: ”vilken glädje?” De tänker att hon kanske inte hade någon erfarenhet från barndomens fröjder. Det som framgår först är att flickan ska lära känna sin omgivning och känna att hon är bland idel vänner, dvs. alla är således hennes vänner. Hon ska även känna att hon är bland människor som vill hennes högsta möjliga väl. Välviljan utgår sedan från barnets önskan, och på frågan om det är något som hon längtade efter blir hennes svar, en docka. Så här framgår sköterskorna tankar om hennes längtan:

Hon, som alltid fått bära på andras barn och som av moderskapet känt endast den besvärliga sidan, hon längtade till det drömda moderskapet, till fantasins underbara värld, som för en liten flicka med sin docka i famnen upplåter sina portar av rubiner och guld. Ellis sköterska och översköterskan förstodo, vilken stor gåva detta förtroende utgjorde. Barnet hade för dem öppnat sitt allra heligaste, sina outtalade önsknings tysta rum och hennes längtan måste därför med det snaraste uppfyllas. [...] den vackraste dockan i hela staden.[...]Ellis känslor kunde ej finna uttryck. Hennes ögon strålade [...] fullkomligt lycklig. ⁶⁸⁸

Det beskrivs att hon inte lekt tidigare som ett barn och inte haft någon leksak. Av det som försakats i det bekymmersfyllda livet kunde nu erhållas en viss del. Det är en gåva

⁶⁸⁵ Ibid. 220. Värflyttningen sker för att renarna ska byta betesmark.

⁶⁸⁶ Fröstedt 1923, 221.

⁶⁸⁷ Ibid. 221.

⁶⁸⁸ Mannerheim 1920, 115–116.

att få förtroendet, när någon upplåter sitt hjärtas innersta rum, där det mänskliga livet hålls hemligt, skyddat och heligt. Heligheten innefattar den absoluta värdigheten. Hjärtat är inte öppet för alla, utan enbart för den som förtjänat att ta del av det som ryms där. Upplåta ett hjärta kan även tolkas som att det inte bara öppnas utan även anförtros och erbjudas tillgång till det som göms där. Det handlar om någon som kan möta det som överlämnas, så att absolut ingen skada sker. En förståelse visar sig för vad det innebär för den människan, i detta fall barnet som upplåter sitt hjärta. Utan den gemenskap som skapats kanske förverkligandet av glädje hade försvårats eller uteblivit. Mannerheim hade själv erfarenhet som sjuksköterska bland barnen, och vid den tiden var barnadödligheten stor och livet hårt för många. Hon berättar även om hur hon söker att med talets hjälp trösta en förtvivlad ensam mor vars barn just dött. Tal om att inte lida hjälper inte, det vet hon, i stället infinner sig tanken på moderns famn som alltid tom. Hon lever sig in i hennes situation och känner medlidande med henne. En inre röst hos Mannerheim manar fram orden som en ingivelse om att hedra barnet som ska bära en skjorta med spetsar runt halsen och erhålla en egen grav med sitt namn på.

Och då jag försäkrat, att det skulle bli så började hennes ögon stråla. Hon rätade på sig. Som en olycklig människa hade hon trätt in i detta rum, men nu fyllde glädje och stolthet hennes bröst, ty han, vars mor hon var, skulle bli hedrad så som ännu ingen hon hört om.⁶⁸⁹

Situationen kan förstås som att glädje hos modern skapas när barnet hedras. Skimret återspeglar sig på den som gett barnet livet. Det var ingen självklarhet att barn till ensamstående mödrar fick en egen grav och en värdig begravning.⁶⁹⁰ Stoltheten i samband med ett hedrande kan ses som en ädel handling, men samtidigt finns tanken att inte bli för centrerad vid det yttre utan komma ihåg att det sker av kärlek till den människa som känner sorgen.

Nightingale⁶⁹¹ beskriver utifrån egen erfarenhet hur patienter kan visa likgiltighet inför döden. Den döende kanske önskar uppfylla en plikt. Upplevelsen av storslagenhet kan då kännas som att bli upplyft i stället för nedslagen och eländig. Nightingale menar vidare att i samband med tröst brukar en patient som förmedlats orimliga tröstegrunder om bättring besvara dem med korta svar såsom ”verkligen” eller ”jaha”. Det är för att patienten önskar komma ifrån samtalet om han eller hon upplever brist på medkänsla. Om patienten upplever att det inte är till gagn att tala med sina vänner uteblir samtalet. Vanligt är att döden skildras i diktade skrifter och på film på ett serafiskt sätt med ett förståndets klarhet, vilket är något som Nightingale själv inte känner igen bland människor hon mött i svår nöd. Det kan vara ett uttryck för romantikens era och uttryckssätt.

⁶⁸⁹ Mannerheim, 1920, 96.

⁶⁹⁰ Människosynen visade sig obarmhärtig för de mödrar som fött ”oäkta barn”. Utstötta, förkastade och ensamma utan ekonomisk hjälp skulle de samtidigt försörja sina barn och ha omvårdnad om dem så länge som de var arbetsföra. Se Holmdahl 1988, 55.

⁶⁹¹ Nightingale 1861, 116–117.

För all mänsklig gärning har vi händerna att tacka

Den sköterska är lycklig som har förmåga att med ord och handling hjälpa den döende på sin hädanfärd, till en god död, menar Wellin. Det sker genom att ge liv och värme till den döende, som söker tröst och uppmuntran. Blicka efter, att söka efter tröst och uppmuntran kan liknas vid att be om det som hjärtat begär av hopp för att undslippa förtvivlan och farhågor. Vad kan inge hopp? Vid den tiden var det förmedlandet av en tro på ett evigt liv som att följa den flyende Anden hemåt. Ett ord till tröst, det är inte mycket som sägs då, men det som sägs torde vara av stort värde för patienten.

Fastän han ej sjelf kanske kan begära ens litet vatten, känner han säkert dock vederqvickelse af att få sina läppar fuktade samt erfar lättnad af ett godt läge och en kärleksfull omvårdnad på det ena eller andra sättet. Och hur ofta blickar ej den döende på sköterskan vid sin sida efter ett ord till tröst och uppmuntran. Lycklig då hon, som sjelf eger något att gifva af, som kan med lif och värme visa den flygtande anden vägen uppåt, hemåt.⁶⁹²

En glädje finns beskriven som förmedlas utan ord som bär och förmedlar en trygg känsla. Ge liv och värme av sig själv kan ses som att förstå patientens situation, visa medkänsla, förmedla kärlek och innerlighet. Lugn och stillhet runt patienten beskrivs som betydelsefullt. Att ge liv är som att vederkvicka, att underlätta vilan genom att bjuda på vatten och se till att vilan i bädden är god, utan att patienten själv behöver be om det. Patienten kanske inte heller har den förmågan. Det handlar om hur patienterna vill att vårdare ska vara, och kraven anses av källan inte kunna bli för stora då.

En gammal gubbe från landet fällde en gång ett omdöme om en sjuksköterska, som han lärt sig värdera: ”Hon är sådan, att jag skulle vilja hålla henne i handen, när jag en gång skall dö”. Sådana vilja människorna ha oss. Kan då kraven bli för stora?⁶⁹³

Att hålla någons hand kan ses som att följas åt, att vara tillsammans och inte vara ensam. Det är någon som blir utvald och får ett förtroende, en hand att fatta som tillhör en människa som förmedlar trygghet och gemenskap. Händer är speciella, de ger näring, de sätter på kläder och de tröstar ”för all mänsklig gärning har vi händerna att tacka”.⁶⁹⁴ Människan har ett liv i sina händer, händer som stöder, ledsagar och hjälper.

Under min sjukvårdstid har jag fått sluta många ögon, och jag vet ingen stund så högtidlig, som det ögonblick, då anden sliter jordebanden. Det är, som vore man den osynliga världen så nära, man kan komma, i de stunderna. Hvad kunna vi då göra för den döde? Med pietet och varsamhet ägna honom den sista vården, följa honom från sjuksalen till bårhuset, vaka öfver, att det hvilar frid öfver färden dit och använda vårt inflytande, att det rum, där han skall hvila, innan grafven mottager honom, må blifva sådant, att vi ej blygas att följa den dödes anhöriga dit.⁶⁹⁵

⁶⁹² Bertha Wellin. D. 31.7.1897. Ur Elevkurs vid Falu lasarett. Personligt handskrivet material.

⁶⁹³ Några synpunkter med avseende på bedömandet av en elevs duglighet. Av en kursdeltagare. 1933, 90.

⁶⁹⁴ Biedermann 1989, 160.

⁶⁹⁵ Något om våra plikter mot de döde 1910, 27.

Den dödes värdighet ska skyddas, därför ska vårdande ske med en känsla av högsta aktning och i varsamhet utan att skada. Den dödes färd från sjuksalen till bårhuset kännetecknas av vördnad, så att frid och stillhet råder. Vakandet innebär att vakta över det okränkbara. Vårdaren kan använda sitt inflytande här, vilket betyder att möjlighet finns att påverka rummets beskaffenhet, där den döde ska vila fram till begravningen, så att sköterskorna inte känner blygsel (skam) att följa med de anhöriga dit. Ett vårdande utfört på det sätt som beskrivs i citatet, kan då ses som att det är en ära att utföra denna gärning för de döda och de efterlevande.

Clara Wahlströms⁶⁹⁶ dikt här nedan kunde läsas i sjuksköterskornas tidskrift i januari 1910 som en inledning på det nya året och ett nytt decennium. Den avrundar det fridfulla hjärtats glädje och kan sägas vara ett uttryck för den tidens vårdande. Här sätts hoppet till en världsomfattande kärlek vars ljus och kraft ska nå ut till nödlidande genom hjärtan och vårdande händer med önskan om en evig fröjd åt alla.

*Bred hoppets dufva, dina hvita vingar
i rymden ut i gryningens skira stund,
då sakta nyårsklockans ton förklingar
och natt med dagen sluter mildt förbund!
Flyg med tröst till plågans läger,
dät ej glädjens solglimt når,
där det sagts man hopp ej äger –
flyg med bud om "godt nytt år!"*

*Sträck ut din färd till jordens alla länder,
till öknens heta sand, till kylig pol,
att tändas må uppå de skilda stränder
en stråle af den nya dagens sol!
Och för den, som hatar dagen,
ljusskygg kvar i mörkret står,
låt de lätta vingelagen
ändock susa "godt nytt år"!*

*Dröj dock kvar hos alla dem, som tåligt vaka
vid lidandets, vid kvalens huvudgård,
där själen tunga fjättrar tyckes skaka,
där hvar sekund blir till en ångstfyllt värld!
Säg: "Att räcka dem som lida
dryck, som släcker feberglöd,
söka hela sår, som svida,
ge åt tröttat hufvud stöd:
det till lön för mödan trägen
skänker fröjd, som ej förgår,
sprider ljus på lefnadsvägen –
Gud ger kraft och "godt nytt år"!*

Sammanfattning

Det fridfulla visar sig i källorna, som att finna en väg från mörker genom skuggor till ljus. På vägen till befrielse i sökandet efter glädje visar sig frid som harmoni och lycka i gemenskap med andra. Att ges möjlighet att förstå sin situation kan göra ett grumlat liv ljusare och till glädje. Om tanken är att trösta de som är bedrövade, är ordet bedrövelse intressant. I etymologin finns betydelsen mulen och grumlig,⁶⁹⁷ som härleder till

⁶⁹⁶ Wahlström 1910, 1–2. Samtliga strofer i dikten *Nyår*.

⁶⁹⁷ I det fornsvenska språket, medeltidsspråket står i samband med ordet *dröva*, att bedröva, att bringa oordning, förvirra, oroa och störa. Vidare finns betydelser som förskräckas, förtörnas (väcka vrede och harm) träda för nära, bekymra, skrämna, plåga, ansätta och förtrycka. Söderwall 1884–1918.

dysterhet, oordning, och oklarhet. Ordning och klarhet framstår således som frid. En upplevelse av klarhet och ökad förståelse kan jämföras med och leda till ett fridfullt sinne. Självvårdens betydelse beskrivs som att det är gott att kunna hjälpa en människa i själanöd till klarhet och frid. Det tolkas här som ett fullgörande till glädje. Klarhet och frid har en grund i upplevelse av helhet. Liksom att räddas med innebörden av att vara befriad från tvång eller något som inskränker handlingsfriheten. Det innebär att människan stundom är ängsligt övervakad när skydd och lättnad skapas för att åstadkomma känsla av trygghet och frid med bevarande av det okränkbara.

Under sjukdomstiden lämnar människan det yttre, verksamma livet, som vanligtvis ofta består av ett rastlöst användande av krafter med stora krav. För att så ska ske förordas tid till eftertanke i vila och stillhet i avskildhet. Det rastlösa användandet av krafter som gjort livet tungt, kan nu istället bli en möjlighet att lyssna till sitt innersta på en plats där inte larmet når fram. Det avsidestagande som sjukdom innebär kan inte undvikas, men det finns möjlighet att bereda inre gemenskap till eftertanke och försoning till frid och glädje. Fridfullhet skapas genom att ha en vän att känna förtroende för, vara älskad, omhuldad och skonad. I vårdande sammanhang beskrivs hur traditioner följs för att de skapar längtan och trygghet. I samband med vårdandet framgår lugn, frid och jämnhet som fördelaktigt för de sjuka. Harmoni mellan tanke och handling förebygger att de sjuka blir oroliga. Barmhärtighet kommer först och barmhärtighet kommer sist och ursprunget är ett sant hjärta och ren glädje, och det är vårdandet som leder dit.

Idémönstret består av sju idéer för glädje i vårdandet och det är därför intressant att upplysa om, att Wead år 1926 i *The American Journal of Nursing* sammanfattar sin bild av vårdandet i en beskrivning av sju ljus. Beröringspunkter finns med innehållet i det idémönster om glädje som framträder i föreliggande studie.⁶⁹⁸ Begåvningens ljus och trofasthetens ljus finns hos det bärande hjärtat som dygder; hänryckningens ljus och tjänandets ljus anknyter till det brinnande hjärtat och kallelsen; kunskapens ljus kan härledas till det sanna hjärtat och när Wead skriver om att vara upplyst i själ och hjärta berör det både det sanna, det brinnande och det bärande hjärtat. Att alla ljusen tillsammans leder till frid kan förstås som att det överensstämmer med det fridfulla hjärtats stora glädje.

⁶⁹⁸ Wead 1926, 933–934. För att bringa glädje menar Wead, behöver sjuksköterskan *vara upplyst i själ och hjärta*, av elden som finns i själens tempel. Upplysningen sker genom sju ljus, som lyser bländande och glödande i en underbar sjuarmad kandelaber. Det första ljuset, är *begåvningens ljus*, eftersom sjuksköterskan måste undervisa, göra bedömningar och utvärdera. Det andra, är *kunskapens ljus*, för att hon möter svåra situationer. Det tredje, är entusiasmen, *hänryckningens ljus*, så att inte förpliktelsen ska bli till en börda. Det fjärde ljuset är *medkänsla*, eftersom alla behöver förståelse och alla måste alla känna förståelse. Femte ljuset, är *trofastheten*, den förutan kommer allt att misslyckas. Det sjätte ljuset är *moralens ljus*, för utan dygd kommer förr eller senare ett svårt liv att överskugga tillvaron. Det sjunde ljuset, är ledstjärnan, kronan över de andra ljusen som måste hållas uppövad och brinnande, *tjänandets ljus*, eftersom tjänandet är professionens fundament. För att uppnå trygghet, säkerhet och frid behövs alla ljusen, enligt Wead.

Övergripande och sammanfattande bild av idémönstret

I idémönstret sägs något om vad glädje är, det vill säga dess ursprungsidé, det som gör glädje till glädje. Det framgår av *särdragen*, egenskaperna hos glädje, genom det sätt de framträder. Som väsensegenskaper är de nödvändiga, meningsskapande för människans vara i världen, själva existensen och på så sätt betraktas de som universella. Genom betydelsenyanserna ökas kunskapen om särdragen och ytterligare förståelse erhålls från klassiska filosofer som leder fram till vad som förverkligar särdragen hos människan.

Bibliskt, historiskt är hjärtat förknippat med människans själ, med det levande i människan, som säte för tankar, känslor, vilja och etiska inställningar. Följden av detta är att glädje i vårdandet *blir till verklighet i ett människohjärta*.⁶⁹⁹ Glädje i vårdandet visar sig genom de historiska berättelserna där egenskaperna hos glädje *blir verksamma genom något* och tillägnas en mening som vårdande.

Idémönstrets struktur tonar fram som den uppfattats i enlighet med tidsandans ideella världsbild, där ljuset har en genomgående betydelse. Ljus som himmelskt ljus finns i form av ett världsljus som vänder sig till alla människor och tar sin början i själva källan (ren glädje) som är Gud. Genom enhetligheten framgår medmänniskan där även liknelsen om den barmhärtige samariern är en ledstjärna. Det som förenar människorna har företräde liksom det unika hos honom eller henne. Ljuset i form av Andens hjälpande kraft inspirerar och leder fram till handling (djup glädje), människan är kallad att hjälpa sin medmänniska. Ljuset som genomlyser människan inger den som behöver hjälpen kraft med löfte om hjälp och nådegåvor bärs fram som dygder, människans inre hållning (glansfull glädje). Solen som ljusets naturliga fenomen med dess egenskaper har betydelse genom att öppna hjärtan (glittrande glädje och uppsluppen glädje). Glädje bereds som visar på människans betydelse (högtidlig glädje) och en evig glädje (stor glädje) som är källans budskap. I idémönstret (figur 10) förs alla idéerna samman och illustreras med exempel från källornas berättelser.

⁶⁹⁹ Här hänvisas till hjärtats väg i det teoretiska perspektivet, kapitel fem och Martinsen 2000, 20.

Figur 10. Idémönster för *glädje* i vårdandets värld.

Ett tings väsen är nära relaterat till idé och innehåll som något potentiellt.⁷⁰⁰ Den står således för det tänkbara. Idémönstret innehåller tankar från en tradition med gamla anor som rör hela människan och vårdandet som helhet. I relation till vårdandets ursprungliga idé och den naturliga vården bär idémönstret på ett innehåll som kan uppfattas som det enkla och är det svåraste. ”Naturlig vård innebär konsten att leva och låta leva att forma egna mål men stödja andras att vara en växande del i helheten”.⁷⁰¹

Det idémönster som visat sig genom de vårdande historiska berättelserna om glädje i vårdandet är följande: Glädje har egenskapen *ren* som är verksam i *kärlek* som är vårdande och förverkligas genom det sanna hjärtat. Det sanna hjärtat är ljusets och kärlekens hemvist. Hjärtat ser det enhetliga, det som förenar människor och strävar efter att bevara människan hel genom förståelse för det heligas betydelse. Det är ett hjärta som vägleder till fullkomlig glädje genom seendet, hörandet och inseendet om vad som leder till vårdande. *Kärleken* gör glädje till ett kärleksbevis som visar sig när människan upplever sig vara förstådd och vårdad efter att ha delat sitt lidande och sin glädje. Ett sant, skönt och gott vårdande känns igen som ljusets konturer – en nöjd och fin människa.

Glädje har egenskapen *djup* som är verksam som *livsglädje* som är vårdande och förverkligas genom det brinnande hjärtat. Det är ett hjärta som ingjuts av det andliga ljuset, som med kärleken till människan och livet inspirerar och genererar kraft att också verka i kärlek. Genom kärleken initieras offrande som behöver livskraft i form av glädje vilken är förbunden med ansvaret för en annan människas liv med upplevelsen av att vara kallad. Kallelsen börjar med att människa blir gripen och hänryckt i sitt varande, hänförd (förd bort) till den andra för att dela med sig i hängivelse som en gåva av nåd och beskydd (tillgivelse).

Glädje har egenskapen *glansfull* som är verksam som *generositet* som är vårdande och förverkligas genom det bärande hjärtat. Ljuset och kärleken som bor i hjärtat visar sig som ett återsken och kraft i mötet med medmänniskan. Hela människans hållning vittnar om löfte att ge hjälp. Människan lyfts upp av den kraft som utstrålas från en kärleksfull människa som är hängiven sitt kall. I generositet ger människan av sina gåvor till den andra. Nådegåva i form av karisma är här karaktärsdrag eller dygder (Andens frukter). Kärlekens ljus och glädje talar även utan ord eftersom de visar sig som en hållning.

Glädje har egenskapen *glittrande* som är verksam som *gemenskap* som är vårdande och förverkligas genom det *inbjudande* hjärtat. Som solen är glädje viktig i livet, ansikte och ögon lyses upp genom ett äkta leende och utstrålar värme, mildhet och vänlighet. Glädje behövs i mötet med människans värdjan som en inbjudan, samtidigt är den ett bevis på att det är en glädje att tjäna sin medmänniska.

⁷⁰⁰ Eriksson 2010; Sivonen et al. 2010; Eriksen & Tranøy 1992, 87.

⁷⁰¹ Eriksson 1987a, 53.

Glädje har egenskapen *uppsluppen* som är verksam som *integration* som är vårdande och förverkligas genom det *upprymda* hjärtat. Det upprymda kommer av att hjärtat öppnas för glädjande passande aktiviteter. Människan kan ”glömma” sitt lidande och närma sig den hon önskar vara i sin livssituation med dess glädjeämnen och svårigheter med känsla av mening.⁷⁰²

Glädje har egenskapen *högtidlig* som är verksam som *bevärdigande* som är vårdande och förverkligas genom det *stämningfulla* hjärtat. Den anda och atmosfär som skapas när en människa upplever sig hedrad innefattar såväl vardag som helg. Glädje bereds på ett passande sätt som berör, som bryter mot det vanliga och ger ett ljust tillfälle att minnas.

Glädje har egenskapen *stor* som är verksam som *räddning* som är vårdande och förverkligas genom det *fridfulla* hjärtat. En väg finns som leder från mörker till ljus med känsla av klarhet, befrielse och helhet. Fullgörandet av glädje visar sig när människan har erhållit det som kan begäras i vårdandet av erhållet gott och undsluppet ont och är förnöjd med sin levnadslott. Glädje är att ta livet på allvar och inte överge det.

⁷⁰² Eriksson 1990, 86.

9 TRADITION OCH VISION – GLÄDJE I VÅRDANDET

Gladness is the one criterion of truth, and we know when we have touched Truth by the music it gives, by the joy of the greeting it sends forth to the truth in us.⁷⁰³

Rabindranath Tagore

I detta kapitel sker ett återvändande till teorikärnan för att tillägna traditionen det idémönster om glädje som avtäckts och synliggjorts.⁷⁰⁴ På så sätt kan en helhetsförståelse erhållas vad gäller glädje som vårdandets ”sak” och mission som vårdande.⁷⁰⁵ En betraktelse görs som innebär att idémönstret om glädje avstäms mot det vårdande meningssammanhang i vilken det är en del.⁷⁰⁶ För att illustrera vårdande kan det här symboliskt tecknas som en väv. I väven utgör kärleken den varp som genomgående binder inslagen samman där glädje utgör ett av dessa inslag. Glädje visar sig verksamt som vårdande i närheten av andra inslag och närheten till kärleken gör den till något att sträva efter, som ett sant, skönt och gott vårdande för människan.

Det sanna hjärtats rena glädje – kärlek

Glädje är ett uttryck för det verksamma i vårdandet. Det verksamma i vårdandet visar sig genom vårdandets ljusa konturer. De ljusa konturerna är en nöjd och fin människa. Bakom en glad människa finns vårdandets verkliga verklighet.

I det sanna hjärtat engageras hela hjärtat genom seendet, hörsamheten och inseendet till ett vårdande. Det sanna finns i det verkliga och substantiella. Seendet handlar om att ha *blick för den verklighet som finns bakom de ljusa konturerna.*⁷⁰⁷ Det finns en verklig verklighet som sträcker sig utöver det omedelbart synliga.⁷⁰⁸ De ljusa konturerna kan ses som den empiriska verkligheten och beskrivas som skuggbilder av en dold verklighet. Skuggbilderna kan förblinda och binda oss till nuet vilket försvårar inseendet i den verkliga verkligheten där vårdandets inre verklighet är. Där är även patientens inre

⁷⁰³ Tagore 2011, 20.

⁷⁰⁴ Visionen – det som avtäckts och synliggjorts skrivs med kursiv stil. En avstämning i relation till traditionen följer i anslutning med rak stil.

⁷⁰⁵ Eriksson & Lindström 2000, 12–16. Genom att granska de utgångsaxiom som valts i det teoretiska perspektivet kan det enskilda förstås i förhållande till det universella. I Eriksson 2009, 65, beskrivs revidera i betydelsen att tjäna vårdandets ”sak”, som innebär modet att konkret förändra något i den vårdande situationen för patientens bästa.

⁷⁰⁶ Eriksson 2003, 31, lyfter ethos betydelse som föreningen mellan tradition och vision, dvs. mellan den inre och den yttre verkligheten. Det är genom det historiska som meningen framgår. Det är i det innersta kärnområdet som theoria och ethos förenas.

⁷⁰⁷ Rohde 1928, 4.

⁷⁰⁸ Eriksson & Lindström 2003, 9; Eriksson 2009, 39-40, skriver om återgivandet av den verkliga verkligheten i vilken de ursprungliga vårdande substanserna finns. Den verkliga verkligheten utgör något verksamt i sig och innehåller metafysiska frågor vars strävan är att förstå världen bortom den empiriska. Det är en verklig verklighet som överensstämmer med den ontologiska teorikärnan, som ofta är dold men nödvändig.

verklighet. Vårdarens inseende kan grumlas av självupptagenhet och är ett hinder för den hörsamhet som är nödvändig för att förståelse för vårdandets inre verklighet och glädje ska framträda. Det är lätt att vårdandets inre verklighet, bakom de ljusa konturerna förblir dold. Den innehåller kunskap för att kunna göra omdömen om verkligheten som framgår på följande vis.

Glädje i vårdandet är uttryck för medmänsklig kärlek och visar sig genom osjälvisk strävan och offrande i ett tjänande. Glädje hör till det universella och är på så sätt aldrig privat. Glädje ska kunna bäras med äran bevarad för att vara glädje.

Kärleken har sitt ursprung i en gudomlig verklighet som har förbindelse med det mänskliga och vill glädje för alla människor.⁷⁰⁹ Idén om det sanna hjärtats rena glädje utgör på så sätt ett inslag i vårdandets grundmotiv kärlekens och barmhärtighetens idé.⁷¹⁰ Etiken är vårdandets innersta mening och är tongivande genom de sedliga krafterna *renhet, sanning* och *kärlek*.⁷¹¹ Dessa krafter bidrar till utvecklandet av personliga egenskaper som vill människans bästa och påminner om att inte glömma de lidande med uppmaning om att förverkliga glädje i världen. Renheten står i relation till trovärdig, sann och pålitlig som bär på löftet till människan att inte överge de grundvärden som utmärker hjärtats etik. Kärleken i sin klarhet⁷¹² upplyser om att glädje inte innehåller inslag som grumlar den, eftersom kärleken lider över onda affekter med föresatsen att bevara det heliga helt, till glädje. Kärlekens ljus är därför vägledande och sammanbindande för samtliga inslag som visar sig som glädje i vårdandet.

Glädje i vårdandet fordrar blick för den lidandes verklighet. Glädje är till sitt väsen ett kärleksbevis, och visar sig när människan upplever sig förstådd efter att ha delat sitt lidande och sin glädje. Upplevelsen av att vara förstådd är ett öppnande för det som ger upplevelsen av ett sant, skönt och gott vårdande, jämförbart med idealet.

Att lindra lidande är vårdandets bevekelsegrund. I mötet med en lidande rörs hjärtat, och medkänsla väcks. Inseende om lidandets innebörd för den lidande är nödvändig för glädje i vårdandet. När människans hjärta förmår att öppna sig visar det vägen till vad som skänker glädje, en glädje som uppfylls av vördnad för den som överlämnar sin berättelse. Det som är heligt för människan är dolt och upplåter sig först genom förtroende och vänskap. När en förtrolig berättelse tas emot som patienten annars skulle ha gömt i sitt hjärta betraktas den som en helig gåva som omhändertas på varligt sätt. Där finns *en djup och rik sanning som fordrar insikt*, en sanning som bär på ett dyrbart

⁷⁰⁹ Løgstrup 1938; 1995[1937], 67; Friis 1994, 59; E.R. 1909b, 193; Wellin 1920, 110.

⁷¹⁰ Eriksson & Lindström 2009. I enlighet med Eriksson och Lindström är kärleken och barmhärtigheten sammanhållande för den vårdande verklighetens beskaffenhet och det som ytterst motiverar vårdande och gör det meningsbärande. Det är det som sammanhåller kunskaperna, den legitima ordningsprincip som ger vårdvetenskapen sin speciella särprägel och tonart, dess ethos.

⁷¹¹ G. T-g. 1926, 231–232.

⁷¹² E.R.1913, 122.

innehåll.⁷¹³ Ett *ytligt* synsätt leder inte till vårdande, eftersom det företräds av en mekanisk syn som utgår från bruk och vana. Synen på den lidande som ett fall ligger utanför ramarna för denna verkliga verklighet när människan förminskas och patientens lidande bagatelliseras. I stället är det vad sjukdomen innebär för den sjuke som ska lyftas. Människan är inte en möbel, för att använda Nightingales ord.⁷¹⁴ Ting kan brukas men inte människor.

Inseendet om vårdandets verkliga verklighet ger människan glädje och mod, vilket underlättar vårdandet och gör det till en tjänst i glädje. Kärleken till medmänniskan väcker längtan att tjäna med glädje.

Det brinnande hjärtas djupa glädje – livsglädje

Glädje är förbunden med ansvaret för en människas liv där livsglädje är verksam i känslan att vara kallad för en bestämd "sak". Glädje är en livsuppfyllelse i ett möte mellan den gudomliga och den mänskliga viljan.

Glädje som livsglädje är förbunden med att det i ansvaret för någons liv ingår att vara en livskraft och låga i osjälvisk kärlek. Den sägs även komma av längtan efter skönhet. Kärleken beskrivs som ett högre motiv i relation till att vara kallad.⁷¹⁵ Kallelsen är en livsuppgift till glädje.

Glädje i kallelsen börjar med att människan blir hänryckt. Offrandet bygger en bro mellan kärleken och livsglädjen eftersom offrandet behöver den andliga kraft som kärleken initierar. Genom kraften leds människan i hänförelsen av glädje till att tjäna och lindra lidande. Tjänandets glädje skärper blicken för vårdandets inre verklighet. I hängivelse ger människan av sina andliga gåvor till glädje.

Glädje visar sig i kallelsen, och börjar med att människan blir hänryckt, berörd av och gripen⁷¹⁶ av kallet genom kärlekens eld i hjärtat med längtan att få tjäna. Att bli gripen av kallet innebär ett etiskt ansvarstagande med aktning inför vad det innebär att leva. Den andliga drivkraften uppmanar till osjälviskhet och självupppoffrande. Glädjen som upplevs av att få tjäna utgör en kraft för att orka med vårdandet i mötet med svårigheter. Genom kraften leds människan bort i hänförelsen, för att tjäna och därmed lindra lidande. Hänförelsen liknas vid lycka och salighet,⁷¹⁷ som en icke-rumslig verklighet och en själslig drivkraft. En kamp och önskan finns att förverkliga lyckan, vilket leder till handling. Hänförelsen visar sig som entusiasm eller inspiration. Här kan skönjas det andligas inverkan.

⁷¹³ Allard 1928, 108.

⁷¹⁴ Nightingale 1861, 159.

⁷¹⁵ Rohde 1928, 3–4.

⁷¹⁶ E. P-n. 1916, 23 (troligen Edna Petersson).

⁷¹⁷ Abraham 1985 (Kierkegaard).

Redan innan en lidande människa kallar, finns en beredskap inför vad seendet och hörsamheten ska riktas till. I vårdandet ger människan bort av sina andliga gåvor i samband med hängivelsen som en tillgivelse eller tillägnet till den lidande. Vara sig själv i sitt hängivande är grunden för vårdandets etik. Det är ett svar och ett engagemang från vårdarens hjärta. Ett tjänande av livet med glädje sker med värme och djupt engagemang. Livsglädje erbjuds den lidande, när människan ger av sig själv till den andra i tillgivelse. Glädje vill något och är spontan och möter den andra i hänvändelse.⁷¹⁸ *Ädelmod och givmildhet är generositet som inbegriper offervilja vilka hör till tjänandets glädje.*

Det bärande hjärtats glansfulla glädje - generositet

En kärleksfull kraft är upplyftande när den utstrålas från en människa som är hängiven sitt kall. Kraften bär och visar sig som en inre hållning med moraliska kvaliteter, en återspeglning av idealet som glans. Glans som ära innefattar värdighet och dygdigt beteende. Glansen är ett tillkännagivande av inställningen till tjänandet. Inställningen till tjänandet handlar om människans uppfattning av vad vårdande är.

Kärlekens ljus och glädje talar även utan ord i form av en personlig utstrålning som en kraft som bär.⁷¹⁹ Människan förmedlar en stilla personlig kraft som förnims av omgivningen som claritas. En skönhet framgår som förutom claritas även innefattar proportion och integritet.⁷²⁰ Skönhet är således både klarhet, glans, helhet och harmoni. Människan framstår som en spegling av idealet, ett uttryck för det väsentliga. Glans förknippad med ära har ersatts med värdighet och dygdigt beteende. Det är en utstrålning som inte endast avser den synliga fulländningen utan även den inre personligheten. Det kan tolkas i nyplatonismens sätt att se, som att skenet från det gudomliga ljuset ger ett klagörande och tillkännagivande, skenet lämnar spår, ett lysande bevis på ett tjänande.⁷²¹

Generositet är en dygd som visar sig när kraften sprids till omgivningen och blir till glädje som karisma, en nådegåva. Nådegåvan är en barmhärtighetsgärning och generositet och uppfattas som att vilja väl. Den generösa blicken är fri från självcentrering och kontrollvilja. Den sträcker sig ut mot den andra utan att vilja tillintetgöra eller äga.

Generositet⁷²² kan förbindas med förlåtelse. Det bärande hjärtat bär fram sina gåvor till lindring för de lidande av barmhärtighet, av nåd. Karisma är en nådegåva och kan

⁷¹⁸ Løgstrup 1938.

⁷¹⁹ Rohde 1928, 3–4.

⁷²⁰ Eco 2005, 100.

⁷²¹ Eriksson 1987b; Eriksson 2003; Eriksson & Lindström 2009.

⁷²² Sigurdsson 2006, 186–188 (Matt. 7:3–5.).

jämföras med karaktärsegenskaper eller dygder. Bland dessa dygder finns glädje som med sin närhet till kärleken lyser starkare än de andra dygderna och är därför så lätt känna igen. Glädje rör vid hela personen.⁷²³ Förutom kärlek och glädje finns tålmod för att uthärda och bära, långmod för att stanna kvar länge med ökat förtroende hos den lidande som följd. Ödmjukhet eller saktmod ger harmoni mellan arbete och glädje som med sitt inslag av allvar påbjuder att gå varligt fram och inte förringa människans lidande. Rätten att vara människans vän bevaras på så vis. Trofasthet ger känsla av att vara i trygga och säkra händer, nära sanningen. Takt behövs, så att beröringar sker på ett fint och passande vis, så att inte det lidande som finns ökas. Den fysiska blicken uttrycker människans andliga förhållningssätt och är inte en neutral registrerande blick. Är blicken begärande leder det till mörker i kroppen. Den generösa blicken är fri från självcentrering och kontrollvilja. Samtliga av dygderna stödjer kärleken.

I glädje finns livsförståelse ur vilken moralen stiger fram och de moraliska dygderna tjänar även som skydd mot tristess, orkeslöshet och leda. När orken att skydda sig själv saknas vid lidande visar sig människans innersta, det som han eller hon annars skulle bevarat i sitt hjärta. För att bevara rätten att vara människans vän uppmanar dygderna till att inte förringa lidandet. Lidandet förringas inte när människan upplever sig vara i trygga händer. Harmoni mellan glädje och vårdande ligger i allvaret.

När en människa väljer en väg utifrån sitt hjärta kan hon behöva en annan människas hjälp för att våga följa den.⁷²⁴ En människa behövs som bekräftar och är villig att dela vägen med dess glädje- och sorgämnena. Det är någon som helhjärtat ger sitt stöd och som man vet att man aldrig någonsin kommer att bli övergiven av. En människa som har en sådan relation har en skattkammare i livet.

Det inbjudande hjärtats glittrande glädje – gemenskap

Möten med andra skapar en förväntansfull glädje men kan även visa sig som en skälvnings av oro. I den vårdande skapande akten behövs glädje i samband med patientens ansikte vänds till vårdaren i form av vädjan. Vänlighet och leenden uppmärksammar och inbjuder, samtidigt som de förmedlar värme och är mottagande.

En gemenskap som uppstår kring ethos gör kulturen öppen och inbjudande till ett liv i glädje. Det är en subjektiv upplevelse som är unik för varje människa. Gemenskap bygger på människornas inbördes förhållande, medmänsklig kärlek och barmhärtighet. Genom vårdande relationer lindras lidanden, och rum skapas för glädje i mötet med den unika människan. När missmodiga ögon åter strålar, finner sig en känsla av glädje i vårdandet.⁷²⁵ Tillsammans med allvaret och en fast hållning blir gladlythet till ett

⁷²³ Friis 1994, 65–71.

⁷²⁴ Eriksson 1984, 125 (Buber).

⁷²⁵ Langborg 1920, 258-259.

uppriktigt menat inbjudande. I hänförelsen visar sig även charm i samband med gladlynthet som verkar förbindande, som en indikation på att den är livsnödvändig och ofrånkomlig. Genom charm etableras gemenskap. En människa framgår som är tillmötesgående och hövlig med ett vinnande sätt. En vänlighet och snällhet visar sig som omtanke om andra. Ett äkta leende får ögonen att glittra och är ett tecken på att det är en glädje att tjäna. Människan upplever sig sedd eftersom leenden är bekräftande.

Det upprymda hjärtats uppsluppna glädje – integration

I människans tillvaro finns rörelse och variation mellan aktivitet och vila genom temperament, intellekt, fantasi och spiritualitet. Glädje fångslar tanken som leds bort från det dagliga lidandet och den andliga balansen återfås. De intryck som oroar och verkar skrämmande kan jagas bort. Rum öppnas för glädje i stället för det tunga och enformiga.

Det finns glädje trots lidande,⁷²⁶ det handlar om att finna vägar till den. Människan kan ofullkomligheten till trots uppleva sig vara närvarande i sin livssituation med dess glädjeämnen och svårigheter med känsla av mening.⁷²⁷ I samband med människans livsvillkor och kampen för tillvaron handlar det om att trots lidande känna betydelsen av att vara levande och ha förmågan att leva. Uppsluppen glädje handlar om att öppna upp hjärtat för olika intryck. Glädje ger kraft och en högre grad av vakenhet, en munterhet som är livgivande. Tankekraften och fantasin sprider ett skimmer över vardagslivets tristess, vilket får människor att känna glädje, hänföras av det sköna och av det djärva i livet.⁷²⁸ Skapandet av längtan och förväntan ger livet ett meningsfullt innehåll.

Brist på glädje är ett hinder för hälsa, eftersom glädje ger livet mening. Lidandet lindras och skapande av gemenskap underlättas när livet upplevs meningsfullt.

Bristen på meningsfull tillvaro kan visa sig som likgiltighet, trötthet, passivitet, retlighet, vrede, bitterhet och bedrövelse. Avsaknad av sysselsättning kan öka den retlighet som lidande kan ge. En enformig tillvaro behöver därför uppmärksammas. Uppmärksamheten inriktas på om någonting har förändrats som tecken på glädjelöshet, och att livet saknar värde. Förståelse behövs för förändringar i människans hållning och röst, vilka ska tydas utan att känslan uttrycks i ord. Förståelse behövs även för vad omväxling betyder för människan, om den ska fylla något som saknas i livet eller om något påbörjats viljemässigt och tankemässigt men inte avslutats. Den andliga harmonin återskapas, allt efter hur sysslorna passar människans behov. I det uppsluppet glada finns en rörelse och variation i tillvaron mellan aktivitet och vila.

⁷²⁶ Eriksson 1993; 2001, 18.

⁷²⁷ Eriksson 1990, 86.

⁷²⁸ Carlberg 1918c, 210 (ur Clara Wahlströms föreläsningar i etik).

Ansandet förmedlar vederkvickelse i betydelsen att befrias från det tunga och få kraft till nytt liv. För att vara verksam som vårdande uppmärksammas lättnaden, men även vad lättnaden innebär. På så vis kan ansandet aldrig bli ett rutinarbete, det får en speciell innebörd i sig vid varje vårdande tillfälle. *Leken* och spelet är frihetens källa. Utan en öppning om att ”bli något” och förmåga att förändras skulle människan inte uppleva känsla av glädje, upprymdhet och salighet och inte heller skänka andra lycka.⁷²⁹ Förströelse är lek och lärande, vars yttersta syfte är att bidra till en högre grad av integration hos människan.⁷³⁰ Integrationen framgår av leken där människan får ge uttryck för sin skapande förmåga och uttrycka sina önskningar, uppleva glädje, livslust och finna tillit. Genom *lärandet* medvetandegörs människan om sin tillväxt och sina utvecklingsresurser.⁷³¹ På så sätt kan människornas livsvillkor förändras och en enformig tillvaro bli till en tillvaro i glad otvungenhet. I skratt finns bekymmerslöshet i vilken det finns en öppenhet mot en dimension av oändlighet eller evighet. Humor⁷³² finns som en livsinställning och kan därför uppträda i samband med sorg och lidande, vars väsen består i att man vet om livets grundläggande utsatthet. I samband med egenskaper som *rolig*, humoristisk och kvick, fordras att de grundar sig på ett intelligent och människoälskande sätt, utan att håna. Skratt måste därför föregås av eftertanke.⁷³³

Det stämmingsfulla hjärtats högtidliga glädje – bevärdigande

Visa aktning för människans värdighet innebär ett kärleksfullt tjänande. Den absoluta värdigheten har sin grund i övertygelsen om en gudomlighet, som att bära på en gnista av den gudomliga världssjälens.⁷³⁴ I heligheten finns en önskan att betyda något för någon och ha ett värde även när den egna skörheten är stor. Vårdaren kan sägas ha en förpliktelse att värna om människans värdighet genom lindrandet av lidande.⁷³⁵ Tjäna som betjäna är att tillhandahålla det som är nödvändigt. Förpliktelsen innebär att stå i förbindelse med människan och att vara människan skyldig detta.

I tjänandet ingår att bereda glädje så att det sköna i tillvaron framträder, som att förmedla ett gudomligt liv till människorna. Människan får kontakt med sin andlighet och världen vidgar sig och blir större.

Den högtidliga glädje som skänker människans hjärta en känsla av stämmingsfullhet är uttryck för bevärdigande. Ande som anda knyts till stämning och mening, i människans ande finns livet självt. Känslan av helighet framträder när människan får kontakt med

⁷²⁹ Wikström 2008, 102.

⁷³⁰ Eriksson 1987a. 17-32; 1987, 77-78.

⁷³¹ Lindström, Lindholm & Zetterlund 2010, 190-200.

⁷³² Friis 1994, 93-94.

⁷³³ Bergson 1928.

⁷³⁴ Edlund 2002, 109-112 (Piltz).

⁷³⁵ Edlund 2003, 125 (Kasén).

sin innersta kärna, dvs. sin andlighet. Världen vidgar sig och upplevs som större.⁷³⁶ Det stämningfulla blir till ett tjänande bevis, när atmosfären sätter sin prägel på och ger en samklang med människans föreställningsvärld och medvetande.

Bereda glädje är att tillägna i välvilja som en vördnads- och artighetsbetygelse, med nåd och av kärlek. Genom att bereda något för människan som är värt att önska sig skapas något enastående och unikt. En högtidlig glädje bryter mot det vanliga, något sker som skänker ett tillfälle att minnas.

Att glädjas över en oväntad gåva ger känsla av högtidlighet och gåvan ligger just i att den är oväntad. Den måste skänka glädje och får inte upplevas som skrämmande.⁷³⁷ Stämningen präglas av en överraskningens glädje, där någon har ägnat sina tankar åt någon som en uppskattning och ett kärleksbevis. Människan har erhållit något som beretts och tillägnats människan med glädje. Den glädje som bereds ska vara intagande, passande och hedrande, som en gästfrihet när hemmets dörrar öppnas för fägnad.

Skönhetens verkliga egenvärde är den uppenbara glädje som vackra färger, former, dofter och toner frambringar. Högtidlig har härledning till något festligt som utvecklar glädjens grundstämning.⁷³⁸ Under festen sker möten och mottagande av det som är efterlängtat, där glädje är resultatet av kärlek till något. Festen är en bekräftelse på sorgens närhet till glädje. Världen accepteras i tiden av en speciell anledning, inte på ett vardagligt vis. I samband med festen sker även en bekräftelse av världen, det känns gott att finnas till och det som existerar är gott. Här fyller kulturerna med sina fester en viktig funktion. Att tillbringa stora helger på sjukhus kan utgöra en begränsning för människan som kan underlättas genom att hans eller hennes längtan och glada drömmar uppfylls.⁷³⁹ Vördighet innebär frihet, och att själv få vara delaktig i beredandet av en högtidlig anda förstärker förväntningarna. Att kunna klara sig själv utan betjäning är också bevärdigande och att själv kunna tillhandahålla det som behövs ger känsla av allvar och värdighet. Det är en känsla som kan visa sig även om stöd ges av andra.

Det fridfulla hjärtats stora glädje – räddning

Glädje är när människan är nöjd med sin livslott i livet, likt en upplevelse av att ha fått det som kunde begäras av vårdande som leder till klarhet och frid.

Frid innebär att vara i säkerhet och okränkbarhet. Människan kan i harmoni uppleva sig vara i balans och känna glädje över det närvarande eller som en övergång från ett lägre till ett högre tillstånd. Det finns en inneboende glädje över ett räddat ett liv och att ha

⁷³⁶ E.R.1909b, 191.

⁷³⁷ von Zedlitz und Neukirch 1911, 47–48.

⁷³⁸ Friis 1994, 96 – 97.

⁷³⁹ E.R.1909b, 191.

hjälp till en människa till hälsa.⁷⁴⁰ I betydelsen av att bevara något som kan gå förlorat eller komma till skada, finns någon att vara rädd om, som när en människa blir ängsligt övervakad för att undgå fara att skadas. De lidandes behov av kunnig hjälp, villigt bistånd, osjälvisk omtanke och kärleksfullt deltagande är kärnan. Att bli räddad av någon innebär att bli undsatt och få hjälp i ett utsatt läge. Räddad har även innebörden befriad från tvång eller från något som inskränker handlingsfriheten. När människans kroppsliga, själsliga och andliga behov har tillgodosetts på bästa sätt har idealet uppnåtts.⁷⁴¹

I det fridfulla känner sig människan älskad, omhuldad och skonad. En visad kärleksfullhet mot andra ger möjlighet till en inre frid och lycka. Ett kärlekstecken i vänskap som en smekning på kinden eller en hand att hålla i kan också vara en räddning. Frid innebär klarhet genom möjlighet att förstå sin situation, som när människan försonas, som när ett grumlat och dystert liv vänds till ljus och glädje. Det kan tolkas som att synen på och tänkandet kring den uppkomna situationen omgestaltas och framstår ljusare och mer hoppingivande, och lidandet kan vändas till glädje. Tillbakadragenheten ger möjlighet att känna frihet från bekymmer, ängslan och affekter. Stillheten erbjuder eftertanke i hjärtats innersta till tröst. Under vårdandet lämnar människan det yttre, verksamma livet, som vanligtvis ofta består av ett rastlöst användande av krafter med stora krav. Trots lidande och sorg, kan det bli till en glad vandring för människorna i ljuset, vilket gör att hoppet väcks.⁷⁴²

Tröst kan skapa frid, men beskrivs vara möjlig bara under förutsättning att smärta, sorg och död är accepterade och bekräftade som något meningsfullt trots allt.⁷⁴³ Söka tröst och uppmuntran kan liknas vid att be om det som hjärtat begär av hopp för att undslippa förtvivlan och farhågor. Människans förväntningar har ett evigt värde och de som är i behov av lindring ska erhålla den utan att behöva vänta på den. Idén bakom den vårdande handlingen som vårdande går annars förlorad. I förnöjelsens varande tar människan livet på allvar och överger det inte. Värdet av frid och okränkbarhet följer människans färd genom hela livet och efter döden under bevakande av att stillhet råder. Det är en ära i samband med vårdandet att på så vis kunna glädja de närmaste.

⁷⁴⁰ Wead 1926, 933–934.

⁷⁴¹ Wellin 1927, 245.

⁷⁴² G. T-g. 1926, 226.

⁷⁴³ Friis 1994.

10 DISKUSSION

I denna diskussion redovisas reflektioner kring avhandlingen som helhet med avsikt att belysa studiens kvalitet utifrån de krav och kriterier som anges för kvalitativ forskning.⁷⁴⁴ Trovärdigheten handlar om val av metod och källor. När det gäller giltighetsfrågor i samband med idéhistorisk forskning kan de krav följas som ställs på kvalitativ forskning överlag.⁷⁴⁵ Granskningen utgår här från de kvalitetskriterier för kvalitativ forskning som formulerats av Larsson.⁷⁴⁶

I samband med *diskurskriteriet* har ambitionen varit att följa den tolkningsväg som finns beskriven i förhållande till forskning för att möta och argumentera för den kunskapstradition inom vilken studien har sin hemvist. Utgångspunkten för tolkningen finns i forskningens teoretiska perspektiv, som genomgående ledsagar forskningsprocessen och vägleder argumentationen. Den nyvunna kunskap som bär på visionen om det vårdande bidrar till en kunskapsutveckling, när kunskapen speglas mot vårdandets kunskapstradition. Genom att beakta och ansvara för att kunskapsobjektet, själva vårdandet, intar en central plats i forskningen kan kunskap utvecklas inom disciplinen.⁷⁴⁷ För detta och till etiken hör även att följa vårdvetenskapens grundvärden vilka utgör en del av forskningens förståelse. Traditionen med det teoretiska perspektivet är en del av min förståelse tillsammans med tidigare forskning, idéströmningar om temat, begreppsanalys och det historiska sammanhang i vilket de historiska vårdande berättelserna ingår. Vidare bidrar den omfattande begreppsanalysen med sin språkliga rikedom till argumentation genom att inspirera till ytterligare tolkningar. *Glädje* har belysts inom andra discipliner, men det är dock inte med nödvändighet säkert att det som redovisas är överförbar kunskap inom vårdvetenskapen. Kunskapen som jag funnit i den nutida forskningen skiljer sig från min avhandlings syfte där uttryck för glädje som vårdande söks. Det finns litet forskat inom området om glädje som tema, och därför anser jag att denna forskning har ett värde för vårdvetenskapen. Utifrån forskningens idéhistoriska inriktning som grundforskning är utforskandet av själva saken, vårdandet, det centrala där glädje ska visa sig som det verksamma.

Tolkningen är en grund för argumentationen, men en tolkning kan ifrågasättas och förändras i en annan betraktares öga, vilket jag är medveten om. Utgångspunkten för

⁷⁴⁴ Jfr Eriksson 1992; Larsson 1993; Matilainen 2002; Sivonen 2000. Inom kvalitativ forskning används som regel 'trovärdighet' och 'giltighet'.

⁷⁴⁵ Matilainen 2002, 49.

⁷⁴⁶ Larsson 1993, 194–210. Kvalitetskriterierna är diskurskriteriet, konsistenskriteriet, empirisk förankring, heuristiska värdet och det pragmatiska kriteriet.

⁷⁴⁷ Detta i enlighet med Gadamer som menar att förståelsen av saken riktar sig till den verkliga förståelsen av sanningssinnehållet. Se Eriksson & Lindström 2009.

idéhistorisk forskning är att texterna ingår i och återspeglar intersubjektiva meningssammanhang som rör idéer, ideologier eller trosföreställningar. Genom att välja den idéhistoriska inriktningen har det varit möjligt att försöka förstå denna idévärld. Enligt Vikström⁷⁴⁸ är idéhistorisk tolkning inte en metod utan snarare en beteckning på en forskningsinriktning. Det är svårt att finna direkta metदानvisningar, men här liksom inom en hermeneutisk tradition ställs anspråk på öppenhet med mycket frihet inför de tankar som texten förmedlar. Diskursen har visat sig i läsakten där lyssnandet och dialogen med texten varit central. Omläsandet har gjort att en ny text har stigit fram, och dialektiken har bidragit till en utveckling av det skrivna ordet. Diskursen finns således i berättelsens rum i läsakten och i lyssnandet till det skrivna ordet.⁷⁴⁹ Diskursen förändras vid övergången från tal till skrift genom stämmans betydelse och sker någonstans i mellanrummet mellan det sagda och osagda. Samtalet finns kvar men formen för det är ändrad eftersom det äger rum i texten som en existensutsaga utifrån en annan persons upplevda verklighet. Detta har beskrivits i kapitel 4 i samband med etiska aspekter. Sett från forskningens hermeneutiska ansats finns vetenskapen om att allt i det mänskliga livet inte kan uttryckas genom ord. Etiskt påminner det om ödmjukhetens betydelse och vördnad när budskapet förs vidare.

Beträffande valet av källor har det inriktats på berättelser om vad vårdande är eller genom berättelser om vårdande scener där glädje har varit framträdande. Genom de första två delarna i forskningen har begreppsanalysen varit behjälplig i samband med att finna glädje, även när inte själva ordet är omnämnt. En ambition har varit att uppmärksamma också det som avviker från min förförståelse och det teoretiska perspektivet, men innehållet i berättelserna har pekat på en enad diskurs. Berättelser om vårdande har jag främst funnit i böcker och i tidskriften *Svensk sjukskötersketidning*. I arkiven har jag inte funnit dessa berättelser i lika hög grad. Mestadels har de varit inriktade på behandlingar samt organisations- och utbildningsfrågor. Eftersom vårdvetenskapens fråga handlar om vad som utgör det vårdande för patienten, har jag ansett källan som fruktbar, först när ett sådant patientperspektiv framträder.

I samband med källkritiskt beaktande finns samtidskriteriet, och de källor som granskats sammanfaller i forskningen med den tidsmässiga beskrivningen. Det som kan anas i texterna är, att det är en disciplin under uppbyggnad som inriktar sig på vårdandets motiv. En oro kan skönjas i förändringens tid mellan bondesamhället och industrisamhället. Den medicinska vetenskapens framfart befarades kunna innebära, att själva det vårdande idealet som gav arbetsglädje fick träda tillbaka. I den ideella världsbildens ideal som var rådande har ambitionen varit att tolka den utifrån den rådande tidsandan och inte som överdrifter i forskningen.

⁷⁴⁸ Vikström 2005.

⁷⁴⁹ Ricoeur 1984, 51–52.

I huvudsak har primärkällor använts. Om en källa inom traditionell historieforskning inte uppfyller detta kriterium, kan den ändå vara värdefull inom idéhistorisk forskning.⁷⁵⁰

Kunskapens framväxt har skett i huvudsak genom abduktioner mellan de olika delarna i takt med att de olika stegen utvecklats. Kunskapsskapandet har skett i tre delar utifrån studiens frågeställningar (kapitel 3). Varje del avslutas med en betraktelse över den glädje som utvecklats inför kommande del. En anknytning till vårdandet visade sig tidigt genom preliminära bilder i den andra delen som sju dimensioner. En orsak kan vara att såväl begreppens etymologi, idéströmningarna och språkliga uttryckens betydelser anknöt till glädje som en del av livet och det att vara människa. Även i samband med berättelserna ur den historiska vårdande kontexten skedde abduktioner mellan samtliga delar. De historiska källorna har sökts till större delen i studiens inledande skede, dvs. innan begreppsanalysen genomfördes, på så vis har inte betydelsedimensionerna påverkat valet av källor. De sju dimensionerna bildade tillsammans med berättelserna ett idémönster, det vill säga sju idéer om vad i glädje som är verksamt som vårdande. Dessa gav en ny aspekt av vårdande i form av teser.

I samband med *konsistenskriteriet* har den inre logiken till viss del beskrivits i samband med synliggörandet via de tre delarna. Varje del i sig har innehållit procedurer som syftat till tydliggörande i samband med att skapa en sammanhängande helhet vilken har byggts upp genomgående i forskningen. Mellan de olika delarna har sedan betraktelser och sammanfattningar bildat övergångar till nästföljande steg. Figurer har skapats för att sammanfatta och förtydliga för läsaren vad jag har byggt mina tolkningar på. I den första delen söks själva ursprunget till idén om glädje genom en etymologisk analys. Vårdandets substans har sitt ursprung i ontologin,⁷⁵¹ och glädje som idealt begrepp riktar sig till det universella, dvs. glädjens väsen. Inom idéhistorisk forskning är förståelse av ordets betydelseinnehåll inom den aktuella tidsperioden något av det centrala. Att komma ”bakom” begreppen i den andra delen har ökat förståelsen angående betydelsen vid det aktuella tidsskedet. Delen avslutas med en betraktelse över det innehåll som framkommer i samband med begreppsanalysen, som ett preliminärt idémönster. En bakgrund bildades därmed till nästa del. I den tredje delen söks idéer om glädje utifrån historiska källor som anknyter till en historisk vårdande verklighet.

Idéhistorikerns forskningsfält omfattar många forskningsfält, som exempelvis filosofin och det religiösa livet. Med andra ord det som hör det mänskliga livet till. Tanken om gudsgemenskap är framträdande och ses som en kraftkälla i möten med lidande under de första decennierna inom vårdarbetet i Norden. Tiden sammanfaller med tidsepoken för min studie. Idéhistoria gränsar till olika discipliner, och föreliggande studie gränsar

⁷⁵⁰ Matilainen 2000.

⁷⁵¹ Sivonen et al. 2010. Genom det teoretiska perspektivet med ontologisk grund fokuseras substansen och därmed klargörs och fördjupas delar–helhet–delar med hjälp av hermeneutiken.

till vårdteologi. Olika lexikon och ordböcker har funnits med på vägen för att bidra med fler alternativa betydelser. Glädje visar sig vara en substantivering av *glad* som ursprungligen betyder *ljus* och *klar*. Begreppet 'ljus' har också studerats och sammantaget finns en rik uppsättning vad gäller begreppens betydelser. För att göra övergångarna tydliga har även material från analysen lagts som bilagor för att ge läsaren möjlighet att ta del av innehållet. Valet rent metodologiskt stod mellan innehållsanalys och hermeneutisk ansats, där valet föll på Ricoeurs hermeneutik, eftersom den påminner om innehållslig idéanalys med möjlighet till en djupare process med existentiella inslag hos glädje. Detta finns närmare beskrivet i kapitel 6.

Den empiriska förankringen sker med hjälp av begreppsanalysen och möten med människors berättelser som sker genom de historiska källorna. Det forskningsetiska förhållningssättet (kapitel 4) beror till stor del på hur hanteringen av källornas innehåll sker. Livets helighet som ett evigt ideal är högt och universellt, det gäller alla människor och alltid oavsett tid och rum. De vid tiden för den föreliggande studiens framväxt närapå hundra år gamla texterna som finns i källorna talar till människan i tiden. Texterna är spår som människor lämnat efter sig. Min plikt som forskare har varit att värna om källornas texter som om de vore levande material, och behandla dem varsamt med respekt så att de inte skadas. Jag förvissade mig om att på intet vis inta en idealiserande eller dömande hållning. Texten uppfattades som ett tilltal där det sker en inbjudan med möjlighet till utbyte av tankebanor genom att texten läses och skrivs flera gånger. I den förtrolighet som skapas finns gemenskap, men det främmande i mötet har även gränser, som jag behöver vara medveten om.

Ett av stegen i den hermeneutiska tolkningen rör *distanseringen*. Genom att ställa frågor till texten har jag distanserat mig till viss del. En distansering har även skapats i samband med den språkliga förståelsen i och med att antonymer har använts. På så sätt har det varit möjlighet att fundera över min egen tolkning genom att få en bredare förståelse av ordet. Under den rådande tidsandan förs ett språk som fortfarande bär på romantiska inslag med flera betydelser. Jag har försökt att återge texten på ett sådant sätt att det intersubjektiva framgår med möjlighet för läsaren att ta del av min tolkning. Tolkningen är reflekterande och finns beskriven i metoden för att läsaren ska kunna följa processens gång och för att vara sanningsenlig. Citat finns beskrivna ibland i sin helhet och ibland nedkortade för att ge belägg för min tolkning. Citaten visade sig vara olika djupa till innehållet, vilket utmynnade i att en del citat är långa med kortare kommentarer och att en del korta citat har långa kommentarer. Meningen har varit att inte fragmentera innehållet genom att dela upp idéerna i allt för stor utsträckning. I de fall som symboler eller metaforer förekommer har strävan varit att min tolkning ska framträda. Genom att även inta en distanserande inställning är det meningen att det som jag ställer mig tveksam till lyfts fram. Jag har haft ambitionen att se idéerna utifrån den aktuella samtiden och kontexten.

Med avseende på det *heuristiska värdet* är frågan på vilket sätt *glädje* öppnar för något nytt i vårdandets verklighet. Att *glädje* är en ingående del i vårdandet kan förstås genom att den har lyfts fram i nutida forskning även om det inte var just *glädje* som var forskningens tema. I den vårdvetenskapliga forskning som presenterats tidigare framgår att lyssnande till betydelsefulla ögonblick som bringar *glädje* kan leda fram till kunskaper om den yttersta meningen med livet,⁷⁵² och att endast patienten själv kan uttrycka vad *glädje* är.⁷⁵³ *Glädje* ger också patienten mod i samband med fruktan i lidandets kamp.⁷⁵⁴ Beröringspunkter finns med det som framgår av min studie om vad lidandets innebörd är för den som lider för att skapa *glädje*. Genom vänskap byggs en förtroendefull relation som gör att den lidandes berättelse delas och visar vägen till vad *glädje* är för den lidande. Det *glädjande* kan även vara dolt och förknippat med blygsel och oro för hur det ska tas emot. Uppmärksammandet av ögonblick för att nå den lidandes värld och därmed den verkliga verkligheten ses som betydande för *glädje* i vårdandet. Scenarier som ger stämmningsfulla intryck manar fram symboler och metaforer som ger utrymme för den verkliga verkligheten att framträda tillsammans med den som är ”läskunnig”.

Glädjen att hjälpa andra lyfts fram i tidigare forskning, och att det utan det hjälpande arbetet inte finns någon *glädje* i livet.⁷⁵⁵ *Glädje* hör samman med ansvaret som beskrivs som varmt och harmoniskt i samband med *glädjen* att få tjäna. *Glädje* tillsammans med en ljus livssyn är en kraft i samband med det ansvarsfulla och krävande arbetet. Det finns en givandets *glädje*, och en stolthet över arbetet. Givmildhet och frikostighet sker i en anda av respekt, i vänskap och i ett tjänande. Att hjälpa med *glädje* gör vårdande till någonting mer än en profession eller ett arbete. Bilden av *glädje* i vårdandet visar sig som en livskraft och utgör en kraft för att orka med arbetet och vara till hjälp i ett tjänande. I min studie beskrivs *glädje* i vårdandet som livs*glädje*, en *glädje* över livet. Det skulle kunna beskrivas som att den även tjänar livet eftersom den också framgår i tjänandets *glädje*, där den i samband med att vara kallad ger kraft och mod vid motgångar. Givmildhet hör samman med generositet som inbegriper offervilja som är en del av tjänandets *glädje*. Att *glädje* gör vårdande till något mer än ett arbete och en profession har en hemvist i kallet. Tjänandets *glädje* skärper blicken för vårdandets inre verklighet.

⁷⁵² Jonas- Simpson 2006.

⁷⁵³ Sawatzky & Pesut 2005.

⁷⁵⁴ Råholm 2003.

⁷⁵⁵ Parse 1997; Tolonen 1995; Matilainen 1997; Wärnå 2002; Gramling 2004.

Blicken hos en människa i samband med vårdande finns belyst tidigare på så vis, att när ögon möts avspeglas den mänskliga själen.⁷⁵⁶ Förståelsen av världen kan ske på två sätt: Dels med en fientlig blick, som en förfalskad slöja genom en personlig förvrängning där människan inte ses som den hon egentligen är, och dels med en kärleksfull blick, en blick som är belyst av insikt som kommer från en inre dygd.⁷⁵⁷ I en anda av kärlek, ömhet och värme lindras lidande och hopp ingjuts tillsammans med livsmod.⁷⁵⁸ Blickens och ögonens förmedling av glädje i vårdandet framgår även i föreliggande studie. I samband med claritas är det människans gestalt som vittnar om ett hjärta som bär i form av kraft, glädje och ljus som skönhetsens sken. Framför allt beskrivs den generösa blickens betydelse som inte vill tillintetgöra eller äga vilket kan jämföras med att se med ett kärlekens öga. I stället för en fientlig blick i enlighet med tidigare forskning beskrivs den blick som inte är vårdande som begärande och kontrollerande. Blickens betydelse i den här studien rör även vårdandets verkliga verklighet som är dold och bär på kunskap som leder till glädje i vårdandet.

Ögonens betydelse visar sig i föreliggande studie som glittrande i samband med ett äkta leende som värmer och uppmärksammar. I samband med sin vädjan ansikte mot ansikte med vårdaren sker en bekräftelse och en inbjudan som underlättar gemenskapen. Den blick som omnämns i samband med claritas finns där utan leendet, den bara är och bär, den utstrålar kraft är generös och inte kontrollerande eller värderande. Beaktas bör att ett koncentrerat intryck av glädje och skönhet kan skada och upplevas påträngande, vilket kan upplevas om den kärlek och barmhärtighet som utstrålas från ett kärleksfullt öga saknas. Det är den inre skönheten som bär och förmedlar trygghet. I samband med sjuksköterskans hållning beskrivs claritas betydelse i samband med att sprida ljus och värme som en ”glad och ljus sinnesstämning”, egenskaper som också kan överföras på omgivningen.⁷⁵⁹ Det som framstigit i min studie är att glad och ljus som en sinnesstämning kan ha en annan härledning där ljus, klar, strålande, glittrande och att sprida solsken framgår. Det är också den som jag tolkar som framtonande i samband med sjuksköterskans sinnesstämning. När claritas har framträtt finns beskrivningen som ett evighetens ljus som lyser där varken leenden eller ord behöver framträda.

Tidigare forskning pekar på att i ett kärleksfullt vårdande spelar charm en central roll. Charm möjliggör gemenskap om sjuksköterskan är öppen för patientens upplevelse av smärta och glädje, svåra och upplyftande ögonblick, förödmjukanden och bekräftelser. Charm beskrivs som allt det som är metafysiskt i den personliga karaktären, vår existens, ett uttryck för andlighet. Som en livfull närvaro ger charm en energi som ger ett mer glädjande, livskraftigare och hoppfullare engagemang i livet. En person med charm lever genom och i enighet med eros och agape. Eros beskrivs som en fysisk och

⁷⁵⁶ Watson 2005.

⁷⁵⁷ Snow 2005.

⁷⁵⁸ Matilainen 1997.

⁷⁵⁹ Hilli 2007.

andlig energi som livar upp vilket inkluderar vårdandet och agape relateras till etiken i vårdandet och självutgivandet. Charm beskrivs som nåd.⁷⁶⁰ Såväl karisma som charm visar sig ha betydelse för glädje i vårdandet. Karisma och charm används omväxlande i den tidigare forskning men har dock ursprungligen olika betydelser och uttrycks på skilda sätt. Karisma är en nådegåva som är jämförbar med karaktärsegenskaper eller dygder som i min studie i samband med glädje i vårdandet bärs fram till den lidande. Charm visar sig som gladlynthet som en glittrande glädje som utstrålar energi liksom solen och tolkas som inbjudande och viktig vid skapande av gemenskap.

Tidigare finns belyst att skratt och gråt för människorna närmare varandra, små nöjen ger tacksamhet eftersom de uppmuntrar till hopp och ger ljus för stunden.⁷⁶¹ Att bli underhållen och få sig ett gott skratt tillsammans behöver inte betyda en gemenskap. Humor visar sig hjälpa patienten att hantera svåra situationer genom att erbjuda en stunds vila och nya perspektiv på livssituationen. Humor stärkte självkänslan hos patienterna, när de kunde få andra att skratta och att skratta tillsammans med sjuksköterskorna. Skrattet kan anknytas till min studie i samband med uppsluppen glädje där hjärtat öppnas för olika intryck som en befrielse för att lindra lidande. Olika skapande aktiviteter kan ge livet ett meningsfullt innehåll. Skratt förknippas med det bekymmerslösa som kan öppna mot en evighet, men måste föregås av eftertanke. Liksom humor som kan uppträda även i samband med sorg och lidande är kärleken grunden.

Även glada tillställningar innehåller sorg och glädje, eftersom de kan innehålla ett avslut och en början.⁷⁶² I denna studie tecknas festen som en bekräftelse på sorgens närhet till glädje. Glädje beskrivs vara av kärlek till något. Genom sin närvaro kan människan vara förmedlare av en stämning av ljus, hopp och mening och verka som vittne till den lidande, ett vittne om någonting högre, okänt eller andligt sammanhållande.⁷⁶³ Förmedlandet av stämning är återkommande i min studie. Andan och ande knyts till stämning och mening och känslan av helighet framträder när människan får kontakt med sin innersta kärna, sin andlighet. Världen vidgar sig och blir större. Det stämningsfulla är ett tjänande bevis i sig, när människan kan komma i kontakt med sin föreställningsvärld.

I samband med tröst kan glädje inträda om patienten tillåter sig vara hjälpbehövande och har mod att bejaka sitt lidande och tillåter sig att inbjudas i vårdgemenskapen.⁷⁶⁴ Att vara tröstad är som att finna en källa till ljus och en ny väg öppnas som innebär att kunna lämna det svåra även om det fortfarande finns där. Glädje försonar oss med livet

⁷⁶⁰ Pembroke 2006 (Marcel).

⁷⁶¹ Parse 1997; Coody 2000; Pembroke 2006; Åstedt-Kurki et al.; 2001 Mc Cabe, 2004; Pilkinton 2006.

⁷⁶² Pilkinton 2006.

⁷⁶³ Rehnsfeldt 1999.

⁷⁶⁴ Mattson & Lindström 2001.

och världen.⁷⁶⁵ Glädjas är ett tillstånd av vila och acceptans.⁷⁶⁶ För en patient i ett livsavgörande skede kan ett uttalande att 'sorgen och glädjen går hand i hand' uppfattas av patienten som en klyscha. Klyschor kan kränka människans värdighet och därmed bli till ett vårdlidande.⁷⁶⁷ Tröst visar sig i min studie som hörande till frid och att vara skyddad mot det kränkbara, som inte ger utrymme för klyschor. Frid innebär klarhet som är en möjlighet för att förstå sin situation för att försonas och bli hel. När synen på den uppkomna situationen framstår som ljusare och mer hoppande kan lidande bli till glädje.

Synliggörandet av glädje ger uttryck för att glädje är verksamt som vårdande. Glädje är ett inslag i den väv som utgörs av kärleken och barmhärtigheten. Det finns en verklig verklighet som fordrar inseende som ger människan mod och glädje vilket underlättar vårdandet och gör det till en tjänst i glädje. Offrandet som utgår från kärleken bygger en bro mellan kärleken och livsglädjen eftersom offrandet behöver den andliga kraft som kärleken initierar. Kärlekens ljus och glädje talar även utan ord i form av en personlig utstrålning som kraft som bär, vilket visar att glädje hör samman med claritas. Glädje vidrör det universella och är på så sätt aldrig privat, och glädje ska kunna bäras med äran bevarad. Det glansfulla i glädjes förknippas med ära, som har ersatts med värdighet och dygdigt beteende. Möten med andra skapar en förväntansfull glädje men kan även visa sig som en skälkning av oro. Glädje kan få de intryck som oroar och verkar skrämmande att jagas bort och människan kan på så vis för en stund glömma sitt lidande. I den vårdande skapande akten behövs glädje i samband med patientens hänvändelse, när ansiktet vänds till vårdaren i form av vädjan. Genom att bereda glädje kan det sköna i tillvaron framträda, som en förmedling av ett gudomligt liv till människorna. Bereda glädje är att tillägna i välvilja som en vördnads- och artighetsbetygelse, med nåd och av kärlek. Min förhoppning är att glädje ska uppmärksammas i vårdandets verklighet eftersom glädje till sitt väsen är ett kärleksbevis som visar sig när patienten upplever sig förstådd efter att ha delat sitt lidande och sin glädje.

I *det pragmatiska kriteriet* som behandlar vad denna studie kan bidra med som forskning vill jag hänvisa till *regula veritatis*.⁷⁶⁸ I enlighet med Erikssons beskrivning handlar denna studie genom avtäckandet och synliggörandet av glädje i vårdandet även om att finna bärande grundläggande strukturer. Dessa visar på en inre ordning, som präglat vårdandet genom tiderna, även om uttrycksformerna varierat. Studien pekar på att de bärande idéerna kallet, tjänandet och kärleken är verksamt i samband med glädje. Glädje framträder i samband med en inre formning eftersom patienten är det centrala, och glädje är ett uttryck för värden som finns i den verkliga verkligheten som är dold

⁷⁶⁵ Norberg et al. 2001.

⁷⁶⁶ van Hoof 2006.

⁷⁶⁷ Rehnsfeldt 1999.

⁷⁶⁸ Eriksson 2009, 38.

men behöver beaktas även i dagens vårdande. Studien om glädje är ännu i ett begynnelseskede. Förhoppningen är att denna grundforskning ska öppna upp för ett nytt seende som kan leda till att glädje uppmärksammas ytterligare i vårdandets verkliga verklighet och genom språket där. När det verksamma i glädje uppfyller bevekelsegrunden att lindra lidande, vem gläder sig inte då?

SUMMARY

Joy in the world of caring

Ginger Selander

Background and the aim of the study

This thesis is about joy in the world of caring. The research survey has pointed out that joy is important for both patients and nurses and that nurses properties are important for joy. The question is also raised why joy so seldom is mentioned as compassion, this despite it many times can be hard not to have someone to share ones joy with. This applies even deeper research related to experiences of being cared for. There is something basic and pleasing to the human community that is significant. In health science related to history of ideas and joy in caring joy is mentioned together with a bright outlook of life, the spreading of light and warmth as well as a happy and light mood. Joy is described in the contemporary health care and scientific research but fragmentary, in fact knowledge is not uniformly collected. The quest here is to get a coherent treatise on the joy of caring as an integral part of the caring idea. The focus is on the history of ideas, which is bounded to an era when knowledge area is under construction, but the pioneering ideas about the core of caring is prominent. Research in the caring history of ideas among basic research and the knowledge generated can contribute to the development of the caring science substance. The aim of the study was to uncover and make joy visible as an idea in the world of caring. To achieve the purpose, the following three questions guided the study: What is 'joy' and 'light' in universal meaning? What are the different semantic nuances of 'joy' and 'light' in relation to the universal meaning? How is *joy* shaped as idea in a historical caring reality?

Theoretical perspective

The theoretical perspective that conveys meaning throughout the research process in this study is the caritative science substance and axiom developed at the Department of Caring Sciences at Åbo Akademi University. In accordance with this Caring Science-tradition caring is a deed of love and mercy characterized by care communion and a true and deep desire to alleviate the suffering of others. Suffering is seen as an inseparable part of life. The idea of love caritas, is associated with claritas the idea of the light, and where love is there is also light and joy. The human life is holy and human dignity means having the human ministry, serving in love and being there for the other. Caring is regarded as something human naturally, where the human being is called to serve in love. According to Eriksson (1987a), the idea of caring has its core in the original and

natural caring. In the fundamental idea of caring in this study is the answer why people need caring and why caring needs joy. The human being can obtain an experience of physical, mental and spiritual well-being with the ability to grow, to develop and experience a sense of whole with a sense of joy. The theoretical perspective serves as the path of the heart. Joy is anchored in the heart with the meaning of life's midpoint and the emotions domicile. Caring is seen as a response from every human heart and an answer to the cry of being a human being. Rooms are created for joy in meetings with both a concrete as an abstract other, the unique human being. To see with the heart has exemplary ideals of love and mercy with the derivation of the heart's ethics. Biblically, historically the heart has been associated with the soul of human being, with the living of mankind, as the seat of thoughts, emotions, will and ethical preferences (Martinsen 2000, 20). Listening with the heart means watchfulness and responsibility and the light can open senses for the seriously meant. The human being lives in a reality that bears characteristics of mystery, infinite and eternity. In order to change one's suffering into joy the human beings' deep motivations need to be understood. With the help of the light there is also an opportunity to understand and look into mystery hidden reality like an oversight. Understanding what caring is enables its fulfilling to joy. When caring activities meet what they are intended to do, when the mission is fulfilled, joy can be expected to attend and take shape.

Methodology and method

The way of the uncovering and clarifying with a comprehensive direction focusing on history of ideas culminates in a pattern of ideas contenting joy in the world of caring. History of Ideas as a discipline study the current ideas of all time that have influenced and created people's worldview and thinking, e.g. the idea that man had in relationship to God, man and nature. Methodologically advocates an approach that is open to discovery. Knowledge formation is based on creating understanding, wholeness and meaning with regard to the knowledge related to a context. For that is used a hermeneutical approach throughout the study, in which Ricoeur's hermeneutical structure and dialectical procedure is considered to be fruitful in the interpretation.

The essence of things is closely related to idea and content as something potentially (Eriksson 2010; Sivonen et al., 2010; Eriksen & Tranøy 1992). The characteristics of the essence are necessary and create meaning of human being in the world, the very existence and thus universal. To understand joy, the original idea, its essence and expressions a concept-examination is made including the concept of 'joy' and the related concepts of 'glad' and 'light'. The concepts original meanings were examined in both etymological dictionaries, Swedish, English and Latin dictionaries. At this first stage the first issue was met which led to the characteristics of *joy*.

The semantic analysis that followed met the second issue and was based on 12 Swedish dictionaries for the years 1850–2003, i.e. over 153 years. This clarified the content of the concepts, their structure and foundation related to the previous original meanings and the meaning development during the time period of interest. Many feelings cannot be represented in words, and joy can be seen as one of the areas where the language restriction becomes clear with a close proximity to the symbols and the metaphorical language. The content of meaning deepens and enhances the linguistic understanding of joy as idea. To support the interpretation philosophers' classical lyrics about joy were used. Joy as idea glimpsed forward as a first seven-fold pattern of ideas, which besides the distinctive features of joy now included characteristics realization of the heart. This first pattern formed a background to guide the hermeneutic reading about joy, in the way it appeared in the stories of caring for the years 1900–1933.

The historical sources consist of the trade magazine *Svensk sjukskötersketidning*, books with descriptions of caring, archival materials and textbooks about caring. Because the nurse's intellectual history merges with caring ideas, the selection has been mainly focused on nurses' stories of caring. Much of the sources are downloaded in *Svensk sjukskötersketidning*. The journal changed editor and profile in 1933, while a new epoch becomes increasingly prominent, the medically centered. With this the core of caring also becomes less clear. The selected period of time mainly belongs to the pre-theoretic epoch 1880–1920 (Eriksson, 2002b). The period represents a time when no real theory of caring was developed, but the core of caring appears bright and knowledge was documented. "Theory" and practice were the same.

Results

The result turned out into the original idea of joy as the distinctive features, the characteristics of joy and how they appeared. Joy emerged as *pure, deep, radiant, sparkling, exhilarated, solemn* and *great*. Through the meaning-nuances a realization of joy could be discerned and anchored in the heart.

A glimpse of joy shines forth

As *pure* joy derived from the love of the human being and is realized by the *true heart* as light and love domiciles. It is the heart that guides the utter joy by seeing, hearing and realization for the fulfillment of caring. Joy is related to a *deep* joy in life and is realized through the *ardent heart*. A heart that is instilled by the light and love for human beings inspires life and generates strength to act in love. Joy as *radiant* is when the light and the love that resides in the heart manifest itself as a reflection of the meeting with fellow human beings. The entire human posture testifies to the *bearing heart* as a strength and generosity with the promise of help. Joy as *sparkling* is visible when the heart invites communion. Warmth is conveyed with the sun's gentleness, when one's face and eyes beam, associated with a genuine smile that comes from the *inviting heart*. A joy seen as

exhilarated exhibits when the heart is *elated*. Space is created for what makes the heart more light and bright. *Solemn* joy exhibits when the heart is *atmospheric*. The spirit and atmosphere is created when people perceive themselves as dignified. The solemn includes weekdays, weekends and special occasions. *Great* joy is derived from the *peaceful heart*, a tranquil and peacefulness in a heart that has received what may be requested of the resulting good and escaped harm. This first pattern of ideas, its structure and content is representing a background to the historical narratives about caring.

Ideas of joy in everyday life of caring

Joy in caring is shown by the historical narratives in which characteristics of joy become active when they are realized in the heart. Clarifying occurs through the form of caring, and dedicates hence a sentence as caring. There is a thought with joy that is recurrent in the historic narratives that include caring fulfillment, which the first pattern of ideas are supposed to highlight. The idea of joy in caring begins with *love*, followed by *joy of living*, *generosity*, *communion*, *integration*, *dignifying* and *rescuing*. Joy has the characteristic of pure, which is active in love that is caring and realized by the true heart. The true heart is light and is the domicile of love. The heart sees the uniform, what unite people and strive to preserve the human lot through understanding the meaning of the sacred. It is a heart that guides the utter joy by seeing, hearing and understanding what leads to caring. Love makes joy to an evidence of love that becomes clear when people perceive themselves as understood and cared for after sharing their suffering and joy. A true, beautiful and good caring is recognized as bright contours. Joy is an expression of the active in caring which is demonstrated by the bright contours of caring. The bright contour is a glad and pleased human being. Behind a satisfied human being caring is the actual reality. It is a reality that requires an eye for the sufferer's reality. The insight about the caring actual reality brings joy and courage which facilitates caring and makes it a service of joy. Joy in caring is expressions of brotherly love and turns through selfless endeavor and sacrifice in a service.

Joy has the characteristic of depth, which is active as joy of living that is caring and realized through the ardent heart. It is a heart that is instilled by the spiritual light, which inspires the love of man and life, generating power to act in love and also to serve. Through the love sacrifice is initialized that needs vitality in the form of joy, which is connected with the responsibility for another person's life with the experience of being called. The calling begins with that the person is gripped and raptured into its being, away to the other to share the devotion as a gift of grace and protection. Joy can be seen as a life-fulfillment in a meeting between the divine and the human will. Through the sacrifice a bridge is built between love and the joy of living, because sacrifice needs the spiritual strength that initiates love. Through the strength the human being is guided by the rapture of delight serving and alleviating suffering. Joy in service sharpens the eyes for the inner reality of caring. The strength of deep joy and deep seriousness result in

generosity and self-sacrifice. A selfless love requires communion and compassion. Compassion constitutes a strong feeling of deep joy and deep seriousness. Deep joy is a help for the human being's inner attitude.

Joy has the characteristic of radiance, which is active as generosity that is caring and realized through the bearing heart. Spirit of light and the love that resides in the heart is manifested as a reflection and strength in meetings with fellow-beings. The light of love and joy claritas (clarity), also speaks without words. The entire human posture testifies promise to provide help. The human being is lifted up by the strength radiated from a loving fellow-being who is devoted to the vocation. By generosity a human gives of one's own gifts to fellow-beings as charisma. Charisma as a virtue can lead to good activities. Fruits of the spirit (virtues) can be recognized as love, joy, peace, patience, kindness (mildness), goodness, faithfulness, humility and self-control. The gifts are bearing the promise of caring. A loving strength is uplifting when radiated from a human being devoted to one's vocation. The radiance is considered as an announcement of a setting to service. Attitudes to serving are about the human beings' perceptions of what caring is. Generosity is a virtue that appears when the strength is spread to the surroundings and becomes a delight in terms of charisma, a gift of grace. A gift of grace is an act of mercy where generosity is related with forgiveness and perceived as wishing the others' well. The generous gaze extends towards the other without wanting to destroy or take. This seems to be of value when the power to protect one is missing and associated with suffering, which occurs when the human's innermost is proved. Otherwise, it would be preserved in the heart. In joy there is an understanding of life, from which the morale is rising and moral virtues also serve as protection from boredom and fatigue. In order to preserve the right to be a friend virtues do not call to belittle suffering. Suffering is not belittled when the human being feels safe in one's hands. Harmony between joy and caring lies in the seriousness.

Joy has the characteristic of sparkling which is active as communion which is caring and realized through the inviting heart. As the sun is an important source of life bringing light and warmth, it illuminates the faces and eyes and exudes gentleness through a genuine smile. Joy needed in the meeting with human beings is appealing and becomes an invitation. At the same time, it is proof that joy serves one's fellow-being. Communion builds on peoples' relationship to brotherly love. By nurturing relationships suffering can be alleviated and space created for joy in the meeting with the unique human being. Meeting with the other creates an expectant joy, but can also manifest as uneasiness. In the caring creative act when the face is turned to the nurse in the form of appeal joy is needed. Along with seriousness and a firm attitude cheerfulness becomes a sincere invitation for communion. Charm associated with cheerfulness has an effect and establishes communion. Friendliness and smiles are noticed and inviting when they convey warmth and acceptance. Humans perceive themselves being seen as smiles are confirmatory. The eye of love is what makes the

other person feel important. The invitation is always in a meeting with the vulnerable where holiness - the whole, may remain preserved. In the moving sparkling lights should also be strength. A genuine smile makes the eyes sparkle and is described as a sign that it is a joy to serve. When weary eyes are sparkling yet again, a sense of joy is arising.

Joy has the characteristic of exhilaration and is active as integration which is caring and realized by the elated heart. Exhilaration comes from the heart which is opened for cheering appropriate activities that refreshes and distracts. Human beings can "forget" their suffering and approach to what they are and want to be in their situation in life with its joys and difficulties together with a sense of meaning. In the human being's existence movement and variation is created between activity and rest which includes temperament, intellect, imagination and spirituality. Joy imprisons the idea that leads daily suffering away and spiritual balance can be recovered through various activities. The impressions that cause worry and seem frightening can be alleviated when the room is opened for joy instead of the heavy and monotonous. Lack of joy is a barrier to health because joy is vivifying. Joy gives power and a higher degree of alertness, an amusement is animating.

Joy has the characteristic solemn, which is active as dignifying that is caring and realized through the atmospheric heart. The spirit and atmosphere that is created when a human being experiences oneself honored include both weekdays and weekends. The solemn atmosphere gives people access to their innermost thoughts. Joy is prepared and involving something unique, which violates the ordinary and gives a bright occasion to remember. Service includes the preparation of joy, so the beauty of life can emerge, as to convey a divine life to human. Human beings get in touch with their spirituality and the world expands. Joy is prepared to dedicate the benevolence as a respectful and courtesy bestowed with grace and love. By preparing something worth wishing for, something outstanding and unique is created. True intrinsic value of beauty is the obvious joy of beautiful colors, shapes, scents and tones produces.

Joy has the characteristic great which is active as rescuing that is caring and realized through the peaceful heart. The human being has received what may be requested in the care of what is good, has been eluded from what is evil and is contented with his or her living lot. Through assistance, rehabilitation and help in the darkest period of life the caring mission is completed. An experience of receiving what could be requested by the caring that leads to clarity and feelings of peace arise. Peace means to be in the safety and sanctity of caring. The human being in harmony experiences a balance and feels joy at the moment or as a transition from a lower to a higher state of mind. The importance of preserving something that can be lost or harmed, there is someone to take care of. Human beings become anxiously monitored to avoid the danger of injury. When the physical, mental and spiritual needs have been met in the best way, the ideal is

achieved. Peace as clarity is apparent in the ability to understand the situation, as to be reconciled and a turbid, gloomy life is turned into light and joy. The views on and thoughts about the situation are reshaped and appear brighter and more hopeful. Joy is when one takes life seriously and does not abandon it.

Discussion

This basic research focusing on history of ideas invited to reflect on everyday scenes of caring containing joy, with a worldview that was different from today. In fundamental idea of caring is the answer why people need caring no matter the distance of time. Something is said about what joy is and its original idea. Joy is often found in the sources together with love as its foundation. The study shows that joy is a proof of love while it also is a proof of caring. The structure presented in the pattern of ideas was illustrated as understood in accordance with the spirit of times ideal world. An important contribution to the emergence of the result was represented by conceptual analysis and the classical philosophers. They invited to a deeper understanding of the concepts of origin and the ontological knowledge. The concept of light fruitfully contributed to the understanding of joy in the world of caring. The originate meaning of 'glad' is bright and clear. Even the caring narratives testify to the meaning of light and clarity associated with joy during the current epoch. Partly light is understood as a heavenly light in the form of a world light (the source), a divine light that caters to all and wish joy for all human beings. The light also leads into issues that are related to knowledge and truth where joy is an evidence of caring. A true caring is an act of joy. The spiritual light is a helping strength when human is called to help a fellow being. The light shines through the human being who conveys light and power in the form of claritas (clarity). The sun as natural light with phenomena as radiant, sparkling and gilded are mentioned containing beauty values of caring. Eternal joy leads back to the source.

This basic research on joy in the world of caring shows that joy can hold and be contained in the eternal values essential for the human being, for life and the eternal. The basic human caring as seen includes the entire life situation. Joy can be seen as expressions for the essential in life, and joy is regarded as important in relation to the presence of another human being's life. According to this, joy is active in caring as love, joy of living, generosity, communion, integration, dignifying and rescuing. This will contribute joy to the physical, mental and spiritual well-being and a sense of development in order to transform healthcare processes, which is the core of natural caring.

KÄLLOR

OTRYCKTA KÄLLOR

Sofiahemmets sjuksköterskehögskolas museum

Mössan sägs symbolisera. Okänd källa muntlig tradition.

Sophiahemmet Prospekt. 1922. Centraltryckeriet, Stockholm.

Svensk sjuksköterskeförenings arkiv, TAM - Arkivet

Bertha Wellin. D. 31.7. 1897. Elevkurs vid Falu lasarett. Innefattande en kort öfversigt af Sjukvården, Menniskokroppens anatomi Kirurgi och Helsovårdslära. Personligt handskrivet källmaterial.

Anteckningar under Syster Sallys föreläsningar i sjukvård. (Sally Pettersson var den första instruktionssjuksköterskan i landet vid Sophiahemmets sjuksköterskeskola.) Serafimerlasarettet 22.8.1900. Bertha Wellin. Privata anteckningar.

Elisabeth Lind. Personlig anteckning till Sjukvårdens dag, 5. nov. 1949. Falun.

Bertha Wellin 1901 handskrivet manuskript 12.4.1901.

Riksarkivet

Andersson 1930. Sjuksköterskan Astrid Anderssons arkiv. Volym 1. 3436:75.

Svensk sjukskötersketidning (SST) 1908-1933.

Av dessa som är metodiskt analyserade är författaren namngiven. Där namn saknas uppges istället titel. Se under tryckta källor.

TRYCKTA KÄLLOR

Allard, I. 1928. Sjuksköterskans personlighet. Föredrag vid samkväm å Caroline Wijks Sjuksköterskehem i Göteborg. (Av doktorinnan Ida Allard, f. Dieden.). *Svensk sjukskötersketidning*. **20** (5) 102-107.

Bengtsson, V.1923. Den röda lampan. *Svensk sjukskötersketidning*. **15** (3) 64.

Bokanmälan, 1913. *Svensk sjukskötersketidning*. **5** (2) 21.

Brit, B. 1909. ”Med tysta fjät.” *Svensk sjukskötersketidning*. **1** (7) 106.

- B.W. 1913a. Slangspråk. *Svensk sjukskötersketidning*. **5** (2) 111–112.
- B.W. 1913b. Glädje. *Svensk sjukskötersketidning*. **5** (2) 108–110.
- B.W. 1926. ”De äldre sykepleierskers ansvar overfor de unge.” Föredrag vid kongressen i Kristiania (Oslo) augusti 1923 av Bertha Wellin. Införd av B.W. enligt framställning från några kamrater. *Svensk sjukskötersketidning*. **18** (1) 11–17.
- Carlberg, K. 1918a. Anteckningar ur fröken Clara Wahlströms föreläsningar i etik 22/11-14/2 1917 vid fortsättningskursen. I. **10** (6) 128–139.
- Carlberg, K. 1918b. Anteckningar ur fröken Clara Wahlströms föreläsningar i etik 22/11-14/2 1917 vid fortsättningskursen. II. **10** (7-8) 154–162.
- Carlberg, K. 1918c. Anteckningar ur fröken Clara Wahlströms föreläsningar i etik 22/11-14/2 1917 vid fortsättningskursen. III. **10** (9) 185–222.
- De ideelle krav i Sykeplejen. Föredrag vid den nordiska sjuksköterskekongressen i Köpenhamn. *Svensk sjukskötersketidning*. 1921. **13** (1) 1–19.
- Det eviga evangelium. 1911. Föredrag hållit av Pastor J. Norrby å samkväm å K.F.U.K. (Stenografiskt upptecknad). *Svensk sjukskötersketidning*. **3** (1) 13–17.
- Dillner, E. 1934. *Sjuksköterskeutbildningen inom Svenska Röda Korset Åren 1866 – 1904*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Ehrenborg, A. (Syster Alfild). 1909. Brev från en gammal sjuksköterska. *Svensk sjukskötersketidning*. **1**(1) 13–15.
- E. L. 1913. Tacksamhet. *Svensk sjukskötersketidning*. **5**(2) 115–116.
- ”En hälsning från arbetet.” 1929. *Svensk sjukskötersketidning*. **21** (5) 160.
- E. L-d. 1918. Vår utbildning. *Svensk sjukskötersketidning*. **10** (2) 26–28.
- E. P-n. 1916. Energi. *Svensk sjukskötersketidning*. **8** (1) 21–24.
- E. P. 1915. Sjuksköterskans personlighet. *Svensk sjukskötersketidning*. **7** (7) 134–137.
- E. R. 1909a. Något om nattsköterskearbetet vid våra sjukhus. *Svensk sjukskötersketidning*. **1**(1) 7–8.
- E. R. 1909b. Jul. *Svensk sjukskötersketidning*. **1** (12) 191–193.
- E. R. 1910. Florence Nightingale. *Svensk sjukskötersketidning*. **2**(9) 141–142.
- E. R. 1911. Ändamål och medel. *Svensk sjukskötersketidning*. **3**(13) 56–57.
- E. R. 1913. Glädje i arbetet. *Svensk sjukskötersketidning*. **5** (7-8) 122–123.
- Från tidningens läsekrets. 1928. *Svensk sjukskötersketidning*. **20** (10) 206.
- Fröstedt, K. 1923. Bland lappar och nybyggare i Karesuando. Av Karin Fröstedt. (Efter Enköpingsposten). *Svensk sjukskötersketidning*. **15** (10) 185–196.

- Gebe. 1927 Från tidningens läsekrets. Salen nr 17. *Svensk sjukskötersketidning*. **18** (5) 116–118.
- ”Glimtar efterlyses”. 1925. *Svensk sjukskötersketidning*. **16** (4) 89–90.
- G. T-g. 1926. Den tredje Nordiska sjuksköterskekongressen. *Svensk sjukskötersketidning*. **18** (11) 225–233.
- Gunnel. 1913. Sjuksköterskans plikter. *Svensk sjukskötersketidning*. **5** (2)19–20.
- G.N. 1909. Elsa Bremer. *Svensk sjukskötersketidning*. **1** (4) 49–50.
- Hänförelse. 1908. *Svensk sjukskötersketidning, Profnummer, 10–11*.
- Johansson, G. 1921. *En sjuksköterskas minnen. Bilder från de lidandes värld*. Svenska Missionsförbundets Förlag, Stockholm.
- Langborg, R. 1920. Fabrikssystem. *Svensk sjukskötersketidning* **12** (12) 257–260.
- Larsen, H. 1921. Oversygepleierske, Søster Helene Larsens Indledning. Ingår i Föredrag vid den nordiska sjuksköterskekongressen i Köpenhamn. De ideelle krav i Sygeplejen.: *Svensk sjukskötersketidning*. **13** (1) 5–8.
- Larsson, K.1921. Från tidningens läsekrets. Hälsningstal af syster Kerstin Larsson vid Dalarnes sjuksköterskeförenings möte å Tuna Gammelgård. *Svensk sjukskötersketidning*. **13** (9) 216–217.
- Linder, E.1921. Fröken Elin Linders Indledning. Ingår i Föredrag vid den nordiska sjuksköterskekongressen i Köpenhamn. De ideelle krav i Sygeplejen. *Svensk sjukskötersketidning*. **13** (1) 3–5.
- Låftman, E.1923. Några drag från Sabbatsbergs Ålderdomshem. *Svensk sjukskötersketidning*. **15** (202–209).
- Mannerheim, S. 1920. *Ur En Sjuksköterskas Värld*. Holger Schildts Förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- Mannerheim, S. 1925. Huru få sjuksköterskor mer än hittills varit fallet att intressera sig för införande af undervisning i barn- och konvalescenssysselsättningar? (Föredrag hållet af friherrinnan Mannerheim vid kommitémötet i ”Sjuksköterskors Samarbete i Norden” i Köpenhamn, oktober.1924.) *Svensk sjukskötersketidning*. **17** (9) 201–208.
- M. K. 1909. Ruth Wollter. *Svensk sjukskötersketidning*.**1** (8) 121–122.
- Nightingale, F. 1861. *Anteckningar om sjukas vård och skötsel*. Från andra engelska upplagan översatta av K. Torén. P.A. Norstedt & Söner, Stockholm.

- Nordin, V. 1918. Sjuksköterskelära. I *Föreläsningar hållna på föranstaltande af H.M. drottningen för Sophiahemmets sjuksköterskeelever. V. Sjuksköterskelära af Sophiahemmets Instruktionssköterska*. 3:e uppl. [1906] P.A. Norstedt & Söners förlag.
- Något om våra plikter mot de döde. 1910. *Svensk sjukskötersketidning*. **2** (2) 26–27.
- Några synpunkter med avseende på bedömandet av en elevs duglighet. 1933.
(Diskussionsinledning, hållen vid 11. Fortsättningskursen i Stockholm hösten 1932, av en kursdeltagare.) *Svensk sjukskötersketidning*. **25** (5) 86–90.
- Pehrsson, E. 1915. Systerkärlek. *Svensk sjukskötersketidning*. **7** (11) 206–209.
- Pehrsson, E. 1923. Önskemål. *Svensk sjukskötersketidning*. **15** (12) 271–277.
- Pehrsson, E. 1926. Från tidningens läsekrets. Pressen och vi. *Svensk sjukskötersketidning*. **18** (12) 261–267.
- Privatsköterskan. 1909. *Svensk sjukskötersketidning*. **1** (10) 164–165.
- Rohde, E. 1928. Ur sjukvårdens etik. Tredje upplagan. Första utkom 1912. Svensk Sjuksköterskeförenings förlag, Stockholm.
- Rosenblad, N. 1922. *Första hjälpen vid olycksfall av Nanna Rosenblad. Kursledarinna vid Svenska Röda korsets upplysningskurser*. Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Sandman, E. 1918. *Tagen avsidet*. Östra Finlands Tryckeri A.B., Wiborg.
- Sjuksköterska i sinnessjukvård. 1909. *Svensk sjukskötersketidning*. **1** (4) 111–113.
- Syster Alfhild. 1909. Bref från en gammal sjuksköterska. *Svensk sjukskötersketidning*. **1** (1) 12–13.
- Syster E-a. 1917. De nervösa och vi. *Svensk sjukskötersketidning*. **9** (1) 11-15.
- Syster E. P. 1915. Sjuksköterskans personlighet. *Svensk sjukskötersketidning*. **7** (7) 135–137.
- Sjuksköterska. 1926. En reflexion. *Svensk sjukskötersketidning*. **18** (12) 268
- S.P. 1921. Instruktionssköterskan och sjuksköterskeutbildningen. *Svensk sjukskötersketidning*. **15** (7) 149–153.
- Tystnadsplikten betydelse. 1928. Från tidningens läsekrets. ("1:sta års-elev från sjuksköterskeskola vid ett av länslasaretten". *Svensk sjukskötersketidning*. **20** (10) 206–207.
- von Zedlitz und Neukirch, A. 1911 (1908). *I kärlek. Några tankar angående de sjukas vård*. Svensk översättning av andra uppl. Signe Lyth. Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Förlags-exp. Stockholm.

- Wahlström, C. 1910. Nyår. *Svensk sjukskötersketidning*. **2** (1) 1–2.
- Wead, C. B. 1926. The Lighting of the Seven Candles. I *The American Journal of Nursing*. **26** (12.) 933–934.
- Wellin, B. 1919. 1919 ett sjukvårdens bemerkelseår. Föredrag vid repetitionskursen september 1919 af Berta Wellin. *Svensk sjukskötersketidning*. **11** (10) 189–192.
- Wellin, B. 1920. Vårt arbete. Föredrag vid repetitionskursen Sept. 1919 af Bertha Wellin. *Svensk sjukskötersketidning*. **12** (6) 106–114.
- Wellin, B. 1921. Bertha Wellins inledning. Ingår i Föredrag vid den nordiska sjuksköterskekongressen i Köpenhamn. De ideelle krav i Sygeplejen. *Svensk sjukskötersketidning*. **13** (1) 3–5.
- Wellin, B. 1927. Ansvar inför organisationerna. Föredrag vid repetitionskursen i Göteborg 11–17 sept. 1927 av Bertha Wellin. *Svensk sjukskötersketidning*. **19** (11) 237–245.
- Wellin, B. 1928. Sykepleierskens opgaver og stilling i samfundet, etik og organisation. Inledningsanförande vid offentligt möte i bergen den 6 juli 1928 av Bertha Wellin. *Svensk sjukskötersketidning*. **20** (10) 201–205.
- Wellin, B. 1930. Arbeta vi människor för att leva eller leva vi för att arbeta? (Föredrag vid möten, anordnade av Dansk Sykeplejerraad i Köpenhamn och Aarhus augusti 1929.) *Svenska sjukskötersketidning*. **22** (4) 64–69.
- Wellin, B. 1932. Kärleksverksamhet och omhändertagande. (Föredrag av Bertha Wellin.) *Svensk sjukskötersketidning*. **24** (1) 9–18.
- Wästberg, H. 1921. Min stjärna. *Svensk sjukskötersketidning*. **13** (12) 265
- X. 1919. Hur hjälper du? *Svensk sjukskötersketidning*. **11** (3) 54–55.
- X.Y.Z. 1922. Nöjen. *Svensk sjukskötersketidning*. **14** (5), 96–100.

LITTERATUR

- Abraham, K. 1985. *Kierkegaard on the concept Salighed*. Wilfrid Laurier Univ. Press, Waterloo, Ont.
- Aiken, L.H., Clarke, S.P., Sloane, D.M., Sochalski, J.A., & Silber, J.H. 2002. Hospital nursestaffing and patient mortality, nurse burnout, and job dissatisfaction. *Journal of the American Medical Association*, 288(16), 1967–1993.
- Ambjörnsson, R. 1995. *Tokstollen och andra idéhistorier*. Carlsson, Stockholm.
- Ambjörnsson, R. 1997. *Människors undran. Europas idéhistoria antiken*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Andershed, B. & Ternestedt, B. 2001. Development of a theoretical framework describing relatives' involvement in palliative care. *Journal of Advanced Nursing*, 34(4), 554–562.
- Andersson, C. 2007. (Dikt). I Küchen, M. & Åsberg, C. (red). *Insidor - dikt och ande i vår egen tid*. Stockholm, Cordia.
- Andersson, Å. 2002. *Ett högt och ädelt kall*. Kalltankens betydelse för sjuksköterskeyrkets formering 1850–1930. Doktorsavhandling. Institutionen för historiska studier. Umeå universitet.
- Aristoteles. 1967. *Den Nikomachiska Etiken*, (Översättning och kommentarer av Ringbom, M.) Daidalos, Göteborg.
- Aspelin, G. 1937. ”Inledning”, i Tankelinjer och trosformer. I Andersson, N. & Björck, H. (red.) 1999. *Vad är idéhistoria? Perspektiv på ämnets identitet under sextio år*, 2: uppl. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Eslöv, 39–46.
- Aspelin, G. 1939. ”Idéhistorien som vetenskap”, Lychnos. I Andersson, N. & Björck, H. (red.) 1994. *Vad är idéhistoria? Perspektiv på ämnets identitet under sextio år*, 2: uppl. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Eslöv 46–61.
- Berdiajev, N.A. 1990. *Historiens mening: ett försök till filosofi om det mänskliga öde*. Översättning av Borg, S.) Artos, Skellefteå.
- Bergson, H. 1928. *Skrattet: en undersökning av komikens väsen*; 2.a uppl. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Bibeln*. 1999. Bibelkommissionens översättning. Svenska bibelsällskapet. Bokförlaget Libris, Örebro.

- Biblia, Det är: all Den heliga skrift, 1900.* Svenska Bibelsällskapet, Stockholm.
- Bischofberger, E. 1994. *Mäster Eckharts andliga undervisning.* Katolska Bokförlaget, Uppsala.
- Bohm, E. 1961. *Okänd, godkänd, legitimerad: Svensk sjuksköterskeförenings första år.* Svensk sjuksköterskeförenings förlag, Stockholm.
- Bondas, T. 2000. *Att vara med barn: en vårdvetenskaplig studie av kvinnors upplevelser under perinatal tid.* Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Bondas, T. 2003. Olika former av vårdande gemenskap. I *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap.* Eriksson K., Lindström, U.Å. (red). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 161–178.
- Bunkers, S. S. 2006. Joy-Sorrow Revisited. *Nursing Science Quarterly*, **19** (4) 291–295.
- Bøttern, E.P., Lindström U.Å. 1999. *Kärlekens väsen i Søren Kierkegaards ljus. En hermeneutisk studie ur ett vårdvetenskapligt perspektiv.* Pro gradu-avhandling. Rapporter 2:1999, Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi.
- Carlshamre, S. 1996. Sant eller intressant. I Olausson, L. (red.) *Idéhistoriens egenart. Teori- och metodfrågor inom idéhistorien.* Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 53-77.
- Caspari, S. 2004. *Det gyldne snit. Den estetiska dimensjon, en kilde til helse og et etisk anliggende.* Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Cody, W.K. 2000. The Lived Experience of Grieving for Persons Living With HIV. *Journal of the Association of Nurses in AIDS care.* **11** (3) 82–92.
- Cohen, L. 2008. I Sjödin, T. *Ett brustet halleluja.* Cordia, Stockholm.
- Cöster H. 1992. *Religion. En fenomenologisk skiss.* Skrifter utgivna vid Institutionen för Religionsvetenskap Göteborgs universitet. Nr. 6, 1992.
- Damasio, A. 2003. *På spaning efter Spinoza.* Natur och Kultur, Stockholm.
- Davidson, L.; Shahar, G.; Staehli Lawless, M.; Sells, D. & Tondora, J. 2006. Play, Pleasure, and Other Positive Life Events: "Non-Specific" Factors in Recovery from Mental Illness? *Psychiatry*, **69**, (2) 151–163.
- Eckhart, M. 2001. *Wandering joy: Meister Eckhart's mystical philosophy/ translation and commentary by Reiner Schurmann.* Lindisfarne, Edinburgh:Floris, Hudson, N.Y.
- Eco, U. 2005. *History of Beauty.* Translated by Alastar McEwen. 2.nd ed. Rizzoli, New York.

- Edlund, M. 2002. *Människans värdighet – ett grundbegrepp inom vårdvetenskapen*.
Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Edlund, M. 2003. Värdighet i ett kliniskt perspektiv. I Eriksson, K. & Lindström, U.Å. (red). *Gryning*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 123–132.
- Edman, S. 2011. Fylld av förundran. *Pilgrim. En tidskrift för andlig vägledning*. **18** (1) 47–51.
- Ekenstam, C. 1993. *Kroppens idéhistoria: Disciplinering och karaktärsdaning i Sverige 1700–1950*. Gidlunds, Hedemora.
- Engdahl, H. 1986. Den romantiska texten. I Delblanc, S. & Lönnroth, L. (red.) *Den svenska litteraturen II, Upplysning och Romantik*. Bonnier Alba, Stockholm.
- Engdahl, H. 1997. *Den romantiska texten. En essä i nio avsnitt*. Bonnier, Stockholm.
- Englund, P. 1991. *Förflutenhetens landskap. Historiska essäer*. Bokförlaget Atlantis, Stockholm.
- Eriksen, T.B., Tranøy, K.E. 1992. *Filosofi och vetenskap I. Från antiken till högmedeltiden*. Studentlitteratur, Lund.
- Eriksson, G., Frängsmyr, T. 2004. *Idéhistoriens huvudlinjer*. Wahlström & Widstrand Stockholm.
- Eriksson, K. 1984. *Hälsans idé*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Eriksson, K. 1987a. *Vårdandet idé*. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm.
- Eriksson, K. 1987b. *Pausen*. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm.
- Eriksson, K. 1990. *Pro caritate*. En lägesbestämning av caritativ vård.
Vårdforskningsrapport 2/1990. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Eriksson, K. 1992. *Broar*. Introduktion i vetenskaplig metod. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Eriksson, K. 1993. Lidandets idé. I Eriksson, K. (red.) *Möten med lidanden*.
Vårdforskningsrapport 4/1993. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 1–27.
- Eriksson, K. 1997. Grundforskning och begreppsanalys. I Paunonen, M., Vehviläinen-Julkunen, K. *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. WSOY*.
- Eriksson, K. 2001. (3:e uppl.) *Vårdvetenskap som akademisk disciplin*.
Vårdforskningsrapport 7/2001. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.

- Eriksson, K. 2002a. Idéhistoria som deldisciplin inom vårdvetenskapen. I Eriksson, K., Matilainen, D. (red). 2002. *Vårdandets och vårdvetenskapens idéhistoria*. Vårdforskningsrapport 8/2002. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 1–13.
- Eriksson, K. 2002b. Vårdandets och vårdvetenskapens idéhistoria. I Eriksson, K., Matilainen, D. (red). 2002. *Vårdandets och vårdvetenskapens idéhistoria*. Vårdforskningsrapport 8/2002. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 15–34.
- Eriksson, K. 2003. Ethos. I Eriksson, K., Lindström, U.Å. (red). *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 21–33.
- Eriksson, K. 2009. Evidens, det sanna, det sköna, det goda och det eviga. I Martinsen, K., Eriksson, K. *Å se og å innse. Om ulike former for evidens*. Akribe AS, Oslo, 35–80.
- Eriksson, K. 2010. Concept determination as part of the development of knowledge in caring science. *Scandinavian Journal of Caring Science*, **24** (1) 2–11.
- Eriksson, K., Herberts, S. 1993. Lidande - en begreppsanalytisk studie. I Eriksson, K. (red). *Möten med lidanden*. Vårdforskningsrapport 4/1993. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 29–54.
- Eriksson, K., Lindström, U. Å. 1997. Abduktion – A Way to Deeper Understanding of the World of Caring. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **11**, 195–198.
- Eriksson, K., Lindström, U.Å. 2000. Siktet, Sökandet, Slutandet – om den vårdvetenskapliga kunskapen. I *Gryning En vårdvetenskaplig antologi*. Eriksson K., Lindström, U.Å. (red). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 5–18.
- Eriksson, K., Lindström, U.Å. 2003. Klinisk vårdvetenskap. I Eriksson, K. & Lindström, U.Å. (red). *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 21–33.
- Eriksson, K., Lindström, U.Å. 2009. Vårdvetenskap som Caring Science. I *Pro Terveys*. **4**, 9–13.
- Eriksson, K., Nordman, T., Myllymäki, I. 1999. *Den trojanska hästen. Evidensbaserat vårdande och vårdarbete ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Vårdforskningsrapport 1/1999. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Helsingfors universitets centralsjukhus Vasa sjukvårdsdistrikt skn.

- Erlöv, I., Petersson, K. 1992. *Från kall till personlighet – sjuksköterskansutbildning och arbete under ett sekel*. Doktorsavhandling. Pedagogiska institutionen. Lunds universitet.
- Erlöv, I., Petersson, K. 1998. *Från kall till akademi*. Studentlitteratur, Lund.
- Ewalds, E. 1989. Sorgen och glädjen - de vandrar tillsammans. I *Livets gåva och gräns*. Beck-Friis, B., Ewalds, E. Bokförlaget Libris, Örebro, 61–84.
- Fagerström, L., Eriksson, K., Bergbom-Engberg, I. 1998. The patient's perceived caring needs as a message of suffering. *Journal of Advanced Nursing*. 28, 978–984.
- Forskningsetiska delegationen. 2002. *Riktlinjer för god vetenskaplig praxis och avvikelser från den*. Tillgänglig: <http://www.tenk.fi/SVE/HTK/htksve.pdf>
- Forskningsetiska delegationen. 2009. *Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning*. Tillgänglig: <http://www.tenk.fi/hymy/SVE/betänkande.pdf>
- Foster, R. 2011. *Vägar till glädje*. Översättning Kerstin Gårsjö. Bokförlaget Libris, Örebro.
- Franciscus av Assisi. *Franciscus´ Solsång: kärlek, ödmjukhet, glädje/bild och textning* av Gun Nordin; översättning från italienska av Agustino Lundin. 1975. Originaltitel: *Il cantico di frate sole*. Gun Nordin., Danderyd.
- Friis, H. 1994. *Glæden. Om laster og dyder*. Nordisk Forlag A S Copenhagen.
- Frykman, J. 1979. Hel och ren: Kropp och tanke hos bönder och borgare. I Frykman, J., Löfgren, O. *Den kultiverade människan*. Liber, Stockholm, 131–220.
- Frängsmyr, T. 2000. *Svensk idéhistoria. Bildning och vetenskap under tusen år. Del II 1809–2000*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Gadamer, H-G. 1988. *Truth and Method*. Second edition, third impression. Sheed and Ward Stagebooks, London.
- Gadamer, H-G. 1997. *Sanning och metod i urval*. Bokförlaget Daidalos, Göteborg.
- Geijerstam, B. 2002. *Nära nya dikter*. Norstedts Förlag, Stockholm.
- Gerle, E. 2008. *Luther som utmaning: om frihet och ansvar*. Verbum, Stockholm.
- Ghiraldi, A. 1969. *The life and times of St Francis*. Translator Salvator Attanasio. Rev. ed. Hamlyn. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Gramling, K.L. 2004. A Narrative Study of Nursing Art in Critical Care. *Journal of Holistic Nursing*, **22** (4) 379–398.

- Gramling, K.L. 2006. Sarah's Story of Nursing Artistry. They Do it With Joy. *Journal of Holistic Nursing*, **24** (2) 140–142.
- Grenholm, C.H. 1981. *Metoder för teologer*. Studentlitteratur, Lund.
- Hammar, I. 1999. *Emancipation och religion. Den svenska kvinnörörelsens pionjärer I debatt om kvinnans kallelse ca 1860-1900*. Doktorsavhandling. Carlsson Bokförlag, Stockholm.
- Helenius, R. 1990. *Förstå och bättre veta. Om hermeneutiken i samhällsvetenskaperna*. Carlssons, Stockholm.
- Helin, K., Lindström, U.Å. 2003. Sacrifice: An ethical dimension of caring that makes suffering meaningful. *Nursing Ethics*, **10** (4), 414–427.
- Herakleitos. 1997. *Fragment*. KYKEON.
- Hermansen, M., Rendtorff, J. 2002. *En hermeneutisk brobygger: tekster af Paul Ricoeur*; redigeret af Mads Hermansen & Jacob Rendtorff; oversat af Gerd Have. Klim, Århus.
- Hilli, Y. 2007. *Hemmet som ethos. En idéhistorisk studie av hur hemmet som ethos blev evident i hälsosystemens vårdande under 1900-talets första hälft*. Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Holmdahl, B. 1988. *Uppsala stads historia. 6:7, Människovård och människosyn: om omvårdnad i Uppsala före 1900*. Historiekommittén Uppsala.
- Holmdahl, B. 1994. *Sjuksköterskans historia. Från siukwakterska till omvårdnadsdoktor*. Liber utbildning, Stockholm.
- Högnäs, S. 2003. *Idéernas historia. En översikt*. Historiska media, Lund
- Ingebrand, S. 1965. *Bibeltolkningens problematik. En historisk översikt*. Diakonistyrelsens Bokförlag, Stockholm.
- Jarlert, A. 2001. *Sveriges kyrkohistoria. Romantikens och liberalismens tid*. Verbum Förlag AB, Trelleborg
- Johannes av Korset 1972. *Själens dunkla natt*. Karmeliterna, Grumslöv.
- Johannisson, K. 1989. *Levande lärdom. Uppsala universitet under fem sekler*. Uppsala University Press, Uddevalla.
- Johannisson, K. 1990. *Medicinens öga. Sjukdom medicin och samhälls-historiska erfarenheter*. Norstedts Förlag, Värnamo.
- Jonas-Simpson, C. 2006. The possibility of changing meaning in light of space and place. *Nursing Science Quarterly*, **19** (2), 89–94.

- Jönsson, L-E. 1998. *Det terapeutiska rummet. Rum och kropp i svensk sinnessjukvård 1850–1970*. Doktorsavhandling, Umeå universitet. Carlsson Bokförlag, Stockholm.
- Karterud, D. 2006. *Den etiske akten. Den caritaiva etikken når patientens fordringer er av eksistensiell art*. Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Kasén, A. 2002. *Den vårdande relationen*. Doktorsavhandling, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Kemp, P. 1999. *Tid og fortælling: introduktion til Paul Ricour*. Aarhus universitetsforlag, Århus.
- Kolmar, D.B., Tellings, A., Gelissen, J., Garretsen, H., Bongers, I. 2008. Ranked motives of long-term care providing family caregivers. *Scandinavian J Caring Science*. 22, 29–39.
- Kolodiejchuk, B. 2008. *Moder Teresa: Kom var mitt ljus; personliga brev och anteckningar*. Översättning: Maria Store. Libris förlag, Örebro.
- Koort, P. 1975. *Semantisk analys konfigurationsanalys. Två hermeneutiska metoder*. Studentlitteratur, Lund.
- Koskinen, C. 2011. *Lyssnande – en vårdvetenskaplig betraktelse*. Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Kristensson Ugglå, B. 1999. *Kommunikation på bristningsgränsen. En studie i Paul Ricoeurs projekt*. 2:a uppl. Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag.
- Larsson, S. 1993. Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik*, 4, 194-210.
- Lassenius, E. 2005. *Rummet i vårdandets värld*. Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Lèvinas, E. 1988. *Etik och oändlighet*. Symposium Bokförlag, Stockholm.
- Liedman, S-E. 2006. *Stenarna i själen: form och materia från antiken till idag*. Bonnier, Stockholm.
- Lindström U. Å. 1994. *Psykiatrisk vårdlära*. Liber Utbildning, Stockholm.
- Lindström, U.Å.; Lindholm, L. & Zetterlund, J. E. 2010. Katie Eriksson: Theory of Caritative Caring. In: Marriner Tomey, A. & Alligood, M. R. (eds). *Nursing Theorists and Their Work*. Sixth Edition. Mosby, Inc, St Louis, 191–223.
- Lindwall, L. 2004. *Kroppen som bärare av hälsa och lidande*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Luther, M. 1954. *Stora Galaterbrevskommentaren; ny svensk tolkning av Lindström, M*. Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag, Stockholm.

- Löfgren, O. 1979. Känslans förvandling. I Frykman, J. & Löfgren, O. *Den kultiverade människan*. Liber, Stockholm, 19–130.
- Løgstrup, KE. 1938. Elsk Jeres Fjender! *Kirkeblad for Sandager-Holevad*. (9).
- Løgstrup, KE. 1995. Prædikener fra Sandager-Holevad. Gyldendal forlag, København.
- Lönnqvist, L-M. 1999. *Idémönster i patient- och vårdkulturen på Östanlid sanatorium åren 1941–1965*. Pro gradu avhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Lönnebo, M. 1996. *Frälsarkransen*. Verbum Förlag AB, Stockholm.
- Lönnebo, M. 2005. *Van Goghs rum*. Verbum Förlag AB, Stockholm.
- Lönnebo, M. 2006. *Människan som ikon*. Sandelin Förlag, Stockholm.
- Lönnebo, M. 2007. Ha det så trevligt. *Pilgrim. En tidskrift för andlig vägledning*. **14** (3) 12–17.
- Lönnebo, M. 2010. *Hjärtats nycklar*. Cordia (Verbum Förlag AB), Stockholm.
- Lövgren, G., Rasmussen, B.H., Engström, B. 2002. Working conditions and the possibility of providing good care. *Journal of Nursing Management*. 10, 201–209.
- Manion, J. 2003. Joy at work! Creating a positive workplace. *Journal of Nursing Administration*, **33**(12), 652–659.
- Martinsen, K. 2000. *Øyet og kallet*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen.
- Martinsen, K. 2005. *Samtalen, skjønnnet og evidensen*. Akribe, Oslo.
- Martinsen, K. 2009. Evidens – begrensende eller opplysende? I Martinsen, K., Eriksson, K. *Å se og å innse. Om ulike former for evidens*. Akribe AS, Oslo, 81–170.
- Martinsen, K., Eriksson, K. 2009. Å se og å innse. I Martinsen, K., Eriksson, K. *Å se og å innse. Om ulike former for evidens*. Akribe AS, Oslo, 9–34.
- Matilainen, D. 1997. *Idémönster i Karin Neuman-Rahns livsgärning och författarskap* en idéhistorisk-biografisk studie i psykiatrisk vård i Finland under 1900- talets första hälft. Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Matilainen, D. 2000. Kärlekens möjligheter – ett strövtåg i sökandet efter ”caritas originalis”. I Eriksson, K. & Lindström, U.Å.(red). *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi Vasa, 19–35.
- Matilainen, D. 2002. Idéhistorisk forskning inom vårdvetenskapen – inriktning och metod. I Eriksson, K. & Matilainen, D. (red). *Vårdandets och vårdvetenskapens idéhistoria*. Vårdforskning 8/2002. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 35–61.

- Mattson - Lidsle, B., Lindström, U.Å. 2001. Tröst – en begreppsanalys. *Vård i Norden*, 3, 47–50.
- May, R. 1994. *Kärlek och vilja*. Natur och Kultur, Stockholm.
- May, R. 2005. *Modet att skapa*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Mc Cabe, C. 2004. Nurse-patient communication: an exploration of patients' experiences. *Journal of Clinical Nursing* 13, 41–49.
- Melin, M. 2012. *Tiden kommer till oss*. Libris förlag, Örebro.
- Moberg, V. 1971. *Din stund på jorden*. Bokförlaget Aldus/Bonniers, Stockholm.
- Molander, B. 1993. *Vetenskapsfilosofi. En bok om vetenskapen och den vetenskapande människan*. Bokförlaget Thales, Stockholm.
- Motto, A.L. 2007. Seneca on Love. *Cuadernos de Filología Clásica. Estudios Latinos* 27 (1)79–86.
- Nicklasson, S. 1995. *Sophiasystem som blev politiker: Bertha Wellin: pionjär för moderat politik*. Carlsson, Stockholm.
- Norberg, A., Bergsten, M., Lundman, B. 2001. A model of consolation. *Nursing Ethics*, 8, 544–554.
- Nygren, A. 1982. *Mening och metod. Prolegomena till en vetenskaplig religionsfilosofi och en vetenskaplig teologi*. Åbo Akademi kopieringscentral 1982.
- Nåden, D. 2006. Claritas. I *Nordic College of Caring Science (NCCN) – 25 år. Jubileumsskrift*. NCCN, Helsingfors, 79–85.
- Näsman, Y. 2010. *Hjärtats vanor, tankens välvilja och handens gärning. Dygd som vårdetiskt grundbegrepp*. Doktorsavhandling. Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Olausson, L. 1996. Från text till text. Om idéanalys, förklaringar och beskrivningar i idéhistoria. I Olausson L. (red). *Idéhistoriens egenart. Teori- och metodfrågor inom idéhistorien*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 9–34.
- Otero, G., Carlson, C. 2003. *Elisabeth Dillner 1895-1971 i familj och yrkesliv – med nedslag bland kunligheter, väckelsekristna och kvinnosakskvinnor*. Föreningen för Uppsala Sjuksköterskehem, TK i Uppsala AB.
- Pahuus, M. 1993. *Livet selv. En livsfilosofisk tolkning af kristendommen*. Forlaget Philosophia, Århus.
- Parse, R.R. 1997. Joy-Sorrow: A study using the Parse research method. *Nursing Science Quarterly*, 10, 80–87.

- Pembroke, N. 2006. Marcellian charm in nursing practice: the unity of *agape* and *eros* as the foundation of an ethic of care. *Nursing Philosophy* 7, 266–274.
- Pilkington, F.B. 2006. Developing nursing knowledge on grieving: A human becoming perspective. *Nursing Science Quarterly*, 19, 299–303.
- Piltz, A. 1998. *Medeltidens lärda värld*. Norma Bokförlag, Skellefteå.
- Pink, D.H. 2009. *En helt ny värld eller varför framtiden tillhör van Gogh, Goethe och Sokrates*. Översättning Karin Ashing. Litteraturhuset, Malmö.
- Pochat, G. 1981. *Estetik och konstteori. En översikt I Antiken till renässansen*. Förlaget Akademitratur AB, Stockholm.
- Predikningar I. 1984. Urval, översättning och kommentar av Bertil Brisman. Artos, Skellefteå.
- Puranen, B.-I. 1984. *Tuberkulos. En sjukdoms förekomst och dess orsaker. Sverige 1750-1980*. Umeå studies in economic history 7, Umeå universitet.
- Qvarsell, R. 1996. Lidandet och sjukdomarna: en idéhistorisk essä om vården och välfärden inför sekelskiftet.) I Lagercrantz, R. (red). *Andens kraft*. Norstedts, Stockholm, 31–43.
- Qvarsell, R. 2001. *Vårdens idéhistoria*. Carlssons Bokförlag, Stockholm.
- Rehnsfeldt, A. 1999. *Mötet med patienten i ett livsavgörande skede*. Doktorsavhandling, Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Finland.
- Rehnsfeldt, A., Arman, M. 2004. Livsförståelseetik och vittnesbörd – vårdetiska aspekter. *Vård i Norden*. **24** (4) 21–25.
- Ricoeur, P. 1984. Tale og Skrift. I *Sprog: tale og skrift: indlæg fra Filosofisk Grundtvig-kongres afholdt på Københavns universitet 9 -10 september 1883/red. af Peter Kemp*. Aros, Århus, 51–66.
- Ricoeur, P. 1993. *Från text till handling*. Brutus Östling Bokförlag Symposium A, Stockholm.
- Roach, M.S. 1997. Preface. I Roach, M.S. *Caring from the heart: the convergence of caring and spirituality*. Paulist Press, New York/Mahwah, NJ.
- Roach, M.S. 1998. Caring ontology: Ethics and the call of suffering. *International Journal for Human Caring*, **2** (2), 30–34.
- Rosengren, A - L. 2009. *Hälsans grund kan bara hjärtat förstå. Ett sökande efter kunskap om hälsa i ljuset av Blaise Pascals tänkande*. Doktorsavhandling. Åbo Akademis förlag, Åbo.

- Royzman, E.B. Kumar, R. 2001. On the relative preponderance of empathic sorrow and its relation to commonsense morality. *New Ideas in Psychology* 19, 131–144.
- Ruhe, A. 1914. *Henri Bergson*. Tänkesättet. Bergson i dess grunddrag. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Runeberg, J.L. 1949. *Valda dikter*. 2.a uppl. AB. Lindqvists förlag, Stockholm.
- Råholm, M-B. 2003. *I kampen och modets dialektik*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Sandberg, G.1964. *Glädjens budskap*. Utläggningar över predikotexterna för alla tre årgångarna. Gummessons Boktryckeri AB, Falköping.
- Sawatzky, R., Pesut, B. 2005. Attributes of Spiritual care in Nursing Practice. *Journal of Holistic Nursing*, 23 (1), 19–33.
- Sigurdson, O. 2001. *De prudentia. Om principer och personer inom etiken*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag.
- Sigurdson, O. 2006. *Himmelska kroppar. Inkarnation, blick, kroppslighet*. Logos. Nr 6. Pathos. Glänta produktion.
- Sivonen, K. 2000. *Vården och det andliga. En bestämning av begreppet 'andlig' ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Doktorsavhandling. Åbo Akademi, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Sivonen, K., Kasén, A. 2003. Enheten människa – kropp, själ och ande. I *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Eriksson, K., Lindström, U.Å. (red). Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 75–95.
- Sivonen, K., Kasén, A., Eriksson, K. 2010. Semantic analysis according to Peep Koort – a substance - oriented research methodology. *Scandinavian Journal of Caring Science*. 24 (1) 12–20.
- Sjöberg, A. 2010. Hjärtats motkultur. *Pilgrim. En tidskrift för andlig vägledning*. 17 (2) 20–26.
- Skovdal, B. 1996. Idéhistoria och källkritik. I Olausson L. (red). *Idéhistoriens egenart. Teori- och metodfrågor inom idéhistorien*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Eslöv, 35–51.
- Snow, N. 2005. Iris Murdoch's Notion of a Loving Gaze. *The Journal of Value Inquiry*, 39, 487–498.
- Spinoza, B. 2001. *Etiken*. Thales, Stockholm.
- Stewart, I., Seymers, L. 1948. *Sjuksköterskan genom tiderna*. Söderström, Helsingfors.

- Stolt, B. 1994. *Martin Luther, människohjärtat och Bibeln*. Verbum Förlag, Stockholm.
- Svedberg, G. 2002. *Omvårdnadstraditioner inom svensk psykiatrisk vård under 1900-talets första hälft*. Doktorsavhandling. Institutionen för klinisk neurovetenskap, sektionen för psykiatri. Karolinska Institutet, Stockholm.
- Swedenborg, E. 1988. *Memorabilier. Minnesanteckningar från himlar och helveten*. Urval, översättning från latinet samt efterord av Carl-Göran Ekerwald. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Sörling, S. 2004. *Världens ordning. Europas historia 1492–1918*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Tagore, R. 2011. *A Taste of Tagore: Poetry, Prose & Prayers*. Compiled by Meron Shapland. Green Books, Darington Space. Darington Hall, Totnes, Devon TQ96 EN.
- Tallberg, M. 1991. *Den sekulära sjuksköterskan i Finland från 1700-talet till den enhetliga utbildningens början 1930. Vården och utbildningen speglade mot förhållandena i övriga länder*. Doktorsavhandling. Hoitotieteen ja terveydenhuollon hallinnon laitos, Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Tallberg, M. 2001. Sophie Mannerheim. Finlands store sygeplejerskone. I Birkelund, R. (red.). *Omsorg, kald og kamp. Personer og ideer I sygeplejens historie*. Gyldendal, København.
- Thomas, R. S. 1995. *Minnen av eld*. Dikter i urval och tolkning av Ingemar och Mikaela Leckius. Artos bokförlag, Skellefteå.
- Tolonen, L. 1995. *Etik och etikett såsom de framträder i sjuksköterskornas yrkestidskrift Epione under åren 1908-1965*. Lic. avhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Tranströmer, T. 2003 [2001]. *Samlade dikter 1954–1996*. Albert Bonniers Förlag, Viborg.
- Treloar, L.L. 2002. Disability, spiritual beliefs and the church: the experiences of adults with disabilities and family members. *Journal of Advanced Nursing* **40**(5), 594–603.
- van Hooff, S. 2006. *Caring About Health*. Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire.
- Vikström, B. 2000. *Verkligheten öppnar sig: läsning och uppenbarelse i Paul Ricoeurs bibelhermeneutik*. Doktorsavhandling. Åbo Akademi, Åbo.
- Vikström, B. 2005. *Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens*. Studentlitteratur, Lund.
- Watson, J. 2005. *Caring Science as Sacred Science*. 1 ed. F.A. Davis Co Philadelphia.

- Weil, S. 1994 a. *Personen och det heliga*. Artos bokförlag, Skellefteå.
- Weil, S. 1994 b. *Tyngden och nåden*. Artos bokförlag, Skellefteå.
- Wikander, O. 2008. *Ett träd med många grenar. De indoeuropeiska språkens historia*. Prisma, Stockholm.
- Wiklund, L. 2000. *Lidandet som kamp och drama*. Doktorsavhandling, Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Finland.
- Wikström, O. 2001. *Det bländande mörkret: om andlig vägledning och psykologi i vår tid*. Libris, Örebro.
- Wikström, O. 2006. *Sonjas godhet: medkänsla i en självupptagen tid*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Wikström, O. 2008. *Till längtans försvar eller vemodet i finsk tango*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Wikström, O. 2010. *Att älska livet mer än dess mening*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Wärnå, C. 2002. *Dygd och hälsa*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Åstedt-Kurki, P., Isola, A., Tammentie, T. & Kervinen, U. 2001. Importance of humour to client-nurse relationships and clients' well-being. *International Journal of Nursing Practice*. 7 (2),119–125.
- Ödman, P.-J. 1997. Pedagogikhistoria och hermeneutik. *Pedagogisk forskning i Sverige*. 2(2)119–134.
- Öhlén, J. 2000. *Att vara i en fristad: berättelser om lindrat lidande i palliativ vård*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet, Göteborg.

ORDBÖCKER OCH LEXIKA

- Ahlberg, A W., Lundqvist, N., Sörbom, G. 1966. *Latinsk-Svensk ordbok*. Svenska bokförlaget Bonniers, Stockholm.
- A Latin Dictionary*. Se Charlton T. Lewis, Charles Short.
- Allén, S., Malmström, S.G. (red). 1995. *NEO Nationalencyklopedins ordbok*. Första bandet A–Hz. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker.

- Allén, S., Malmström, S.G. (red). 1996. *NEO Nationalencyklopedins ordbok*. Andra bandet Hå–Reko. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker.
- Allén, S., Malmström, S. G. (red). 1996. *NEO Nationalencyklopedins ordbok*. Tredje bandet Rep–Ö. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker.
- Bernces Nya Synonymordbok*: Se Ljungman, C.G., Ljungman, C.J.
- Bibeln.se*. Svensk bibelhistoria 1800-talet. Hämtad : 8.6.2008.
- Biedermann, H. 1989. *Symbollexikonet*. Svensk översättning 1991 av Bokförlaget Forum, Stockholm.
- Bonniers synonymordbok*: Se Walter, G.
- Charlton T. Lewis, Charles Short. *A Latin Dictionary*.
- Tillgänglig: <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0059%3Aentry%3D%2325654>
Hämtad: 16.2.2007.
- Dahlgren, F.A. 1914–16. *Glossarium öfver föråldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket från och med 1500-talets andra årtionde*. CWK Gleerups förlag, Lund.
- Dalin, A.F. 1850. *Ordbok öfver svenska språket*. Förra delen A–K. Tryckt hos Joh. Beckman, Stockholm.
- Dalin, A.F. 1853. *Ordbok öfver svenska språket*. Senare delen L–Ö. Tryckt hos Joh. Beckman, Stockholm.
- Dalin, A.F. 1971. *Svenska språkets synonymer*. Sjunde upplagan. J. Beckmans Bokförlag AB, Stockholm.
- Engnell, I. 1962. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*. Andra upplagan. Första bandet A–L. Nordiska Uppslagsböcker, Stockholm.
- Engnell, I. 1962. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*. Andra upplagan. Andra bandet M–Ö. Nordiska Uppslagsböcker, Stockholm.
- Fowler, B. & Vannebo, K. I. 1992. *Norstedts norsk-svenska ordbok*. Norstedts Förlag AB
- Filosofilexikonet*. 1988. Lübcke, P. (red.) Forum, Stockholm.
- Hellquist, E. 1980. *Svensk etymologisk ordbok*. Första bandet A–N. Andra bandet O–Ö. Fjärde upplagan. Liber Läromedel, Lund.

Indo-European Lexicon.

Tillgänglig: <http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/ielex/Pokorn/Master-x.html>.

Hämtad: 5.11.2008.

Johannisson, T., Ljunggren, K.G.(red.) 1966. *Konstruktioner och fraseologi*. Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala.

Latinsk-Svensk ordbok. Se Ahlberg, A W., Lundqvist, N., Sörbom, G.

Ljungman, C.G., Ljungman, C.J. 1988 *Bernces Nya Synonymordbok*. Norbok, Oslo.
Merriam-Webster.

Tillgänglig: <http://mw1.merriam-webster.com/dictionary/joy>.

Hämtad: 16.2.2007.

NEO (Nationalencyklopedins ordbok): Se Allén & Malmström. (red.)

Nationalencyklopedin. 1990. Andra bandet. Asb–Bis. Bokförlaget Bra Böcker,
Höganäs.

Nationalencyklopedin. 1993. Elfte bandet. Kil–Käf. Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs.

Nationalencyklopedin. 1995. Sjuttonde bandet. Smy–Syrem. Bokförlaget Bra Böcker,
Höganäs.

Nationalencyklopedin. 1996. Tjugonde bandet. Vitry–ÖÄ. Bokförlaget Bra Böcker,
Höganäs.

Nationalencyklopedin.

Tillgänglig: <http://www.ne.se.www.bibproxy.du.se/lang/indoeuropeiska-spr%C3%A5k> Hämtad: 10.3.2014.

Nordisk familjebok. Konversationslexikon och Realencyklopedi. 1912. Tolfte bandet,
Lee–Luva. Nordisk Familjeboks Förlag Aktiebolag, Stockholm.

Norstedts stora engelsk-svenska ordbok. 1994. Andra upplagan. Norstedts Förlag.

Odhner, E. 1967. *Kortfattad etymologisk ordbok*. Tidens förlag, Stockholm.

Ord för ord. Svenska synonymer och uttryck. 1983. Palmer, J., Friedländer, H. &
Bergman, G. (red.) P A Norstedt & Söners Förlag, Stockholm.

Religionslexikonet, 1996. Översatt från tyska av Joachim Retzlaff. Bokförlaget Forum,
Stockholm.

SAOB Svenska Akademien 1898. *Ordbok öfver svenska språket. Första bandet A–
Anlöpfung*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.

SAOB Svenska Akademien 1906. *Ordbok öfver svenska språket. Tredje bandet
Barhufvad–Beta*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.

- SAOB Svenska Akademien 1916. *Ordbok öfver svenska språket. Fjärde bandet Betäcka–Blystra*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- SAOB Svenska Akademin 1925a. *Ordbok öfver svenska språket. Femte bandet Blå–Czek*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1925b. *Ordbok öfver svenska språket. Sjätte bandet D–Distingera*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1925c. *Ordbok öfver svenska språket. Sjunde bandet Distingera–Exulant*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1926. *Ordbok öfver svenska språket. Åttonde bandet F–Fulgurit*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1928. *Ordbok öfver svenska språket. Nionde bandet Full–Föttling*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1929. *Ordbok öfver svenska språket. Tionde bandet G–Götmisk*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1932. *Ordbok öfver svenska språket. Elfte bandet H–Hydda*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1933. *Ordbok öfver svenska språket. Tolfte bandet Hyde–Instruktör*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1937. *Ordbok öfver svenska språket. Fjortonde bandet Ked–Kralla*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1939. *Ordbok öfver svenska språket. Femtonde bandet Kram–Leuterera*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1942. *Ordbok öfver svenska språket. Sextonde bandet Lev–Markgäld*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1943. *Ordbok öfver svenska språket. Sjuttonde bandet Markis–Möte*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1949. *Ordbok öfver svenska språket. Adertonde bandet N–Okörd*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademin 1954. *Ordbok öfver svenska språket. Tjugonde bandet Per–Prästinna*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademien 1973. *Ordbok öfver svenska språket. Tjugosjätte bandet Skallrig–Skräpig*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.

- SAOB Svenska Akademien 1985. *Ordbok öfver svenska språket. Tjugonionde bandet Solar–Spänta*. A.-B. PH Lindstedts universitetsbokhandel, Lund.
- SAOB Svenska Akademiens 2005. I SAOB Svenska Akademiens ordbok i elektronisk form (A–TRIVSEL). Svenska Akademien. SAOB spalt: T2536; tryckår: 2005.
Tillgänglig: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> Hämtad: 10. 4. 2008.
- SAOL (*Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*) 2006. 13 upplagan.
Norstedts förlag, Stockholm.
- Skarstedt, W. 1903. *Nyκτηhetsrörelsens Banerförare. Biografier af Nutida Svenska Nyκτηhetskämpar utgifna af W. Skarstedt*. N.J. Schedins Bokförlag.
- Strömberg, A. 1998. *Stora synonymordboken*. Strömbergs, Stockholm.
- Sunden, D.A. 1892. *Ordbok öfver svenska språket under medverkan af D.A. Sunden*.
Förre delen A-K. J. Beckmans Förlag, Stockholm.
- Sunden, D.A. 1892. *Ordbok öfver svenska språket under medverkan af D.A. Sunden*.
Senare delen L–Ö. J. Beckmans Förlag, Stockholm.
- Svenskt bibliskt uppslagsverk*: Se Engnell, I.
- Svensk handordbok*: Se Johannisson, T. & Ljunggren, K.G.
- Söderwall, K.F. 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*. Första bandet A–
L. Berlingska boktryckeri- och stilgjuteri- aktiebolaget.
- Söderwall, K.F. 1884-1918. *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*. Andra bandet M–
T. Berlingska boktryckeri- och stilgjuteri- aktiebolaget.
- Walter, G. 2002. *Ord och motsatsord. Svensk antonymordbok*. Albert Bonnier Förlag
AB.Stockholm.
- Walter, G. 2003. *Bonniers synonymordbok*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Wessén, E. 1973. *Våra ord, deras uttal och ursprung. Kortfattad etymologisk ordbok*.
Svenska Bokförlaget, Norstedts & Söner, Stockholm.
- YourDictionary*.
Tillgänglig: <http://www.yourdictionary.com/library/indoeuropean.html>
Hämtad: 17.2.2007a.
- YourDictionary*.
Tillgänglig: <http://www.yourdictionary.com/glad>
<http://www.yourdictionary.com/adh/roots/zzg02100.html>
Hämtade: 16.2.2007b.

YourDictionary.

Tillgänglig: <http://www.yourdictionary.com/joy>

<http://www.yourdictionary.com/adh/roots/zzg00200.html>

Hämtad: 16.2.2007c.

YourDictionary.

Tillgänglig: <http://www.yourdictionary.com/adh/roots/zzp05400.html>

Hämtad: 17.2.2007d.

YourDictionary.

Tillgänglig: <http://www.yourdictionary.com/ahd/1/10161700.html>

<http://www.yourdictionary.com/ahd/roots/zzl02400.html>

Hämtad: 16.8.2007e.

YourDictionary.

Tillgänglig : <http://www.yourdictionary.com/ahd/c/c0397000.html>

<http://www.yourdictionary.com/ahd/roots/zzk02400.html>

Hämtad: 16.8.2007f.

YourDictionary.

Tillgänglig: <http://www.yourdictionary.com/fain> Hämtad: 18.3.2010.

Östergren, O. 1919. *Nusvensk ordbok. Första bandet A–E*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1926. *Nusvensk ordbok. Andra bandet F–G*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1931. *Nusvensk ordbok. Tredje bandet H–K*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1934. *Nusvensk ordbok. Fjärde bandet L–O*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1945. *Nusvensk ordbok. Sjätte bandet Si–Sp*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1953. *Nusvensk ordbok. Sjunde bandet St–Sö*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981. *Nusvensk ordbok. Fjärde bandet St–T*. Andra väsentligen omarbetade upplagan. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981. *Nusvensk ordbok. Femte bandet V–Ö*. Andra väsentligen omarbetade upplagan. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Bilaga A: Synonymtablå över 'glädje'

	Dalín 1850	Sundén 1892	Dahlgren 1914	Östergren 1926	SAOB 1929	Svensk handordbok 1966	Dalín 1971	Ord för ord 1983	Berncees 1988	NEO 1995	Strömberg 1998	Bomniers 2003	Antalet bindningar
GLÄDJE	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	12
erhållet gott	x	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	2
undsluppet ont	x	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	2
tillfredsställelse	x	x	-	x	x	x	x	x	-	x	x	x	10
fömöjelse	x	x	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	4
fröjd	x	x	-	x	x	x	x	x	-	x	x	x	10
hugnad	x	x	-	x	x	x	x	x	-	-	-	x	7
fägnad	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
nöje	x	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
gamman	x	-	-	x	x	x	x	x	x	-	x	x	9
jubel	x	-	-	x	-	-	x	-	x	-	x	x	6
glättighet	-	x	-	-	-	-	-	x	-	-	x	-	3
ära	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
vålfärd	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
munterhet	-	-	-	x	-	-	x	x	x	-	x	x	6
lust	-	-	-	x	-	-	x	-	x	-	x	x	5
lycka	-	-	-	x	-	-	-	x	x	-	x	x	5
sällhet	-	-	-	x	-	-	-	x	-	x	x	x	5
njutning	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	-	3
glad stämning	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	2
stämning	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	2
ett tillstånd	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
gagn/nytta	-	-	-	-	x	-	-	x	-	-	x	-	3
trevnad	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
salighet	-	-	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	2
trevnad	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
belåtenhet	-	-	-	-	-	x	x	x	-	-	-	-	3
lek	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
skämt	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
behag	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
vällbehag	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
förtjusning	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	x	4
vålsignelse	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	-	2
ro	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
entusiasm	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
hänförelse	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
hänryckning	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
yra	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
upprymdhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x	3
solsken	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	1

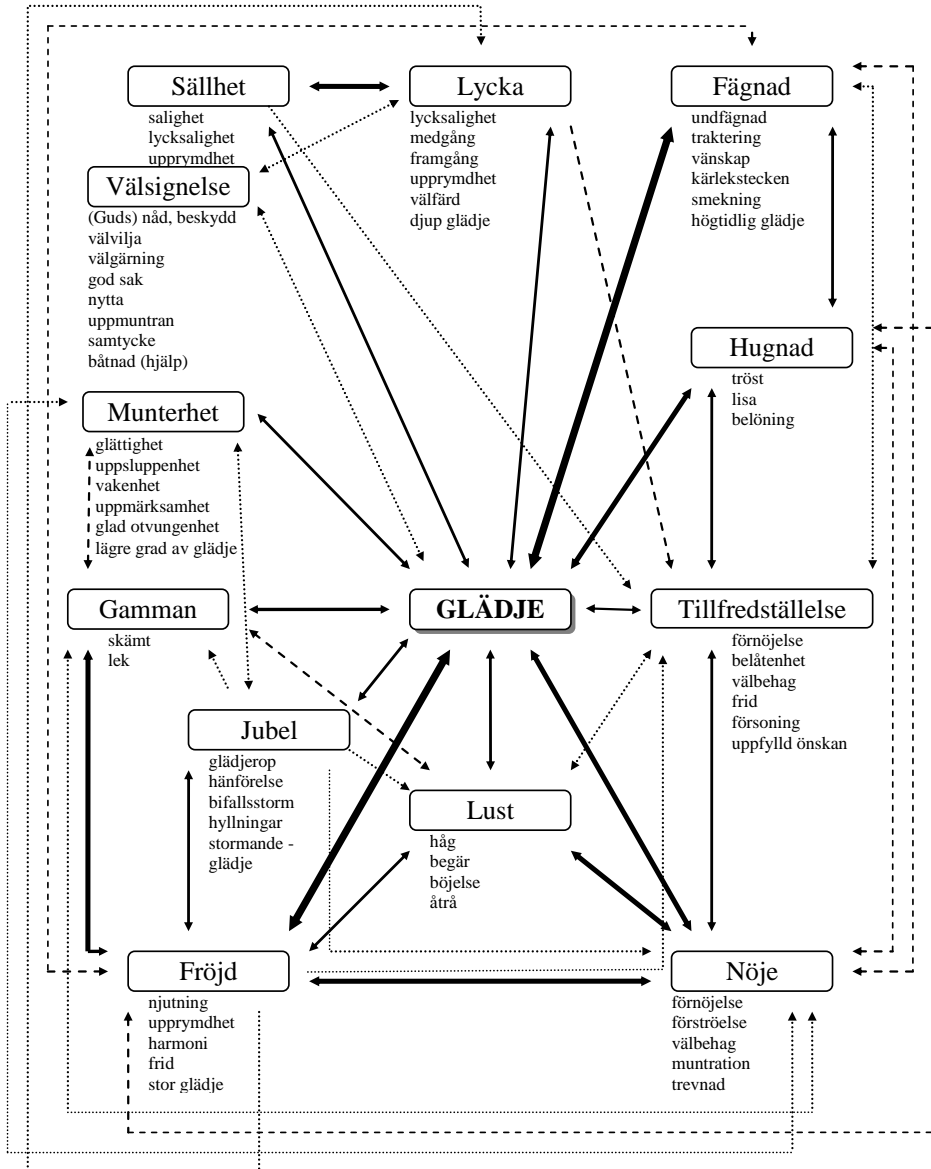
Bilaga B: Diskriminationsmatris över 'glädje'

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 GLÄDJE	12	10	10	10	9	9	7	6	6	5	5	5	2
2 tillfredsställelse	1	10	3	5	0	1	3	0	1	0	1	1	0
3 fågnad	11	7	11	5	4	3	4	3	2	0	0	2	0
4 nöje	9	10	6	12	8	3	6	2	2	5	1	8	2
5 fröjd	12	4	6	10	12	7	4	6	0	3	3	6	0
6 gamman	9	0	2	4	11	12	2	3	7	0	0	5	3
7 hugnad	11	9	7	5	7	3	11	3	2	0	0	2	0
8 jubel	9	0	2	2	6	2	2	11	3	0	0	2	0
9 munterhet	6	0	2	3	2	3	2	3	11	0	0	2	0
10 lycka	9	7	0	0	0	0	0	0	0	12	9	0	0
11 sällhet	5	3	0	1	1	0	0	0	0	7	9	0	0
12 lust	9	5	3	8	8	2	2	2	2	0	0	11	0
13 välsignelse	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	9

Bilaga C: Diskriminationsparadigm över 'glädje'

Synonymitetsgrad	> 90	↔
	70 - 89	↔
	50 - 69	↔
	30 - 49	↔
	10 - 29	↔

En högre synonymitetsgrad visar på ett större samband. Pilens storlek anger synonymitetsgraden. Dubbelriktad pil visar på samband i båda riktningarna och enkelriktad pil endast i en riktning.

Bilaga D: Synonymtablå över 'glad'

	Dalín 1850	Sundén 1892	Dahlgrén 1914	Östergren 1926	SAOB 1929	Svensk handordbok 1966	Dalín 1971	Ord för ord 1983	Bernes 1988	NEO 1995	Strömberg 1998	Bonniers 2000	Antalet bindningar
GLAD	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	12
glättig	x	x	x	x	-	x	x	x	x	-	x	-	9
munter	x	x	-	x	x	x	x	-	x	-	x	-	8
gladlynt	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	-	10
(för)nöjd	x	x	-	x	x	x	-	x	-	-	x	-	7
glädjande	x	x	-	x	x	x	-	x	-	-	x	-	7
lustig	x	x	-	-	-	-	-	x	x	-	x	-	5
förtjust	x	-	-	x	-	x	x	x	x	x	x	-	8
fröjdefull	x	-	-	x	x	-	x	x	x	-	-	-	6
på gott humör	-	x	-	x	x	x	-	x	-	-	x	-	6
livad	-	x	-	x	x	x	-	x	x	-	x	-	7
trevlig	-	x	-	x	x	x	-	x	-	-	x	-	6
belåten	-	x	-	x	x	-	-	x	-	-	x	-	5
lycklig	-	x	-	x	-	-	-	-	x	x	x	x	6
säll	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	3
vänlig	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ödmjuk	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
upplivande	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	-	-	3
glatt	-	-	x	-	x	x	-	-	-	x	-	-	4
ljuslynt	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
charmerad	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
villig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
förälskad	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
intagande	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
lätsinnig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
lössläppt	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
gladelig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
behaglig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
tacksam	-	-	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	4
lätt berusad	-	-	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	4
lätt berusad	-	-	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	4
tacksam	-	-	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	4
ljus	-	-	-	x	x	x	-	x	-	-	-	-	4
upprymd	-	-	-	x	x	-	x	x	x	-	x	-	6
upprymd	-	-	-	x	x	-	x	x	x	-	x	-	6
angänäm	-	-	-	x	x	-	-	x	-	-	x	-	4
glädjebringande	-	-	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	3
uppspelt	-	-	-	x	-	-	x	x	x	-	x	-	5
(små)kär	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	2
uppspelt	-	-	-	x	-	-	x	x	-	-	x	-	5
(små)kär	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	2
lätt	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	-	3
god	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	-	3
strålände	-	-	-	-	x	x	x	x	-	-	-	x	5
rolig	-	-	-	-	x	x	-	x	x	-	x	-	5
sorglös	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	x	-	3
klar	-	-	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	2
uppsluppen	-	-	-	-	-	-	x	x	x	-	x	-	4
pigg	-	-	-	-	-	-	x	x	-	-	x	-	3
nyter	-	-	-	-	-	-	x	x	x	-	x	-	4
solig	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	x	4
skämtsam	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	-	3
skojfrisk	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	-	3
yster	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	-	-	2
festlig	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	-	-	2
gemytlig	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	-	2
jovialisk	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	-	2
toujours	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	-	2
tillfreds	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	-	2

frejdig	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
humoristisk	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
uppskojad	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
glädjedrucken	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
oförbrännlig	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
pärlande	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
glädjefull	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
glädjeric	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
hugnesam	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
fägnasam	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
nöjsam	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
grann	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	1
lekfull	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
otvungen	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
livlig	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
sprallig	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
fryntlig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
salig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
jublande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
skojig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
uppåt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
lysande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	1

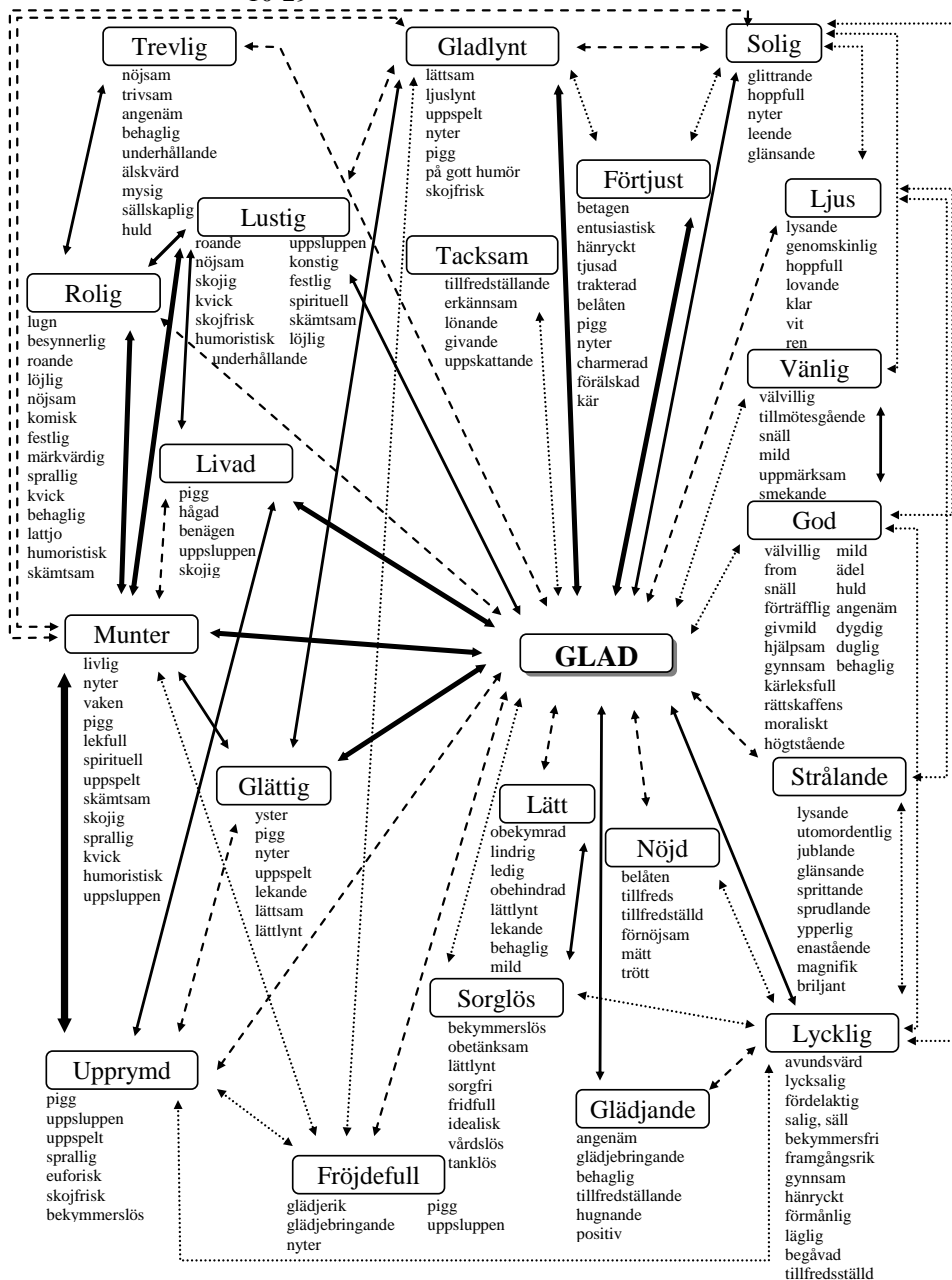
Bilaga E: Diskriminationsmatris över 'glad'

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1 GLAD	12	10	9	8	8	7	7	7	6	6	6	6	5	5	5	4	4	4	3	3	1
2 gladlynt	7	11	7	5	4	0	2	2	3	2	0	0	3	1	0	0	3	1	3	1	0
3 glättig	8	0	11	8	3	0	3	1	0	0	3	0	2	0	0	1	2	0	1	0	0
4 munter	10	6	7	12	3	1	1	1	3	2	10	0	10	8	1	0	0	0	0	1	0
5 förtjust	10	2	0	2	11	0	4	0	2	1	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
6 glädjande	5	0	0	0	0	6	0	0	2	0	0	4	0	5	0	1	0	0	0	1	0
7 nöjd	3	0	0	0	0	0	12	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
8 livad	7	0	1	8	0	0	0	8	0	0	5	1	6	5	0	0	0	0	0	0	0
9 fröjdefull	4	2	2	3	2	0	0	0	9	0	2	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0
10 lycklig	8	0	0	1	5	6	4	0	0	12	3	0	1	0	3	0	1	1	0	5	0
11 upprymd	0	2	4	9	2	0	0	6	2	2	8	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
12 trevlig	4	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	9	1	5	0	0	0	0	0	2	0
13 lustig	8	4	3	10	0	2	2	4	2	0	2	0	11	10	0	0	2	0	0	1	0
14 rolig	6	2	0	9	0	3	0	4	3	0	2	6	10	12	0	0	0	0	0	2	0
15 strålande	4	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	9	1	1	1	0	0	0
16 ljus	7	0	3	3	0	0	0	0	0	4	0	2	0	0	0	12	4	0	3	7	0
17 solig	8	4	0	0	5	0	0	0	0	3	1	0	2	0	5	3	12	0	0	0	2
18 tacksam	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	1	0	0
19 lätt	6	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	11	0	0
20 god	3	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	4	12	5
21 vänlig	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	11	11

Bilaga F: Diskriminationsparadigm över 'glad'

Synonymitetsgrad	> 90	↔
	70-89	↔
	50-69	↔
	30-49	↔
	10-29	↔

En högre synonymitetsgrad visar på ett större samband. Pilens storlek anger synonymitetsgraden. Dubbelriktad pil visar på samband i båda riktningarna.

Bilaga G: Synonymtablå över 'ljuset'

	Dalín 1850	Sundén 1892	Dahlgrén 1914	Östergren 1934	SAOB 1942	Svensk handordbok 1966	Dalín 1971	Ord för ord 1983	Bernes 1988	NEO 1996	Strömberg 1998	Bonniers 2003	Antal bindningar
LJUS subst.	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	12
vacker människa	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
själsbildning	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
vän av ljuset	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
solljus	x	x	-	x	x	-	-	-	-	-	x	-	5
ljusets fader Gud	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	3
god människa	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	3
godhet	x	x	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	4
ljushuvud	x	x	-	-	x	x	-	-	-	-	x	-	5
(talg)dank	x	x	-	-	x	-	x	x	x	-	x	-	7
himlakroppar	x	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	5
belysning	x	x	-	-	x	-	-	x	x	x	x	x	8
dager	x	x	-	-	x	-	-	x	x	-	x	-	6
vaxljus	x	x	-	-	x	-	-	x	-	-	x	-	5
(ljus)sken	x	-	-	x	x	-	x	x	x	x	x	x	9
glans	x	-	-	x	x	-	-	x	x	-	x	x	7
ljusämne	x	-	-	x	-	-	-	x	-	x	-	-	4
lyse	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	x	4
upplysning egentl. o bildl.	x	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	x	5
rättvisa	x	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	2
strimma	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
dagsljus	-	x	-	x	x	-	-	x	x	-	x	-	6
eldsljus	-	x	-	x	x	-	-	x	-	-	x	-	5
stearinljus	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	3
klarhet	-	x	-	-	x	-	-	x	x	-	x	x	6
tapperhet	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
lykta	-	-	x	-	x	-	-	x	-	-	x	-	4
ljusfenomen	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	2
förstånd	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	2
flamma	-	-	-	x	x	-	x	x	-	-	x	x	6
ljuskälla	-	-	-	x	x	-	-	-	-	x	x	x	5
hopp	-	-	-	x	x	x	-	-	-	x	-	x	5
snille	-	-	-	x	-	x	-	-	-	-	x	x	4
skimmer	-	-	-	x	-	-	-	x	x	x	x	x	6
geni	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	x	4
glöd	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	x	4
strålgans	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	2
läshuvud	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	2
ljuskägla	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	2

lyskropp	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
eld	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
harmoni	-	-	-	x	-	x	-	-	-	-	x	x	4
kunskap	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
intelligens	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
vetande	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
bildning	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
ära	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
anseende	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
tro	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
livsföring	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
livsåskådning	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
dygd	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
fromhet	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
om symbol	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
liv	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
makt	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
välstånd	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	1
rättesnöre	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	2
ledstjärna	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	2
förklaring	-	-	-	-	x	x	-	x	-	-	x	x	5
glädje	-	-	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-	4
lycka	-	-	-	-	x	x	-	-	-	x	-	-	3
låga	-	-	-	-	x	-	x	x	-	x	x	x	6
begåvning	-	-	-	-	x	-	-	x	-	-	x	x	4
kraft	-	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	2
känedom	-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	2
förståelse	-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x	-	3
bloss	-	-	-	-	-	-	x	x	x	-	x	-	4
fackla	-	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	-	2
glimt	-	-	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	2
stråle	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	x	3
lyster	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	x	x	3
dag	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
irrbloss	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
lyktgubbe	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
marschall	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
lumen	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
lux	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
lugn	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
frid	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
luminositet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	2
illumination	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	2
ljusknippe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
glimt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
el	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
mos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
kräm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
lampa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
strålkastare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1

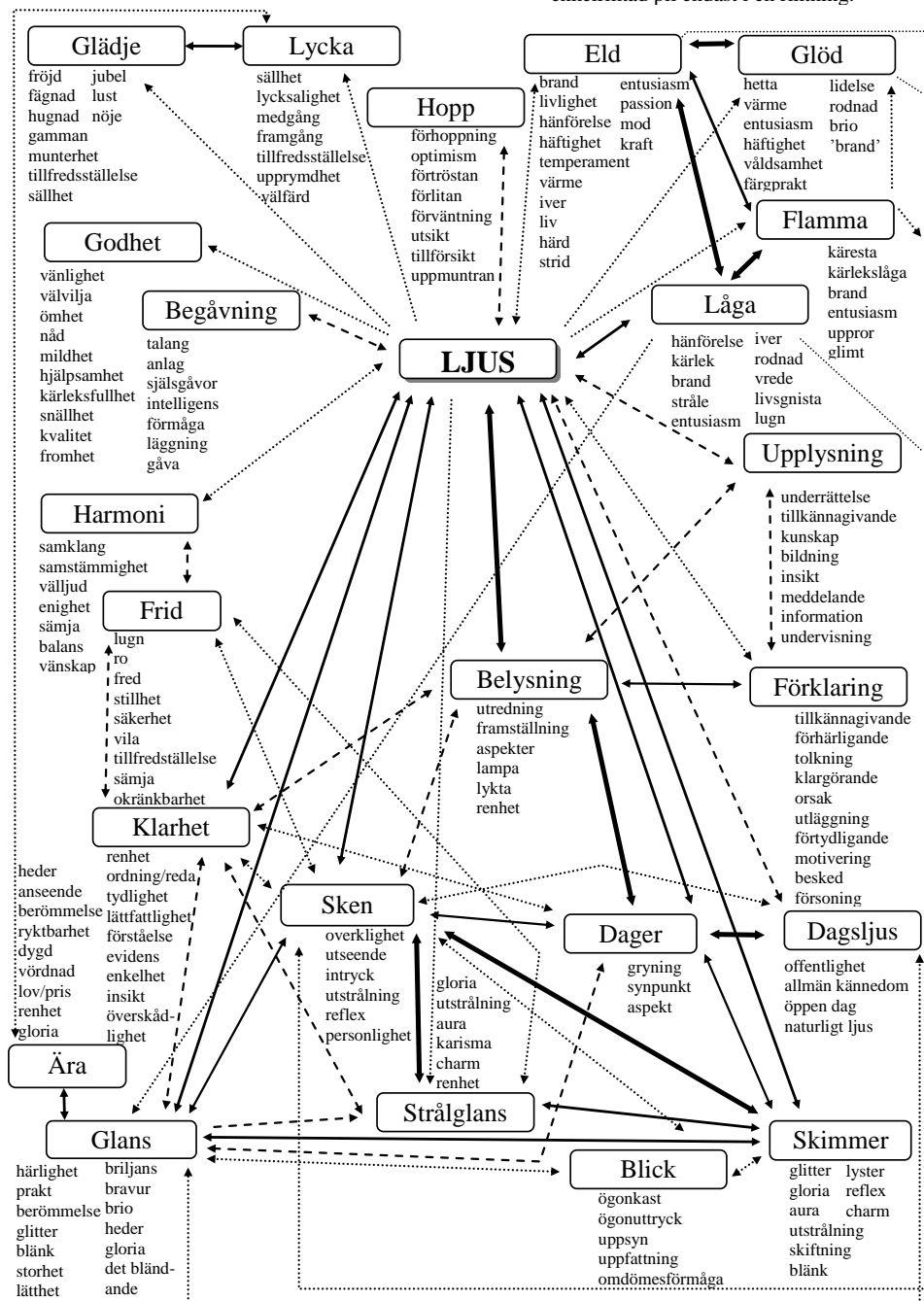
Bilaga H: Diskriminationsmatris över 'ljuset'

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1 LJUS	12	9	8	7	6	6	6	6	6	6	5	5	5	4	4	4	4	4	3	3	2	1
2 sken	7	12	4	8	2	7	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	2
3 belysning	8	7	11	1	4	1	5	0	0	0	5	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4 glans	6	5	0	12	3	6	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	5	0
5 klarhet	6	2	2	5	9	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3
6 skimmer	6	9	0	9	0	10	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
7 dager	7	6	7	5	3	8	12	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
8 dagsljus	2	2	0	1	0	1	8	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9 flamma	0	3	0	1	0	2	0	0	12	9	0	0	0	0	0	2	0	0	0	5	1	0
10 låga	6	3	0	4	0	0	0	0	10	12	0	0	0	0	2	0	0	0	10	0	0	0
11 upplysning	2	1	5	0	1	1	0	0	0	0	11	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12 förklaring	1	1	3	1	1	0	0	0	0	0	5	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13 hopp	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	1	0	0	0	0	0	0	0	0
14 glädje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	0	0	0	5	0	0	0
15 harmoni	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	3
16 glöd	0	4	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	0	0	6	0	0
17 begåvning	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0
18 godhet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0
19 lycka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	12	0	0	1
20 eld	3	3	0	2	0	0	0	0	7	9	0	0	0	0	0	9	0	0	0	12	0	0
21 strålgans	0	1	1	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1
22 frid	1	2	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	0	2	12

Bilaga I: Diskriminationsparadigm över 'ljuset'

Synonymitetsgrad 70 - 89 \longleftrightarrow
 50 - 69 \longleftrightarrow
 30 - 49 \dashrightarrow
 10 - 29 \dashrightarrow

En högre synonymitetsgrad visar på ett större samband. Pilens storlek anger synonymitetsgraden. Dubbelriktad pil visar på samband i båda riktningarna och enkelriktad pil endast i en riktning.

Bilaga J: Synonymtablå över 'ljus'

	Dalin 1850	Sundén 1892	Dahlgren 1914	Östergren 1926	SAOB 1942	Svensk handordbok 1966	Dalin 1971	Ord för ord 1983	Bernes 1988	NEO 1996	Strömberg 1998	Bonniers 2000	Antalet bindningar
LJUS	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	12
god	x	x	-	x	x	x	x	-	-	-	x	-	7
ljusfärgad	x	x	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	4
klar	x	-	-	x	x	x	x	-	x	x	x	x	9
utstrålande	x	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	3
vacker	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
som återger, reflekterar ljus	x	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	3
lysande	-	x	x	x	-	x	-	x	-	-	x	x	7
belyst	-	x	-	x	-	-	-	x	-	-	x	-	4
fördelaktig	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	4
snillrik	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	2
ljushårig	-	x	-	-	-	x	x	-	-	x	x	-	5
ljuslätt	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	x	-	3
lätsinnig	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
oförståndig	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ljus (pojke)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ljusaktig	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
oförmörkad	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ofördunklad	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
glad	-	-	-	x	x	x	-	x	-	x	x	x	7
ädel	-	-	-	x	x	x	-	-	-	-	-	-	3
hoppfull	-	-	-	x	x	-	x	x	x	x	x	-	7
lovande	-	-	-	x	x	-	-	x	x	x	x	-	6
öppen	-	-	-	x	x	-	-	-	-	-	x	-	3
genomskinlig	-	-	-	x	-	-	-	x	x	-	x	x	6
upplyst	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	-	-	2
klart skinande	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	x	4
solig	-	-	-	x	-	-	-	x	-	-	x	x	4
glänsande	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	2
glansfull	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-	2
optimistisk	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	x	x	4
klingande	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	2
uppmuntrande	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	x	x	4
lyckosam	-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	x	-	3
glättig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
munter	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
lätt	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
präktig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
upplivande	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	x	3
'fin'	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
redig	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
klok	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ljusblå (ironi)	-	-	-	-	x	-	-	x	-	-	x	-	3
ljusupplydd	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1
leende	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1
vänlig	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1
lycklig	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	x	x	4
intelligent	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1
skarp	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1
klarsynt	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	1
bjärt	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
gräll	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
skär	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
ljuslagd	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	1
blond	-	-	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	2
kristallisk	-	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	-	2
ren	-	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	-	2
transparent	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	x	4
'trevlig'	-	-	-	-	-	-	-	x	-	x	-	-	2

positiv	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
silverklar	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	1
vit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	2
ljushyd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
blek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
mjäll	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	1
snygg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x	2
inspirerande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	1

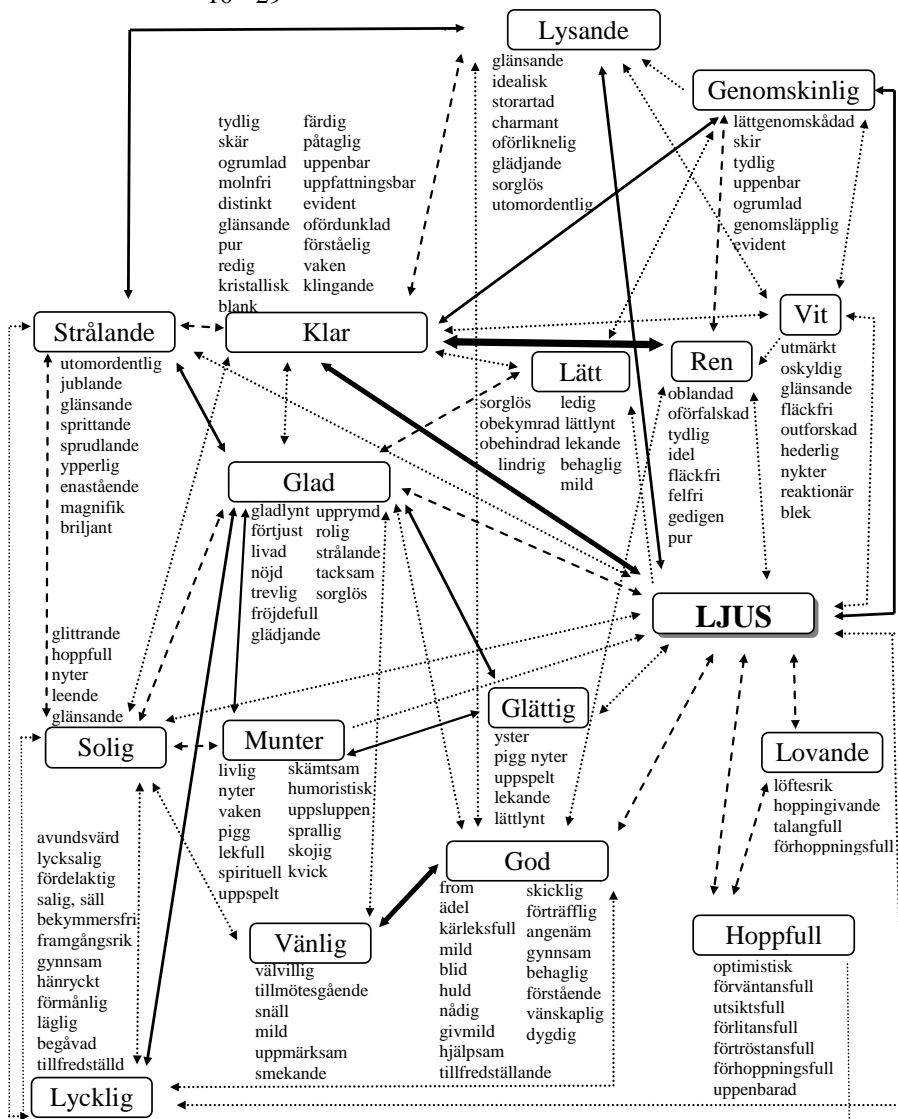
Bilaga K: Diskriminationsmatris över 'ljus'

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1 LJUS	12	9	7	7	7	7	6	6	4	4	3	3	3	3	2	2	1
2 klar	7	12	5	0	2	0	7	0	2	0	5	0	0	0	1	12	1
3 lysande	8	4	10	0	1	1	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0
4 hoppfull	4	0	0	12	1	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5 glad	4	2	1	0	12	3	0	0	4	8	5	4	9	8	0	0	0
6 god	1	0	1	0	3	12	0	0	0	2	0	4	2	0	0	1	11
7 genomskinlig	4	8	3	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	2	3	0
8 lovande	2	0	0	5	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9 solig	3	1	1	1	8	0	0	0	9	3	5	0	0	5	0	0	2
10 lycklig	0	0	0	0	8	5	0	0	1	12	3	0	0	1	0	0	0
11 strålande	1	0	5	0	4	0	0	0	1	2	9	0	0	0	0	0	0
12 lätt	0	1	0	0	6	4	0	0	0	0	0	11	0	1	0	0	0
13 glättig	1	0	0	0	8	0	0	0	2	0	0	2	11	8	0	0	0
14 munter	0	0	0	0	10	1	0	0	2	2	1	0	7	12	0	0	0
15 vit	2	2	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	9	4	0
16 ren	1	10	0	0	0	4	0	0	0	0	1	0	0	0	0	12	0
17 vänlig	0	0	0	0	4	5	0	0	2	0	0	1	0	1	0	0	11

Bilaga L: Diskriminationsparadigm över 'ljus'

Synonymitetsgrad > 90 ↔
 70 - 89 ↔
 50 - 69 ↔
 30 - 49 ↔
 10 - 29 ↔

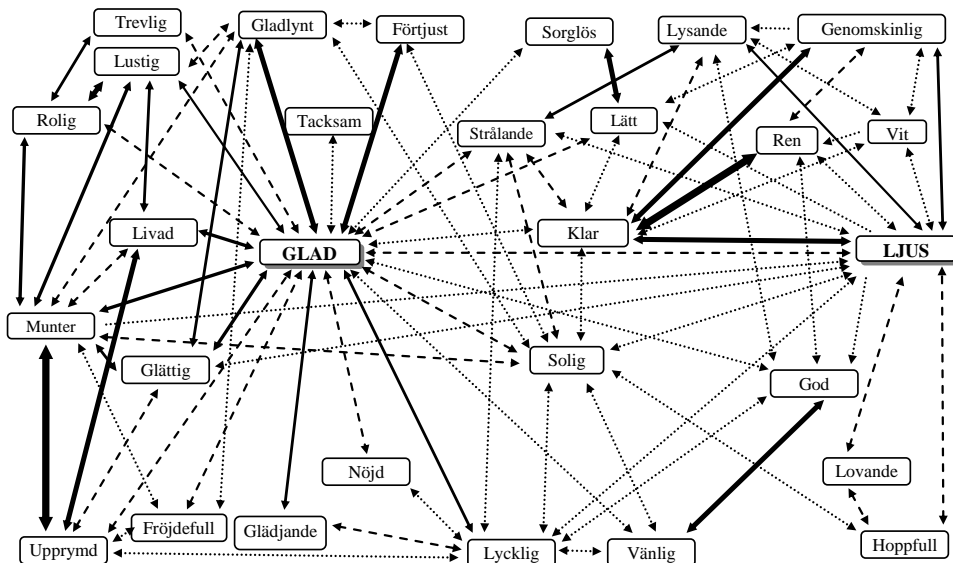
En högre synonymitetsgrad visar på ett större samband. Pilens storlek anger synonymitetsgraden. Dubbelriktad pil visar på samband i båda riktningarna och enkelriktad pil endast i en riktning.

Bilaga M: Diskriminationsparadigm för 'glad' och 'ljus'

Synonymitetsgrad	> 90	↔
	89 - 70	↔
	69 - 50	↔
	49 - 30	⋯↔
	29 - 10	⋯↔

En högre synonymitetsgrad visar på ett större samband. Pilens storlek anger synonymitetsgraden. Dubbelriktad pil visar på samband i båda riktningarna och enkelriktad pil endast i en riktning.

Ginger Selander

Glädje i vårdandets värld

”Att bereda glädje, vilken härlig uppgift, nästan en änglatjänst. Ty varje hjärta törstar efter glädje. Och om vi än veta, att det blott är fröjden i Herren, som till fullo kan stilla denna törst, så är dock den minsta glädjestråle liksom en handpenning på och en svag bild utav den aldrig sinande glädje, som blivit oss lovad. Därför kallar också en fransk författarinna denna vår längtan efter skönhet och glädje för ’ett bevis på vårt gudomliga ursprung’. Att bereda glädje, framför allt där sorg och nöd hållit sitt dystra intåg, det är väl det härligaste av allt. Då gäller det, att man är uppfinningsrik och kan reda sig med små medel. [...] Ty själen kan danas till ett konstverk, som skall stråla i oförgänglig prakt, ännu när den jordiska konstens härligaste skapelser för längesedan fallit i spillror.”

Anna von Zedlitz und Neukirch 1911

Citatet ovan ger en bild av de idéer om glädje och den världsbild, i vilken glädje avtäckts i vårdande berättelser under åren 1900–1933. Att bereda glädje liknas vid att göra den verksam som vårdande.

